

Luvattoman verkkojakelun vähentämiskeinojen arviointia

Selvitykset lainvalmistelun tueksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:13

Luvattoman verkkojakelun vähentämiskeinojen arviointia

Selvitykset lainvalmistelun tueksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:13

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / *Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen*
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Taitto: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN 978-952-263-245-6 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/
Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2013:13

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
13.12.2013

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Hallitussihteeri Anna Vuopala	Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä				
	Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö				
	Toimielimen asettamispyvm	Dnro			
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Luvattoman verkkojakelun vähentämiskeinojen arviointia; Selvitykset lainvalmistelun tueksi Utvärdering av åtgärder för minskning av olovlig fildelning; Utredningar till stöd för lagberedning					
Julkaisun osat Selvitys					
Tiivistelmä <p>Tämän selvityksen tarkoituksena on tukea luvattoman verkkojakelun kitkemiseen liittyvän hallitusohjelmakirjauksen toteuttamiseksi tehtävää päätöksentekoa. Hallitusohjelman mukaan ”luovien aineistojen luvaton käyttöä kitketään tiedotuksen keinoin sekä kehittämällä lainsäädäntöä ja tehostamalla sen täytäntöönpanoa”. Selvitys liittyy myös kansallisen tekijänoikeuspolitiikan valmisteluun.</p> <p>Selvitys sisältää kuvauksen Suomen piratistilanteesta ja sen kehityksestä vuosina 2008–2013. Lisäksi siinä on kuvattu laillisten verkkomarkkinoiden tilannetta vuonna 2013. Tietoa on kerätty pääasiassa musiikin, elokuvan ja tv-ohjelmien osalta. Selvitys sisältää myös tutkimustietoa luvattoman verkkojakelun taloudellisista ja muista vaikutuksista.</p> <p>Piratistmin vähentämiseen tähtäviä toimia on selvitetty vuonna 2008 pidetyistä toimialakeskusteluista lähtien. Myös tekijänoikeustoimikunta on vuosina 2010–2011 käsitellyt tekijänoikeudellisen toimenpanon vahvistamiseen tähtäviä toimenpiteitä.</p> <p>Selvityksessä käsitellään luvattoman verkkojakelun vähentämiseen tähtäviä toimenpiteitä neljällä eri tasolla: tiedotus ja koulutus, vapaaehtoiset toimenpiteet, uusien laillisten palveluiden kehittäminen sekä lainsäädännölliset keinot.</p> <p>Selvityksessä arvioidaan erityisesti kirjamenettelyä (HE 235/2010, rauennut) sekä pääsyn estämistä palveluun, jota tarjotaan ulkomailta tai tuntemattoman ylläpitäjän toimesta (Tekijänoikeustoimikunnan mietintö). Näitä ehdotuksia on myös kehitetty edelleen ottaen huomioon niistä annetut lausunnot. Selvityksessä on myös otettu huomioon viimeaikaiset oikeustapaukset.</p> <p>Kolmanneksi selvityksessä on käsitelty mahdollisuutta määrätä teleoperaattori vaikeuttamaan luvattomasti yleisön saataviin saatetun aineiston käyttämistä hidastamalla laitton palvelun käyttämää teleliikennettä teknisesti (hidastamismääräys). Neljäntenä vaihtoehtona on selvitetty toimenpiteitä, joilla laitton palvelun käyttämä verkkotunnus voitaisiin sulkea, erityisesti kun verkkotunnusoperaattori sijaitsee ulkomailla.</p> <p>Selvityksessä on myös esitelty luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi tehtyjä toimenpiteitä Norjassa, Tanskassa, Ranskassa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa.</p> <p>Lopuksi on pyritty tekemään vaikutusten arviointia eri toimenpiteiden osalta. Arvioinnissa on pyritty ottamaan huomioon kaikki keskeiset tahot, sekä toimenpiteiden perusoikeudelliset, prosessioikeudelliset, yhteiskunnalliset, tekniset ja -taloudelliset vaikutukset sekä viranomaisvaikutukset. Lisäksi selvityksen lopussa arvioidaan lainsäädäntövaihtoehtojen osalta: 1) toteuttamiskelpoisuutta, 2) kustannuksia ja 3) hyötyjä ja haittoja.</p>					
Avainsanat Luvaton verkkojakelu, tekijänoikeus, tuomioistuimen määräys, internet, piratismi					
Muut tiedot					
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:13		ISSN 1799-0335 (PDF) -L 1799-0327	ISBN 978-952-263-245-6 (PDF)		
Kokonaissivumäärä 143	Kieli suomi	Hinta -	Luottamuksellisuus julkinen		
Jakaja -		Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö			

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
13.12.2013

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Regeringssekreterare Anna Vuopala	Typ av publication Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar				
	Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet				
	Datum för tillsättande av	Dnro			
Publikation (även den finska titeln) Utvärdering av åtgärder för minskning av olovlig fildelning: Utredningar till stöd för lagberedning Luvattoman verkkojakelun vähentämiskeinojen arviointia; Selvitykset lainvalmistelun tueksi					
Publikationens delar Utredning					
Sammandrag Avsikten med denna utredning är att stöda beslutsfattandet gällande regeringsprogrammets skrivelse om olovlig fildelning. Enligt regeringsprogrammet ska "olovlig användning av skapade alster rensas ut med informationens hjälp och genom att man utvecklar lagstiftningen och effektiviserar genomförandet av den." Utredningen hänger även ihop med beredningen av den nationella upphovsrättspolitik. Utredningen innehåller information om Finlands piratism och dess utveckling mellan åren 2008-2013. Dessutom har man beskrivit läget på den lagliga nätmarknaden år 2013. Information har samlats i huvudsak om musik, film och tv-program. Utredningen innehåller även forskningsdata om de ekonomiska och andra inverkningarna av olovlig fildelning. Medel att minska olovlig fildelning har utretts fr.o.m branschsamtal åren 2008. Även upphovsrättskommissionen har åren 2010-2011 berett åtgärder att effektivisera upphovsrättsliga verkställigheten. I utredningen behandlas åtgärder att minska olovlig fildelning på fyra nivåer: information och skolning, frivilliga åtgärder, utvecklingen av nya lagliga tjänster och lagstiftningsalternativ. I utredningen utvärderas särskilt brevmodellen (RP 235/2010, förfallen) samt förhindrande av tillgång till tjänster som erbjuds från utlandet eller av sådana som inte kan identifieras (Upphovsrättskommissionens betänkande). Dessa förslag har utvecklats på basis av utlåtanden som givits om dem. I utredningen har även de nyaste rättsfallen tagits i betraktande. För det tredje har man i utredningen behandlat möjligheten att domstolen kunde förelägga att en teleoperator försvårar användningen av upphovsrättsskyddat material genom att göra nätförbindelsen som den olovliga tjänsten använder långsammare (försinkningsföreläggande). Som ett fjärde alternativ har man utrett om det går att stänga ett domännamn som används av en olaglig tjänst, särskilt om domännamnsoperatören finns utomlands. I utredningen har man även presenterat läget i Norge, Danmark, Frankrike, Stor-Britannien och Förenta staterna. Till slut har man gjort en värdering om inverkningarna av de olika åtgärderna. I utvärderingen har man tagit i beaktande alla centrala parter liksom även åtgärdernas grundrättsliga, processrättsliga, sociala, tekniska, ekonomiska inverkningar samt inverknin- gar för myndigheter. Vidare har man i slutet av utredningen utvärderat lagstiftningsalternativens 1) genomförbarhet, 2) kostnader och 3) fördelar och nackdelar.					
Nyckelord					
Övriga uppgifter					
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2013:13		ISSN 1799-0335 (PDF) -L 1799-0327	ISBN 978-952-263-245-6 (Online)		
Sidoantal 143	Språk finska	Pris -	Sekretessgrad offentlig		
Distribution -		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet			

Sisältö

I Johdanto	8
1 Luvaton verkkojakelu Suomessa vuosina 2008–2013	10
1.1 Yleistä	10
1.2 Luvattoman verkkojakelun laajuus kotimaassa	12
1.3 Tilanne ulkomailla	16
1.4 Luvattoman verkkojakelun vaikutukset	17
2 Lailliset verkkomarkkinat Suomessa	23
2.1 Suomessa toimivat verkkopalvelut	23
2.2 Laillisten verkkokauppojen ja palvelujen haasteet	25
3 Lainsäädännöllinen tausta	28
3.1 Yleistä	28
3.2 Nykyiset siviilioikeudelliset oikeussuojakeinot Internetloukkauksissa	29
3.3 Muut oikeussuojakeinot	32
3.4 Lainvalmistelutyö viime hallituskaudella	33
3.5 Tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostaminen Euroopassa ja kansainvälisesti	36
4 Tekijänoikeuksien täytäntöönpano Suomessa	37
4.1 Yleistä	37
4.2 Tekijänoikeuslain mukaisista tiedonsaantihakemuksista	38
4.3 Oikeuskäytäntöä luvattoman verkkojakelun kitkemisessä	38
4.4 Oikeudenkäynnit piratismin vähentämistoimenpiteenä	42
 II Toimenpiteet Suomessa 2008-2013	
1 Vapaaehtoiset toimet luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi	45
1.1 Yleistä	45
1.2 Teleoperaattorit	46
1.3 Mainonta	46
1.4 Hakukoneyhtiöt	47
1.5 Maksupalvelujen tarjoajat	48
2 Tiedotus ja koulutus luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi	50
2.1 Yleistä	50
2.2 Keskeisimmät tiedotus- ja koulutushankkeet Suomessa	50

3	<u>Uusien laillisten palvelujen kehittäminen</u>	53
3.1	Yleistä	53
3.2	Licences for Europe – hanke	55
4	<u>Täytäntöönpanon tehostaminen</u>	57
4.1	Nykytila	57
4.2	EU:n lainsäädäntö ja sen täytäntöönpano	57
4.3	Esillä olleet lainsäädäntöratkaisut	61
4.3.1.	<i>Kirjemenettely</i>	61
4.3.2	<i>Pääsyn estäminen (itsenäisenä toimenpiteenä)</i>	69
4.4	Muut mahdolliset toimenpiteet	81
4.4.1	<i>Verkkoliikenteen hidastaminen tuomioistuimen määräyksellä</i>	81
4.4.2	<i>Verkkotunnuksen sulkeminen</i>	85

III Toimenpiteet luvattoman verkkojakelun ehkäisemiseksi ulkomailla

1	<u>Norja</u>	94
2	<u>Tanska</u>	96
3	<u>Ranska</u>	98
4	<u>Iso-Britannia</u>	100
5	<u>Yhdysvallat</u>	102

IV Vaikutusten arviointi

1	<u>Johdanto</u>	106
2	<u>Vapaaehtoiset toimenpiteet</u>	107
3	<u>Tiedotus ja koulutus</u>	109
4	<u>Kirjemenettely</u>	110
4.1	Perusoikeudelliset vaikutukset	110
4.2	Prosessioikeudelliset vaikutukset	113
4.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	114
4.4	Tekniset ja muut sivuvaikutukset	115
4.5	Taloudelliset vaikutukset	115
4.6	Vaikutukset viranomaisten toimintaan	116

5	Pääsyn estäminen (itsenäisenä toimenpiteenä)	117
5.1	Perusoikeudelliset vaikutukset	117
5.2	Prosessioikeudelliset vaikutukset	119
5.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	120
5.4	Tekniset ja muut sivuvaikutukset	121
5.5	Taloudelliset vaikutukset	122
5.6	Vaikutukset viranomaisten toimintaan	123
6	Verkkoliikenteen hidastaminen tuomioistuimen määräyksellä	125
6.1	Perusoikeudelliset vaikutukset	125
6.2	Prosessioikeudelliset vaikutukset	126
6.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	127
6.4	Tekniset ja muut sivuvaikutukset	127
6.5	Taloudelliset vaikutukset	127
6.6	Vaikutukset viranomaisten toimintaan	128
7	Verkkotunnuksen sulkeminen	129
7.1	Perusoikeudelliset vaikutukset	129
7.2	Prosessioikeudelliset vaikutukset	129
7.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	130
7.4	Tekniset ja muut sivuvaikutukset	130
7.5	Taloudelliset vaikutukset	131
7.6	Vaikutukset viranomaisten toimintaan	131
 V Yhteenveto ja asiaa koskeva toimeksianto		
	Yleistä	132
	Kirjemenettely	133
	Pääsyn estäminen (itsenäisenä toimenpiteenä)	134
	Verkkoliikenteen hidastaminen tuomioistuimen määräyksellä	135
	Verkkotunnuksen sulkeminen	136
	Toimeksiannon toteuttaminen	138
	Tekijänoikeuden loukkaukset ja sovittelu	140
	Tekijänoikeuden loukkauksia koskevien rangaistusten kohtuullisuus	141
	Lähdeluettelo	142

I Johdanto

Tämän selvityksen tarkoituksena on kuvata luvattoman verkkojakelun, eli verkkopiratismiä tämänhetkistä tilaa Suomessa sekä sen vähentämiseksi tehtyjä toimenpiteitä vuodesta 2008 alkaen. Lisäksi siinä esitellään mahdollisia uusia keinoja verkkopiratismiä vähentämiseksi kuluvan hallituskauden aikana. Hallitusohjelman mukaan ”luovien aineistojen luvattonta käyttöä kitketään tiedotuksen keinoin sekä kehittämällä lainsäädäntöä ja tehostamalla sen täytäntöönpanoa.”

Luvattoman verkkojakelun vähentäminen on ollut kahden hallituksen hallitusohjelmassa esillä. Se mainittiin ensimmäisen kerran Matti Vanhasen toisen hallituksen hallitusohjelmassa.

Selvityksen I osassa kuvataan luvattoman verkkojakelun tilaa Suomessa sekä voimassa olevan lain sisältöä sekä sitä koskevaa lainvalmistelutyötä.

Selvityksessä kuvataan myös laillisten verkkomarkkinoiden kehitystä viime vuosina niin musiikin, elokuvan kuin kirjallisuuden aloilla. Tilanne on parantunut merkittävästi muutaman viime vuoden aikana. Selvityksessä keskitytään vuosiin erityisesti vuosiin 2008–2013 ja selvitetään mahdollisia toimenpiteitä hallitusohjelman toteuttamiseksi hallituskauden loppuun mennessä.

Selvityksessä käsitellään myös piratismiä vaikuttavista tutkimustietoa sekä luvattoman verkkojakelun vähentämiseen vaikuttavista piratismiä ”juurisyistä”.

Tässä selvityksessä käsitellään hallitusohjelmakirjauksessa mainittuja asioita kokonaisuutena ja pyritään selvittämään, minkälaisin toimenpitein luvattonta verkkojakelua voitaisiin tehokkaimmin vähentää.

Selvityksen II osassa syvennytään tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostamista koskeviin toimenpiteisiin viimeisten kuuden vuoden aikana.

Osan alkupuolella käsitellään vapaaehtoisia toimenpiteitä tekijänoikeuksien verkkopiratismiä vähentämiseksi ja kuvataan tiedotuksen ja koulutuksen avulla tehtyjä toimenpiteitä. Tekijänoikeuspoliittisen keskustelun yhteydessä sekä myös vuonna 2008 pidetyistä toimialakeskusteluista lähtien on laillisten palvelujen kehittämisen tukemista pidetty tärkeänä tapana vähentää laittomien lähteiden käyttöä.

Osan II loppuosaan sisältyy selvitys kahdesta jo ehdotetusta täytäntöönpanon tehostamistoimenpiteestä: 1) kirjemenettelystä ja 2) pääsyn estämisestä tekijänoikeutta loukkaavaan palveluun, jonka ylläpitäjät ovat ulkomailta tai tuntemattomia. Lisäksi selvityksessä on arvioitu 3) verkkoliikenteen hidastamista, jolla vaikeutettaisiin laittoman palvelun käyttämistä ja 4) verkkotunnuksen sulkemismahdollisuutta, joka kohdistuisi muita toimenpiteitä tarkemmin tekijänoikeuden loukkauksen lähteelle.

Selvityksen päätteeksi osassa IV arvioidaan kunkin toimenpiteen todennäköisiä vaikutuksia. Arvioinnissa otetaan huomioon perusoikeudelliset, yhteiskunnalliset, prosessioikeudelliset, tekniset ja taloudelliset vaikutukset sekä vaikutukset viranomaisiin. Vaikutuksia arvioidaan niin tekijöiden, sisällöntuottajien, teleoperaattoreiden kuin verkon käyttäjien näkökulmasta. Muistiossa on pyritty tekemään mahdollisimman monipuolinen arviointi eri toimenpiteiden osalta.

Selvityksen tekeminen aloitettiin huhtikuussa 2012 ja on saatettu loppuun kulttuuri- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäen lokakuussa 2013 antaman toimeksiannon¹ perusteella. Selvitys toimii toimeksiannon perusteella tehtävien lainmuutosehdotusten taustaselvityksenä. Kokemuksia muissa maissa tehdyistä ratkaisuista on käytetty mahdollisuuksien mukaan tässä arviossa hyväksi (Osa III).

Selvitys on kirjoitettu niin, että sitä voi lukea myös osissa keskittymällä vain tietyn kysymyksen osalta tehtyyn arviointiin. Tämän vuoksi selvityksen eri osissa voi ilmetä tois-toa.

Työ on tehty opetus- ja kulttuuriministeriössä virkатыönä. Työtä on tehty pitäen yhteyttä oikeusministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön asiantuntijoihin sekä prosessioikeuden ja perusoikeuksien asiantuntijoihin.

Selvityksen valmisteluvaiheessa on oltu yhteydessä oikeusministeriöön, liikenne- ja viestintäministeriöön, Markkinaoikeuteen, Tietosuojavaltuutetun toimistoon, Viestintävirastoon, Mainostajien liittoon, Luottokuntaan (Nets), Luovan työn tekijät ja yrittäjä Lyhty ry:hyn.

¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö: Toimeksianto - Tekijänoikeuslain seuraavan muutosvaiheen valmistelu:

http://www.minedu.fi/OPM/Tapahtumakalenteri/2013/10/Liitekansio/OKM_toimeksianto_tekijnoikeuslain_muutosvaiheen_valmistelu.pdf

1 Luvaton verkkojakelu Suomessa vuosina 2008–2013

1.1 Yleistä

Tekijänoikeutta on mahdollista loukata tietoverkossa monella eri tavalla. Digitaaliset käyttötavat ovat kehittyneet nopeasti ja eikä tekijänoikeuksien lisensiointi ole aina pysynyt kehityksessä mukana.

Tässä selvityksessä keskitytään luvattomaan verkkojakeluun, jota myös kutsutaan verkkopiratismiksi. Tallennepiratismi on saatu tehokkaasti kuriin Suomessa viime vuosikymmenen aikana joten siihen ei tässä selvityksessä puututa.

Verkkopiratismista puheen ollen kyse on enemmästä kuin vain yksittäisestä tekijänoikeuden loukkauksesta. Verkkopiratismissa on kyse useimmiten järjestelmällisestä ja ammattimaisesta toiminnasta. Useimmiten on kyse ainakin oikeudenhaltijoiden näkökulmasta myös taloudellisesti merkittävästä toiminnasta. Joskus piratismiin liittyy muuta järjestäytynyttä rikollisuutta.

Toisaalta piratismiin ovat Internetissä syyllystyneet myös ilman suoraa taloudellista kannustinta toimivat henkilöt. Suojatun aineiston saattaminen yleisön saataviin tietoverkossa ja tietojärjestelmien avulla saattaa tapahtua täysin ilman ansiotarkoitusta. Tällöin syyt ovat periaatteen tai aatteen tasolla.

Eri osapuolten näkemykset verkkopiratismiin vaikutuksista poikkeavat toisistaan huomattavasti. Joidenkin piratismiin myötämielisesti suhtautuvien mielestä piratismilla on enemmän positiivisia kuin negatiivisia vaikutuksia. Kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että vaikutuksia on erittäin vaikea arvioida luotettavalla tavalla.

Myös tuomioistuimet ovat viime vuosina tuominneet tiukempia rangaistuksia luvattomasta verkkojakelusta. Tämä saattaa liittyä vuonna 2006 toteutetusta lainmuutoksesta, jolloin tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistöstä poistettiin tietoverkkojen osalta ansiotarkoituksen edellytys. Tutkimustuloksia piratismiin taloudellisista ja muista vaikutuksista käsitellään erikseen alla.

Tietoverkoissa tällä hetkellä tapahtuvat oikeudenloukkausten menetelmät perustuvat pääpiirteissään vertaisverkkojakelutekniikkaan (p2p), laittomaan suoratoistoon (streaming), esim. Nordic-TV sekä pilvitallentamiseen. Tähän tekniikkaan perustui muun muassa Megaupload-palvelu. Tällaisia pilvipalveluja kutsutaan myös nimellä ”cyberlocker”.

Vertaisverkkopalvelut toimivat tällä hetkellä ns. torrent-tekniikalla. Vertaisverkkopiratismi BitTorrent² -tekniikka kattaa toiminnasta peräti 98%. Aiemmin käytössä oli laajasti myös ns. DC++-tekniikka. Vertaisverkkojen käyttö edellyttää asiakasohjelmaa sekä sivustoa, jonka kautta musiikkia, elokuvia ja muuta sisältöä voi hakea. Kyseistä tekniikkaa käytettäessä yksittäinen aineiston lataaja jakaa samanaikaisesti muille jo haltuunsa saamaa osaa aineistosta. Myös ns. suoratoistopalvelut toimivat tietyn verkkosivun kautta.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen (TTVK) arvion mukaan n. 70 % verkkopiratismista on vertaisverkkojakelua ja loput 30 % muita piratismiin muotoja. Osuudet vaihtelevat myös riippuen siitä onko kyseessä musiikki, elokuvat tai tv-sarjat.

Viranomaisten toimista johtuen Suomeen ei ole sijoittautunut tällä hetkellä yhtäkään kansainvälisesti merkittävää laitonta BitTorrent -palvelua. Aiemmin Suomessa on toiminut mm. Finreactor-palvelu sekä ns. DC++-hubeja. Ulkomaisten palvelujen käyttö on kuitenkin yleistä.

Piratismiksi ei voida kutsua kaikenlaista luvattonta toimintaa Internetissä. On esimerkiksi palveluita, joiden ylläpitäjät käyvät neuvotteluja tekijänoikeuksien hyödyntämisestä oikeudenhaltijoiden kanssa. Neuvottelu tekijänoikeuksista on monimutkainen prosessi. Uusien verkkopalvelujen yhteydessä voi olla vaikeuksia saada neuvotteluja oikeudenhaltijoiden kanssa käyntiin oikeaan aikaan, esimerkiksi hyvissä ajoin ennen kuin tietty tekniikka on valmis käyttöönotettavaksi. Joskus neuvotteluja ei saada päätökseen niin, että palvelun voitaisiin kaikilta osin katsoa toimivan tekijänoikeuslain säännösten mukaisesti.

Joskus neuvottelut oikeuksista kestävät hyvin kauan, kuten Internetradioiden kohdalla tai oikeuksista ei halutakaan neuvotella, kuten silloin kun käyttäjä katsoo toiminnan olevan sallittu lain rajoitussäännöksen nojalla. Tämä on tilanne TV-ohjelmien verkkotallennuspalveluiden kohdalla. Kunnes asia ratkaistaan tuomioistuimessa, on epäselvää, miltä osin kyse on tekijänoikeuden loukkauksesta.³

Myöskään Youtube-palvelun kaltaisia palveluita ei pidetä tässä selvityksessä tarkoitettuna luvattomina palveluina vaikka niiden sisältö on suurelta osin luvattonta. Niiden ero varsinaisiin piraattisivustoihin on, että palvelun ylläpitäjä pyrkii aktiivisesti tekemään yhteistyötä oikeudenhaltijoiden kanssa laittoman aineiston alasottamiseksi (notice and take down) ja käytäntöjen muokkaamiseksi tekijänoikeuksia kunnioittavaan suuntaan.

Lisäksi Youtubessa aineistot ovat asiakkaiden käytössä vain suoratoistona, eli streamattuna, eikä niitä voi helposti tallentaa omalle koneelle. Tämän vuoksi niiden vaikutus oikeudenhaltijoiden muuhun liiketoimintaan on pienempi. Toisaalta aineistoja voi helposti linkittää omalle kotisivulleen tai esimerkiksi sosiaaliseen mediaan.

Printtimedian puolella uutisten aggregointipalvelut ovat olleet keskeinen epäselvä käytön alue koko viime vuosikymmenen ajan. Jos palveluiden tekninen toteutustapa ei ole selvästi loukannut kappaleenvalmistusoikeutta tai oikeutta teoksen saattamisesta yleisön saataviin, ei palveluiden osalta ole aina voitu tehokkaasti vedota tekijänoikeuteen, vaikka niillä on kustantajien näkemyksen mukaan ollut kielteistä vaikutusta markkinoihin.

Myös muunlaista luvattonta teosten käyttöä kuin laitonta verkkojakelua tapahtuu kuluttajien keskuudessa. Kuluttajien toiminta tietoverkossa on muuttunut olennaisesti viimeisen

2 BitTorrent-tekniikka perustuu tiedostojen pilkkomiseen ja monilähteiseen jakamiseen. Jakaminen muodostuu kahdesta osasta: varsinaisista jaettavista tiedostoista sekä .torrent-päätteisestä kuvaustiedostosta, jonka ensijakaja on luonut asiakasohjelmansa avulla. Jakamiseen osallistuvat käyttäjät, seurantalapalvelin eli "tracker" sekä www-palvelin, joka levitti kuvaustiedostoja. The Pirate Bay on palvelu, joka ylläpitää kuvaustiedostoja levittävää www-sivustoa.

3 TVKaista -palvelua vastaan on nostettu syyte tekijänoikeuden loukkaamisesta. Muiden TV-ohjelmien tallentamisen mahdollistavien verkkotallennuspalvelujen osalta oikeudenhaltijat ja operaattorit ovat pyrkineet löytää ratkaisuja neuvottelemalla. Tarvittavat lainmuutokset valmistellaan opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta.

vuosikymmenen aikana. Tekijänoikeus vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten kansalainen voi toimia tietoverkossa ja miten hän voi siellä esimerkiksi käyttää sananvapauttaan. Sosiaalisen median yleistymisen ja sen mahdollistama laajojen aineistomassojen käyttö arjessa, ovat lisänneet tekijänoikeutta koskevaa epävarmuutta kuluttajien keskuudessa.

Monille on ollut epäselvää mitä verkossa saa tehdä ja mitä siellä ei saa tehdä. Kuluttajavirasto on tuonut esiin tilanteita, joissa kuluttajat eivät ole tienneet onko kyse yksityisestä käytöstä vai edellyttääkö jokin toiminta lupaa oikeudenhaltijoilta. Epäselvä tilanne on voinut vaikuttaa kielteisesti suurten massojen (erityisesti nuorten) käsitykseen tekijänoikeusjärjestelmästä ja sen toimintakyvystä uudessa digitaalisessa ympäristössä.

Yksi esimerkki luvattomasta käytöstä tietoverkossa on ns. käyttäjälähtöinen aineisto (User Generated Content). Nykyisin tietoverkosta on mahdollista ladata helposti toimivia ohjelmia, joilla verkossa saatavilla olevaa aineistoa voi yhdistellä keskenään ja sitä kautta luoda uusia teoksia. Toimintaa kutsutaan myös remiksaukseksi. Toiminta on useimmiten ei-kaupallista mutta koska lupia aineistojen käyttöön ei useinkaan ole hankittu, on tällaisen aineiston tekeminen luvaton. Tällaista aineistoa jaetaan useimmiten juuri Youtuben kaltaisissa palveluissa. UGC-aineiston merkitys on ollut esillä viimeksi myös EU:n komission tiedonannossa joulukuulta 2012⁴. Käyttäjälähtöisen aineiston valmistaminen on säädetty tietyin edellytyksin sallituksi ainakin Kanadassa⁵.

Myös eri alojen tutkijat ovat todenneet, että aineistojen käyttö tutkimusta varten tekijänoikeuslakia noudattaen on osoittautunut erittäin haasteelliseksi. Tämä liittyy keskusteluun siitä, miten estetään se, että ihmiset joutuvat joskus tahtomattaan rikkomään tekijänoikeuslakia. Tekijänoikeuslain määräysten täytäntöönpanon toimivuutta ja tehokkuutta arvioitaessa olisi myös arvioitava sitä, minkälainen luvaton toiminta on kaikkein vahingollisinta oikeudenhaltijoiden kannalta ja minkälaiseen toimintaan on syytä puuttua.⁶

Tässä selvityksessä keskitytään vain luvattoman verkkojakelun (p2p, streamaus) vähentämiseen tähtääviin toimenpiteisiin.

1.2 Luvattoman verkkojakelun laajuus kotimaassa

Taloustutkimus Oy:n Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien LYHTY toimeksiannosta tekemiä piratismia koskevia Tekijänoikeusbarometri-tutkimuksia on tehty vuodesta 2006. Internetpiratismien kehitystä on seurattu vuodesta 2004.

Tässä luvussa kuvataan piratismien kehitystä vuosina 2008 - 2013. Tekijänoikeusbarometrissä on selvitetty erityisesti kolmea kysymystä. 1) piratismien tasoa, eli sitä kuinka paljon Suomessa ladataan laitonta aineistoa (musiikkia, elokuvia, tietokonepelejä jne.) Internetistä yleensä, sitä 2) kuinka moni tietää rikkovansa silloin lakia ja 3) kuinka moni hyväksyy laittoman toiminnan. Suomalaisten asenteet piratismia kohtaan ovat pysyneet samantasoisina pitkään.

4 Communication from the Commission, On Content in the Digital Single Market (COM (2012) 789 final), Bryssel 18.12.2012. Aiemmin käyttäjälähtöinen sisältö on ollut esillä Komission tiedonannossa tekijänoikeudesta osaamistaloudessa (KOM/2009/532 lopullinen) sekä Vihreässä kirjassa tekijänoikeudesta osaamistaloudessa (KOM (2008) 466 lopullinen).

5 The Battle over C-11 Concludes: How Thousands of Canadians Changed The Copyright Debate, kesäkuu 2012, <http://www.michaelgeist.ca/content/view/6544/125/>

6 Myös seuraamusten osalta Kanadassa on säädetty viime aikoina uudistuksia. Korvaukselle ei-kaupalliselle tekijänoikeudenloukkauksesta on asetettu matalahko enimmäismäärä, 5000 Kanadan dollaria.

Vuonna 2008⁷ tekijänoikeusbarometri osoitti, että suomalaisista kodeista (itse tai muu perheenjäsen) 16 prosentissa ladataan laittomasti suojattua sisältöä Internetistä. Viisi prosenttia on itse jakanut Internetiin aineistoja ilman lupaa. Nuoret vastaajat (15-24 %) olivat kohdanneet verkkopiratismia muita useammin. Heistä 34 % ilmoitti, että he tai heidän perheenjäsenensä ovat imuroineet ja 14 % että he ovat jakaneet Internetiin luvatta laitettuja tiedostoja.

Vuonna 2009⁸ netistä latasi laittomasti aineistoa 16 % kaikista tutkimukseen vastanneista. Ennen tätä luku oli pysynyt samantasoisena kolme vuotta peräkkäin. Nuorten (15-24 %) kohdalla luku oli pysynyt samana, ja oli 34 %. Tietoisesti ja aktiivisesti tiedostoja jakaneita oli kuitenkin vain 3 % kaikista kodeista. Nuorten piirissä heitä oli kuitenkin 8 %. Noin 92 % koko väestöstä piti Internetiin luvattomasti laitettun musiikin tai elokuvan imurointia tai jakamista laittomana, eli lähestulkoon kaikki. Laittomien aineistojen imuroinnin hyväksyi 21 % vastaajista ja jakelemisen 13 %.

Vuonna 2010 tehtiin laajempi 3007 henkilöä kattava piratistitutkimus Taloustutkimuksen toimesta.⁹ Siinä kysyttiin aiemmista tekijänoikeusbarometreistä poikkeavaa kysymystä koskien luvattonta verkkojakelua. Tutkittavilta kysyttiin: ”Pyytäisin teitä nyt arvioimaan, kuinka monta Internetiin ilman lupaa laitettua tiedostoa, kuten musiikkia, pelejä, elokuvia, tv-sarjoja tai tietokoneohjelmia kotitaloudessanne ladataan keskimäärin kuukauden aikana.” Vastauksina saatiin, että 84 % ei ollut ladannut kuukaudessa yhtään kappaletta netistä laittomasti, jolloin vastaavasti arvioitiin, että 16 % kaikista vastanneista oli tehnyt näin. Nuorten ryhmässä, 15–24 vuotiaiden osalta netistä ladanneita oli 45 %.¹⁰ Erittäin laajassa mittakaavassa tiedostoja ladattiin 75 000 taloudessa. Tällöin ladattiin kuukausittain yli 20 tiedostoa.

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä kuinka paljon eri teoslajit olivat laittoman lataamisen kohteena. Tulosten mukaan 82 % latasi musiikkia, 57 % elokuvia, 27 % pelejä ja 28 % tietokoneohjelmia. Elokuvien lataaminen on helpottunut olennaisesti laajakaistanopeuksien kasvettua viime vuosina.

Tekijänoikeusbarometrissä selvitettiin myös nettipiratismiin aiheuttamia taloudellisia menetyksiä. Näitä tuloksia esitellään tarkemmin jäljempänä piratismiin vaikutuksia käsittelevässä kappaleessa.

Vuonna 2011 tekijänoikeusbarometrissä selvisi, että viidenneksessä (21 %) vastanneista talouksista ladataan laittomasti aineistoa Internetistä. Nuorten osalta määrä oli 47 %. Nettipiraattien tietoinen ja tarkoituksellinen lataaminen on paljon harvinaisempaa. Vain 3 % koko väestöstä ja 6 % nuorista kertoo levittäneensä tiedostoja tarkoituksella laittomasti. Edelleen valtaosa, 94 %, vastaajista tiesi luvattoman verkkojakelun olevan laitonta.

Vuonna 2010 julkisuudessa oli esillä runsaasti erilaisia piratistimitapauksia, joissa tuomioistuimet olivat tuominneet kovia seuraamuksia vertaisverkkopiraateille. Myös verkkoyhteyksien sulkemisen mahdollistavat lainmuutokset ovat käynnissä Ranskassa ja Iso-Britanniassa.

Tutkimus indikoi vahvaa asennemuutosta nettipiratismiin osalta. Enää vain 14 % hyväksyy imuroinnin ja 4 % niiden jakelemisen vertaisverkossa. Luvut ovat alhaisempia kuin vuonna 2009, jolloin 24 % hyväksyi imuroinnin ja 13 % lataamisen.

7 Tekijänoikeusbarometri 2008, LYHTY ry, 1010 henkilöä, (15-79 v.) Taloustutkimus Oy, Telebustutkimus (Puhelinhaastattelut).

8 Tekijänoikeusbarometri 2009, LYHTY ry, 1010 henkilöä (15-79 v.), Taloustutkimus Oy

9 Tekijänoikeusbarometri 2010: LYHTY ry:n tilauksesta. Taloustutkimus Oy. Tutkimus oli 3000 (15-79 v) henkilöä käsittävä Omnibus-tutkimus (henkilökohtaiset haastattelut).

10 Tältä osin vuotuiset luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia.

Vuoden 2012 tekijänoikeusbarometrin mukaan edelleen valtaenemmistö tuomitsi piratismiin, sillä vain 5 % väestöstä ja 10 % nuorista hyväksyi laittoman verkkojakelun. Vielä vuonna 2009 31 % nuorista hyväksyi nettijakelun. Laittoman imuroinnin hyväksyi 16 % koko väestöstä ja 21 % nuorista (15–24-vuotiaat).

Vuonna 2012 tehdyn tutkimuksen mukaan 15 prosentissa kotitalouksia (n. 390 000 kpl) ladataan Internetissä luvatta levitettyjä tiedostoja laittomista lähteistä. Tässä on palattu vuoden 2010 tasolle, jolloin vastaava prosentti oli 16 %. Nuorten, eli 15–24-vuotiaiden osalta lataamista tapahtuu joka kolmannessa taloudessa, eli 32 % vastaajista. Tietoinen jakelu on edelleen harvinaista, vain 3 % koko väestöstä ja 4 % nuorista kertoo jakaneensa laittomasti piraattitiedostoja.

Tutkimuksen mukaan 82 % koko väestöstä tietää, että Internetiin luvatta laitettun musiikin, pelin tai elokuvan imurointi on lain vastaista. Väestöstä 91 % tietää luvattoman jakelun laittomaksi.

Internetiin luvattomasti laitettun materiaalin streamaus on luvattonta lataamista laajempaa. Koko väestöstä 18 % ja nuorista 40 % on katsellut, kuunnellut tai pelannut netissä laittomasti saatavilla olevaa aineistoa. Sisällön katselu tai kuuntelu ei kuulu tekijän yksinoikeuden piiriin, eikä ole siten tekijänoikeuslain nojalla kiellettyä. Tällä tiedolla on merkitystä arvioitaessa esimerkiksi suoratoisto- tai streamauspalvelujen käyttöä.

Vuonna 2012 Tekijänoikeusbarometrissä selvitettiin myös vastaajien suhtautumista vuonna 2011 lopulla julkaistuun Tekijänoikeustoimikunnan mietintöön, jonka mukaan tuomioistuimelle on annettava mahdollisuus määrätä Internet-yhteyden tarjoaja estämään pääsy sellaiselle piraattimateriaalia jakavalle sivustolle, joiden ylläpitäjät salaavat identiteettinsä tai ovat sijoittuneita maihin, joista heitä ei saada haastettua oikeuteen Suomessa. Tutkimuksen mukaan 64 % kannatti ehdotusta, 22 % vastusti ja 13 % ei ollut kantaa ehdotettuun malliin.

Kuuden vuoden aikana 2008–2013 (pois lukien 2010) verkosta laittomasti ladanneiden määrä on tutkimuksiin osallistuneista kaikista vastanneista ollut 16 % ja 24 % välillä ja laskenut 15 prosenttiin vuonna 2012. Vuonna 2013 julkaistussa tekijänoikeusbarometrissä verkosta ladanneiden prosenttiluku oli laskenut muutaman prosentin verran, 13 prosenttiin. Nuorten, 15–24 vuotiaiden osalta, luku on vaihdellut 47 prosentista 31 prosenttiin.

Syksyllä 2012 valmistui myös Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tekemä nuorten rikoskäyttäytymistä ja uhrikokemuksia koskeva tutkimus.¹¹ Tutkituista teoista selvästi yleisin oli 15–16-vuotiaiden nuorten parissa tapahtuva erityyppisten tiedostojen luvaton lataaminen Internetistä. Sen mukaan 71 % nuorista oli vuoden aikana ladannut Internetistä musiikkia, ohjelmia tai pelejä luvattomasti. Jopa kolmannes heistä kertoi lataavansa luvattomasti verkosta vähintään kerran viikossa. Seuraavaksi yleisin kielletyistä teoista nuorten parissa oli humalajuominen ja luvattomat poissaolot koulusta, joita oli tehnyt puolet tai lähes puolet nuorista.

Tietoverkosta laittomasti suojattua aineistoa ladanneiden määrä ei ole muuttunut, aina-kaan olennaisesti, esimerkiksi toteutettujen piratismia koskevia tiedotuskampanjoiden tai laillisten palveluiden tarjonnan kasvun seurauksena. Vaihteluväli kaikkien vastaajien osalta on 5–7 %, joka on suhteellisen pieni. Sen sijaan tutkimusten osoittama suurempi vaihteluväli Tekijänoikeusbarometrissä ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksissa (jopa 30 %) saattaa johtua siitä, että nuoret ovat olleet alttiimpia uutisoinnille luvattoman verkkojakelun

11 Venla Salmi: Katsaus nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin keväällä 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 27/2012 ja Venla Salmi: Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 113.

kiinnijäämisriskistä, kuten esim. Finreactor-tapausten yhteydessä vuonna 2010.

Sen sijaan tietoisuus piratismiin laittomuudesta kansalaisten keskuudessa on kasvanut. Samoin on voitu huomata, että ainakin aikuisten piirissä vuosien saatossa aiempaa harvempi myöskään hyväksyy luvattonta verkkojakea.

Laittomasti suojattua sisältöä sisältäviä tiedostoja vertaisverkossa jaelleiden henkilöiden määrä on pienentynyt eniten tarkastelujakson aikana. Varsinaiset jakajat/levittäjät eroavat luvattomista lataajista siinä, että jakaminen tapahtuu tietoisesti eikä esimerkiksi vain lataamalla itselleen kappaletta verkosta, jolloin käynnistyy myös kappaleen levittäminen edelleen jollekin toiselle verkon käyttäjälle.

Jakajat ovat niitä, jotka tietoisesti jakavat suojattua aineistoa ensimmäisinä vertaisverkkoon ja mahdollistavat siten sen leviämisen verkon käyttäjien kesken. Prosenttiluvut olivat vuosina 2008–2009 vielä 13-14 % luokkaa kun ne ovat romahtaneet 2-3 % tasolle vuosiksi 2010–2013.

Taulukko 1: Aikasarjat luvattonta latausta selvittäneistä tutkimuksista

Tekijänoikeusbarometri –tutkimukset (Toteuttaja Taloustutkimus Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien LYHTY ry:n toimeksiannosta) "Onko itse tai perheenjäsen ladannut Internetiin luvatta laitettua musiikkia, elokuvan tai tietokonepelin viimeisen yhden vuoden aikana" ¹²		
Vuosi	% kaikista vastaajista	% 15-24 –vuotiaista vastaajista
2008	16	34
2009	16	34
2010 ¹³	16	45
2011	21	47
2012	15	32
2013	13	33
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset (2012) ¹⁴ : Viimeisen 12 kk aikana ladannut Internetistä musiikkia, ohjelmia tai pelejä luvattomasti, % (15-16 –vuotiaat nuoret)		
2008 ¹⁵	69	
2012 ¹⁶	71	

12 Vuoteen 2011 saakka kysymyksessä käytettiin sanamuotoa "imuroinut". Vuosien 2008 ja 2009 tutkimuksissa on tiedonkeruu toteutettu puhelinhaastatteluina ja tämän jälkeen kasvokkain tehtävinä haastatteluina. Kyselyyn vastasi vuosittain noin 1000 henkilöä. <http://www.kulttuuri.net/gallupit>.

13 Vuonna 2010 toteutettiin erillinen laajempi piratismitutkimus, jossa luvattonta verkkojakea koskeva kysymys oli muotoiltu aiemmasta poikkeavasti: "Pyytäisin teitä nyt arvioimaan, kuinka monta Internetiin ilman lupaa laitettua tiedostoa, kuten musiikkia, pelejä, elokuvia, tv-sarjoja tai tietokoneohjelmia kotitaloudessanne ladataan keskimäärin kuukauden aikana." Tutkimustulos ei siten ole täysin vertailukelpoinen muihin taulukossa oleviin lukuihin, koska luvuissa on mukana se osuus, joka vastasi ko. kysymykseen "ei yhtään".

14 Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 113, Venla Salmi

Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2012 Helsinki http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlob&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=tta_113_Salmi.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1379274548251&blobheadervalue1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf

15 Ibid. Tieto löytyi v.2012 tutkimuksesta, s. 12.

16 Ibid. s.7: "Näistä nuorista 19 prosenttia ilmoitti tekevänsä niin päivittäin tai lähes päivittäin ja 24 prosenttia 1–2 kertaa viikossa. Koko aineistoon suhteutettuna tämä tarkoittaa, että yhdeksäsluokkalaisista nuorista miltei kolmannes (31 %) lataa luvattomasti verkosta vähintään kerran viikossa. Luvaton verkkolataaminen oli hieman yleisempää pojille (73 %) kuin tytöille (69 %)."

1.3 Tilanne ulkomailla

Luvattoman verkkojakelun tasoa on tutkittu ympäri maailmaa. Helppoa tutkimusten vertailu ei kuitenkaan ole, koska jokaisessa tutkimuksessa on käytetty hiukan erilaisia kysymyksiä ja myös lainsäädännöt voivat erota toisistaan.

NetNames –niminen yhtiö on arvioinut Internetpiratismia maailmanlaajuisesti neljän vuoden ajan. Lokakuussa 2013 julkaistusta raportista¹⁷ ilmenee millaisia vaikutuksia Internetpiratismilla arvioidaan olevan globaaliin Internetalouteen. Netnamesin selvityksessä tutkittiin sitä kuinka moni Internetin käyttäjä on ”hakenut” laitonta aineistoa tammikuussa 2013. Tulokset osoittavat, että maailmanlaajuisesti 432 miljoonaa yksittäistä netin käyttäjää ja Pohjois-Amerikan, Euroopan ja Aasian-Tyynenmeren alueella 327 miljoonaa yksittäistä netin käyttäjää hakivat nimenomaan loukkaavaa aineistoa tammikuussa 2013. Luvut vastaavat 25,9 prosenttia kaikista netin käyttäjistä näillä kolmella alueella.

Ranskassa Hadopi-viranomaisen tammikuussa 2013¹⁸ julkaisemassa kyselytutkimuksessa keskityttiin laillisista lähteistä ladanneisiin henkilöihin. Tämä on poliittisesti kannatettava lähtökohta koska positiivisella kannustuksella (”nudging”) on myös mahdollista saada aikaan luvattoman verkkojakelun vähenemistä.¹⁹ Tutkimuksen perusteella 78 % verkon käyttäjistä käyttää laillisia palveluja.

Tässä on osoitettavissa nousua vuodesta 2011, jolloin vastaava luku oli 71 %. Musiikkipalvelujen käyttäjistä 80 % käyttää laillisia palveluja.²⁰ Myös valokuvia (94%), videopelejä (84%) sekä e-kirjapalveluita (87%) käytettiin pääsääntöisesti laillisista lähteistä. Laittomia palveluja käyttävät erityisesti videoiden ja TV-sarjojen kuluttajat. Tämän perusteella voisi arvioida että laittomia lähteitä käytettiin enää musiikin osalta alle kymmenessä prosentissa talouksista, ja videopelejä ja e-kirjoja runsaassa kymmenessä prosentissa.

Isossa-Britanniassa Ofcom²¹ on tutkinut vuoden aikana (toukokuu 2012–toukokuu 2013) yli 21 000 verkon käyttäjää tutkimuksessa, jonka tarkoitus on tukea Englannissa säädettyjen tekijänoikeuden täytäntöönpanoa tehostavien toimenpiteiden voimaansaatamista. Tutkimuksessa todetaan, että absoluuttinen laittoman aineiston määrä netissä vaihtelee, mutta on yleisesti arvioiden kuitenkin suhteellisen matala. Elokuvien kohdalla taso on kuitenkin hieman korkeampi: 33% kuluttajista verkossa oli loukannut elokuvan tekijänoikeutta vähintään kerran ja 26 % oli loukannut musiikin tekijänoikeutta. Useimmiten pieni osa loukkaajista muodosti määrällisesti suurimman osan laittomasta käytöstä.

17 <http://www.netnames.com/services/online-brand-protection/digital-piracy-protection>

18 Hadopi, ”Publication d’une 2e vague barométrique sur les usages”, <http://www.hadopi.fr/en/actualites/actualites/publication-dune-2e-vague-barometrique-sur-les-usages>

19 Tanskassa on käynnissä 8 aloitteen kampanja, jossa mm. tällä menetelmällä pyritään vaikuttamaan luvattoman verkkojakelun vähenemiseen ja laillisten palvelujen käytön kasvattamiseen.

20 IFPI:n ylläpitämän Promusic-verkkosivuston perusteella Ranskassa oli 40 laillista musiikkipalvelua.

21 Ofcom High volume infringers analysis report: http://stakeholders.ofcom.org.uk/market-data-research/other/telecoms-research/high-volume-infringers/?utm_source=updates&utm_medium=email&utm_campaign=oci-high-volume

1.4 Luvattoman verkkojakelun vaikutukset

1.4.1 Yleistä

Verkkopiratismia koskeva tutkimus on kehittynyt viime vuosina huomattavasti. Erityisesti tutkimusta on viime vuosina pyritty tekemään myös piratismiin vaikutusten osalta, vaikka perinteisiä oikeudenhaltijoiden teettämiä piratismiin tasoa kuvaavia tutkimuksia on tehty jo vuosikymmeniä.

Ensimmäiset tutkimukset tehtiin tietokoneohjelmapuolella 80-luvulla. Myös IFPI on julkaissut musiikkialan luvattonta verkkojakelua koskevia tilastoja pitkään.

Tutkimuksissa on perinteisesti tutkittu laittomasti valmistettujen tuotteiden määrää markkinoilla. Tiedot on kerätty fyysisen piratismiin osalta tullien takavarikkotietojen perusteella sekä yksityisen maahantuonnin osalta myös kuluttajakyselyjen avulla.

Verkkopiratismiin tasoa on tutkittu maailmanlaajuisesti ainakin 1990 luvun loppupuolelta lähtien. Luvattonta verkkojakelua on seurattu Suomessa vuodesta 2004 asti.²² Tällöin tietoja on kerätty kuluttajakyselyjen avulla ja ekstrahoitu niistä tietoa koko väestön piratismikäyttäytymisestä ja asenteesta.

Tässä kappaleessa keskitytään siihen tutkimukseen, jota on tehty piratismiin tai luvattoman verkkojakelun vaikutuksista yhteiskunnan eri toimijoihin, joista tärkeimpänä luvattomasti jaettujen teosten oikeudenhaltijat.

Keskeisimpänä ovat piratismiin taloudelliset vaikutukset, eli sen arvioiminen millainen taloudellinen arvo laittomalla jakelulla on. Paljon vaikeampaa on arvioida sitä, millaiset taloudelliset menetykset laittomasta lataamisesta oikeudenhaltijoille on käytännössä muodostunut.

Vertaisverkkopiratismi oli pitkään vain muutamien tietotekniikkaan perehtyneiden henkilöiden toimintaa vailla taloudellista kannustinta. Puhuttiin p2p-harrastajista. Suojatun aineiston levittäminen tapahtui ilman suoraa ansiotarkoitusta eikä palveluilla muutenkaan kerätty tuloja esimerkiksi mainoksilla.

Nykyisin valtaosa tekijänoikeuksia loukkaavista palveluista toimii ansiotarkoituksessa hankkien tulovirtoja sivustoilla olevilla mainoksilla ja esim. mahdollisilla VIP-jäsenmaksuilla. Tällaisia ovat mm. The Pirate Bay.

Verkkopiratismiin kaikkia muotoja ei sen vuoksi voi suoraan kutsua ei-kaupalliseksi verkkojakeluksi, koska joillakin niistä on vaikutuksia oikeudenhaltijoiden saamiin tuloihin teostensa myynnistä. Vaikutukset ovat erilaisia erityyppisten aineistojen kohdalla.

Tutkimukset ovat antaneet kuitenkin hyvin erilaisia tuloksia näistä vaikutuksista. Alla olevassa esitellään eri tutkijoiden tutkimusta aiheesta. Tutkimuksissa on keskitytty piratismiin mahdollisiin kielteisiin ja myönteisiin vaikutuksiin.

Piratismiin tutkijoita on kiinnostanut se, mikä vaikutus piratismilla on kaupallisiin markkinoihin. Digitaaliset markkinat ovat kehittyneet viimeisten kymmenen vuoden aikana jatkuvan laittoman käytön paineen alla.

Luovan alan sektoreista musiikkialalla on ollut vaikeinta siirtyä uuteen toimintaympäristöön, koska sillä oli ollut pitkään markkinoilla tuotteita, joiden käyttöön ei ollut aiemmin kohdistunut mitään erityisiä rajoituksia. Esimerkiksi elokuvissa oli suojauksia käytössä jo VHS-kasettien aikana.

Aluksi CD-levyjen kopiosuojausten tarkoituksena oli kontrolloida käyttäjien toimintaa ja estää teosten leviäminen digitaalisessa muodossa avoimeen tietoverkkoon. Tässä ei kui-

²² Tekijänoikeusbarometri on antanut tietoa Suomen piratismitilanteesta vuodesta 2004 lähtien.

tenkaan onnistuttu vaan CD-levyjen kopiosuojaukset aiheuttivat useimmiten vain hankaluutta asiakkaille, sillä tällaiset CD-levyt eivät toimineet hyvin kaikissa soittimissa. Lisäksi suojaukset pystyttiin kiertämään, eivätkä ne siten estäneet laitonta käyttöä, eli teoksen lataamista avoimeen tietoverkkoon kytketylle palvelimelle.

Myöhemmin kopiosuojauksista luovuttiin CD-levyjen osalta, mutta niitä käytettiin kuitenkin vielä jonkun aikaa laillisissa verkkokaupoissa tarjottavissa tiedostoissa sen estämiseksi, että kappaleita kopioitaisiin sieltä useammalle laitteelle tai laittomiin palveluihin. Näistäkin luovuttiin, kun huomattiin, etteivät asiakkaat pitäneet siitä, että kappaleita ei voinut käyttää vapaasti erilaisilla laitteilla.

Kopiosuojausten vähäinen käyttö ei silti näytä lisänneen luvaton verkkojakelua viime vuosina. Ainakaan tähän ei ole erityisemmin kiinnitetty huomiota. Silti asiantuntijoiden mukaan kopiosuojausvapaita kappaleita ei siirretä vertaisverkkoihin laillisten verkkokauppojen kautta vaan sisältö kopioidaan edelleen CD-levyistä mp3-muotoon. Elokuvien osalta laittomat kappaleet on usein valmistettu elokuvateattereissa tallennetuista bootlegeista.²³

1.4.2 Luvattoman verkkojakelun taloudelliset vaikutukset

Vuoden 2000 jälkeen tehdyssä luvaton verkkojakelua koskevassa tutkimuksessa on arvioitu vertaisverkkojakelun taloudellisia vaikutuksia erityisesti musiikin myyntiin.

Musiikin osalta CD-levyjen myynti on laskenut jatkuvasti. Vuosina 2004 – 2008 lasku oli 26 % tutkituissa maissa. Toisaalta musiikin yleinen kulutus on kasvanut olennaisesti. Laskua on myös kompensoinut julkisten esiintymisten tulojen kasvu ja täydentävien tuotteiden kaupan kasvu.

Vuoden 2013 alussa IFPI julkisti tuoreet tulokset kotimaisesta äänitemyyntistä. Niiden perusteella voidaan todeta, että vuonna 2012 äänitemyynti kääntyi ensimmäisen kerran nousuun vuosiin. Äänitemyyntistä kertyi tuottoa 42,2 miljoonaa euroa, joka on 1,2 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Digitaalinen myynti kattaa nyt 27 % koko äänitemyyntistä. Suoratoistoperiaatteella toimivat palvelut ovat vilkastuttaneet myyntiä, ja kattavat jo 19 % äänitemyyntistä, eli noin 8 miljoonaa euroa. Summa kasvoi edellisvuodesta 57 prosenttia. Samaan aikaan CD- ja DVD-levyjen myynti on jatkanut laskuaan. Tiedostojen lataaminen on kasvanut vain vähän. Ruotsissa tilanne on ollut parempi. Suoratoiston osuus Ruotsin äänitemarkkinoista on jo yli puolet, 57 %.

Radikaali kehitys näkyy myös kokonaistuloksessa, sillä Ruotsissa myynti kasvoi vuodessa 14 %. Tämä on suurelta osin Spotifyn ansiota. Tutkimustulosten mukaan suoratoistopalveluista on hiljalleen tullut tekijöille varteenotettava tulonlähde. Aiemmin korvaukset ovat olleet pieniä, kun käyttäjiä maksullisessa palvelussa on ollut vähemmän. Nykyisin on jo artisteja, joille Spotify on suurin yksittäinen tulonlähde.²⁴

Elokuvien laiton verkkojakelu on lisääntynyt olennaisesti nopeiden tietoliikenneyhteyksien yleistyessä. Vuonna 2013 jopa 85 % talouksista Euroopan maissa on laajakaisatalouksia. Suomessa taso on keskimääräistä korkeampi. Alimmillaan se on noin 50 % talouksista. Samaan aikaan fyysisten DVD-tallenteiden myynti on laskenut 2004 – 2008 on laskenut 14 %.²⁵

23 Tämä on kysymys, joka liittyy laillisten palvelujen käyttämiin tekniikoihin, suojauksiin sekä piraattien toimintatapoihin. Voi olla, etteivät piraatit ota tiedostoja laittomiin verkkoihin laillisista suojaamattomista palveluista siksi, että esim. äänenlaatu on niissä huonompi tai ne ovat hankalassa tiedostomuodossa.

24 Helsingin Sanomat, Netti pelastaa levytähden, 23.1.2013

25 Tera Consultants 2010: "Building a Digital Economy: the Importance of Saving Jobs in the EU's Creative Industries" http://www.teraconsultants.fr/assets/publications/PDF/2010-Mars-Etude_Piratage_TERA_full_report-En.pdf.

Kirjojen osalta piratismi on ollut hillitympää, koska lukulaitteet eivät ole yleistyneet kuluttajien keskuudessa vielä riittävästi. Toisaalta kirjallinen aineisto on helposti ja nopeasti ladattavissa, verrattuna esimerkiksi elokuviin.

Kustannusala on kuitenkin valmistautunut kasvavaan piratismiin lisäämällä laillisten palveluiden määrää verkossa. Sanomalehdet ja aikakauslehdet ovat aiemminkin kokeneet muunlaista luvattonta käyttöä, kuten esim. uutisaggregointipalveluja. Myös Euroopan laajuisesta taantumasta johtuva mainostulojen lasku on olennaisesti vaikuttanut lehtien kannattavuuteen viime vuosina. Verkkolehden suosio kasvaa hitaasti, vasta uuden sukupolven myötä, joka on tottunut kuluttamaan kirjallista aineistoa näytön kautta.

Luvattoman verkkojakelun vaikutuksista on tehty tutkimusta viime aikoina. Tutkimus on keskittynyt sen arvioimiseen, onko luvattonta verkkojakelua pidettävä äänitemyyntin olennaisen laskun syynä, ja minkälainen luvattoman verkkojakelun arvo kaupallisilla markkinoilla on.

Tutkimusta on tehty mm. Tekijänoikeusbarometrissa ja TERA Consultingin tutkimuksessa mutta myös itsenäisten tutkijoiden tutkimuksissa, kuten Liebowitz vuodelta 2005 ja Peitz & Waelbroeck vuodelta 2004–2006. Alla oleva selvitys pohjautuu myös Oberholzer-Gee & Strumpfin luvattonta verkkojakelua koskeviin tutkimuksiin vuodelta 2009.

Tutkimusten avulla on ollut mahdollista saada tarkempaa tietoa luvattomaan verkkojakelun taustalla olevista vaikuttimista. Tutkimuksissa on kuvattu myös luvattoman verkkojakelun lyhyen aikavälin sekä pitkän aikavälin vaikutuksia. Asia on kuitenkin hyvin monimutkainen eikä yksittäisistä tutkimuksista ole mahdollista vetää mitään suoria johtopäätöksiä.

Tekijänoikeusbarometrissa²⁶ tutkittiin vuonna 2010 laittoman lataamisen ja jakamisen tasoa ja sitä kuinka monta tiedostoa laittomasti lataavat tahot lataisivat koneelleen kuukaudessa. Aiempaa olennaisesti laajemmalla 3000 henkilön otannan perusteella kävi ilmi, että kolmas osa piraattitiedostoista ostettaisiin laillisista kaupoista, ellei laittontaa ilmaisvaihtoehtoa olisi ollut tarjolla.

Tutkimuksessa selvisi myös, että kuukautta kohden ladataan keskimäärin 32 tiedostoa. Latausmäärien osalta selvitettiin, että keskimäärin kuukaudessa ladattiin 7,2 miljoonaa musiikkitiedostoa, 3,9 miljoonaa elokuvaa, 672 000 peliä ja 896 000 tietokoneohjelmaa. Tämä vastaa tutkimuksen mukaan karkeasti arvioiden, ja koko väestön tasolle laajennettuna, yhteensä 153,6 miljoonaa tiedostoa vuodessa.

Laittomasti ladattujen aineistojen arvoa koskevat luvut laskettiin sen perusteella, että verkkokauppojen keskimääräinen kappalehinta musiikille on 1 euro, elokuvalle 14 euroa ja pelille 36 euroa. Verkkomyynissä ostoista 80 % kohdistuu yksittäisiin kappaleisiin ja 20 % albumeihin.

Verkkokauppojen vähittäishinnoin laskettuna luvattoman verkkojakelun mahdollistaman vaihdannan taloudellinen arvo kaupassa oli 73 miljoonaa musiikin osalta, 195 miljoonaa elokuvien osalta ja pelien osalta 87 miljoonaa euroa. Luvut perustuvat bruttolukuihin laittoman verkkojakelun vaikutuksesta yksittäisille luoville aloille. Täsmällistä oikeudenhaltijoille aiheutuvien menetysten arvoa on vaikeampi arvioida.

Tutkimuksen mukaan 30 % vastaajista olisi ostanut lataamansa teoksen laillisesti, ellei laittontaa olisi ollut saatavilla.²⁷ Näiden tietojen perusteella luvattoman verkkojakelun

²⁶ Tekijänoikeusbarometri 2010

²⁷ Tutkimuksessa ei tutkittu sitä, minkälaisesta laillisesta lähteestä teos ostettaisiin – CD-levynä vai verkkokaupasta. Tällä on merkitystä, koska eri verkkokaupat soveltavat erilaisia periaatteita mm. käyttörajoitusten ja suojauksen suhteen. Tutkimuksissa tuli ilmi, että piraattitiedoston lataamisen vaihtoehtona tai täydennyksenä oli alkuperäisen CD-levyn ostaminen.

mahdollistaman suojattujen sisältöjen vaihdannan taloudellinen arvo olisi 355 miljoonaa euroa. Luku on muodostettu ns. korvaussuhteisen laskentatavan mukaisesti. Tämä on erittäin merkittävä määrä.

Samana vuonna TERA Consultants²⁸ julkaisi tutkimuksen, jossa oli arvioitu piratismiin vaikutuksia musiikin, elokuvien, TV-ohjelmien ja tietokoneohjelmien myyntiin. Tutkimuksen oli tilannut kansainvälisen kauppakamarin piratismiin vastaisten toimenpiteiden hanke.²⁹

Tutkimus rakentui luovien alojen osuuteen bruttokansantuotteesta poiketen EU:n komission arviosta, joka vuonna 2008 oli 4,5 %. Tutkimuksessa oli otettu mukaan myös muut kuin tekijänoikeusteollisuuden ydinalueet, jolloin luovien alojen osuus bruttokansantuotteesta nousi 6,9 prosenttiin. Tutkimuksessa olivat mukana Iso-Britannia, Ranska, Saksa, Italia ja Espanja, joiden taloudet vastaavat ¾ osaa Euroopan bruttokansantuotteesta.

Tutkimuksesta selviää, että eurooppalaisilta luovan talouden aloilta hävisi 185 000 työpaikkaa vuonna 2008, menetysten ollessa musiikin, elokuva ja tietokoneohjelmien aloilla 10 miljardia euroa. Tutkimustulokset perustuvat aiempiin tutkimuksiin alueella. Samalla tahdilla ja ilman lainmuutoksia menetykset olisivat vuoteen 2015 mennessä 240 miljardia euroa.³⁰ Pääsyyksi tutkimus nimesi laittoman verkkojakelun.

Tulokset perustuvat korvaussuhdeteoriaan. Suhdeluku, joka kertoo kuinka usein laitton musiikkiteos olisi hankittu laillisesta lähteestä, on varovaisesti arvioitu 10 prosentiksi. Useimmissa muissa tutkimuksissa³¹ korvaussuhdeprosentti on vaihdellut 10–30 % välillä.

1.4.3 Muut luvattomasta verkkojakelusta johtuvat vaikutukset

Verkkopiratismiin epäsuorat taloudelliset vaikutukset ovat myös olleet tutkimusten kohteena.

Oikeudenhaltijat katsovat, että piratismi yksipuolistaa sisältötarjontaa, koska tuottajat joutuvat laskevien tulojen vuoksi panostamaan vain taloudellisesti parhaiten menestyviin artisteihin. Tämä vahingoittaa siten eniten omaperäisimpien artistien toimintamahdollisuuksia.

Toisaalta on katsottu, että vertaisverkkopiratismi tasapainottaa suosittujen ja marginaalisten taiteilijoiden teosten menekkiä, koska verkkoihin tulee kaikenlaista aineistoa ja se saavuttaa laajan yleisön (kriittisen massan) ja siten tulee tunnetummaksi, kuin ilman verkostoitumisen tukea. Laitton verkkojakelu auttaisi siten teosta löytämään ostajansa. CD-levyn kuluista suuri osa muodostuu markkinointiin menevistä kuluista.³²

Piratismiin vaikutuksista on tehty myös muunlaista tutkimusta. Tällöin ei ole tukeuduttu korvaussuhdeteoriaan jokaisen luvattomasti ladatun tiedoston arvosta vaan tutkittu sitä, mitä vaikutuksia piratismilla on laillisiin markkinoihin.

Luvatonta verkkojakelua ei ole tutkittu vain siitä näkökulmasta, että se aiheuttaa haittaa levy-yhtiöille. Verkkopiratismiin yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnissa on katsottu

28 Tera Consultants 2010: "Building a Digital Economy: the Importance of Saving Jobs in the EU's Creative Industries" http://www.teraconsultants.fr/assets/publications/PDF/2010-Mars-Etude_Piratage_TERA_full_report-En.pdf.

29 BASCAP Initiative, www.bascap.com.

30 ibid: Vuoteen 2015 ulottuvien ennusteiden osalta kyse on kahden skenaarion toteutumisesta perustuen Cisco Systemsin tekemään Internet-liikenteen kehittymisen trendeihin. Ensimmäinen trendi on että piratismiin päätekniikkana pysyy vertaisverkkoteknologia ja toinen, että piratismiin menetelmät laajenevat eri muotoihin. Tämän vuoksi tuloksia ei voida pitää täysin varmoina. Oletuksena on myös, ettei samaan aikaan tehdä erityisiä toimenpiteitä piratismiin vähentämiseksi.

31 Peitz, Martin and Patrick Waelbroeck, 2004a, "The Effect of Internet Piracy on Music Sales: Cross-Section Evidence." http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1145904

32 Internetpiratismiin hyvinvointivaikutukset, Timo Kellomäki, lokakuu 2010 Pro Gradu –tutkielma.

kuluttajien etua suhteessa levy-yhtiöihin, ja tekijöiden etua suhteessa levy-yhtiöihin. Tekijöillä ja artisteilla on monia muita kannustimia luovalle työlle kuin raha, joka on tuottajien ensisijainen kannustin.³³

On esimerkiksi tutkittu sitä, onko tietyllä määrällä piratismia positiivisia vaikutuksia yhteiskuntaan. Esimerkiksi se, että tekijät eivät ole kokeneet saavansa riittävästi hyötyä tuottajista on johtanut mm. sellaisten palveluiden syntyyn, jossa tekijät asioivat suoraan yleisönsä kanssa, kuten MySpace ja Hitlantis. Tekijänoikeudella suojattujen sisältöjen kulutus on noussut jyrkästi viimeisten vuosien aikana.³⁴

Tutkimuksissa on esimerkiksi katsottu, ettei piraattikopio aina kaikilta osin korvaa laillista tuotetta, vaan se hankitaan joka tapauksessa, mikäli sisältö koetaan sen arvoiseksi. Laittomat palvelut toimivat tällöin kuluttajien apuna niiden tehdessä ratkaisun siitä, onko tietty tuote ostamisen arvoinen vai ei (sampling – effect)³⁵. Tämä näkemyksen mukaan lailliset palvelut eivät riittävästi ole mahdollistaneet sisältöön tutustumista ennen ratkaisun tekemistä. Analogisella aikakaudella levy oli ostettava tietämättä miltä kaikki siinä olevat kappaleet kuulostavat. Toisaalta onhan CD-levyjä voinut kuunnella esimerkiksi musiikki-kirjastoissa- ja kaupoissa. Verkkokaupoissa levyjen kappaleista on mahdollistettu yleensä vain muutamien kymmenien sekuntien koekuuntelu.³⁶

Digitaalinen sisältö poikkeaa käyttötavoiltaan ”alkuperäiseksi” mielletystä analogisesta tuotteesta, esimerkiksi CD-levystä – tai vielä aikaisemmasta formaatista, LP-levystä. Aitoja tuotteita arvostetaan yhteiskunnassa enemmän. Tämä on ollut laillisen verkkokaupan suurimpia haasteita, koska sieltä ei enää osteta konkreettista tuotetta, vaan aineeton sisältö. Digitaalista musiikkia pidetään ”kylmempänä” kuin analogista musiikkia. Vaikuttaa siis siltä, että useimmiten tutkituista henkilöistä, jotka ilmoittivat ostavansa teoksen, 30 % ostaisi fyysisen tallenteen siinä tapauksessa, että se olisi saatavilla laillisesti. Nämä henkilöt eivät ostaisi, eli lataisi, teosta laillisesta verkkokaupasta. Tämä viittaa epäluottamukseen laillisten verkkokauppojen osalta.

Tutkimuksissa tuotiin esiin myös se, että fyysinen teoskappale tuo ostajalleen enemmän iloa kuin piraattitiedosto, koska silloin tietää varmemmin, että siitä on maksettu korvauksia tuotteen tekijöille. CD-levyt sisältävät monesti kuvia artistista ja mahdollisesti lisäarvona laulujen sanat.

Toisaalta monet ovat myös katsoneet piratismiin perusteeksi sen, etteivät tuottajat maksa tekijöille riittävästi korvausta levyistä. Myös Spotify on joutunut julkisuuden valokeilaan, koska se tuottaa tekijöille ja artisteille suhteellisen vähän tuloja. Tämä on osa keskustelua siitä, tulisiko tekijöille ja esittäville taiteilijoille turvata kohtuullinen korvaus. Asia on myös otettu esiin Euroopan komission julkaisemassa IPR-strategiassa.

Lisäksi on tutkittu sitä, että laitonta sisältöä ladatessa koetaan usein syyllisyyttä, joka sekin on tietynlainen kielteinen piirre yhteiskunnassa. Kuten oikeuspoliittinen tutkimuslaitos vuonna 2012 tekemässään tutkimuksessa toi esille, on laitton verkkojakelu nuorten

33 Oberholzer-Gee, F. & Strumpf, G.: File-sharing and Copyright, 2009

34 Oberholzer-Gee, F. & Strumpf, G.: File-sharing and Copyright, 2009

35 Peitz, Martin and Waelbroeck, Patrick, "Why the Music Industry May Gain From Free Downloading – The role of Sampling." International Journal of Industrial Organization, Vol. 24 (2006)

36 Monet ovat käyttäneet Youtube-palvelua musiikin koekuunteluun. Sieltä löytyvät useimmat musiikkikappaleet streamattuna. Nykyisin musiikkia ja videoita laitetaan sinne myös levy-yhtiöiden kautta luvallisesti eikä vain fanien toimesta.

yleisin rikos. Tämä siitäkin huolimatta, että vertaisverkkojakelun tiedetään (jopa 92%) olevan laitonta. Tällöin kysymyksessä on useimmiten kuitenkin vain palveluiden käyttö, ei niiden ylläpito, eikä myöskään luvaton teosten ensijakelu. Aiemmin tämä on ollut sosiaalisesti hyväksyttävää, kun laillisia palveluja ei ole ollut riittävästi tarjolla. Mutta nyt laillisia palveluita on runsaasti tarjolla. Useat ovatkin musiikin osalta siirtyneet Spotifyn asiakkaiksi. Edelleen suurin osa ihmisistä ostaa mieluummin laillisen version teoksesta kuin lataavat laittomasti verkosta.

Tiedotuskampanjat piratismiin seuraamuksista tai kielteisistä vaikutuksista ovat kohdistuneet muun muassa elokuvayleisöön ja televisiokatsojiin. Yleisin vertaus on ollut, että piratismi on varastamista vastaavaa toimintaa. Tutkimustuloksia voidaan lukea myös niin, ettei tällainen tiedotustoiminta ole mennyt läpi, ainakaan nuorisolle.

Tähän liittyy muun muassa Chisugate –tapaus³⁷. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimus kertoo siitä, ettei toiminnan laittomuudesta välitetä, vaikka tekijänoikeuden loukkaamisesta tuomitut ovat saaneet hyvin merkittäviä rangaistuksia.

Toisaalta piratismia vastustetaan laajasti, toisaalta esiintyy vaatimuksia tekijänoikeuslain muuttamiseksi mm. hyvitysten kohtuullistamiseksi.³⁸

Luvaton verkkojakelu on siten ilmiö, jota on vaikea kattavasti kuvata ja selittää. Luvaton verkkojakelua tulee varmasti aina olemaan jonkin verran. Laillisen tarjonnan lisääntyminen vaikuttaa ainakin siihen osaa kuluttajia, jotka haluavat noudattaa lakia. Seuraavaksi esitellään tilannetta Suomessa laillisten palveluiden osalta.

37 Tapauksessa nuori 9-vuotias tyttö oli ladannut itselleen Chisun musiikkia kuultavaksi torrent-sivustolta. Lataaminen pystyttiin havaitsemaan oikeudenloukkauksia valvovan Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen kontrollissa, jonka seurauksena korvausta ja sovintoa koskeva kirje lähetettiin tytön isälle. Isä kieltäytyi maksamasta laskua. TTVK vei asian poliisille, joka asian selvittelyn yhteydessä takavarikoi lapsen tietokoneen. Asia päättyi lopulta sopuun, mutta herätti kuitenkin kysymyksen siitä, millaisten loukkausten torjumiseen oikeudenhaltijoiden tulisi puuttua ja miten poliisin voimavaroja saa käyttää.

38 Kyse on kansalaisryhmän alulle panemasta lakialoitteesta ”Järkeä tekijänoikeuslakiin”: <http://www.avoinministerio.fi/ideat/362-jarkea-tekijanoikeuslakiin>. Esitykseen liittyy myös merkittäviä tekijänoikeuslain muutoksia mm. Tekijänoikeuslain tiedonsaanti sekä keskeyttämismääräystä koskeva kumoamisvaatimus.

2 Lailliset verkkomarkkinat Suomessa

2.1 Suomessa toimivat verkkopalvelut

Tässä jaksossa pyritään antamaan lyhyt kuvaus Suomessa tarjolla olevista laillisista musiikki-, lokuva-, ja kirjaverkkopalveluista. Tiedot on kerätty dwnld.fi-sivulta sekä IFPI:n kansainväliseltä [promusic](http://promusic.fi)-sivulta.

Laillisten musiikkipalvelujen kehityskaari on ollut pitkä. Kehitykseen ovat kuuluneet suojatut CD-levyt, ja ensimmäiset nettipalvelut. .mp3 on ollut pitkään käytetyin musiikki-formaatti.

Verkkopalvelut perustuvat monelle eri businessmallille. Niin sanotut “download-to-own”- palvelut, kuten iTunes, perustuvat sisällön rajoittamattomalle saavutettavuudelle ja käytölle tiettyä korvausta vastaan. Näistä palveluista kappaleet voi ostaa omaksi. Niissä voi kuitenkin olla esim. formaattiin perustuvia rajoituksia.

Esimerkiksi iTunes on hyvin suljettu ympäristö, eikä sieltä ostettuja kappaleita voi aina siirtää muille laitteille. Monien epäonnistumisten jälkeen laillisen musiikin läpimurtona voidaan pitää Nokia Comes with music –puhelinta, jonka avulla käyttäjät pystyivät saamaan laillisesti pääsyn tuhansiin kappaleisiin.

Promusic – portaalin (www.promusic.fi) mukaan Suomessa toimii tällä hetkellä yhteensä 16 laillista musiikkipalvelua. Kymmenen näistä palveluista perustuu kappaleiden lataamiseen ja kuusi ovat suoratoistoon (streamaus) perustuvia palveluja. Mainosrahoitukseen perustuvia, eli käyttäjälle ilmaisia palveluja, on kolme.

Kappaleiden omaksi ostamisen mahdollistavat iTunesin lisäksi palvelut, kuten 7digital, jossa ladatut kappaleet sijoitetaan pilvipohjaiseen säilytystilaan, josta niihin pääsee käsiksi mistä tahansa. CDON.com palvelussa musiikkitiedostot eivät ole kopiosuojattuja, joten niitä voi käyttää kaikilla mp3.-tiedostomuotoa tukevilla laitteilla. Yksikköhinnat vaihtelevat 0,99 eurosta 2,5 euroon per tiedosto. Equal Dreams –nimisen palvelun sivulla on ilmoitus, että palvelu on suljettu marraskuun 2012 lopulla. Sulkemisen syyksi palvelu ilmoitti taloudelliset vaikeudet ja piratismiin.

Elokuvien osalta on saatu odottaa laillisia palveluja pitkään, vaikka ne ovat jo olleet käytössä Yhdysvalloissa. Pelkästään suomalaiseseen sisältöön perustuvia palveluita ei ole kannattanut perustaa, koska asiakkaat vaativat aina tiettyä, riittävän laajaa ja monipuolista

katalogia, että palvelu menestyy.³⁹ Tilauspalvelut perustuvat jatkuvaan, esim. kuukausittaiseen maksamiseen ja mahdollistavat pääsyn joko rajoittamattomaan tai rajoitettuun pääsyyn palvelun sisältöihin. Tällaisia ovat esimerkiksi Spotifyn tilauspalvelu. Ns. "Free on Demand (FOD)"-palvelut perustuvat ilmaisuuteen, ja pääsy on mahdollistettu esimerkiksi mainostuloilla. Tällainen on esim. Deezerin ilmaisversio.

Tilauspohjaisista palveluista Spotify, joka rantautui Suomeen vuonna 2011, sekä ranskalainen Deezer ovat tunnetuimmat. Rara.com ja music unlimited ovat uudempia. Hinnat vaihtelevat kokeiluversioista 0,99 euroa kuukaudessa noin 9,90 euroon kuukaudessa. Mainosrahoitteiset palvelut ovat vähemmistössä. Suomessa toimii myös Amazon Cloud Player, joka mahdollistaa oman musiikin lataamisen pilvipalveluun ja sen toistamiseen missä päin maailmaa tahansa.

Sähköiseen "vuokraamiseen" perustuvat palvelut mahdollistavat, että loppukäyttäjät saavat saatavilleen suojattua sisältöä maksua vastaan rajatuksi ajaksi. Tällaisia ovat Video on Demand, eli VOD-palvelut. Elokuvan osalta palveluita on vasta nyt tullut enemmän markkinoille. Voddler on toiminut Suomessa jo muutaman vuoden. Voddler on elokuvien ja TV-ohjelmien vuokraus ja latauspalvelu. Elokuvia voi vuokrata netin välityksellä hintaa 0,99 eurosta 3,70 euroon vuorokaudelta. Elokuvatiedoston voi ladata omakseen offline-käyttöä varten. Tällöin hinnat vaihtelevat 8 eurosta 15 euroon tiedosto. Elokuvia ja TV-ohjelmia voi myös suoratoistaa, eli streamata sivustolta.

Tilauspalvelunsa on tuonut Suomen markkinoille amerikkalainen Netflix⁴⁰ kesällä 2012. Elokuvia voi katsoa rajattomasti 8,99 euron kuukausihintaan.

Myös HBO-kanava on tuonut oman palvelunsa markkinoille Suomessa. Palvelu tuo amerikkalaisen HBO-kanavan tuottamat sarjat tilaajille 9,95 euron hintaan kuukaudessa. Palvelu lupaa toimittaa usimmat jaksot tilaajille vuorokauden sisällä Yhdysvaltain ensi-illasta.

Audiovisuaalista sisältöä tarjoavia palveluita on myös lähes kaikilla TV-kanavilla, jotka osittain tarjoavat ohjelmiaan suoraan Internetissä tai ns. catch-up-palveluna, jolloin ohjelma on tietyn ajan saatavilla verkosta lähettämisen jälkeen. Tällaisia palveluja ovat YLE Areena, katsomo.fi, ruutu.fi, ava.tv jne. TV-kanavien catch-up-palvelut ovat pääosin maksuttomia. Mainosrahoitteisilla kanavilla on myös maksullisia palveluita. Uutena on esimerkiksi palvelu, jossa ohjelman voi 2,40 euroon maksua vastaan katsoa ennen sen varsinaista TV-lähetystä.

Myös kirjamarkkinat ovat viime vuosina sähköistyneet. Ensimmäinen digitaalista luettavaa tarjonnut palvelu on amerikkalainen Amazon. Amazonilta ei saa suomenkielisiä kirjoja. Suomen- ja ruotsinkielisiä e-kirjoja ja äänikirjoja voi ostaa Suomessa mm. Kirjoja.fi – palvelusta ja DigiAnttila.com - palvelusta. Kirjojen lukemiseen tarvitset lukulaitteen, joka voi olla varsinainen lukulaite, kuten Kindle. Lukemiseen sopivat myös tablettitietokone, älypuhelin tai kannettava PC. Joidenkin lukulaitteiden mukana tulee sisältöä jo valmiiksi ladattuna.

Ladattavat kirjat maksavat 5 eurosta – 40 euroon kappaleelta. Elisa tarjoaa palvelua, jossa kirjoja saa saatavilleen kuukausimaksua vastaan. Äänikirjoja saa DigiAnttilasta ja DownloadMTV3.fi-palvelusta. Niistä saa myös karaokevideoita.

39 Jussi-gaalasta kävi ilmi, että Suomessa sai ensi-illan pitkää 38 elokuvaa viime vuonna, ja 5 elokuvaa pelkästään helmikuussa 2013. Pelkästään suomi-elokuvaan perustuvia palveluja voisi ehkä kuitenkin perustaa, jos katalogiin lisätään lyhyt- ja dokumenttielokuvat.

40 Netflix on pääasiassa Hollywood-elokuvien palvelu. Suomalaisten elokuvien lisäämisestä palveluun käydään parhaillaan neuvotteluja.

2.2 Laillisten verkkokauppojen ja palvelujen haasteet

Laillisilla verkkopalveluilla on monia haasteita, joita ei ole vastaavilla lisensioimatonta sisältöä tarjoavilla palveluilla. Suurimpana on erityisesti se, että niiden on täytynyt kattaa ainakin oikeuksien hankkimisesta aiheutuvat kulut ja sekä useimmiten myös investoida toimiviin ja turvallisiin maksujärjestelmiin.

Laillisten verkkokauppojen ongelmana, ja eräänä piratismiin juurisyytä, on ollut se, etteivät ne ole voineet tarjota kuluttajille yhtä helppoa käyttöliittymää, kuin laittomat palvelut. Tämä on ollut eritoten kuluttajakysymys. Kuluttajilla on ollut odotus, että tuote toimii tietyllä tunnetulla tavalla. Eniten huolta on liittynyt laillisten verkkokauppojen tarjoamiin tiedostoihin liittyvät käyttörajoitteet. Monet palvelut ovat tarjonneet tiedostoja formaatissa, joka toimii vain tietyissä laitteissa, tai on rajoittanut tiedoston tallentamismääriä tai siirtämistä eri laitteille. Näitä toimenpiteitä on tehty tekemällä teknisiä muutoksia tiedostoihin.

Alun perin myös CD-levyissä oli teknisiä suojauksia, mutta niistä luovuttiin muutamia vuosia sitten. Samoin on luovuttu tiedostoissa olevista suojauksista useimmissa laillisissa palveluissa. On huomattu, etteivät kuluttajat pidä siitä, että sisältöjen käyttöä rajoitetaan perusteettomasti.

Kuluttajilla on olemassa odotus digitaalisen tuotteen ”laadusta” myös laillisten verkkokauppojen tuotteiden kohdalla. Vasta nyt voidaan katsoa, että hinta-laatu -suhde laillisten verkkopalvelujen osalta alkaa olla kohdallaan. Myös kuluttajaviraston johtaja totesi Tekijänoikeusfoorumissa 2012, että palveluntarjoajien karsittua turhat välivaiheet ja rajoitukset pois, laillisten palvelujen käyttö ja suosio kuluttajien keskuudessa on kasvanut.

Yllä mainituissa tutkimuksissa⁴¹ on todettu edelleen, että laadun (eli käytännössä niiden mahdollistaman yhteentoimivuuden) ohella, hinnalla on ollut merkitystä laillisen verkkokaupan kehityksessä. CD-levyn hinta on ollut 20 euron luokkaa. Sähköisessä muodossa olevien tiedostojen hinta vaihtelee eri palveluissa alle eurosta yli kahteen euroon. Albumin hinta on reilut kymmenen euroa. Laittoman verkkojakelun puolustajat ovat katsooneet, että hintojen olisi pitänyt laskea merkittävästi siirryttäessä digitaaliseen ympäristöön, koska tuotantokustannukset ovat vähentyneet olennaisesti. Nämä tahot ovat myös väittäneet oikeudenhaltijoiden edelleen soveltavan vanhoja liiketoimintamalleja uudessa ympäristössä.

Toisaalta tämä liiketoiminnan digitalisoitumisen siirtymäkausi on kasvattanut 2000-luvulla kokonaisen sukupolven, joka ei ole koskaan tottunut maksamaan suojatusta sisällöstä verkossa. Ilmaiseen saatavuuteen tottuneiden kansalaisten on ollut vaikea hyväksyä se, että kuluttajan kannalta paremmin toimineet palvelut ovat olleet tekijänoikeuslain nojalla kiellettyjä.

Tutkimusten mukaan on olemassa asiakkaita, jotka ostavat laillisen kappaleen riippumatta sen korkeasta hinnasta, ja niitä, jotka jättävät sen kokonaan ostamatta tai tyytyvät laittomaan kappaleeseen. On siis arvioitu, ettei tuottajien ole kannattanut lähteä alentamaan laillisen verkkokaupan hintoja piratismiin vähenemisen toivossa, vaan pitää hinnat ennallaan, ja maksattaa piratismiin aiheuttamia menetyksiä niillä, jotka ovat valmiita laillisen teoksen ostamaan. Oikeudenhaltijat ovatkin todenneet, että piratismiin hinta siirtyy laillisesti musiikkia ostaville korkeampina kuluttajahintoina.

⁴¹ Internetpiratismiin hyvinvointivaikutukset, Timo Kellomäki, lokakuu 2010, Pro Gradu –tutkielma.

Lisäksi on arvioitu, että eniten luvattonta verkkojakelua harrastavat tahot ovat samoja jotka kuluttavat eniten rahaa musiikkiin ja muihin suojattuihin sisältöihin⁴². Rahaa suuntautuu esimerkiksi CD-levyihin tai konsertteihin tai muihin oheistuotteisiin. Nämä kompensoivat hiukan levymyynnin laskun aiheuttamia tappioita. Tiettyjen artistien faneissa on myös niitä jotka haluavat kannattaa suosikkiaan suoraan, ilman, että levy-yhtiö ottaa osansa välistä. Näiden tutkimusten mukaan piratismista kuluttaja hyötyy tuottajan (ja muiden oikeudenhaltijoiden) kustannuksella.

Yhtenä keskeisenä tavoitteena luvattoman verkkojakelun ehkäisemisessä on löytää oikeat toimenpiteet, joilla piraattipalveluja nyt käyttävät henkilöt saataisiin laillisten verkkopalvelujen asiakkaaksi. Tällä tavoin laiton verkkojakelu vähenisi tehokkaasti, eikä vain siirtyisi muihin tarjolla oleviin palveluihin.

Toisena piratismiin juurisyynä on voitu pitää sitä ettei kyseistä tuotetta, esimerkiksi musiikkikappaletta, elokuvaa tai peliä, ole ollut saatavilla laillisista palveluista.⁴³ Ensimmäiset verkkopalvelut olivat monimutkaisia käyttää ja niiden tarjonta ei ulottunut lainkaan samoihin mittakaavoihin, kuin laittomien palvelujen tarjonta.

Laillisten palvelujen kasvu on ollut tuntuvaa viimeisen vuoden aikana ja kuluttajat ovat ottaneet palvelut hyvin vastaan. Palvelut mahdollistavat musiikista, elokuvista ja kirjoista nauttimisen monella eri tavalla. Suomessa toimii tällä hetkellä 16 laillista musiikkikauppaa. Nykyisin myös laillisten palvelujen repertuaarit ulottuvat kymmeniin miljooniin musiikkikappaleisiin ja tuhansiin elokuviin ja TV-sarjoihin.⁴⁴ Musiikin puolella on jo arvioitu, että palveluita on jo liikaa niin, että ne syövät toistensa markkinoita.

Markkinoilla on myös muuhun kuin sisällön lataamiseen perustuvia palveluita. Tästä esimerkkinä on Spotify, joka uutena laillisena palveluna mahdollistaa asiakkaalle hyvin laajan mahdollisuuden kuunnella niin kotimaista kuin ulkomaistakin musiikkia mainoksia vastaan. Palvelu on kehitetty Ruotsissa ja sillä on myös maksullisia palveluita. Noin kymmenen euron kuukausimaksulla asiakas saa saatavilleen miljoonia musiikkikappaleita. Kappaleet ovat saatavilla vain kuuntelua varten, eikä lataamista tapahdu. Asiakkaalla on kuitenkin mahdollisuus kuunnella tiettyjä kappaleita myös offline-tilassa, mikäli kappaleet on ladattu Spotify-tilille. Tällainen musiikkipalvelu on varmasti houkutellut myös laittomien palvelujen käyttäjiä puoleensa.

Nuoret ovat mm. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tekemän tutkimuksen mukaan syyllistyneet eniten luvattomaan verkkojakeluun. Yhtenä syynä näille korkeille luvuille on ollut se, että nuorilla ei ole ollut laillisissa palveluissa joustavia maksuvälineitä. Jos palvelu edellyttää esim. luottokortin omistamista, ei voida olettaa, että nuoret suuressa määrin tulisivat palveluiden asiakkaaksi.

42 Isossa-Britanniassa tutkittiin vuonna 2012 sitä, kuinka paljon varoja toisaalta laittomia ja toisaalta laillisia palveluja käyttävät ihmiset käyttävät. Tulosten perusteella sekä laitonta että laillista sisältöä kuluttavat henkilöt ilmoittivat käyttävänsä keskimäärin £77.24 puntaa kolmen kuukauden aikana musiikkiin. Ne 5% yli 12-vuotiaista verkon käyttäjiä, jotka vain käyttivät laittomia lähteitä, käyttivät paljon vähemmän rahaa musiikkiin, keskimäärin vain £13.80 puntaa kolmen kuukauden aikana, OCl tracker benchmark study Q3 2012, <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/online-copyright/Intro.pdf>

43 Elokuvien osalta myös ns. julkaisuikkunat ovat osaltaan olleet laittomien palvelujen käyttämisen syynä. Digitaalisen globaalissa ympäristössä kuluttajilla ei ole kärsivällisyyttä odottaa kauaa sitä, että esim. Yhdysvalloissa julkaistu elokuva on saatavissa laillisesta palvelusta Suomesta. Myös tähän on tullut muutosta parempaan.

44 Joitakin yksittäisiä sisältöjä palveluista kuitenkin puuttuu, joten useimmat kuluttajat tarvitsevat myös vanhoilla CD- tai LP – tai C-kasettimuodossa olevan musiikkinsa digitoimista ja säilömistä esimerkiksi pilvipalveluun.

Nykyisin palvelut hyödyntävät myös tehokkaasti sosiaalista mediaa. ”Tykkäysten” kerääminen on laillisille verkkopalveluille tärkeää, koska vasta silloin sosiaalisen median positiiviset verkostovaikutukset kasvavat.

Kestotilauspalveluita on kritisoitu toisaalta siksi, että niiden mainosrahoitteisista versioista ei makseta riittävästi korvauksia varsinaisille tekijöille ja artisteille ja toisaalta siitä, että maksullistenkin versioiden osalta korvaukset jäävät suurelta osin levy-yhtiöille tai jakelijoille.

Laillisia verkkopalveluja ja niiden suosiota kuluttajien keskuudessa parantaa läpinäkyvyys, eli se, että asiakkaat tietävät palvelun tuottavan myös tekijöille kohtuullisen korvauksen teosten käytöstä.

Tästä on viime aikoina yritetty tehdä selvitystä. Esimerkiksi Helsingin Sanomien toimittaja selvitti, minkälaisia summia eri bisnesmallien kautta kertyy artistille.⁴⁵ Spotifyn yksittäisistä kuunteluista kertyy yhdelle artistille vain 0,003 euroa. Ranskalainen musiikkipalvelu Deezer maksaa artisteille hieman enemmän. Yhdestä kappaleen soittokerrasta artisti tienaa 0,006 euroa, tuplasti sen mitä Spotifysta.

Ranskassa on Hadopi-lainsäädännön yhteydessä kehitetty brändi, jolla palveluntarjoaja voi viestiä asiakkailleen ”kestävästä musiikista” – PUR label (Promoting Responsible Use)⁴⁶.

Myös Suomessa ns. reilun musiikin merkin käyttöönotto on ollut esillä verkkopalveluiden yhteydessä. Merkin avulla olisi tarkoitus vaikuttaa kuluttajien asenteisiin ja korostaa musiikkituotteiden arvoa musiikkialan ammattilaisten toimeentulon lähteenä. Asiasta tehtiin kuluttajatutkimus vuonna 2012.⁴⁷ Tutkimuksen perusteella reilun musiikin merkillä saattaisi olla positiivinen vaikutus äänitemyynnille: 13 % vastaajista sanoi, että he pyrkisivät aina valitsemaan reilun musiikin äänitteen; 47 % vastasi, että kahden yhtä kiinnostavan äänitteen välillä he valitsisivat reilun musiikin äänitteen. Reilu kolmannes vastaajista uskoo, että reilun musiikin merkillä olisi piratismia vähentävä vaikutus.

Isossa-Britanniassa tutkittiin kuluttajakäyttäytymistä vuonna 2012, jolloin saatiin selville muun muassa tietoa siitä, minkä vuoksi laittomia palveluja käytettiin. Tutkimuksen mukaan suurin osa vastaajista teki niin, koska se oli ilmaista (54%), käytännöllistä (48%) ja nopeaa (44%). Lähes neljäsosa vastaajista (26%) ilmoitti, että he käyttävät laitonta palvelua siksi, että he voivat kokeilla tuotetta, jota ovat ostamassa.⁴⁸ Kun kysyttiin, millä toimenpiteillä heidät saataisiin lopettamaan laittomien palvelujen käytön, he vastasivat, että asiaan vaikuttaisivat toisaalta halvemmat lailliset palvelut (39%), ja toisaalta palvelut, joissa olisi kaikki sisältö, jota he haluavat (32%). Lisäksi (26%) vastasi, että he siirtyisivät laillisten palvelujen käyttäjiksi, jos he tietäisivät paremmin, mikä on sallittua lain mukaan ja mikä ei.

45 Tiistaina 5.2.2013 Helsingin Sanomat kirjoitti, että yhdestä CD-levystä (17,95 euroa) kertyy Anna Puulle n. 8-15 prosenttia, eli 1,4 – 2,6 euroa. Vähittäiskauppa saa kolmanneksen, arvonlisävero on 24% ja levy-yhtiö saa 8 %. iTunesin kautta myydyistä digitaalisesta albumista (7,37 euroa) kertyy Anna Puulle 12-20 prosenttia, eli 0,88 -1,47 euroa, eli enemmän kuin CD:stä. Arvonlisävero on 15 % mutta se maksetaan Luxemburgiin, johon iTunes on asetunut. Yleensäkin trendinä on, että uudet verkkopalvelut ohjaavat Suomen tulovirtansa matalan verotuksen maihin, kuten Irlantiin tai Luxemburgiin.

46 Ranskan verkkojakelua hoitava hallintoviranomainen Hadopi, www.hadopi.fr

47 Tutkimus toteutettiin vuonna 2012 Taloustutkimus Oy:n toimesta. Suurin osa vastaajista katsoi, ettei artistin saamalla korvauksella ollut merkitystä kulutuskäyttäytymiseen. Paljon äänitteitä ostavat tahot kuitenkin katsoivat, että he ostaisivat vieläkin enemmän musiikkia, jos artistit saisivat suuremman osan levyn mynnistä.

48 Ofcomin tutkimus 2012 Isossa-Britanniassa: <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/online-copyright/Intro.pdf>

3 Lainsäädännöllinen tausta

3.1 Yleistä

Tekijänoikeuslaissa (404/1961) säädetään tekijän yksinoikeuksista määrätä teoksestaan. Tekijänoikeudet ovat myös sisältöihin perustuvan liiketoiminnan ydin. Tekijänoikeuslaki edellyttää, että tekijältä hankitaan lupa kun teoksesta valmistetaan kappale tai kun se saatetaan yleisön saataviin esimerkiksi välittämällä se yleisölle. Yleisölle välittämiseen sisältyy myös sellainen välittäminen, jonka seurauksena jossa yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saatavilleen itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana (on demand-välittäminen).

Kun lupaa teoksen välittämiseen ei ole hankittu teoksen saattamiseksi esimerkiksi vertaisverkkoon, on kysymys laittomasta toiminnasta. Laitonta verkkojakelua kutsutaan usein myös verkkopiratismiksi. Yleisölle välittämistä kutsutaan tässä selvityksessä myös teosten jakamiseksi tai levittämiseksi Internetissä.

Sekä teosten jakaminen, eli välittäminen yleisölle, että niiden lataaminen sieltä (esim. tallentaminen tietokoneen kiintolevyllä) ilman tekijän lupaa on tekijänoikeuslain nojalla kiellettyä. Teosten pelkkä lataaminen verkosta omaan henkilökohtaiseen käyttöön ei kuitenkaan ole rangaistavaa. Tekijänoikeudellisissa oikeustapauksissa tällä on ollut keskeinen merkitys. On kuitenkin niin, etteivät vertaisverkkojen käyttäjät voi useimmiten olla pelkästään aineistojen lataajia vaan käytettävä tekniikka edellyttää, että sisältöä tai sen osia myös jaellaan eteenpäin vertaisverkon muille jäsenille. Pelkällä tietoverkon käyttämisellä on oikeudenhaltijoille kuitenkin erilainen merkitys, kuin aineistoa luvattomalla ja tietoisella jakamisella verkossa. Esim. alla esitettävän tekijänoikeusbarometrin tuloksissa eroteltu se, onko taloudessa harjoitettu pelkkää ns. imuroimista vai myös jakamista.

Suoratoistoon perustuvien palveluiden ylläpitäjät rikkovat tekijänoikeuslakia jos ne tarjoavat verkkosivunsa kautta linkkejä tekijänoikeudella suojattuun aineistoon ilman tekijän lupaa. Linkkien lähde voi olla alkuperäinen, laillinen lähde tai jokin muu lähde. Palvelun käyttäminen, eli esimerkiksi elokuvan katsominen tällaisesta palvelusta ei sen sijaan ole tekijänoikeudellisesti relevantti toimi.

Suomessa laittoman verkkojakelun vähentämiseen liittyvää työtä on aktiivisesti tehty EU:n vuoden 2001 tietoyhteiskuntadirektiivin kansallisen voimaansaattamistyön aloittamisesta lähtien. Direktiivi taas pohjautuu Maailman henkisen omaisuuden WIPO:n Internetsopimuksiin (WCT ja WPPT, 1996), joita koskevat neuvottelut alkoivat 1990-luvun alkupuolella.

WIPO-sopimusten ja EU:n ns. tietoyhteiskuntadirektiivin (2001/29/EY) edellyttämät muutokset, joihin kuului mm. teknisten toimenpiteiden kiertämiskielto, tulivat voimaan

Suomen tekijänoikeuslaissa vuonna 2006. Samassa yhteydessä säädettiin eduskunnan aloitteesta myös oikeudenhaltijan mahdollisuudesta saada tuomioistuimen määräyksellä tietoa siitä kuka on tietyn teleliittymän haltija ja mahdollisuudesta saada tuomioistuimelta määräys, jonka mukaan tuomioistuimen tulee keskeyttää tekijänoikeudella suojatun aineiston yleisön saataviin saattaminen (TekL 60a – c§).

3.2 Nykyiset siviilioikeudelliset oikeussuojakeinot Internetloukkauksissa

Tekijänoikeuslakiin sisältyy erityissäännöksiä, joiden tavoitteena on turvata siviilioikeudellisten oikeussuojakeinojen saatavuus erityisesti luvattoman vertaisverkkojakelun tilanteissa. Lakiin tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta sisältyvät säännökset tietyillä palvelimilla sijaitsevien luvattomien aineistojen poistamiseksi verkosta, ja siinä noudatettavasta ns. ilmoitusmenettelystä (notice and takedown).

Käytännössä siviiliprosessi vertaisverkoissa tapahtuvissa oikeudenloukkaustilanteissa mahdollistettiin vuoden 2005 tekijänoikeuslain muutoslailla (821/2005). Lainmuutosta koskevan hallituksen esityksen (HE 28/2004 vp) käsittelyn yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta päätyi esittämään 60 a—60 d §:n säännöksiä tekijänoikeuden loukkausten jatkumisen estämiseksi Säännösten mukaiset oikeussuojakeinot ovat lain 60 d §:n mukaan sekä tekijänoikeuden että lähioikeuksien haltijoiden ja heidän edustajiensa käytettävissä.

Eduskunnan aloitteesta säädettyjen pykälien tulkintaa ja soveltamista valottavat lakivaliokunnan mietintö (LaVL 5/2005 vp), hallituksen esitys laeiksi teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön muuttamisesta (He 26/2006) sekä siitä annettu perustuslakivaliokunnan mietintö (PeVL 15/2006) että lakivaliokunnan (LaVL 6/2006).

Harkitessaan tarvittavan uuden sääntelyn sisältöä vuonna 2005 lakivaliokunta piti lähtökohtanaan seuraavia seikkoja. Ensisijaisesti näiden täytäntöönpanoa tehostavien keinojen tulisi kohdistua siihen henkilöön, jonka väitetään saattavan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta. Keinojen riittävän tehokkuuden takaamiseksi keinoja tulisi kuitenkin viime kädessä olla mahdollista kohdistaa myös välittäjinä toimiviin teleyrityksiin. Sekä viestinnän vapauden turvaamisen näkökulmasta yleensä että väitetyn loukkaajan oikeusturvan kannalta erityisesti on tärkeää, että tällaisille viestinnän harjoittamiseen puuttuville toimille asetetaan riittävät ja täsmälliset ehdot ja että asiassa noudatettava menettely sisältää takeet kaikkien osapuolten oikeuksien huomioon ottamisesta. Valiokunta piti niin ikään tärkeänä, ettei ehdotetuilla säännöksillä missään tapauksessa vaaranneta kiistan kohteena olevaan viestintään nähden ulkopuolisten oikeuksia.

3.2.1 Laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta – ”Notice and take down”

Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain (458/2002) 5 luku sisältää säännökset menettelystä (notice and take down) sellaisen tekijänoikeutta loukkaavan aineiston pois ottamiseksi, joka on asiakkaan toimesta tallennettu tallennuspalvelun tarjoajan palvelimelle, kuten palveluntarjoajan verkkosivuille. Tätä menettelyä kutsutaan puhekielessä sekä jäljempänä myös alasottomenettelyksi.

Säännösten mukaan oikeudenhaltijan tulee ensisijaisesti pyrkiä olemaan yhteydessä suoraan tekijänoikeutta loukkaavaan tahoon ja esittämään vaatimus tälle. Mikäli tekijänoikeuden loukkaajaa ei kuitenkaan voida tunnistaa tai hän ei viipymättä poista luvaton

aineistoa, oikeudenhaltija voi kääntyä tallennuspalvelun tarjoajan puoleen lain edellyttämällä ilmoituksella.

Lain 22 §:n 1 momentin mukaan oikeudenhaltijan on tehtävä ilmoitus kirjallisesti tai sähköisesti siten, että ilmoituksen sisältöä ei voida yksipuolisesti muuttaa ja että se säilyy osapuolten saatavilla. Ilmoituksessa on oltava

- 1 ilmoituksen tekijän nimi ja yhteystiedot,
- 2 yksilöitynä se aineisto, jonka saannin estämistä vaaditaan, sekä selvitys aineiston sijainnista,
- 3 ilmoituksen tekijän vakuutus siitä, että se aineisto, jota vaatimus koskee, on hänen vilpittömän käsityksensä mukaan lainvastaisesti saatavilla viestintäverkossa,
- 4 tieto siitä, että ilmoituksen tekijä on tuloksetta esittänyt vaatimuksensa sisällön tuottajalle tai että sisällön tuottajaa ei ole voitu tunnistaa,
- 5 ilmoituksen tekijän vakuutus siitä, että hän on tekijänoikeuden tai lähioikeuden haltija taikka oikeutettu toimimaan oikeudenhaltijan puolesta, sekä
- 6 ilmoituksen tekijän allekirjoitus.

Ilmoitus, joka ei täytä 22 §:n 1 momentissa säädettyjä vaatimuksia, on tehoton. Jos ilmoituksen puutteet koskevat yksinomaan 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja tietoja, palvelun tarjoajan on kuitenkin ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin ilmoituksen tekijän tavoittamiseksi ja ilmoitettava tälle havaitsemansa puutteet.

Palvelun tarjoajan on viipymättä ilmoitettava palvelun vastaanottajalle, jota laissa kutsutaan sisällön tuottajaksi, tämän toimittaman aineiston saannin estämisestä sekä toimitettava hänelle jäljennös ilmoituksesta, jonka perusteella esto on tehty.

Lain 23 §:n mukaan sisällön tuottajalla on oikeus saada aineisto palautetuksi vastineella, jossa hänen tulee mm. ilmoittaa nimensä ja yhteystietonsa sekä ne tosiseikat ja muut syyt, joiden nojalla esto katsotaan perusteettomaksi. Jos 23 §:ssä säädetty vaatimukset täyttävä vastine on määräajassa toimitettu, palvelun tarjoaja ei saa estää vastineessa yksilöidyn aineiston palauttamista ja sen pitämistä saatavilla, ellei palvelun tarjoajan ja sisällön tuottajan välisestä sopimuksesta taikka tuomioistuimen tai muun viranomaisen määräyksestä tai päätöksestä johdu muuta.

Oikeudenhaltija voi myös tässä tapauksessa turvautua normaaleihin siviili- tai rikosoikeudellisiin oikeussuojakeinoihin.

Vuosituhanneen vaihteen tienoilta asti tekninen kehitys on mahdollistanut luovien sisältöjen jakelun ja hakemisen suoraan yksittäisten tietoverkkoon kytkeytyneiden tietokoneiden välillä. Kun laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta tuli voimaan heinäkuun 2002 alusta, tietoverkoissa tehdyt vakavimmat tekijänoikeuden loukkaukset olivat jo siirtyneet tallennuspalveluista vertaisverkkoihin, joihin ilmoitus- tai ns. alasottomenettely ei ole käytettävissä. Muun muassa tämän vuoksi eduskunta lisäsi vuonna 2006 tekijänoikeuslakiin keinoja, jotka mahdollistivat puuttumisen muunlaiseen verkkopiratismiin.

3.2.2 Liittymän haltijan yhteystietojen luovuttamista koskeva määräys

Tekijänoikeuslain 60 a § on keskeinen säännös oikeudenkäynnin vireille tulon kannalta. Säännöksen avulla oikeudenhaltija voi selvittää väitetyn oikeudenloukkaajan yhteystiedot siviilioikeudenkäynnin käynnistämistä varten. Oikeudenhaltijat, joiden puolesta käytännössä toimii ammattimaista tekijänoikeuksien valvontaa harjoittava organisaatio, seuraavat ja keräävät tietoa suojattujen aineistojen jakelusta vertaisverkoissa. Tällainen organisaatio

on esim. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus. Kerätty tieto muodostaa perustan lain 60 a §:n 1 momentin mukaiselle hakemukselle tuomioistuimeen.

Lain 60 a §:n 1 momentin mukaisesti oikeudenhaltijalla on oikeus saada tuomioistuimen määräyksellä välittäjänä toimivalta palvelun tarjoajalta (teleyritys) yhteystiedot liittymästä, josta tekijän oikeuksien kannalta merkittävässä määrin saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta.

Tuomioistuimen määräys edellyttää hakemusta. Hakijan on osoitettava, että hakemuksessa yksilöityä liittymää käytetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä tarkoitettuun suojattujen teosten välittämiseen. Tuomioistuimella on oltava hakemuksen perusteella mahdollisuus antaa riittävän tarkkarajainen yhteystietojen luovuttamismääräys. Tuomioistuin pyytää asianomaiselta teleyritykseltä lausuman hakemuksen johdosta ja tarvittaessa oikeudenhaltijoilta tai heidän edustajaltaan vastauksen teleyrityksen esittämien väitteiden osalta.

Lain 60 a § sisältää myös tietojen luovutusvelvollisuutta rajaavan edellytyksen. Tietoja voidaan luovuttaa vain sellaisen liittymän osalta, josta tekijänoikeuksien suojan kannalta merkittävässä määrin saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta. Viime kädessä tuomioistuin arvioi säännöksen mukaisen merkittävyyssynnyksen ylittymisen. Jos merkittävyyssynnys ei ylity, tekijällä tai hänen edustajallaan on mahdollisuus kääntyä asiassa poliisin puoleen tutkintapyyntön tekemiseksi. Käytännössä tuomioistuin on aina luovuttanut oikeudenhaltijalle tiedot liittymän haltijasta, kun näyttöä tekijänoikeuden loukkauksesta on esitetty.⁴⁹

Tuomioistuimen hyväksyessä hakemuksen oikeudenhaltijalla on oikeus saada teleyritykseltä tiedot oikeudenloukkaukseen käytetyn liittymän haltijasta. Liittymänhaltijan yhteystietojen luovuttamista koskevan määräyksen tarkoituksena on mahdollistaa tekijänoikeuden loukkaajan tunnistaminen ja tavoittaminen oikeudenloukkauksen selvittämistä varten.

Lain 60 a § ei edellytä, että siviilikanne lopulta nostetaan. Asianosaiset voivat sopia asian keskenään ennen oikeudenkäynnin aloittamista. Jos sovintoon ei päästä, asia voi jatkua myös oikeudenhaltijan poliisille tekemällä tutkintapyyntöllä. Oikeudenhaltija voi tehdä tutkintapyyntön poliisille myös siinä tapauksessa, että tuomioistuin hylkää hakemuksen yhteystietojen luovuttamisesta.

3.2.3 Kieltokanne ja teleyritykselle annettava keskeyttämismääräys

Tekijänoikeuslain 60 b §:ssä säädetään tekijän tai tämän edustajan oikeudesta ajaa siviilioikeudellista kieltokannetta väitettyä loukkaajaa vastaan. Hyväksyessään kanteen tuomioistuin määrää, että tekijänoikeutta loukkaavan aineiston yleisön saataviin saattaminen on lopetettava. Kiellon tehosteeksi voidaan asettaa uhkasakko. Säännöksessä on kysymys lopullisesta eikä turvaamistoimiluonteisesta kieltomääräyksestä.

Lain 60 c §:ssä säädetään tuomioistuimen mahdollisuudesta määrätä teleyritys sakon uhall keskeyttämään luvattomaksi väitetyn aineiston saattaminen yleisön saataviin. Keskeyttämismääräys voidaan antaa teleyritykselle, ja se edellyttää oikeudenhaltijan hakemusta. Keskeyttämismääräyksen antamisen edellytyksenä on, että sitä ei voida pitää kohutuuttomana ottaen huomioon aineistoa yleisön saataviin saattavan henkilön, välittäjänä toimivan teleyrityksen ja tekijän oikeudet.

⁴⁹ Tuomioistuin arvioi ns. Chisugate-tapauksessa, että merkittävyyssynnys ylittyi jo yhden uutuusalbumin levittämisestä.

Jos tuomioistuin hyväksyy hakemuksen, teleyrityksen on keskeytettävä tekijänoikeutta loukkaavaksi väitetyn aineiston saattaminen yleisön saataviin. Säännöksessä ei yksilöidä sitä teknistä tapaa, jolla keskeyttämismääräys on pantava toimeen, vaan se on jätetty teleyrityksen harkintaan.

Koska kysymyksessä on keskeyttämismääräys, sen antaminen edellyttää, että tekijänoikeutta loukkaavaksi väitettyä aineistoa on edelleen yleisön saatavilla eikä tekijänoikeuden loukkaamista ole vapaaehtoisin toimin lopetettu.

Tekijänoikeuslain 60 c §:n mukainen keskeyttämismääräys voidaan antaa 60 b §:ssä tarkoitetun kieltokanteen käsittelyn aikana.⁵⁰

Jos 60 c §:n 2 momentissa tarkoitetut erityiset edellytykset täyttyvät, keskeyttämismääräys voidaan antaa myös ennen kieltokanteen nostamista. Tämä edellyttää, että edellä mainittujen 60 c §:n 1 momentin edellytysten lisäksi on ilmeistä, että tekijän oikeuksien toteutuminen muutoin vakavasti vaarantuisi. Käytännössä tämä voi olla esimerkiksi näyttöä siitä, että tekijälle koituvat taloudelliset menetykset muodostuvat huomattaviksi, jos keskeyttämismääräystä ei annettaisi ennen oikeudenkäynnin alkua.

Tuomioistuimen on varattava sekä teleyritykselle eli sille, jolle määräystä on haettu annettavaksi, että sille, joka saattaa tekijänoikeutta loukkaavaksi väitettyä aineistoa yleisön saataviin, tilaisuus tulla kuulluksi.

Tuomioistuin voi pyynnöstä antaa keskeyttämismääräyksen myös väliaikaisena väitettyä loukkaajaa kuulematta, jos asian kiireellisyys sitä välttämättä vaatii. Määräys on voimassa kunnes toisin määrätään. Väitetylle loukkaajalle on määräyksen antamisen jälkeen viipymättä varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Kun väitettyä loukkaajaa on kuultu, tuomioistuimen on viipymättä päätettävä, pidetäänkö määräys voimassa vai peruutetaanko se. Säännösten nojalla annettu määräys teleoperaattorille (Pirate Bay-tapaukset) pysyy voimassa, jos 60 b §:n mukainen kanne on voitu nostaa väitettyä loukkaajaa vastaan vaikka loukkaajaa ei olisi voitu kuulla.

Lain 60 c §:n nojalla annettu keskeyttämismääräys ei saa vaarantaa kolmannen oikeutta lähettää tai vastaanottaa viestejä.

Lain 60 c §:n mukainen keskeyttämismääräys kohdistuu vain teleyritykseen. Tekijänoikeuden loukkaajaa vastaan voidaan oikeudenkäynnin aikana vaatia väliaikaista kieltoa oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 7 luvun 3 §:n nojalla.

Tämän säännöksen perusteella tehtyjä tuomioistuimen ratkaisuja ns. Pirate Bay-asiassa käsitellään erikseen jäljempänä.

3.3 Muut oikeussuojakeinot

3.3.1 Tutkintapyyntö poliisille

Siviilioikeudellisten oikeussuojakeinojen lisäksi oikeudenhaltijalla on mahdollisuus tehdä poliisille tutkintapyyntö epäilystä tekijänoikeuslain 56 a §:n mukaisesta tekijänoikeusrikkomuksesta tai rikoslain 49 luvun 1 §:n ja erityisesti sen 3 momentin mukaisesta tekijänoikeusrikoksesta. Vertaisverkoissa tapahtuvat tekijänoikeuden loukkaukset ovat asianomistajarikoksia. Virallinen syyttäjä ei saa tekijänoikeuslain 62 §:n ja rikoslain 49 luvun 6 §:n

⁵⁰ Samassa oikeudenkäynnissä voidaan käsitellä myös tekijänoikeuden loukkausta tekijänoikeuslain 56 a § (tekijänoikeusrikkomus) tai rikoslain 49 luvun 1 §:n nojalla (tekijänoikeusrikos).

mukaan nostaa syytettä, ellei asianomistaja ole ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi.

Mikäli tutkintakynnys ylittyy, poliisilla on poliisilain (493/1995) 36 §:n 2 momentin nojalla oikeus saada teleyritykseltä ja yhteisötilaajalta yhteystiedot sellaisesta teleliittymästä, jota ei mainita julkisessa luettelossa, tai teleliittymän, sähköpostiosoitteen, muun teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöivät tiedot, jos tietoja yksittäistapauksessa tarvitaan poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi.

Poliisilla on myös mahdollisuus suorittaa asiassa tarpeellisia pakkokeinoja todisteiden turvaamiseksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi epäillyn tietokoneen takavarikoimista tietoteknistä tutkintaa varten. Esitutinnan aikana kuulustellaan mahdollisesti liittymänhaltijan lisäksi myös muita talouteen kuuluvia henkilöitä, jotka ovat voineet käyttää tietokonetta.⁵¹

Käytännössä asia usein raukeaa, jos esitutkinnassa paljastuu seikkoja (esim. epäilty on nuori henkilö), joiden takia syytettä ei voida nostaa.

Jos esitutkinnassa löytyy näyttöä tekijänoikeuden loukkaamisesta eikä asiassa päädytä sovintoon, asia etenee syyteharkintaan ja yleensä lopulta tuomioistuinkäsittelyyn.

Keskusrikospoliisi (KRP) voi tehdä virka-apupyynnöksi⁵² muissa maissa toimiville poliisilaitoksille. Esim. Finreactor-tapauksessa KRP pyysi virka-apua Hollannin poliisilta (maa, jossa palvelin sijaitsi). KRP saikin sieltä apuja ja joitakin tietoja. EU:n sisällä virka-apupyynnöt toimivat, kunhan edellytykset ovat olemassa esim. riittävä rangaistusasteikko. Tulli teki sen sijaan 2000-luvun alussa useitakin virka-apupyynnöksi Venäjälle suomalaisissa jutuissa ja niistä ei tiettävästi koskaan saatu mitään tietoa takaisin.

Myös oikeusapua voidaan pyytää toisesta maasta. Useimmissa maissa pyydettyjen toimenpiteiden suorittamisesta tai tietojen luovuttamisesta päättää oikeusviranomainen.⁵³

3.4 Lainvalmistelutyö viime hallituskaudella

3.4.1 Toimialakeskustelut 2008 - 2009

Syksyllä 2008 käytiin kulttuuriministeri Stefan Wallinin aloitteesta toimialakeskustelut, joiden tarkoituksena oli etsiä keinoja luovien sisältöjen sähköisen kaupankäynnin edistämiseen ja luvattoman verkkojakelun vähentämiseen. Keskusteluihin osallistui elokuva-, musiikki- ja pelialan edustajia, Internet-palvelun tarjoajia, sisältöliiketoimintaa harjoittavia yrityksiä sekä viranomaisia.

Toimialakeskusteluissa todettiin, että sähköisen kaupankäynnin edistämiseksi palveluita voitaisiin kehittää 1) tarjontaa lisäämällä ja monipuolistamalla sekä kuluttajaystävällisyyteen panostamalla: laillisten palveluiden laatuun ja käytön helppouteen tulisi kiinnit-

51 Chisugate-tapaus herätti runsaasti huomiota, kun pakkokeinoja käytettiin kannettavaan tietokoneeseen, joka osoittautui lapselle kuuluvaksi. Myöhemmin asia sovittiin lapsen vanhemman ja TTVK:n kesken.

52 Kansainvälinen virka-apu on kattava varsinaista esitutkintaa edeltävissä tiedustelu- ja muissa vaiheissa tapahtuvan poliisiviranomaisten tiedonvaihdon. Virka-apuna pyydetään ulkomailta esim. poliisin rekisteritietoja, DNA- tai sormenjälkivertailuja tai muita tietoja, joiden luovuttamisesta kohdemaassa päättää poliisi. Myös kuolemansyyn selvittämiseen tai noutotilanteessa avustamiseen liittyvät toimenpiteet kuuluvat virka-apuun piiriin. Virka-apu on menettelynä kevyempi ja nopeampi kuin oikeusapu. Se ei edellytä kirjallista menettelyä virallisine käännöksineen. www.poliisi.fi

53 Kansainvälisellä oikeusavulla tarkoitetaan jo tapahtuneen rikoksen selvittämiseen liittyviä pyynnöksiä. Toisen valtion viranomaiselta voidaan pyytää rikoksen selvittämiseksi tarpeellisia toimenpiteitä kuten kuulusteluja, etsintöjä tai takavarikoita sekä asiakirjoja, joita käytetään todisteena tulevassa rikosprosessissa. Oikeusapupyynnöt tehdään aina kirjallisesti. Kansainvälisiä oikeusapupyynnöksiä tehdään pääsääntöisesti silloin, kun kyseessä on suhteellisen vakava rikos eikä sen ratkaisemiseksi tarvittavaa näyttöä ole saatavissa kotimaasta., www.poliisi.fi

tää enemmän huomiota, 2) turvaamalla edellytykset sille, että nopeasti puututaan luovien sisältöjen luvattomaan verkkojakeluun, ja 3) kehittämällä ja lisäämällä kuluttajille suunnattua yleisempää viestintää ja myös mediakasvatusta mahdollisimman monella eri foorumilla.

Toimialakeskustelujen jatkotoimena opetusministeriö asetti 3. päivänä helmikuuta 2009 luovien sisältöjen luvattoman verkkojakelun vähentämiseen tähtääviä lainsäädännöllisiä keinoja kartoittavan ja valmistelevan työryhmän, joka koostui eri ministeriöiden edustajista. Työryhmä antoi 19 päivänä elokuuta 2009 muistionsa ”Luovien sisältöjen luvaton verkkojakelu. Lainsäädännölliset keinot” (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja -selvityksiä 2009:21).

Työryhmän työssä arvioitiin nykyisen lainsäädännön toimivuutta. Työryhmä totesi, että tammikuun alusta 2006 voimaan tulleet oikeussuojakeinot ovat toimivia ja että lainsäädäntö mahdollistaa luvattomaan verkkojakeluun puuttumisen. Työryhmä totesi kuitenkin, että säännökset ovat olleet voimassa varsin lyhyen aikaa, ja katsoi, että säännösten toimivuutta on syytä edelleen seurata.

Valmistelua jatkettiin keväällä 2010 opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla yhteistyössä liikenne- ja viestintäministeriön, oikeusministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön virkamiesten kanssa. Vuonna 2010 syksyllä eduskunnalle annettiin hallituksen esitys (HE 235/2010) laeiksi tekijänoikeuslain 60 a §:n ja sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta. Kyse oli toimialakeskusteluissa kannatettujen pehmeämpien keinojen, eli ns. ilmoitusmenettelyn säätämisestä. Menettelyä on kutsuttu myös varoituskirjemenettelyksi. Tämä termi viittasi Ranskassa vuonna 2009 säädettyyn ns. asteittaiseen puuttumiseen (graduated response) perustuvaan menettelyyn. Tässä selvityksessä menettelyä kutsutaan näiden nimitysten ohella myös pohjoismaissa käytetyn termin mukaisesti kirjemenettelyksi (brevmodell).

Hallituksen esityksen mukaan teleoperaattoreille säädettäisiin velvoite välittää oikeudenhaltijan määrämuotoinen kirje sellaisen teleliittymän haltijalle, josta saatettiin yleisön saataviin aineistoa ilman tekijän lupaa.

Ehdotus sai ristiriitaisen vastaanoton. Sitä pidettiin toisaalta liian pitkälle menevänä, ja sen katsottiin aiheuttavan hämmennystä ja epätietoisuutta tilanteessa, jossa luvattoman teon tekee joku muu kuin itse liittymänhaltija. Toisaalta esitystä pidettiin tehottomana, koska lähetettäviä kirjeitä ei olisi rekisteröity, eikä niihin olisi liittynyt mitään seuraamuksia, toisin kuin Ison-Britannian ja Ranskan järjestelmissä. Hallituksen esitystä käsiteltiin sivistysvaliokunnassa, joka lähetti sen perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi. Esitys raukesi kuitenkin eduskuntavaalien johdosta keväällä 2011. Ratkaisu kirjemenettelyä koskevista jatkotoimenpiteistä pyritään tekemään tämän arvioinnin pohjalta.

3.4.2 Tekijänoikeustoimikunta 2010 - 2011

Opetus- ja kulttuuriministeriön maaliskuussa 2010 asettamassa tekijänoikeustoimikunnassa käsiteltiin myös tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostamistoimenpiteitä. Toimikunta ehdotti mietinnössään joulukuussa 2011, että tekijänoikeuslain 56 g §:ään lisättäisiin säännös, jonka mukaan tuomioistuin voisi oikeudenhaltijan hakemuksesta määrätä estämään pääsy tekijänoikeuksia loukkaavalle verkkosivulle. Lainmuutos katsottiin tarpeelliseksi, koska nykyinen teleoperaattoriin kohdistettua keskeyttämismääräystä koskeva sääntely edellyttää, että laittoman verkkopalvelun ylläpitäjä tavoitetaan, ja häntä vastaan voidaan nostaa syyte tekijänoikeuden loukkaamisesta.

Nykyisin yhä useampaa laitonta tiedostonjakopalvelua tarjotaan kuitenkin ulkomailta, erityisesti EU:n ulkopuolelta. Lisäksi palveluiden ylläpitäjät ovat tuntemattomia.

Toimikunta korosti, että tuomioistuimen olisi päätöstä tehdessään tehtävä kokonaisarviointi tilanteesta ja määräyksen kohtuullisuudesta ja otettava huomioon kaikkien osapuolten edut. Mietintö saatettiin lausuntokierrokselle tammikuussa 2012. Mietintöön liittyi teleoperaattoreita edustavan jäsenen eriävä mielipide.

Liikenne- ja viestintäministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön mukaan tekijänoikeuslain 56 g §:ää koskeva muutosehdotus edellyttää lisävalmistelua. Vaikka ministeriöt pitivät tekijänoikeuksien suojaamista ja täytäntöönpanoa tärkeänä ne katsoivat, ettei mietinnössä ollut riittävästi selvitetty ehdotuksen yleisiä vaikutuksia IP-muotoisen liikenteen osalta. Mietinnössä ei ollut myöskään pohdittu estomääräyksen kohtuullisuutta verkkosivun ylläpitäjän, operaattorin, tekijän ohella, palvelun käyttäjien oikeuksien kannalta. Asian valmistelussa tulee seurata kansainvälistä kehitystä ja kehitystä EU-tasolla.

Suurin osa muista lausunnonantajista katsoi, että piratisminvastaisia oikeuskeinoja on tarvetta lisätä erityisesti silloin, kun varsinaiset oikeudenloukkaajat ovat tuntemattomia tai sijaitsevat ulkomailla. Ehdotetun toimenpiteen osalta esitettiin kuitenkin runsaasti erilaisia kysymyksiä ja huomioita.

Asian jatkovalmistelua kannatettiin laajasti ja vain muutama lausunnonantaja katsoi, ettei esityksen mukaisia toimenpiteitä voitaisi hyväksyä missään muodossa – piratismia estetään tehokkaimmin markkinoita kehittämällä, ei lainsäädännöllisin keinoin.

Tärkeimpänä huomiona nostettiin esiin se, ettei tähän mennessä ole riittävästi selvitetty sitä miksi piratismi on niin korkealla, ja miksi siihen syyllistyvät myös sellaiset henkilöt, jotka normaalisti eivät riko lakia (piratismi ”juurisyys”). Myöskään oikeudenhaltijoita ei ole riittävästi sitoutettu piratismi vähentämistoimenpiteisiin, vaan toimenpiteet kohdistuvat pelkästään teleoperaattoreihin, jotka eivät ole syyllistyneet tekijänoikeuden loukkauksiin.

Kulttuuri- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäki päätti huhtikuussa 2012, että asian valmistelua jatketaan tehokkaiden ja tarkoituksenmukaisten keinojen löytämiseksi verkkopiratismi torjumiseksi. Tässä selvityksessä pyritään täsmentämään sekä kirjemenettelyä ja estomääräysmenettelyä aiemmin esitettyjä näkökohtia.

Myös eduskunnassa on edellisellä hallituskaudella kiinnitetty luvattomaan verkkojakeluun erityistä huomiota. Sivistysvaliokunta totesi lausunnossaan SiVL 12/2011 että ”valiokunta pitää nykyistä laajamittaista luvatonta sisältöjen tietoverkkolevitystä eli piratismia Euroopan digitaalisten sisämarkkinoiden eräänä suurimpana kehittymisen esteenä... Valiokunnan mielestä piratismi tulisi kansallisesti ja EU:n tasolla tunnistaa eräksi merkittävimmäksi eurooppalaisten toimivien digitaalisten sisämarkkinoiden tulevaisuuden uhaksi ja ryhtyä päättäväisesti toimiin piratismi vähentämiseksi.”

Sivistysvaliokunnan mukaan tilanne uhkaa näivettää eurooppalaisen sisällöntuotannon, mikäli luvatonta verkkolevitystä ei saada merkittävästi vähennettyä. Kulttuuriselontekoa koskevassa mietinnössään (SiVM 11/2010) valiokunta pitää välttämättömänä tehostaa toimenpiteitä piratismi estämiseksi.

Talousvaliokunta on puolestaan todennut, että luovan talouden kannalta verkkopiratismi on merkittävä ongelma, johon on haettava vaikuttavia ja perusoikeuksien mukaisia EU-tason torjuntakeinoja. (TaVL 28/2010 vp)

Eduskunta hyväksyi 20.1.2011 valtioneuvoston selontekoa kulttuurin tulevaisuudesta käsitellessään sivistysvaliokunnan ehdottaman kannanoton, että lisätään toimenpiteitä nettipiratismi estämiseksi ja digitaalisen aineiston laillisen käytön edistämiseksi.

Keskeisiä seurattavia asioita tekijänoikeustoimikunnan mietinnön antamisen jälkeen vuonna 2012 ovat myös olleet teleoperaattoreita, erityisesti Elisaa, Soneraan ja DNA:ta vastaan käydyt oikeudenkäynnit The Pirate Bay – nimisen laittoman tiedostojenjakopalve-

lun blokkauksesta. Tuomioistuimen ratkaisulla on merkitystä tämän selvityksen piirissä olevien asioiden ratkaisemiseen.

3.5 Tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostaminen Euroopassa ja kansainvälisesti

Euroopan Unionin IPR-strategiassa, joka julkaistiin toukokuun 25. päivänä 2011, on nostettu esiin tarve vahvistaa voimassa olevaa oikeuksien täytäntöönpanon varmistamiseksi säädettyä lainsäädännöllistä kehystä ja täydentää sitä osallisten vapaaehtoisilla toimenpiteillä. Komissio on järjestänyt asiasta julkisen konsultaation kesäkuussa 2011 sekä konferenssin 26.4.2012.

IPR-strategian puitteissa EU:n komissio on selvittänyt jäsenmaiden immateriaalioikeuksien siviilioikeudellista täytäntöönpanoa (enforcement). Selvityksen avulla kerättiin tietoa EU:n täytäntöönpanojärjestelmän toiminnasta ja tehokkuudesta jäsenvaltioissa vuoden 2006 jälkeen. Kyselyyn vastasi 282 tahoa, lähinnä yrityksiä ja kansalaisia. Konsultaatio keskittyi immateriaalioikeudellisten loukkausten vaikutuksiin erityisesti silmällä pitäen yritysten tutkimus- ja kehitystoimintoja sekä eräiden täytäntöönpanokeinojen toimivuutta ml. oikeus henkilötietojen selvittämiseen, notice & take-down-menettelyt, tuomioistuinmääräykset, korjaavat toimenpiteet sekä vahingonkorvaukset. Lisäksi selvitettiin jäsenmaiden näkemyksiä immateriaalioikeudellisten täytäntöönpanokeinojen väärinkäyttömahdollisuuksista.

Täytäntöönpanokysymykset ovat olleet ajankohtaisia myös kansainvälisesti. Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO:ssa on asetettu immateriaalioikeuksien täytäntöönpanon kehittämistä varten neuvoa-antava komitea (Advisory Committee on Enforcement, ACE), joka on kokoontunut vuodesta 2003 lähtien. Vuosina 2011–2012 komitea päätti selvittää muun muassa mitä syitä ja kannustimia tekijänoikeudenloukkauksille on olemassa ottaen huomioon sosiaaliset, taloudelliset ja teknologiset muuttujat sekä eri alueiden eriasteinen kehitys.

Myös kansainvälinen väärentämisenvastainen kauppasopimus ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement), joka neuvoteltiin WIPO:n ja WTO:n ulkopuolella mm. Yhdysvaltojen, Japanin ja EU:n välillä vuonna 2011, on ollut monenlaisten paikoin rajujen tekijänoikeusvastaisten mielenilmausten kohde. Tammikuussa 2012 EU:n jäsenvaltiota, Suomi mukaan lukien, allekirjoittivat sopimuksen Tokiossa. EU:n parlamentti kuitenkin hylkäsi sopimuksen heinäkuussa 2012. Tämä merkitsee, ettei sopimus voi sellaisenaan tulla voimaan EU:ssa. Suomen näkemyksen mukaan sopimus, joka ei sisältänyt mitään nykyisestä EU:n yhteisölainsäädännöstä poikkeavaa, eikä siten olisi edellyttänyt muutoksia Suomen lainsäädäntöön, ei olisi ollut erityisen ongelmallinen.

4 Tekijänoikeuksien täytäntöönpano Suomessa

4.1 Yleistä

Tekijänoikeudella suojattujen sisältöjen laitonta verkkojakelua on valvonut Suomessa Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry, TTVK. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus (www.antipiracy.fi) ei nimestään huolimatta ole viranomainen vaan yksityinen yhdistys. Se on toiminut oikeudenhaltijoiden sekä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella vuodesta 1979. Internetpiratismia TTVK on valvonut aktiivisesti koko 2000-luvun.

TTVK toimii oikeudenhaltijoiden valtuuttamana ja valvoo miten teoksia vertaisverkoissa ja muualla Internetissä käytetään. Se kerää todisteita laittomasta toiminnasta ja vie asian loukkaajan tietoon asian sopimiseksi tai mikäli sopimusta ei synny, vie asian tuomioistuimeen. TTVK on myös käyttänyt ulkopuolisia tahoja todistelun keräämiseksi.

Suomessa toimii myös Suomen antipiratismiyhdistys ry⁵⁴, jonka tehtävänä on vähentää tuoteväärennöksiä Suomessa. Yhdistys ylläpitää vihjepuhelinta tuoteväärennösten paljastamiseksi.

Myös muissa EU-maissa toimii antipiratismiyhdistyksiä. Yhteistyö on lähinnä kokemusten ja tiedonvaihtoa yleisellä tasolla, harvemmin operatiivista. Tiedonsaanti ja apu voi liittyä johonkin toisessa maassa toimivaan palveluun ja sillä olevan luvattoman aineiston poistamiseen. Yhteistyö on joka maassa erilaista riippuen siitä, kuinka aktiivinen ko. maan ryhmä on. Äänitealan kansainvälisellä kattojärjestöllä IFPI:llä on melko kattava verkosto (kansalliset ryhmät kussakin maassa) ja näiden kansallisten ryhmien kesken yhteistyötä on ainakin tarvittaessa.

54 Suomen Antipiratismiyhdistys ry:n tarkoituksena on pyrkiä estämään tuoteväärennösten ja piraattikopioiden valmistusta, kauppaa, jakelua ja muuta levitystä. Lisäksi yhdistys pyrkii välittämään tietoa keinoista, lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä tuoteväärennöstoiminnan ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä luomaan tehokkaita vastatoimia piratismille. www.facg.fi

TTVK:n mukaan yhteistyö EU:n jäsenvaltioiden kesken voi olla joskus ratkaisevaa. Ruotsin järjestöltä on saatu apuja Suomessa toimineen ”huippusivuston”⁵⁵ selvittämisessä ja poliisitutkintaan saattamisessa.

Julkisuudessa on käyty keskustelua siitä, onko TTVK:n toiminta ollut kohtuullista erityisesti ottaen huomioon, että TTVK:n toimintaa rahoitetaan osittain mm. opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta.

TTVK:lla ei ole kuitenkaan viranomaisen valtuuksia. Se toimii oikeudenhaltijoiden antamien valtuuksien nojalla lainsäädännön puitteissa hakiessaan tuomioistuimesta lainsäädännön mahdollistamien menettelyjen avulla joko loukkauksista epäiltyjen henkilötietoja tai muita turvaamis- tai pakkokeinoja.

4.2 Tekijänoikeuslain mukaisista tiedonsaantihakemuksista

TTVK haki vuonna 2011 yhteensä 168 eri tapauksessa (yksittäinen ip-numero) tekijänoikeuslain 60 a §:ään perustuvaa tiedonsaantimääräystä, joissa operaattori veloitettiin antamaan oikeudenhaltijalle tieto kyseisen yksilöidyn ip-numeron liittymänhaltijasta. BitTorrent verkkojen käyttäjiin kohdistuvia hakemuksia näistä oli 44 kpl. Käräjäoikeudet hyväksyivät kaikki hakemukset. Vuonna 2012 on hakemuksia lokakuun loppuun mennessä tehty yhteensä 144 kpl. Vuonna 2013 hakemuksia on tehty noin 65.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus on lausunnoissaan katsonut, että hakemusmenettely sitoo merkittävästi oikeudenhaltijoiden resursseja. Tilanteessa, missä laittomilla BitTorrent-palveluilla on satojatuhansia suomalaisia käyttäjiä, on selvää, että oikeudenhaltijat saati tuomioistuimet eivät voi puuttua riittävän tehokkaasti ja nopeasti yksittäisten aineistoja luvatta jakavien henkilöiden toimintaan. Tämän vuoksi olisi erityisen tärkeää, että luvattomaan toimintaan voitaisiin puuttua tehokkaammin ja käyttäjien kannalta tietoisuutta lisäävien, uusien oikeussuojakeinojen turvin.

4.3 Oikeuskäytäntöä luvattoman verkkojakelun kitkemisessä

4.3.1 Finnreactor y.m.

Vuonna 2005 Suomessa oli lukumääräisesti maailman toiseksi eniten ns. Direct Connect (DC++) -hubeja; yli 1000 kpl ja näillä päivittäin yli 70 000 käyttäjää. Hubien kautta jaettiin erityisesti suomalaista musiikkia. Oikeudenhaltijat tekijät keväällä 2007 viidestä hubista tutkintapyyntöä poliisille.

Jokaisessa tapauksessa tuomioistuimet ovat katsoneet, että ylläpitäjien tarkoituksena on ollut mahdollistaa mahdollisimman tehokas (lähes yksinomaan) laittoman aineiston jako. Oikeus on katsonut tuomittujen toimineen tahallisesti. Oikeudenhaltijat vaativat tapauksissa korvauksia sen mukaan, kuinka paljon heidän aineistojaan on ollut palvelun

⁵⁵ Huippusivustot ovat erittäin nopeita ja tehokkaita FTP-palvelimia, joille laittomasti hankitut uutuuselokuvat, musiikki, pelit ja tietokone-ohjelmat ladataan ensimmäisinä ns. julkaisuryhmien toimesta. Huippusivustoja arvioidaan olevan maailmassa joitakin satoja. Sekä julkaisuryhmien että huippusivustojen toiminta on yleensä hyvin järjestäytynyttä, salaista ja kansainvälisesti verkostoitunutta. Ryhmät pyrkivät minimoimaan kiinnijäämistä mm. tiukoilla salassapitosäännöillä, turvatoimilla ja hierarkkisella tehtäväjaolla. Huippusivustoilta teokset leviävät muille huippusivustoille, yksittäisille henkilöille ja lopulta julkisille maailmanlaajuisille piraattisivustoille, esim. The Pirate Bay -palveluun, jolla on miljoonia käyttäjiä. www.antipiracy.fi.

kautta laittomasti jaossa. Tuomioistuimen tehtävänä on määrittää tekijänoikeuslain mukainen ”kohtuullinen hyvitys” tekijänoikeuslain 57 § nojalla. DC-hubien ylläpitotapauksissa hyvityskorvaukset on tuomittu suurimmaksi osaksi musiikin oikeudenhaltijoille (Teosto ja Musiikkituottajat). Annetut tuomiot ovat perustuneet pitkälti KKO:n vuonna 2010 antamaan ennakkopäätökseen ns. Finreactor-tapauksessa.

Finreactor oli suomalainen BitTorrent-tekniikkaa käyttänyt vertaisverkkosivusto, jonka avulla käyttäjät siirsivät toisiltaan pääosin tietokoneohjelmia, musiikkia ja elokuvia. Korkein oikeus tuomitsi Finreactorin ylläpitäjät maksamaan 700 000 euroa hyvityksenä oikeudenhaltijoille sekä oikeudenkäyntikuluja. Finreactor-tapauksen teot kohdistuivat aikaan ennen vuoden 2006 lainmuutosta, jolloin tietoverkossa tehtyjen tekijänoikeusrikosten tunnusmerkistöstä poistettiin ansiotarkoituksen edellytys.⁵⁶

Tuomioistuimet ovat tämän jälkeen antaneet tuomioita koskien useita Suomessa toimineita laittomia palveluita. Palveluiden ylläpitäjiä on tuomittu ehdollisiin vankeusrangastuksiin ja merkittäviin hyvityskorvauksiin oikeudenhaltijoille. Viranomaisten toimenpiteiden ja tuomioiden myötä laittomien hubien ylläpitäminen Suomessa on loppunut lähes kokonaan.

Ankarin Suomessa langetettu rangaistus on ollut 6 kuukautta ehdollista vankeutta, joka tuomittiin tekoajaltaan n. kolme vuotta kestäneestä ”huippusivuston” ylläpidosta. Huippusivustot (Topsites) ovat kansainvälisen piratismien ylintä tasoa. Ne ovat erittäin nopeita ja tehokkaita tiedostonsiirtopalvelimia, joilla laittomasti hankitut tekijänoikeudella suojatut aineistot ladataan ns. julkaisuryhmien (release groups) toimesta, jotta niiden systemaattinen levitys ympäri maailmaa voi alkaa.

Huippusivustoilta teokset leviävät muille huippusivustoille, julkisille piraattisivustoille ja lopulta yksittäisille henkilöille. Julkaisuryhmät ja huippusivustojen ylläpitäjät minimoivat kiinnijäämistä tiukoilla salassapitosäännöillä, turvatoimilla ja hierarkkisella tehtäväjaolla. Huippusivustoja, joita on löytynyt myös Suomesta, on maailmassa arviolta ollut vain n. 50 kpl. Yhden huippusivuston⁵⁷ palvelimet löytyivät teleoperaattori Elisan tietokonesalista.

Suurin tuomittu tekijänoikeuskorvaus oikeudenhaltijoille on ollut 830 000 euroa. Kyseisessä tapauksessa⁵⁸ rikoksen teko-aika oli n. 1,5 vuotta ja luvatta jaossa olevan aineiston määrä vatsasi noin 750 000 musiikkialbumia. Huippusivustotapauksissa on mukana myös elokuvien oikeudenhaltijoita.

Finreactor-tapauksessa tuomittiin ennen 1.1.2006 voimassa olleen lain mukaan ja tuomio tuli siten tekijänoikeusrikkomuksista. Kaikissa muissa tapauksissa tuomioistuimet ovat katsoneet, että kyse on ollut tekijänoikeusrikoksesta.

4.3.2 Tuomioistuimen määräykset pääsyn estämiseksi The Pirate Bay-palveluun

Viime vuosina suomalaisten ylivoimaisesti eniten käyttämä laiton BitTorrent – sivusto on ollut The Pirate Bay – palvelu. Palvelulla oli vuoden 2011 lopussa yli 700 000 suomalaista käyttäjää.

⁵⁶ KKO 2010:47 ja KKO 2010:48

⁵⁷ Hayabusa/Rainbow, Espoon KäO 10/2012, lainvoimainen rangaistuksen osalta. Korvaussumma vireillä Helsingin HO:ssa, <http://antipiracy.fi/ajankohtaista/270/elisan-huippupiraateille-vankeutta-espoon/>

⁵⁸ Sarah's Secret Chamber, Länsi-Uudenmaan KäO ja Turun HO 07/2012, KKO ei myöntänyt tuomituille valituslupaa, <http://antipiracy.fi/ajankohtaista/202/vankeutta-ja-yli-800-000-euron-korvaukset/>

Voimassa olevaa tekijänoikeuslain 60 c §:n säännöstä ns. keskeyttämismääräyksestä on sovellettu tuomioistuimissa kolmessa tapauksessa, joissa asiaan osalliset teleoperaattorit olivat Elisa, TeliaSonera ja DNA. Kaikissa tapauksissa kyse oli pääsyn estämisestä The Pirate Bay-palvelun käyttämille verkkosivuille (DNS/IP-esto). Määräys on mahdollistanut sen, että pääsy on estetty The Pirate Bayn sivuille 80 prosentissa Suomen teleoperaattoreiden hallinnoimista verkoista.⁵⁹

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry laittoi Musiikkituottajat - IFPI Finland ry asiamiehenä toukokuussa 2011 vireille tekijänoikeuslain mukaisen keskeyttämismääräyshakemuksen, jossa pyydettiin tuomioistuinta velvoittamaan Internetoperaattori Elisa Oyj estämään asiakkaidensa pääsy kyseiseen laittomaan palveluun, jonka perustajat on Ruotsissa tuomittu lainvoimaisesti vankeusrangaistuksiin ja korvauksiin. Palvelun ylläpitäjät on tuomittu vankeusrangaistuksiin Ruotsissa mutta palvelua ei ole siitä huolimatta suljettu. Tuomiot tulivat lainvoimaisiksi 2012.

Helsingin kärjäoikeus velvoitti lokakuun lopulla 2011 antamallaan päätöksellä Elisan toteuttamaan eston. Määräys perustui tekijänoikeuslain 60 c §:n mukaiseen keskeyttämismääräykseen. Määräyksen antamisen edellytyksenä oli, että oikeudenhaltijat laittavat kuu-kauden kuluessa keskeyttämisestä vireille 60 b §:n mukaisen tekijänoikeuden loukkauksen lopettamista koskevan kanteen. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus TTVK laittoi 25.11.2011 vireille Helsingin kärjäoikeudessa tekijänoikeuslain vaatiman pääkanteen kolmea Ruotsissa tuomittua vastaajaa vastaan.

Samanaikaisesti laitettiin vireille hakemukset koskien TeliaSonera Finland Oyj:tä ja DNA Oy:tä.

The Pirate Bay- palvelu on estetty myös lukuisissa muissa maissa, kuten Iso-Britanniassa, Tanskassa, Italiassa, Hollannissa jne.

Elisa pani keskeyttämismääräyksen täytäntöön tammikuun alussa 2012 mutta teki päätöksestä valituksen hovioikeuteen. Pääasiallisena perusteena Elisa esitti, että päätös laittoman palvelun kautta välitetyn aineiston saataviin saattamisen estämisestä (keskeyttämismääräys) oli liian yleisluontoinen ja siten erittäin vaikea teleoperaattorin toteuttaa. Päätöksen täytäntöönpanon laiminlyönnin uhkana oli 100 000 euron uhkasakko.

Helsingin kärjäoikeus oli katsonut, ettei keskeyttämismääräyksen teknisen toteuttamisen osalta mitään esitettyä keinoa voitu lähtökohtaisesti pitää vaikutukseltaan niin tehottomana, että sitä olisi pidettävä esteenä keskeyttämismääräykselle.

Helsingin hovioikeus hylkäsi kesäkuun puolivälissä Elisan asiasta tekemän valituksen. Lokakuussa 2012 Korkein oikeus päätti, ettei se myönnä asiassa valituslupaa Elisalle.

Helsingin kärjäoikeus velvoitti kesäkuussa antamallaan päätöksillä TeliaSoneran ja DNA:n estämään asiakkailtaan pääsyn palveluun. Yhtiöt ovat laittaneet määräyksen täytäntöön heinäkuun lopussa 2012. Hovioikeus⁶⁰ pysytti TeliaSoneran ja DNA:ta koskevan kärjäoikeuden määräyksen päätöksellään helmikuussa 2013 Hovioikeus katsoi keskeyttämismääräyksen ainakin sen toteutuneessa muodossa olevan EU-oikeuden mukainen.

Voimassa oleva tekijänoikeuslain 60 c §, johon tapaukset perustuivat, edellyttää, että varsinaisia tekijänoikeuden loukkaajia vastaan voidaan nostaa 60 b §:ssä tarkoitettu kanne kuukauden kuluessa keskeyttämismääräyksen antamisesta. Näissä tapauksissa The Pirate Bay -palvelun ylläpitäjät ja heidän yhteystietonsa ovat olleet oikeudenhaltijoiden tiedossa ja ylläpitäjät on voitu haastaa oikeuteen Suomessa määrääjän puitteissa.

⁵⁹ Pääsyn esto ei kuitenkaan ole täydellinen, vaan yksittäisten käyttäjien on mahdollista kiertää esto yleistä Googlen nimipalvelinta käyttäen sekä ns. VPN (virtual private network) -palvelimen avulla. Myös proxy-, eli välityspalvelinten avulla voi päästä palvelun aiempiin versioihin käsiksi.

⁶⁰ Helsingin hovioikeus, 12.2.2013, Päätös nro 411, S 12/2223

Nämä tapaukset eroavat tekijänoikeustoimikunnan käsittelemästä tilanteesta, joissa varsinaisia loukkaajia ei ole voitu identifioida tai tavoittaa. The Pirate Bay-tapauksissa väitettyjä loukkaajia vastaan on voitu nostaa kanne, mutta heitä ei ole tavoitettu kuulemista varten. Tämän vuoksi ilman väitetyn loukkaajan kuulemista, annettu määräys oli väliaikaisena voimassa, kun hovioikeus vahvisti määräyksen.

Oikeustapauksissa on käsitelty teleoperaattoreihin kohdistuviin määräyksiin liittyviä tiettyjä näkökohtia syventävästi. Keskeisimpiä kysymyksiä ovat olleet mm. seuraavat: 1) voidaan pelkkää yhteyksiä tarjoavaan operaattoriin kohdistaa mainittuja estoja koskevia määräyksiä; 2) onko estettävät domain-nimet/verkkotunnukset ja IP-osoitteet yksilöitävä päätöksessä vai riittääkö, että hakijat ilmoittavat ne täytäntöönpanovaiheessa; 3) onko valittu DNS/IP-esto teknisesti riittävän tehokas 4) voidaan määräystä laajentaa, muuttaa tai supistaa; 5) määräyksen kohtuullisuus asiaan osallisten kannalta sekä 6) kulujen korvaaminen asiaan osallisten kesken.

Käräjä- ja hovioikeudessa käsiteltiin teleoperaattoreiden esittämiä lukuisia väitteitä haettua keskeyttämismääräystä vastaan⁶¹. Teleoperaattorit katsoivat, ettei hakijoiden vaatima pääsyn estoa koskeva määräys ollut lainmukainen. Se oli teleoperaattoreiden mukaan myös kohtuuton teleoperaattoreiden elinkeinovapauden kannalta ja vaikutti kolmansien oikeuksiin, joista teleoperaattori olisi voinut joutua korvausvelvolliseksi.⁶² Hakijat eivät myöskään olleet näyttäneet, mitä hyötyä määräyksestä olisi käytännössä.

Alla esitellään yhteisiä oikeuskäytännön muodostamia keskeisiä linjauksia keskeisten kysymysten osalta.

Teleoperaattorit perustivat valituksensa muun muassa sille, että käräjäoikeuden määräys oli yksilöimätön ja koski myös muita IP-osoitteita, koska estettäviä osoitteita ei ollut selvitetty päätöksessä. Näin olleen teleoperaattorille oli ollut epäselvää, miten ja kenen tuli selvittää nämä estettävät domain-nimet ja IP-osoitteet. Tällainen näytön ja tulkintakysymysten arviointi ei voinut olla ainakaan teleoperaattoreiden tehtävä. Käytännössä asia arvioitiin hakijan toimesta ulosottomiehen täytäntöönpanovaiheessa. Ulosottomenettely ei kuitenkaan soveltunut teleoperaattoreiden mielestä näytön vastaanottamiseen.

Määräyksen hakijat taas toivat esiin, että jos päätöksessä olisi lueteltu palvelun käyttämät domain-nimet tai IP-osoitteet, oikeuden määräys olisi vanhentunut nopeasti, koska uusien nimen ja osoitteiden luominen oli kohtalaisen yksinkertaista.

Hovioikeus katsoi, että palvelun käyttämien domain-nimien ja IP-osoitteiden ilmoittaminen täytäntöönpanovaiheessa helpotti määräyksen toteuttamista teleoperaattorille ja mahdollisti sen, että estot saadaan tehtyä nopeasti ja kohtuullisin kustannuksin. Hovioikeus totesi kuitenkin, ettei määräyksestä voinut päätellä, että hakijoilla olisi päätöksen perusteella oikeus laajentaa määräystä koskemaan muita kuin jo täytäntöönpanossa olevia IP-osoitteita ja domain-nimiä.

Tekijänoikeuslain 60 c § koskee tekijänoikeutta loukkaavaksi väitetyn aineiston yleisölle saataviin saattamisen keskeyttämistä, ellei sitä voida pitää kohtuuttomana ottaen huomioon aineistoa yleisön saataviin saattavan henkilön, välittäjän tai tekijän oikeudet.

Elisaa koskevassa Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa todettiin, että ”pääsyn estymistä kyseessä olevalla sivustolla olevaan muiden kuin hakijana olevien tekijänoikeudenhaltijoi-

61 Elisa, Sonera ja DNA ottivat esiin pääasiallisesti samat kysymykset oikeudessa mutta myös eroja löytyy. Selkeyden vuoksi kaikki kysymykset käsitellään yleisesti teleoperaattoreiden esille tuomina seikkoina.

62 Elisa on The Pirate Bay -palvelun pääsyn estoa koskevassa oikeudenkäynnissä kertonut, että se oli saanut muutama sata korvausvaatimusta ja valitusta tekemästään estosta johtuen. Asiakkaat olivat katsoneet, ettei heidän tilaamansa palvelu ”enää vastannut heidän tarpeitaan”. Elisa oli kiistänyt mahdolliset korvausvaatimukset viittaamalla siihen, että estot perustuivat tuomioistuimen määräykseen. Teleoperaattorit voivat myös rajoittaa mahdollista vastuutaan sopimusteitse asiakassopimuksissaan.

den aineistoon tai muuhun sivustolla olevaan aineistoon ei voida pitää niin merkittävänä seikkana, että sitä olisi pidettävä esteenä keskeytysmääräyksen antamiselle, kun sivuston ilmeinen päätarkoitus on edellä todetuin tavoin aineiston oikeudeton jakaminen”.

Käräjäoikeus arvioi siten säännöstä niin, että määräys voisi koskea myös muuta aineistoa kuin sitä, jonka väitetään loukkaavan tekijänoikeutta. Kaikissa palveluissa on mahdollista välittää myös laillista aineistoa.

Tämä arviointi on tärkeä, sillä säännös tekijänoikeuslain 60 c §:ssä koskee pääsyyntä estämistä tekijänoikeudella suojattuun aineistoon.

Teknisesti on myös hyvin vaikea toteuttaa määräystä, joka koskisi yksittäin vain niitä aineistoja, jotka loukkaavat tekijänoikeutta. Tämä saattaisi johtaa teleoperaattorin osalta monitorointivelvoitteeseen, joka on yleisesti kielletty sähkökauppadirektiivissä sekä EU:n oikeuskäytännössä. Ns. Deep packet inspection (DPI) –tekniikka on myös kustannuksiltaan huomattavasti DNS/IP-estoa kalliimpi menetelmä.

4.4 Oikeudenkäynnit piratismiin vähentämistoimenpiteenä

Piratismiin on tähän mennessä puututtu pääsääntöisesti tiedotuksella ja täytäntöönpanoa tehostamalla, eli viemällä vakavimpia tekijänoikeuden loukkaustapauksia oikeuteen. Oikeudenhaltijat joutuvat arvioimaan sitä, kannattaako toimenpiteitä kohdistaa yksittäisiin käyttäjiin eli laittomasti lataaviin ihmisiin, vai pitäisikö keskittyä vain laittomien palvelujen ylläpitäjiin eli vakavimpiin tapauksiin.

Näissä tapauksissa kyse on ollut laitonta aineistoa laajassa mittakaavassa yleisön saataviin saattaneista henkilöistä. Toisaalta on tärkeää myös pystyä vaikuttamaan siihen osaan uutta sukupolvea, joka on kasvanut ympäristössä, jossa laittomat palvelut ovat päässeet valtaamaan alaa.

Näiden toimenpiteiden lisäksi laittoman p2p-verkon käyttäjien yhteystietoja on selvitetty tuomioistuimille tehdyillä hakemuksilla, jonka jälkeen käyttäjiä on lähestytty kirjeillä. Kirjeissä on ehdotettu sovintoa tekijänoikeuden loukkaamisasiassa tietynsuuruista korvusta vastaan. Mikäli asiasta ei ole päästy sovintoon, on Tekijänoikeuden tiedotus ja valvontakeskus TTVK tilanteesta riippuen ryhtynyt jatkotoimenpiteisiin. Nämä neuvottelut ovat myös olleet salassapitovelvoitteen piirissä ja salassapidon tarpeellisuudesta on keskusteltu mediassa laajasti.

Oikeudenhaltijat ovat panostaneet suurina määrinä varoja myös laittomien verkkopalvelujen sulkemiseksi tai ainakin niiden vaikutusten vähentämiseksi. Toimenpiteiden ansiosta Suomessa ei toimi yhtään Bit Torrent-palvelua.

Oikeudenkäynnit ovat herättäneet suurta huomiota yhteiskunnassa mm. sosiaalisessa mediassa, kun piratismista syytettyjä, usein nuoria henkilöitä on näyttävästi tuomittu ankariin seuraamuksiin ja korkeisiin hyvityskorvauksiin. Tuomioiden jälkeen mediassa on julkaistu tutkimustietoa, jonka nojalla on pyritty vahvistamaan, että oikeudenkäynnillä on ollut tavoiteltu vaikutus.

Oikeudenkäynnit ovat kuitenkin vaikuttaneet piratismiin tasoon lähinnä tilapäisesti. Niillä on ollut palvelun ylläpitäjiin ja palveluiden käyttäjiin nähden tiedottava ja ennalta ehkäiseväksi tarkoitettu pelotevaikutus. Nuoriin tuomiot eivät ole kuitenkaan vaikuttaneet. Nuoret syyllistyvät edelleen usein laittomaan lataamiseen.⁶³ Tuomioiden tarkoituksena on toisaalta ohjata kansalaisia noudattamaan voimassa olevaa lakia ja toisaalta korvata

⁶³ Vrt. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimus: Nettilataaminen on yleisin rikos nuorten keskuudessa.

oikeudenhaltijoiden kärsimiä menetyksiä. Oikeudenkäynnit ovat toisaalta herättäneet keskusteluun sen, ovatko toimenpiteet tekijänoikeutta loukanneita kansalaisia kohtaan olleet kohtuullisia.

II Toimenpiteet Suomessa 2008-2013

1 Vapaaehtoiset toimet luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi

1.1 Yleistä

Toimialakeskusteluissa vuonna 2008 ilmeni, että toimialoilta löytyy selvästi halukuutta investoida luovilla sisällöillä käytävään kauppaan ja kehittää luovien sisältöjen tarjontaa, jos edellytykset kannattavalle liiketoiminnalle ovat olemassa. Toimialakeskustelujen painopiste oli laittoman verkkojakelun vähentämisessä vaikka Arne Wessberg ja myös ministeri Stefan Wallin korostivat, että neuvotteluissa pyritään myös löytämään keinoja uusien laillisten palvelujen kehittämiseksi.

Vapaaehtoisilla toimilla tarkoitetaan toimenpiteitä, joihin eri osapuolet voivat ryhtyä omasta aloitteestaan ilman, että ne ovat velvoitettuja niihin esimerkiksi suoraan lainsäädännön tai tuomioistuimen määräyksellä. Osapuolia sähköisillä sisältömarkkinoilla ovat oikeudenhaltijat, palveluntarjoajat, teleoperaattorit, mainostajat jne.

Tässä jaksossa selvitetään miten oikeudenhaltijat ovat yhteistyössä eri osapuolten kanssa toteuttaneet vapaaehtoisesti piratismiin vähentämiseen tähtääviä toimenpiteitä.

Vapaaehtoisilla toimenpiteillä voidaan saavuttaa tuloksia jos lähes koko ala tai ainakin pääosa siitä ryhtyy toteuttamaan yhteisesti sovittuja toimenpiteitä. Vapaaehtoiset toimenpiteet voivat olla käytännössä vaikutuksiltaan yhtä tehokkaita kuin lainsäädännön nojalla toteutetut toimenpiteet, jos niitä sovelletaan järjestelmällisesti.

Vapaaehtoisuuteen perustuvia toimenpiteitä voidaan toteuttaa myös eri osapuolten yhteistoimin. Esimerkiksi Ranskassa sovittiin ”13 sitoumuksesta” osapuolten välillä⁶⁴. Nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan koskeneet suoraan piratismiin vähentämistä vaan yleisemmin sähköisen kaupankäynnin edistämistä.

Se, mitä eri osapuolet voivat tehdä vapaaehtoisesti riippuu kuitenkin myös voimassa olevasta lainsäädännöstä.

Vapaaehtoisille toimille voi myös olla rajoitteita. Esimerkiksi Suomessa teleoperaattorit eivät voi estää asiakkaalta pääsyä tietyille verkkosivulle, koska se olisi vastoin viestintämarkkinalain 68 §:ää, jonka nojalla puhelinverkon liittymäsopimuksen ja muun viestintäpalvelun vastaanottamista koskevan sopimuksen ehdoissa ei voida rajoittaa käyttäjän oikeutta

64 Ranskan kulttuuriministerin ohjauksessa tehdyt 13 lupausta laillisen verkkokaupan edistämiseksi. Sitoumusten toteuttamista valvoo uusi Ranskan ns. asteittaista puuttumista koskevan järjestelyn hallintaan perustettu viranomainen nimeltä Haute Autorité pour la diffusion des oeuvres et la protection des droits sur Internet (Hadopi). Monet sitoumuksista koskivat musiikin online-lisensiointia koskevien sopimusten tilityskäytäntöjen parantamista jne. <http://www.culture.gouv.fr/mcc/Actualites/A-la-une/13-engagements-pour-la-musique-en-ligne>

valita sisältöpalvelun tarjoaja. Kun harkitaan tämän tyyppisiä toimenpiteitä, on välttämätöntä, että pääsyn estäminen tietyille laittomaksi todetulle verkkosivulle perustuu tuomioistuimen päätökseen.

Myöskään ehdotettua ilmoitus- tai kirjemenettelyä ei ollut mahdollista toteuttaa vapaaehtoisin toimin. Ilmoituksen lähettäminen tekijänoikeuden loukkaajalle olisi edellyttänyt, että teleoperaattori osallistuu tietosuojan piirissä olevien tietojen käsittelyyn. Sähköisen viestinnän luottamuksellisuuden johdosta toimenpide olisi edellyttänyt muutosta sähköisen viestinnän tietosuojalakiin.

Vapaaehtoisia toimenpiteitä on kuitenkin muitakin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi neuvottelut, joilla saadaan esimerkiksi mainostajat välttämään yhteistyötä laittomien verkkosivujen kanssa.

1.2 Teleoperaattorit

Teleoperaattorit ovat vastustaneet voimakkaasti tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostamista siten, että teleoperaattorit osallistuisivat piratismiin vastaiseen taisteluun. Teleoperaattorit ovat olleet sitä mieltä, että piratismia tulisi ensisijaisesti kitkeä kehittämällä toimivia palveluja kuluttajien saataville.

Teleoperaattorit eivät ole sen vuoksi myöskään olleet valmiita tekemään vapaaehtoisesti erityisiä toimenpiteitä laittoman verkkojakelun vähentämiseksi. Nämä toimenpiteet, esimerkiksi varoituskirjeiden lähettäminen tai verkkosivujen estäminen, ovat myös olleet lainsäädännöllisistä syistä mahdottomia.

Sen sijaan teleoperaattorin asiakkaiden verkkoyhteyksien hidastamista on käytetty keinona hillitä tietoliikennepiikkejä tietyissä tapauksissa. Tällöin teleoperaattori on perustanut toimintansa tietoverkkoteknisiin seikkoihin, kuten muiden asiakkaiden liittymien optimaaliseen toimimiseen tilanteissa, joissa verkon kaistaleveyttä käytetään suojatun sisällön lataamiseen vertaisverkosta. Tämä on ilmennyt esimerkiksi niin, että tietyn asiakkaan kaistaleveyttä, eli yhteyden toimintanopeutta on tilapäisesti hidastettu.

Se, voisiko teleoperaattori suorittaa yleisesti ja kaikkia asiakkaitaan koskevasti tietoliikenteen hidastamista tietyn palvelun käytön yhteydessä, on epäselvää. Teleoperaattori ei voi hidastaa liikennettä pelkästään oikeudenhaltijan ilmoituksen perusteella. Tietoverkon toimintaan puuttuminen on ns. netin neutraalisuuden periaatteen vastaista. Nyt on monessa EU-maassa, mm. Hollannissa valmistella lainsäädäntöä, joka estää teleoperaattorin toimet liittyen heidän tarjoamiinsa tietoverkkoihin, jotka asettavat asiakkaat eriarvoiseen asemaan.

Toimenpide edellyttäisi siten todennäköisesti tuomioistuimen päätöstä ja vähintään samanlaiset todisteet tekijänoikeuden loukkauksista kuin estomääräysmenettelyn osalta. Toisaalta, mikäli tuomioistuin voisi todeta, että tietty palvelu on laitton ja se antaisi liikenteen ”hidastamismääräyksen” jaksaisivat vain kaikkein sinnikkäimmät ihmiset käyttää laitonta palvelua, kun lailliset toimisivat huomattavan paljon nopeammin. Tällöin ei puuttuttaisi kuluttajien oikeuteen valita palveluntarjoaja.

1.3 Mainonta

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus on yhteistyössä mainoksia sivustoille välittävien yritysten kanssa pyrkinyt vaikuttamaan siihen, että suomalaiset yritykset eivät omalla mainonnallaan rahoittaisi tietoverkkojen laittomia palveluita.

Vaikka sisältöä tarjotaan piraattisivustoilla useimmiten ilmaiseksi, lähes kaikki ulkomaalaiset, suomalaisille suunnatut, laittomat palvelut toimivat mainosrahoituksen tuella. Tästä esimerkkinä on HDTV.com tai Nordic-TV. Jotkut perivät palvelun käytöstä maksua. Esimerkiksi eri teleoperaattorit ovat mainostaneet palvelujaan näillä sivuilla. Laittomien verkkopalvelujen käyttämiseksi tarvitaan tehokkaita laajakaistayhteyksiä, joten laittomienkin palvelujen asiakkaat ovat teleoperaattoreiden kohderyhmää. Mainokset laittomilla sivustoilla voivat antaa vaikutelman, että palvelu noudattaa tekijänoikeuslakia toiminnassaan.⁶⁵

Mainostulot voivat olla palvelun ylläpitäjille merkittävät, jos laittomalla palvelulla on esimerkiksi puoli miljoonaa käyttäjää.⁶⁶ Useimmiten mainokset päätyvät laittomiin verkkopalveluihin mainosmyyjän välityksellä. Mainostajat itse eivät välttämättä itse tiedä missä mainokset ilmestyvät. Tämän vuoksi yhteistyökumppanina tulee olla mediatilan myyjät. Myös näiden tiedetään mm. Isossa-Britanniassa tehneen vapaaehtoisesti listoja laitonta verkkojakelua harjoittavista sivustoista. Tämä on kuitenkin edellyttänyt yhteistyötä äänitealan kattojärjestö IFPI:n kanssa.

Mainostajat ry on todennut, että se tekee oikeudenhaltijoiden kanssa yhteistyötä yleisellä tasolla niin, että mainostajille on tuotettu tietoa siitä, että mainostamista laittomien palveluiden yhteydessä ei suositella. Mainostamista on pidetty mainostajan brändin kannalta haitallisena ja laittoman palvelun tukemisena.

Yhdysvalloissa mainostajia koskevia toimenpiteitä sisältyi voimakkaasti vastustettuihin ns. SOPA (Stop Online Piracy Act) ja PIPA (Protect IP Act) -lainmuutosehdotuksiin. Lakiehdotuksessa olisi velvoitettu mainostajia pidättäytymään yhteistyöstä laittomien verkkopalvelujen kanssa. Lakiehdotukset eivät edenneet hurjasta vastustuksesta johtuen. Nyt mainostajat ovat sitoutuneet vastaaviin toimiin vapaaehtoisesti (Online Advertiser's Pledge).

Juridisesti olisi vaikea kuvitella, että elinkeinoelämän vapautta päättää mainostamisesta voitaisiin rajoittaa ilman, että sivuston tai palvelun laittomuudesta on olemassa tuomioistuinten tuomio. Yhdysvaltojen lakiehdotuksissa mainostajia koskeva velvoite olisi rakentunut todennäköisesti oikeudenhaltijoiden ilmoituksen varaan tekijänoikeuden loukkaamisesta.

1.4 Hakukoneyhtiöt

Laittomiin palveluihin voi päästä myös käyttämällä yleisiä Internetin hakukoneita, kuten Google, Yahoo! tai Bing ja laittamalla hakusanaksi artistin nimi ja .mp3, eli haluttu tiedostomuoto. Isossa-Britanniassa on tutkimuksessa⁶⁷ selvinnyt, että 23 % hakukoneen brittiläisistä Internetin käyttäjistä on saanut laittomia musiikkitiedostoja saatavilleen Googlen hakukoneen välityksellä. Uudessa Seelannissa ja Irlannissa hakukoneen välityksellä oli laittomia tiedostoja löytänyt jopa noin 50 prosenttia kuluttajista.⁶⁸

Googella ja muilla Internetin hakukoneilla on olennainen vaikutus kansalaisten tiedonhaun toteutumiseen. Toteuttamalla teknisesti asiakkaan haun, eli estämällä tiettyjä palveluita

65 Joillakin palveluilla voi olla myös laillista sisältöä valikoimissaan. Tämä asia on otettava huomioon ennen toimenpiteisiin ryhtymistä.

66 IFPI:n digitaalista musiikkia koskevasta raportista ilmenee, että esim. Limewire-palvelun mainostulot olivat 20 miljoonan dollaria arviolta vuonna 2006, www.ifpi.org.

67 Harris Interactive, September 2010, selvityksessä Digital Music Report, IFPI, <http://www.ifpi.org/content/library/DMR2012.pdf>

68 IPSOS MediaCT, October 2011, selvityksessä Digital Music Report, IFPI, <http://www.ifpi.org/content/library/DMR2012.pdf>

koskevien tulosten näkyminen hakukoneessa tai vähentämällä niiden ”osumatarkkuutta”, se myös rajaa, mitä asiakas saa saatavilleen. On eri asia, tuleeko laitton palvelu esille ensimmäisten hakukoneen linkkilistojen yhteydessä, vai vasta 1000. hakulinkin kohdalla. Sisällön etsintä ja sitä myöten myös laittoman palvelun käyttö vaikeutuu olennaisesti.⁶⁹

Musiikkituottajat (IFPI) ovat katsoneet, ettei hakukonepalvelujen tarjoajien osallistuminen laittoman sisällön alas ottoon ole riittävää, vaan niiden pitäisi myös vähentää laittoman aineiston saavutettavuutta etukäteen.⁷⁰ Musiikkituottajien mielestä hakukoneiden tulisi käyttää tehokkaita mainonnan valvontamekanismeja ja poistaa kaikki mainokset tekijänoikeutta laajasti rikkovilta sivustoilta. Lisäksi niiden pitäisi muuttaa sellaisia hakutulosia, jotka sisältävät linkkejä laittomiin palveluihin.

Hakukoneyhtiö Google on vapaaehtoisesti aloittanut hakutulostensa muuttelun, koska oikeudenhaltijat ovat väittäneet, että hakutulokset ohjaavat käyttäjiä laittomien palveluiden äärelle. Hakukoneet käyttävät myös paljon mainontapalveluja sivustoillaan. Mainostajien ja hakukoneiden välillä on tiivistä yhteistyötä.

Isossa-Britanniassa ovat tammikuussa 2011 olleet valmisteilla yhteiset menettelytavat koskien hakutuloksia ja online-mainontaa. Näillä kuluttajia ohjattaisiin selkeämmin laillisiin lähteisiin sekä lisäksi vähennettäisiin riskiä koneen saastumiseen erilaisilla haittaohjelmilla.

Suomessa hakutulosten muuttaminen, jopa vapaaehtoinen sellainen, saattaisi kuitenkin täyttää ennakkosensuurin tunnusmerkit⁷¹ jos hakutuloksiin puututtaisiin ennakolta. Tämä voisi kuitenkin olla mahdollista oikeuden päätöksellä. Perusoikeudelliset vaikutukset muun muassa elinkeinonharjoittajien elinkeinovapauteen tulisi tällöin tarkkaan arvioida.

Ranskassa alioikeus antoi joulukuussa 2013 päätöksen, jonka nojalla kolmea suurta hakukoneyhtiötä Googlea, Microsoftia sekä Yahoo!ta veloitetaan estämään pääsy laittomiin palveluihin hakukoneensa avulla. Yhtiöiden on estettävä pääsy kahden viikon kuluessa määräyksen antamisesta.⁷²

1.5 Maksupalvelujen tarjoajat

Aiemmin laittomat palvelut olivat käyttäjilleen ilmaisia. Niitä ylläpidettiin myös ei-kaupallisesti. Erityisesti Venäjällä monet musiikkia ja elokuvia tarjoavat palvelut ovat kuitenkin laittomia mutta perustuvat maksullisuuteen. Palvelun laittomuutta on vaikea havaita, koska palvelun käyttö on maksullista. Asiakkaiden oletus on siten, että osa maksusta menee oikeudenhaltijoille. Tällaisia palveluja on tarjottu myös ulkomaille.

Musiikkituottajat ovat myös tehneet yhteistyötä maksupalveluita tarjoavien yritysten kanssa Isossa-Britanniassa. IFPI:n tietojen mukaan luottokorttiyhtiöt ja muut palvelutarjoajat kuten VISA, MasterCard, Paypal ja puhelinmaksamiseen erikoistuneet yritykset ovat vapaaehtoisesti sitoutuneet vaikeuttamaan laittomien palveluiden pääsyä maksupal-

69 Yhdistämällä vapaaehtoisia toimia muihin täytäntöönpanoa tehostaviin keinoihin on mahdollista tehokkaammin saada laittomien palveluiden tarjonta minimiin.

70 Digital Music Report 2012, s. 24

71 Ennakkosensuuria voi olla kaikki sellainen, joka vaikuttaa oikeuteen saada saatavilleen verkossa vapaasti saatavilla olevaa tietoa kenenkään sitä ennakolta estämättä.

72 Digitoday, 4.12.2013: <http://www.digitoday.fi/yhteiskunta/2013/12/02/ranska-nettijateille-piraattisivut-piiloon-jassasiin/201316757/66>. Estoa ajoivat elokuva- ja televisiotuottajien liitot, ja oikeuden mukaan kyseiset 16 sivustoa ovat lähes täysin omistautuneet jakamaan sisältöä vailla omistajien lupaa. Myös eri nettioperaattoreita määrättiin estämään sivustot. Estoa vastustavat yritykset toivat esille, että verkkopalvelujen on helppo luoda uusi sivusto uudella nimellä ja olla jälleen hakukoneiden löydettävissä.

velujen käyttäjiksi⁷³. Lontoon poliisin, IFPI:n ja maksupalveluyritysten välisen yhteistyön avulla on voitu estää 62 ukrainalaisen ja venäläisen laittoman palvelun tarjoaminen Isossa-Britanniassa maaliskuussa 2011. Maksupalveluyritykset ovat aina välttäneet yhteistyötä laittomien palvelujen kanssa. Virkavalta on tällaisissa tapauksissa vahvistanut oikeudenhaltijoiden väitteen sitä koskevien todisteiden perusteella, ja ilmoittanut maksupalveluyrityksille laittoman palvelun tiedot.

Suomessa mm. Nets (entinen Luottokunta), tarjoaa yleisimpien maksukorttien mukaisia palveluita. Suomessa toimiva verkkokauppa sitoutuu kauppiassopimuksessa toimimaan kotimaan lakien mukaisesti. Nets voi siten, perustellusta syystä, peruuttaa palvelun käytön väärinkäytösten paljastuessa. Käytännössä peruuttaminen edellyttää sen selvittämistä, onko toiminta lainmukaista. Nets ei ryhdy oma-aloitteisesti selvittämään tätä, vaan edellyttää, että oikeudenhaltijoilta tulee asiasta ilmoitus.

73 Digital Music Report 2012, s. 24.

2 Tiedotus ja koulutus luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi

2.1 Yleistä

Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä rahoituksella on voitu panostaa tekijänoikeudelliseen tiedotukseen merkittävästi vuodesta 2006 lähtien. Ministeriö on myöntänyt avustuksia valtakunnallisille hankkeille tekijänoikeusjärjestelmän kehittämiseksi yhteensä reilulla 2,5 miljoonalla eurolla.

Tästä osa on kohdistunut tekijänoikeutta koskevan tiedotuksen ja koulutuksen parantamiseen ja osa laillisten palveluiden mainostamiseen.

Vuosittaiset määrärahat ovat vuosien myötä kaksinkertaistuneet. Vuonna 2006 – 2008 vuosittaiset avustukset olivat noin 230 000 euroa kun ne vuodesta 2009 eteenpäin ovat olleet puolesta miljoonasta 645 000 euroon vuodessa.

Tässä luvussa esitellään tekijänoikeuden tiedotukseen ja koulutukseen perustuvia toimenpiteitä laittoman verkkojakelun vähentämiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tukemat hankkeet ovat kohdistuneet monipuolisesti eri tiedotuksen osa-alueisiin yleisistä tiedotuksesta täsmällisempiin tietyille kohderyhmille kehitettyihin ohjelmiin. Koulutustilaisuudet ja koulutusmateriaalit ovat olleet pitkäaikaisempia kehitystoimenpiteitä, samoin tiedotusaineistojen valmistaminen ja tiedottaminen kouluille. Lisäksi vuosien aikana on syntynyt erilaisia verkkosivustoja, joille on koottu hyödyllistä tekijänoikeustietoutta.

Koulutusta on järjestetty tekijänoikeudesta yleisesti. Lisäksi TTVK on kouluttanut vuosittain poliiseja sekä tullihenkilöstöä piratismiin liittyvän toiminnan tunnistamisessa. Tiedotuksessa on keskitytty erityisesti tekijänoikeustietouden lisäämiseen nuorten piirissä sekä piratismiin vastaisiin kampanjoihin.

2.2 Keskeisimmät tiedotus- ja koulutushankkeet Suomessa

IPR University Center on vuosina 2007–2011 toteuttanut koulutusta eri kohderyhmille siten, että koulutuksissa otetaan huomioon kohderyhmien erilaiset tiedontarpeet. Avustusta koulutuksen järjestämiselle on annettu yhteensä 320 000 euroa. Opettajien kouluttamiseen on myönnetty rahoitusta yhteensä lähes 260 000 euroa. Vuoteen 2011 mennessä koulutusohjelmaan oli osallistunut 266 opettajaa. Toinen opettajien kouluttamiseen kes-

kittynyt projekti on ns. KOTEK-hanke, eli Koulujen tekijänoikeudet kuntoon. Hankkeen toteutti Suomen eOppimiskeskus ja sille on myönnetty avustusta yhteensä 95 000 euroa.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen toiminnalla on parannettu peruskoulujen tekijänoikeustietoutta vuosina 2007–2011 yhteensä lähes 500 000 eurolla. Lisäksi TTVK yhdessä Tekijänoikeusakatemia ry:n kanssa on osallistunut kansainvälisen henkisen omaisuuden päivän valmisteluun ja toteuttamiseen Suomessa järjestämällä vuosittain Tekijänoikeuspäivän. Alun perin tekijänoikeuspäivälle asetettiin kaksi päätavoitetta: 1) viestintä nuorille ja nuorille aikuisille ja 2) vuoropuhelun edistäminen tekijänoikeusalalla toimivien tahojen kesken. Myöhemmin tavoitteeksi on asetettu erityisesti viestintä poliittisille päättäjille.

Päätavoitteiden edistämiseksi tekijänoikeuspäivän tapahtumat jaettiin kolmeen osaan. Ensinnäkin järjestetään erillinen seminaari päättäjille ja toimialan edustajille, sekä kustvierasnäytös elokuvateatterissa. Lisäksi kansanedustajille on järjestetty iltavastaanotto valtioneuvoston juhlasalissa Smolnassa tai seminaaripaikassa.

Suurelle yleisölle, erityisesti nuorisolle, suunnataan viestintäkampanja eri medioissa ml. Internet (IRC-galleria, Finnkinon verkkosivut, televisio ja radio). Tiedotuskampanjat sisälsivät TV- ja radiospotteja ja muuta rekvisiittaa. Kampanja toteutettiin suomen kielellä. Kampanjaan osallistui monia tunnettuja suomalaisia TV-kasvoja.

Tekijänoikeuspäivän yhteydessä on myös toteutettu kuluttajakampanja, jossa kuluttajat saavat leffa-etu-kuponkeja vastaan ilmaisen pääsyn Finnkino Oy:n ja yli 30 pienemmän elokuvateatterin näytöksiin. Lipuissa oli piratismiin vastainen sanoma.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tuen ohella projekteihin on saatu panostusta yhteistyötahoilta yhteistyösopimuksina ja sponsorointeina (esim. ilmainen mainostila).

Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt tukea luovien sisältöjen sähköisen liiketoiminnan edistämistä tukevalle viestintäkampanjalle vuosina 2008–2010 yhteensä 180 000 euroa. Liito 2012⁷⁴ – kampanjan tavoitteena oli saada aikaan asennemuutos niiden keskuudessa, jotka tietävät mistä laittomia sisältöjä netissä löytää ja hyväksyvät niiden käytön, mutta jotka eivät ole piittaamattomia lain noudattamisen suhteen.

Kampanja koostui video-, netti ja televisiotietoiskuista. Lisäksi kampanjalle perustettiin omat verkkosivut, jotka on linkitetty lukuisten eri toimijoiden sivuille ja yhteisöliikkeen verkkoihin, kuten MySpace, YouTube ja Facebook. Vaiheittain etenevän kampanjan II vaihe suunnattiin laillisten palveluiden käytön edistämiseen niin musiikin, elokuvan, videopelien kuin sähköisten kirjojen ja muun digitaalisen sisällön sekä laillisen tarjonnan ja saatavuuden esittelyyn. Verkkosivu www.dwnld.fi – esittelee mitä kaikkia laillisia palveluja on saatavilla. Tällaiset palvelut ovat tärkeitä, jotta kuluttajat löytäisivät helposti laillisten palveluiden lähteille. Tämä on esimerkki portaalista, joka tuo kaikki palvelut saman katon alle ja jopa asettaa ne järjestykseen sen perusteella, kuinka suosittuja ne ovat.

Tiedotukseen liittyvä, mutta hiukan radikaalimpaan suuntaan menevä hanke on uusi verkkosivusto, jonka TTVK on avannut helmikuussa 2013 ja jonka avulla on tarkoitus tehdä lailliset saatavilla olevat palvelut tunnetummaksi laittomia lähteitä käyttäville ihmisille. www.piraattilahti.fi – sivusto muistuttaa hyvin pitkälle The Pirate Bay:n käyttämää sivu –layoutia ja html-kieltä kuitenkin sillä erolla, että kuvituksessa suuri purjelaiva on uppoamassa. Torrent-tiedostoja sivustolta ei oikeasti voi hakea vaan haun avulla siirrytään sivulle, jossa tiedotetaan niistä palveluista, joita on laillisesti saatavilla. On mahdollista, ett-

74 Kampanjaan kuuluivat Suomen Filmikamari, Suomen Ääni- ja kuvatallennetuottajat ÄKT ry, Suomen Peliohjelmisto- ja multimediahdistys FIGMA ry, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus TTVK, Tietoliikenteen keskusliitto FICOM ry sekä Suomen Elokuvasäätiö projektin talouden hoitajana.

eivät laittomien lähteiden käyttäjät ole edes tutustuneet laillisiin lähteisiin vaan käyttävät laittomia lähteitä periaatteellisten syiden vuoksi.⁷⁵

Kyseessä on parodia alkuperäisestä sivustosta. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus TTVK on päättänyt ryhtyä tällä tavoin vaikuttamaan laittomien lähteiden käyttäjiin, koska useimmiten sen ehdottamat toimenpiteet, kuten pehmeämmät keinot tai sivustojen estot, on otettu hyvin kielteisesti vastaan näiden keskuudessa.

⁷⁵ Verkkokeskusteluissa ja -uutisissa on kerrottu, että The Pirate Bay harkitsee kanteen nostamista TTVK:ta vastaan sillä perusteella, että sivusto loukkaa alkuperäisen Pirate Bay -sivuston tekijänoikeuksia. TTVK hankki kyseisen verkkotunnuksen haltuunsa sen jälkeen, kun Viestintävirasto peruutti fi-päätteisen verkkotunnuksen sen perusteella, että sen haltija oli antanut rekisteriin virheelliset yhteystiedot (Verkkotunnuslaki 12§ (13.3.2003/228)).

3 Uusien laillisten palvelujen kehittäminen

3.1 Yleistä

Oikeudenhaltijat ovat todenneet, että suurin yksittäinen syy sähköisten sisältömarkkinoiden kasvun tiellä on ollut laaja verkkopiratismi. Toisaalta laillisten vaihtoehtojen puuttuminen tai niiden käytön hankaluus⁷⁶ on pitkään ollut suurin syy piratismiin olemassaololle. Oikeudenhaltijoiden mielestä on ollut väärin edellyttää markkinoiden kehitystä, ellei samalla tarjota oikeudenhaltijoille riittäviä ja tehokkaita keinoja valvoa oikeuksia tietoverkossa. Laittomien ja usein myös ilmaisten palveluiden kanssa on ollut vaikea kilpailla, kun ne eivät ole noudattaneet normaaleja kaupan sääntöjä, vaan käyttäneet toisten tuottamaa sisältöä ilman lupaa ja jättäneet mm. verot maksamatta.

Toisaalta on katsottu, että vain parantamalla laillisten palvelujen kysyntää, voidaan olennaisesti vaikuttaa piratismiin vähenemiseen pysyvästi.

Tekijänoikeuspolitiikkaa koskevissa lausunnoissa on todettu, että tekijänoikeusjärjestelmän tulisi kannustaa uusien kauppapaikkojen syntymiseen.

Laillisten sähköisten sisältöpalvelujen kehittämiseksi on mahdollista tehdä erilaisia toimenpiteitä. Uusia verkkopalvelujen tukemiseen tähtäävät toimenpiteet voivat liittyä lisensiointiin, rahoitukseen tai asiantuntijapalveluiden tarjoamiseen. Oikeudenhaltijat ovat kuitenkin voimakkaasti vastustaneet lainsäädännöllistä puuttumista markkinoiden toimintaan.

Yksi laillisten palvelujen syntymiseen vaikuttava tekijä on palvelujen edellyttämä tekijänoikeudellisten lupien hankinta. Sisältöpalvelujen tarjoajat ovat todenneet useissa lausunnoissaan, että heillä on ollut vaikeuksia neuvotella tekijänoikeuksista uusiin palveluihin ja että tekijänoikeudet ovat muodostuneet pullonkaulaksi uusien palvelujen käyttöönotolle.⁷⁷

Lisensiointimarkkinoiden toimivuuden tehostamisella voidaan parantaa uusien laillisten palvelujen syntymistä markkinoille. Lisenssimarkkinoiden vaikeudet on nostettu esiin erityisesti musiikin osalta silloin, kun kysymyksessä on ollut EU:n jäsenmaiden rajat ylittävien palvelujen tarjoaminen. Musiikin osalta Euroopan komissio on kesällä 2012

⁷⁶ Vaikka laillisia palveluja on julkisessa keskustelussa pidetty vaikeaselkoisina ja teosten käyttöä turhaan rajoittavina, eivät kuluttajaviranomaiset kuitenkaan ole esimerkiksi verkkosivuillaan nostaneet erityisiä ongelmia esiin. Lausunnoissa kuluttajaviranomaiset ovat kuitenkin kuvaileet kuluttajakäyttäytymisen trendejä ja voineet niiden perusteella tuoda esiin asioita, joita kuluttajat yleisesti arvostavat palvelujen toiminnassa. Varsinaisia valituksia toimimattomista palveluista ei muutenkaan helposti tehdä. Ongelmat näkyvät pieninä käyttäjämäärinä.

⁷⁷ Tämän sisällöistä lausuntoja ovat antaneet erityisesti teleoperaattorit mutta myös muut yksittäiset sisältöpalvelujen tarjoajat.

antanut ehdotuksensa monta aluetta kattavasta musiikkiteosten oikeuksien lisensioinnista verkkokäyttöä varten sisämarkkinoilla.⁷⁸

Elokuvateollisuuden edustajat ovat kertoneet, että uusien laillisten palveluiden kehittäminen kuuluu pääasiassa elokuvien levittäjille. Tuotantoyhtiöt valmistavat elokuvia ja levittäjät järjestävät rahoituksen. Yhteistyötä on tehty joiltain osin teleoperaattoreiden kanssa, ja tämä yhteistyö onkin varmasti yksi parhaimmista keinoista vähentää laittomien uusien palveluiden syntymistä.

Valtion tuella panostetaan jatkuvasti uusiin innovaatioihin digitaalisilla sisältömarkkinoilla. Kotimaisten sisältöpalvelujen kehittäminen auttaisi myös osaltaan innovaatioiden synnyttämien tulojen pysymistä Suomessa. Muun muassa TEKESillä on ollut tukiohjelmia vuosina 2008 - 2013 digitaalisuuden ja aineettomien sisältöjen alueilla.

Oikeudenhaltijoiden tulisi olla mahdollisimman aikaisessa vaiheessa mukana uusien palvelujen kehittämisessä. Esimerkiksi erilaisissa tutkimuskeskusten tarjoamissa ”ideapajoissa” voitaisiin aktiivisesti markkinoida lupapalveluita, jotta neuvottelut saataisiin mahdollisimman hyvissä ajoin käyntiin. Asiantuntijapalvelujen tarjoaminen on keskeinen osa toimivan lisensioinnin edistämistä.

Myös erilaisten helpotettujen tai kokeiluluontoisten lisensiointijärjestelyjen tarjoaminen olisi joustava tapa tukea sisältöpalveluiden kehittymistä. Uusia palveluita voitaisiin niiden avulla testata joustavasti jo palveluiden kehitysvaiheessa.

Tekijänoikeusjärjestelmän tulisi monien tekijänoikeuspolitiikkaa koskevien mm. teleoperaattoreiden taholta tulleiden lausuntojen mukaisesti muuttaa vielä enemmän ”asiakaslähtöiseksi”.⁸⁰ Tämä tarkoittaa sitä, että tekijänoikeusjärjestelmässä tulisi paremmin ottaa huomioon tekijänoikeuksien käyttäjän asema neuvotteluissa. Käyttäjille eli uusien sisältöpalvelujen kehittäjille, on tärkeää voida neuvotella luvat teosten käyttämisestä mahdollisimman helposti ja tehokkaasti.

Osapuolilla on kuitenkin ollut erilaisia näkemyksiä siitä mitä neuvottelujen helppoudella ja tehokkuudella tarkoitetaan. On sanottu, että helppoudella ja tehokkuudella vain tavoitellaan lupien saamista ilmaiseksi tai mahdollisimman halvalla⁸¹. Toisaalta on selvää, ettei kyse voi ainoastaan olla tästä. Itse neuvottelut ovat aikaa vieviä ja usein monimutkaisia, joten keskinäisen ymmärryksen parantaminen voi auttaa asiassa huomattavasti.

Tämän vuoksi dialogia oikeudenhaltijoiden ja käyttäjien välillä tulisi parantaa. Hyvä vaihtoehto paremman dialogin synnyttämiseksi oikeudenhaltijoiden ja sisällöntarjoajien välille olisi perustaa esim. Tanskan tapaan kansallinen innovaatiofoorumi, jonka tavoitteena on eri toimialojen välisen yhteistyön edistäminen uusien palvelujen synnyttämisessä.

78 Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien kollektiivisesta hallinnoinnista ja monta aluetta kattavasta musiikkiteosten oikeuksien lisensioinnista verkkokäyttöä varten sisämarkkinoilla, KOM (2012)372. Direktiiviehdotusta käsitellään parhaillaan neuvoston tekijänoikeustyöryhmässä ja Euroopan parlamentissa. Epävirallinen yhteisymmärrys saavutettiin asiasta komission, neuvoston ja parlamentin välillä marraskuussa 2013. Direktiivi tullaan todennäköisesti hyväksymään virallisesti Euroopan parlamentin äänestyksessä helmikuussa 2014.

79 Tekes – teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus, www.tekes.fi

80 Tekijänoikeusjärjestöt ovat kuitenkin viime vuosikymmenen aikana jatkuvasti panostaneet lisensioinnin asiakaslähtöisyyden parantamiseen. Tämä näkyy esimerkiksi verkkosivujen rakenteeseen panostamisella. Tänä päivänä jokaisella järjestöllä on selvästi näkyvissä järjestön tarjoamat palvelut toisaalta tekijöille ja toisaalta teosten käyttäjille. Tämä on helpottanut tarvittavien oikeuksien hankkimista huomattavasti. Käyttäjät vaativat kuitenkin yhä tehokkaampia lisensioimismahdollisuuksia, kuten yhden klikkauksen lupia. Tämä edellyttää järjestöiltä yhä enemmän resursseja.

81 Lisensioinnin helppoutta ja tehokkuutta korostettiin erityisesti työsuhtedekijänoikeuden säätämistä koskevissa kannanotoissa. Tällöin työnantajien ei olisi tarvinnut erikseen neuvotella oikeuksien siirtymisestä työsuhteessa luotujen teosten osalta, kuten nyt on edelleen tilanne.

Tekijänoikeuspolitiikkaa koskevassa mm. media-alaa edustavien tahojen lausunnoissa nostettiin esiin myös, että valtion tulisi lanseerata koko tekijänoikeuskentän kattava digitaalisen sisämarkkinoiden kehittämishanke. Kehittämishankkeessa koottaisiin kaikki toimijat yhteen ja sovittaisiin yhteisistä tavoitteista digitaalisten markkinoiden kehittämiseksi. Esimerkiksi Ranskassa on julkistettu kaikkien sähköisten markkinoiden osapuolten kesken sovitut ns. 13 sitoumusta (kts. alaviite 44).⁸²

Monikanavajakelua, joka koskee erityisesti televisio- ja radiolähetysten toimittamista käyttäen useampaa kanavaa, samalle kohderyhmälle, selvitettiin vuonna 2009. Työryhmä katsoi tuolloin, ettei ollut edellytyksiä säätää siitä, että yksi lupa olisi kattanut kaikki lähetystavat, erikseen niistä neuvottelematta. Asia on ollut jossain määrin esillä vielä sen jälkeenkin.

Joissain tapauksissa teosten käyttöluvien hankinta voidaan perustaa laissa olevaan sopimuslisisääntöön, joka laajentaa sopimuksen vaikutuksen myös oikeudenhaltijoita edustavan järjestön ulkopuolisiin oikeudenhaltijoihin. Esimerkiksi televisio- ja radio-ohjelmien ja lehtien käyttämisestä koskeva sopimuslisisääntö sisältyy nyt marraskuussa 2013 voimaan tulleen tekijänoikeuslain muutokseen.

Uusien verkkopalvelujen yhtenä haasteena on myös ollut arvonlisäverotuksen osuus tuotteen hinnasta. Musiikkikappaleiden myyntihinta, noin yksi euro, on sisältänyt 23 prosenttia arvonlisäveroa. Laittomien palveluiden ylläpitäjät jättävät tekijänoikeudellisten lupien lisäksi tällaiset, normaaliin kaupankäyntiin liittyvät velvoitteet hoitamatta. On myös ehdotettu sitä, että uusia digitaalisia sisältöpalveluja tuettaisiin soveltamalla niihin alennettua arvonlisäverokantaa. Esimerkiksi e-kirjoihin sovelletaan nyt painetun kirjan nauttiman 9 % verokannan sijasta täyttä arvonlisäveroprosenttia. Veroprosenttien yhdenmukaistaminen on mainittu myös Euroopan digitaalistrategiassa EU:n arvonlisäverouudistuksen yhteydessä esille otettavana asiana.

3.2 Licences for Europe – hanke

Euroopan komission ”Licences for Europe”⁸³ –niminen hanke parantaa laillisia palveluja sisämarkkinoilla käynnistettiin helmikuussa 2013. Se perustui komission 18.12.2012 antamaan tiedoksiantoon ”Content in the Digital Single Market”⁸⁴. Tiedonanto sisälsi tekijänoikeuden lainsäädännölliseen modernisointiin tähtäävän toiminnan tehostamisen tueksi myös käytännöllisemmän osuuden nimittämisen hankkeen, jolla oikeudenhaltijat voivat markkinajohtoisesti tarjota ratkaisuja tärkeimpiin tilanteisiin.

Konsultaatiot, joihin osallistui kymmeniä asiantuntijoita kaikista EU-maista, pidettiin sisämarkkinakomissaari Michel Barnierin, digitaalista agenda johtavan komissaari Neelie Kroesin sekä opetus, kulttuuri- ja nuorisokomissaari Androulla Vassilioun johdolla. Hankkeeseen sisältyi neljä temaattista ryhmää: Rajat ylittävyys ja palvelujen ”siirrettävyys”, käyttäjälähtöinen sisältö (User generated content) sekä pienet luvat (microlisensiointi), audiovisuaalinen perintö sekä tiedon louhinta (Text and Data Mining).

⁸² Tekijänoikeuspolitiikkaa koskevissa lausunnoissa teleoperaattori Elisa toi erityisesti esiin sen, että tekijänoikeuspolitiikan tulisi tukea uusien sisällön jakelumuotojen kehittämistä niin, että sovellettaisiin yksinoikeuden sijaan kielto-oikeusperiaatetta. Tekijänoikeuspolitiikan tulisi myös varmistaa, että uuden toimintatavan kehittäjä kannustetaan taloudellisesti.

⁸³ <http://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/>

⁸⁴ Komission tiedonanto: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/121218_communication-online-content_en.pdf

Hankkeen tavoitteena oli konkreettisin toimenpitein sitouttaa oikeudenhaltijoita ja muita toimijoita kuten elokuva-arkistoja, lähettäjäyrityksiä ym. saattamaan suojattua aineistoa yleisön saataviin sisämarkkinoilla sekä helpottamaan tekijänoikeuden käyttäjien kokemuksia tekijänoikeusjärjestelmän toimivuudesta sisämarkkinoilla.

Hanke julkaisi kymmenen sitoumustansa tuoda enemmän sisältöä Internetiin eli ”Ten pledges to bring more content online” - marraskuun lopulla 2013. Sitoumukset on annettu riippumatta siitä edellyttävätkö ne esim. lainsäädännöllisiä muutoksia EU:ssa. Komissio kuitenkin odottaa, että sitoumukset täytetään nopealla aikataululla.

Kymmenen sitoumusta musiikin, elokuvien ja kirjojen alalla:

- 1 Tilaaajapalvelujen edelleen kehittäminen toimimaan rajojen yli
- 2 E-kirjojen saatavuuden parantaminen rajojen yli
- 3 Musiikin lisensioimisen helpottaminen
- 4 Printtiaineiston ja kuvien käytön helpottaminen⁸⁵
- 5 Oman teoksen ja siihen liittyvien oikeuksien parempi tunnistaminen verkossa
- 6 Lukijoiden parempi osallistuminen verkkouutisointiin
- 7 Enemmän av-perintöelokuvia verkkoon
- 8 TV-uutisaineiston vapauttaminen digitoimalla
- 9 Av-sisällön tunnistamisen ja löytämisen parantaminen
- 10 Tiedonlouhinnan mahdollistaminen tilauspohjaisista aineistoista ei-kaupallista tutkimusta varten

Komission on tarkoitus aloittaa vielä syksyllä 2013 laaja konsultaatio EU:n tekijänoikeuslainsäädännön modernisoinnista ja tehdä sen perusteella ratkaisunsa tarvittavista lainmuutoksista keväällä 2014.

⁸⁵ Tämä sitoumus koskee erityisesti sisällön käyttämistä käyttäjälähtöiseen sisältöön (UGC).

4 Täytäntöönpanon tehostaminen

4.1 Nykytila

Tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa koskevaa lainsäädäntöä on tehostettu monin eri tavoin. Vuonna 2006 tekijänoikeuslakiin lisättiin muun muassa säännökset oikeudenhaltijan oikeudesta tuomioistuimen määräyksellä saada tiedot siitä, kuka on tietyn teleliittymän haltija, sekä tuomioistuimen antamasta keskeyttämismääräyksestä, jonka mukaan teleoperaattorin tulee keskeyttää tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saattaminen yleisön saataviin. Näitä toimenpiteitä on pidetty pääosin tehokkaina ja niistä on olemassa oikeuskäytäntöäkin, jota esitellään tarkemmin jäljempänä.

Suomessa syksyllä 2008 käydyissä toimialakeskusteluissa todettiin, että olisi turvattu edellytykset sille, että voidaan nopeasti puuttua luovien sisältöjen luvattomaan verkkojakeluun.

Pidettiin tärkeänä, että laitton ”markkina” pienenee ja laillinen kasvaa. Keinoista oli eri osapuolilla erilaisia ja toisistaan poikkeavia näkemyksiä.

Erityisesti tuotiin esille tarve niin sanottuihin pehmeisiin keinoihin, joiden avulla voitaisiin vaikuttaa yksittäisten tekijänoikeuden loukkaajien toimintaan. Nykyisiin oikeussuojakeinoihin ei sisälly tällaisia pehmeitä keinoja, kuten mahdollisuutta varoitusten tai ilmoitusten lähettämiseen sellaisille liittymänhaltijoille, joiden liittymistä on havaittu aineistoa saatetavan laajassa mitassa ilman lupaa yleisön saataviin.⁸⁶

Voimassa olevan lainsäädännön mukaisen siviiliprosessin ensi vaiheena on pyrkiä poistamaan laittomasti verkossa oleva aineisto ns. alasottomenettelyllä. Mikäli aineistoa ei saada poistetuksi tai kyse on vertaisverkosta voi oikeudenhaltija hakea tuomioistuimelta määräystä, jonka nojalla teleyritys luovuttaa laittomaan toimintaan käytetyn liittymän haltijan henkilötiedot sovittelua tai oikeudenkäyntiä varten.

4.2 EU:n lainsäädäntö ja sen täytäntöönpano

Tietoverkoissa tapahtuvaan luvattomaan verkkojakeluun liittyvät erityispiirteet ja sen tekijänoikeuksien täytäntöönpanolle asettamat haasteet on huomioitu tekijänoikeutta ja oikeuksien täytäntöönpanoa koskevissa direktiiveissä.

Nyt käsiteltävän asian kannalta erityisen huomionarvoisia säännöksiä ovat tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetun direktiivin (2001/29/EY) jäljempänä tietoyhteiskuntadirektiivin 8.3 artikla, sekä ns. enforcement-direktiivin, eli teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin (2004/48/EY) 9.1 artikla. Myös sähkökauppadirektiiviin (2000/31/EY) sisältyy asian kannalta keskeisiä säännöksiä.

⁸⁶ Tällaiset toimenpiteet kohdistuisivat vain vertaisverkkokäyttäjiin, ei esim. suoratoistopalvelujen käyttäjiin, koska palvelujen käyttäminen (kuuntelu/katselu) ei ole havaittavissa valvontaorganisaation toimesta eikä muutenkaan laitonta.

Tietoyhteiskuntadirektiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/29/EY tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annettiin 22 päivänä toukokuuta 2001 (tietoyhteiskuntadirektiivi). Se on keskeisin tekijänoikeuden alan direktiiveistä, jolla tekijänoikeuslain säännökset saatettiin paremmin tietoyhteiskunnan haasteita vastaaviksi.

Direktiivin 8 artiklassa on säännökset tekijänoikeuksien loukkaamisen seuraamuksista ja oikeussuojakeinoista. Artiklan 1 kohdassa asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus säätää asianmukaiset seuraamukset ja oikeussuojakeinot, jotka koskevat direktiivissä säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien loukkauksia, sekä velvollisuus varmistaa, että näitä seuraamuksia ja oikeussuojakeinoja sovelletaan. Seuraamusten on direktiivin mukaan oltava tehokkaita, oikeasuhtaisia ja vakuuttavia.

Käsiteltävänä olevan asian kannalta keskeisin säännös on direktiivin artiklan 3 kohdassa. Se edellyttää, että jäsenvaltioiden on varmistettava, että oikeudenhaltijoilla on mahdollisuus hakea kieltoa tai määräystä sellaisia välittäjiä vastaan, joiden palveluita kolmas osapuoli käyttää tekijänoikeuden tai lähioikeuden rikkomiseen.

Tietoyhteiskuntadirektiivin johdantolauseessa 59 on todettu, että monissa tapauksissa välittäjillä on parhaat edellytykset estää rikkomukset tietoverkossa. Sen vuoksi käytettävissä oleviin seuraamuksiin olisi kuuluttava mahdollisuus hakea kieltoa tai määräystä sellaista välittäjää vastaan, joka välittää suojattuun teokseen tai muuhun aineistoon kohdistuvan kolmannen osapuolen rikkomuksen verkossa, jonka palveluja kolmas osapuoli käyttää loukataksaan teollis- tai tekijänoikeutta.

Johdantolauseen mukaisesti on mahdollista kohdistaa toimenpiteitä myös luvattomien palveluiden kanssa sopimussuhteessa olevien välittäjien lisäksi myös niihin teleoperaattoreihin, jotka vain välittävät oikeudenloukkauksen verkossa. Tämä tarkoittaa myös niitä teleoperaattoreita, jotka vain mahdollistavat pääsyn laittomille verkkosivuille tarjoamalla yhteyden tietoverkkoon ja sitä kautta laittomaan palveluun (pelkkää siirtotoimintaa harjoittavat operaattorit).⁸⁷

Direktiivin mukaan tällaisiin kieltoihin ja määräyksiin liittyvät edellytykset olisi jätettävä jäsenvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä määriteltäviksi. Tämä antaa jäsenvaltioille harkintavaltaa kieltojen tai määräysten toteuttamisessa.

Enforcement-direktiivi

Teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2004/48/EY) ns. enforcement-direktiivi annettiin 2. kesäkuuta 2004. Direktiivin tarkoituksena oli yhdenmukaistaa teollis- ja tekijänoikeuden noudattamista koskevat kansalliset säännökset sekä oikeuksien loukkaustilanteissa kansallisesti noudatettavat menettelyt.

Direktiivin 11 artiklassa on määräys kieltotuomion antamisesta. Sen alkuosa sisältää säännökset jäsenvaltioiden velvollisuudesta varmistaa, että kun teollis- tai tekijänoikeuden loukkauksen toteava oikeuden päätös on tehty, toimivaltaiset viranomaiset voivat antaa louk-

⁸⁷ Tämä on vahvistettu myös EU:n tuomioistuimen ratkaisukäytännössä tapauksessa, jossa se on täsmentänyt direktiivissä olevaa "välittäjän" määritelmää. Yhteisöjen tuomioistuimen mukaan sellaista yhteyden tarjoajaa, joka vain järjestää käyttäjille yhteyden, mutta ei tarjoa mitään muita palveluja, kuten muun muassa sähköpostia ja tiedostojen siirto- tai jakopalveluja, eikä valvo käytettyä palvelua oikeudellisesti tai tosiasiallisesti, on pidettävä direktiivin 2001/29/EY 8 artiklan 3 kohdassa tarkoitettuna "välittäjänä". (LSG-Gesellschaft zur Wahrnehmung von Leistungsschutzrechten GmbH v. Tele2 Telecommunication GmbH, C-557/07), 19.2.2009. Myös Suomessa tuomioistuimet ovat vahvistaneet, että myös pelkästään yhteyksiä tarjoavat teleoperaattorit ovat sellaisia, joita vastaan voidaan kohdistaa direktiivissä tarkoitettuja toimenpiteitä.

kaaajaa vastaan kieltotuomion, jonka tarkoituksena on kieltää loukkauksen jatkaminen. Artiklan loppuosan mukaan jäsenvaltioilla on myös velvollisuus varmistaa, että kieltotuomiota on mahdollisuus hakea sellaisia välittäjiä vastaan, joiden palveluja kolmannet osapuolet käyttävät teollis- ja tekijänoikeuksien loukkaamiseksi, sanotun kuitenkaan rajoittamatta direktiivin 2001/29/EY 8 artiklan 3 kohdan soveltamista. Direktiivin muotoilu viittaa siihen, että tietoyhteiskuntadirektiivin säännös on ensisijainen suhteessa Enforcement-direktiiviin.

Myös johdantolauseen 23 mukaan oikeudenhaltijalla tulisi olla mahdollisuus hakea kieltotuomiota välittäjälle, ja tällaisia kieltotuomioita koskevat ehdot ja yksityiskohtaiset säännöt olisi jätettävä jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön varaan.

Kieltotuomio voitaisiin kohdistaa välittäjään myös niissä tapauksissa, joissa välittäjä on direktiivin 2000/31/EY ja siihen perustuvan kansallisen lain eli tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 4 luvun mukaan vapautettu vastuusta. Kieltotuomiolla luodaan välittäjälle velvollisuus, joka ei perustu välittäjän oikeudenloukkaukseen.

Kun kyse on välittäjää vastaan nostettavasta kieltokanteesta jättää direktiivi avoimeksi sen, onko myös silloin tuomioistuimen todettava tekijänoikeuden loukkauksen tapahtuneen ennen kieltotuomion antamista. Ongelmalliseksi asian tekee se, ettei tässä oikeudenkäynnissä ole vastaajaa, joka olisi vastuussa tekijänoikeuden loukkauksesta. Kieltotuomio on voitava antaa riippumatta välittäjän vastuusta tekijänoikeuden loukkauksesta. Koska loukkaajaa, joka usein jää tuntemattomaksi, ei saada vastaamaan kanteeseen, ainoa mahdollisuus on, että loukkaus todetaan objektiivisesti asiatodisteiden perusteella.

Direktiivin määräykset velvoittavat jäsenvaltiot varmistamaan, että tuomioistuimet voivat määrätä välittäjänä toimivan teleoperaattorin omalta osaltaan estämään, että sen asiakkaat saavat yhteyden verkkosivulle, josta levitetään yleisölle suojattuja sisältöjä tekijänoikeuslain vastaisesti.

Säännösten ratio on varmistaa oikeuskeinot puuttua tehokkaasti tietoverkoissa tapahtuviin oikeudenloukkauksiin, myös niissä tapauksissa, joissa loukkaaja pyrkii tietoisesti välttelemään oikeustoimia peittämällä henkilöllisyytensä tai sijoittumalla maihin, joissa oikeudellinen suoja tai oikeuksien täytäntöönpano on heikkoa.

Euroopan komissio on 5. joulukuuta 2013 julkaissut konsultaatioasiakirjan koskien eurooppalaisen tekijänoikeussääntöjen arviointia⁸⁸. Julkisen konsultaation avulla se selvittää kuluttajien, käyttäjien, tekijöiden, esittävien taiteilijoiden, kustantajien, radio- ja televisioyri-tysten, teleoperaattoreiden ja muiden näkemyksiä muun muassa enforcement-direktiiviin.

Lausuntoja toivotaan muun muassa siitä, 1) tulisiko nykyisten siviilioikeudellisia täytäntöönpanokeinojen olla tehokkaampia erityisesti siltä osin kun ne koskevat tekijänoikeudenloukkauksia kaupallisessa tarkoituksessa, 2) voidaanko kaikkiin eri välikäsiin (ml. teleoperaattorit, mainosmyyjät, maksupalvelun tarjoajat jne.) kohdistaa velvoitteita tapauksissa, joissa tekijänoikeuksia rikotaan verkkoympäristössä kaupallisessa tarkoituksessa, ja jos ei niin miten yhteistyötä voisi edistää 3) varmistaa nykyiset siviilioikeudelliset oikeustoimet tasapainon toisaalta tekijänoikeuksien kunnioittamisen ja toisaalta muiden oikeuksien kuten henkilötietojen ja yksityiselämän kunnioittamisen välillä? Konsultaatio jatkuu ensi vuoden helmikuun 5. päivään saakka.

Sähkökauppadirektiivi

EU:n lainsäädäntöön sisältyy myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2000/31/EY) tietoyhteiskunnan palveluja, erityisesti sähköistä kaupankäyntiä, sisämarkkinoilla koskevista oikeudellisista näkökohdista (Direktiivi sähköisestä kaupankäynnistä ts. ”sähkökauppadirektiivi”).

⁸⁸ Public Consultation on the review of the EU copyright rules,
http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/index_en.htm

Sähkökauppadirektiivi sisältää määräykset palvelun tarjoajien velvollisuudesta tiettyjen yleisten tietojen antamiseen. Direktiivin 5 artiklassa todetaan, että muiden yhteisön oikeudessa asetettujen tietojen antamista koskevien velvoitteiden lisäksi jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että palveluntarjoaja huolehtii siitä, että palvelun vastaanottajat ja toimivaltaiset viranomaiset saavat helposti ja välittömästi ja pysyvästi ainakin tiettyjä perustietoja palveluntarjoajasta.

Nyt käsiteltävänä olevissa tapauksissa näin ei kuitenkaan ole, vaan toimintaa harjoittavat sellaiset tahot, jotka toimivat tarkoituksella anonyymisti ja vielä lisäksi suuntautuvat tietyille markkinalle mutta sijoittautuvat ko. valtion ulkopuolelle. Sähkökauppadirektiivin määräykset edellyttävät, että ainakin EU-maihin sijoittuneet palveluntarjoajat pitävät määrättyjä tietoja itsestään viranomaisten saatavilla.

Sähkökauppadirektiivissä on myös määräykset välittäjien vastuuvapaudesta. Määräyksillä rajoitetaan sellaisten Internet-palveluntarjoajien vastuuta, joiden palveluja käytetään mm. aineettomien oikeuksien loukkaamiseen. Vastuuvapaussäännösten taustalla on näkemys, että välittäjille, jotka toimivat vain teknisinä välikäsinä, ei tulisi asettaa sellaisia vaikeita arviointikysymyksiä, kuten onko jokin niiden välittämä sisältö lainvastaista vai ei. Yleensä näillä ei ole edes riittävää kompetenssia sen arvioimiseen tai itsenäistä intressiä sisällön oikeudelliseen arviointiin.

Vastuuvapaussäännöstö koostuu kolmen erilaisen toiminnan vastuuvapaudesta. Nämä ovat pelkkää teknistä tiedonsiirtoa koskeva (mere conduit), välimuistiin tallentamista (caching) koskeva ja säilytyspalveluja (hosting) koskeva vastuuvapaus.⁸⁹

Yleisesti palveluntarjoajan, joka tarkoituksellisesti tekee yhteistyötä palvelun vastaanottajan kanssa toteuttaakseen laittomia toimia, ei voi pätevästi vedota direktiivissä vahvistettuihin vastuuta koskeviin poikkeuksiin.

Direktiivin johdantolauseessa 40 todetaan, että direktiivin olisi oltava asianmukainen perusta sellaisten nopeiden ja luotettavien menettelyjen kehittämiseksi, joiden avulla voidaan poistaa laittomia tietoja tai estää niihin pääsy.

Edelleen johdantolauseen 45 mukaan välittäjinä toimivien palvelun tarjoajien vastuun rajoitukset, jotka on vahvistettu tässä direktiivissä, eivät vaikuta mahdollisuuteen määrätä erilaisia kieltoja ja velvoitteita. Näitä voivat olla esimerkiksi tuomioistuinten antamat määräykset väärinkäytösten lopettamisesta, niiden ehkäisemisestä tai laittomiin tietoihin pääsyn estämisestä.

89 Direktiivin 12 artiklan nojalla, jos tarjottava tietoyhteiskunnan palvelu muodostuu pelkästä tietojen siirtotoiminnasta tietoverkossa tai viestintäverkko-yhteyden tarjoamisesta (mere conduit), palvelun tarjoaja ei ole vastuussa siirretyistä tiedoista jos palvelun tarjoaja ei ole siirron alkuunpanija, ei valitse siirron vastaanottajaa, eikä valitse eikä muuta siirrettäviä tietoja. Tällöin toiminta on luonteeltaan puhtaasti teknistä, automaattista ja passiivista, jolloin tietoyhteiskunnan palveluntarjoaja ei tunne siirrettäviä tai tallennettavia tietoja eikä valvo niitä.

Direktiivin 13 artiklan mukainen vastuuvapaus koskee välimuistiin tallentamista tarjoavia palveluja (caching). Palvelun tarjoaja ei ole vastuussa palvelun vastaanottajan toimittamien tietojen automaattisesta, tilapäisestä ja lyhytaikaisesta tallentamisesta, jonka ainoa tavoite on tiedonsiirron tehostaminen tietyin määrättyin ehdoin. Palvelun tarjoajan vastuuvapaus on ehdollinen sille, että tämä toimii viipymättä tallentamansa tiedon poistamiseksi tai saannin estämiseksi heti kun on saanut tiedon siitä tai tuomioistuin on esimerkiksi määrännyt hänet poistamaan kyseisen tiedon tai estämään sen saannin.

Direktiivin 14 artiklan perusteella palveluntarjoaja, joka tarjoaa asiakkailleen palvelintilaa (hosting), vapautuu sisältövastuusta edellyttäen, että hän ei ole tietoinen laittomasta toiminnasta eikä tosiasioista tai olosuhteista, joiden perusteella toiminnan tai tietojen laittomuus on ilmeistä. Palveluntarjoaja voi vapautua vastuusta myös, mikäli hän tultuaan tietoiseksi lainvastaisesta toiminnasta toimii viipymättä tietojen poistamiseksi tai estää niihin pääsyn. Ellei palveluntarjoaja tällaisessa tilanteessa toimi loukkauksen estämiseksi, se voidaan katsoa vastuulliseksi tekijänoikeuslain vastaisesti tallennetuista aineistoista.

Johdantolauseen 47 mukaan direktiivi kieltää yleisen valvonta- tai seurantavelvollisuuden asettamisen teleoperaattorille. Tästä säädetään direktiivin 15 artiklassa. Tämä kieltö ei kuitenkaan koske erityistapauksissa asetettavia seurantavelvoitteita, eikä se myöskään vaikuta kansallisten viranomaisten kansallisen lainsäädännön mukaisesti antamiin määräyksiin.

Suomen lain EU-oikeuden mukaisuus

Suomen lainsäädäntöä koskevissa arvioinneissa ja lausunnoissa on katsottu, että Suomen tekijänoikeuslaki on yhdenmukainen tietoyhteiskunta- ja enforcement-direktiivien kanssa vain osittain.

Nykyinen tekijänoikeuslaissa oleva keskeyttämismääräys edellyttää, että oikeudenhaltija voi tavoittaa väitetyn tekijänoikeuden loukkaajan.

Direktiivien mukaan oikeudenhaltijoilla tulee olla mahdollisuus kohdistaa määräyksiä välittäjiin, joiden palvelujen avulla tekijänoikeutta loukataan. Määräysten tulee olla itsenäisiä, eivätkä ne riipu toimenpiteistä varsinaisiin loukkaajiin. Teleoperaattoreihin on voitava kohdistaa toimenpiteitä riippumatta siitä, etteivät ne ole vastuussa oikeudenloukkauksista.

Sähkökauppadirektiivin säännökset on saatettu voimaan pääosin laissa tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta (5.6.2002/458). Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamista annettua lakia sovelletaan 2 §:n mukaan palveluun, jota tarjotaan ”tavallisesti vastiketta vastaan”. Lain esitöissä on kuitenkin selvästi todettu, että lain säännökset koskevat myös sellaisia palveluita, joita tarjotaan asiakkaille ilmaiseksi mutta joilla on taloudellista merkitystä.⁹⁰

Sähkökauppadirektiivin säännökset mm. yhteystietojen antovelvollisuudesta koskevat sen sijaan vain EU-maihin sijoittuneiden tarjoamia tietoyhteiskunnan palveluja. Näin ollen EU:n ulkopuolista maista tarjottavien palveluiden suhteen näitä velvoitteita ei ole.⁹¹

4.3 Esillä olleet lainsäädäntöratkaisut

4.3.1. Kirjemenettely

Taustaa

Vuonna 2010 eduskunnalle annetun hallituksen esityksen (HE 235/2010) valmistelussa on tarkasteltu mahdollisuutta luoda menettely, jossa voitaisiin lähettää ilmoituskirjeitä tai -viestejä niille, joiden havaitaan harjoittavan luvaton tekijänoikeudella suojatun aineiston

90 HE 194/2001: ”Palvelun tavanomainen vastikkeellisuus viittaa lähinnä siihen, että kyseisellä palvelulla yleensä on taloudellista merkitystä ja palvelun toimittaminen liittyy taloudelliseen toimintaan. Palvelun ei sen sijaan tarvitse olla sen vastaanottajalle vastikkeellinen. Internetissä on runsaasti palveluja, jotka ovat vastaanottajille maksuttomia, kuten hakupalveluja, tietopalveluja, verkkojulkaisuja ja ajanvietepalveluja. Tällaisia palveluja saatetaan rahoittaa esimerkiksi mainostuloilla. Kaikki nämä palvelut ovat laissa tarkoitettuja tietoyhteiskunnan palveluja. Myös verkoissa toteutettu mainonta ja muu markkinointi ovat tietoyhteiskunnan palveluja. Vastikkeen maksaa näissä tapauksissa tavallisesti markkinoinnin tilaaja”.

91 Sen sijaan Maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n piirissä on annettu suosituksia koskien verkkotunnusten rekisteröintiä ja erityisesti siinä annettujen yhteystietojen oikeellisuudesta. Suositusten mukaan verkkotunnusoperaattoreilla voisi olla mahdollisuus sulkea verkkotunnus, ellei verkkotunnuksen haltijaan saada yhteyttä ko. tietojen avulla.

jakelua tietoverkossa. Menettely vaikuttaisi erityisesti p2p- eli vertaisverkkojen käyttäjiin ja ohjaisi niiden käyttäjiä laillisten palvelujen käyttäjiksi.

Esityksessä käytettiin termiä ilmoitusmenettely siitä syystä, ettei siihen liittynyt seuraamuksia, eikä siten kyse ollut varsinaisesta varoituskirjemenettelystä. Tässä käytetään ilmoituksen ohella myös yleisesti termiä ”kirje”.

Kirjeiden tai ilmoitusten lähettäminen olisi poliisitutkinnalle ja tuomioistuinkäsittelylle vaihtoehtoinen ja pehmeämpi tapa vaikuttaa laitonta tiedostojen jakamista harrastavien henkilöiden käyttäytymiseen. Ilmoitusten lähettämällä ja sitä seuraavalla käyttäytymisen muutoksella voitaisiin monessa tapauksessa välttää oikeudelliset seuraamukset. Alla esitellään hallituksen esitykseen HE 235/2010 sisältyneen ilmoitusmenettelyn pääkohdat. Esitys kokonaisuudessaan on saatavilla eduskunnan sivuilta: <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+235/2010&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>

Sekä oikeudenhaltijoiden että oikeudenloukkaajien intressissä on, että tekijänoikeuden loukkauksia koskevat riidat mahdollisuuksien mukaan sovittaisiin ilman oikeudenkäyntiä. On todennäköistä, että oikeudenkäyntiin ei päädyttäisi, jos tekijänoikeutta loukannut lopettaa tekijänoikeutta loukkaavan toiminnan ilmoituksen saatuaan.

Kirjemenettelyn keskeinen sisältö

Kirje suunnattaisiin liittymänhaltijalle, koska liittymäsopimukseen sisältyy nykyisin useimmiten sitoumus liittymän käyttämisestä lainmukaisella tavalla. Tekijänoikeuden loukkaaja on useimmiten liittymän haltija tai ainakin kuuluu tämän kanssa samaan talouteen. Mikäli kyseessä olisi yhteisöliittymä, liittymänhaltijalla olisi rajoitetumpi mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten liittymän käyttöön oikeutetut toimivat. Tällaisessakin tapauksessa liittymänhaltijan intressissä olisi välittää tieto valvontaorganisaation ilmoituksesta kaikille liittymän käyttäjille ja ilmoittaa mahdollisista seurauksista, jos aineistojen laitton jakelu liittymästä jatkuu.

Liittymänhaltijalla ei välttämättä ole tietoa siitä, että liittymää käytetään tekijänoikeuden loukkaukseen. Suojattuja aineistoja voidaan esimerkiksi jakaa avoimessa käytössä olevien langattomien yhteyksien kautta tai käyttäjän tietokone voi olla esimerkiksi kaapatuna vertaisverkkokäyttöä varten.

Varsinkin nuorilla olisi mahdollisuus korjata käyttäytymistään eli toimia toisin ilman, että asia etenee poliisitutkintaan tai tuomioistuimen käsittelyyn. Kirjeiden myötä myös lasten ja nuorten vanhemmat saisivat tiedon, jos heidän liittymäänsä käytetään luvattomiin tarkoituksiin. Yksilöille kohdennetut kirjeet vaikuttaisivat tehokkaammin kuin joukkoviestinnän keinot.

Menettely toimisi niin, että valvontaorganisaatio tarkkailisi vertaisverkoissa saatavilla olevaa aineistoa ja ryhtyisi toimenpiteisiin havaitessaan oikeuksia loukatun. Lisäksi se tallentaisi näyttöä oikeuden loukkaamisesta, laatisi määrämuotoisen ilmoituksen ja toimittaisi sen teleyritykselle liittymänhaltijalle lähetettäväksi. Teleyritys selvittäisi liittymänhaltijan henkilöllisyyden oikeudenhaltijan toimittaman IP-osoitteen tai muun lokitiedon perusteella ja välittäisi kirjeen perille liittymänhaltijalle. Ilmoitusten ohella olisi jaettava tietoa tekijänoikeudesta ja opastusta siitä, miten liittymänhaltija voi suojata liittymänsä luvattonta käyttöä vastaan.

Kirjemenettelyn toteuttamisen osalta vaihtoehtona on ensisijaisesti tarkasteltu oikeudenloukkaajalle toimitettavaa kirjettä ilman mahdollisuutta säilyttää tietoa siitä, kenelle kirje on lähetetty. Teleyrityksille ei myöskään esitetty säädettäväksi minkäänlaista velvollisuutta valvoa verkkoviestintää.

Lakiehdotuksen valmistelussa tarkasteltiin myös mahdollisuutta vahvistaa asteittaisen puuttumisen tehokkuutta antamalla teleyrityksen tai viranomaisen, esimerkiksi Viestintäviraston tehtäväksi säilyttää tiedot siitä, kenelle ilmoituksia tekijänoikeuden loukkauksesta on lähetetty. Erityisesti oikeudenhaltijoiden taholta esitettiin syksyn 2008 toimialakeskusteluissa, että liittymänhaltijoille kohdennetut viestit eivät ole yksin riittävä keino, vaan olisi myös luotava menettelyt, joilla varmistetaan, että viestin saanut henkilö myös korjaa käyttäytymistään.

Asiaa vuonna 2009 valmistellut virkamiestyöryhmä keskusteli siitä vaihtoehdosta, että teleyritys tai viranomainen keräisi tietoa lähetetyistä ilmoituksista. Jos samalle liittymänhaltijalle on toimitettu useita ilmoituksia, teleyritys tai viranomainen lähettäisi tästä tiedon (ilman ilmoituksen saajan henkilötietoja) oikeudenhaltijalle. Oikeudenhaltija voisi kohdistaa oikeudenkäynnit ja tutkintapyynnöt sellaisiin vakaviin tapauksiin, joissa ilmoituksen saajat eivät ole muuttaneet käyttäytymistään, vaikka ovat saaneet useita ilmoituksia. Työryhmä päätyi arvioinnissaan siihen, ettei tietoja ilmoituksista ole syytä rekisteröidä liittymänhaltijoiden henkilötietojen yhteyteen teleyrityksen haltuun.

Tietojen säilytysvelvollisuutta ei sisällytetty hallituksen esitykseen. Tietojen säilyttäminen olisi sen perustelujen mukaan ollut ongelmallista erityisesti yksityisyyden suojan ja henkilötietojen suojan, samoin kuin tietojen säilyttämisestä aiheutuvien kustannusten kannalta.

Ehdotetulla ilmoitusmenettelyllä ei näin ollen olisi ollut oikeudellisia vaikutuksia. Ehdotus erosi niin ikään ilmoitusten lähettämisen mahdollistavista Ranskan ja Ison Britannian säännöksistä erityisesti siinä, että ilmoitusten lähettämiseen ei liity epäillyn loukkaajan käyttäytymisen seuranta eikä säännöksiä jatkotoimenpiteistä oikeudenloukkausten jatkuessa.

Lakiehdotuksen mukaan ilmoituksen lähettäjän eli valvontaorganisaation oli korvattava kulut tunnistamistietojen käsittelystä ja ilmoituksen välittämisestä. Ilmoitusten lähettämiseksi muodostuisi näin ollen siitä oikeudenhaltijoille aiheutuvien kulujen vuoksi kynnys. Ilmoituksia oli tarkoitus lähettää vain tapauksissa, joissa niille on oikeudenhaltijoiden oikeuksien suojan kannalta selvä tarve. Hallituksen esityksessä pidettiin epätodennäköisenä, että ilmoituksia lähetettäisiin selvästi aiheuttomilla perusteilla.

Lainsäädännössä olisi voinut periaatteessa joko oikeuttaa tai velvoittaa teleyritykset välittämään ilmoitukset perille liittymän haltijoille. Lakiehdotuksessa teleyritykselle asetettiin velvollisuus välittää ilmoitus liittymänhaltijalle, jos ilmoitus täyttää laissa säädetyt edellytykset. Tämä oli perusteltua teleyritysten oikeudellisen aseman selkeyden kannalta.

Menettelyn toteuttamisessa huomioon otettavat seikat

Voimassaoleva laki ei sisällä säännöstä, jonka nojalla teleyritys voisi käsitellä viestin tunnistamistietoja tekijänoikeuden loukkaamista koskevien ilmoitusten välittämiseksi liittymänhaltijoille. Ilmoitusmenettely edellyttäisi sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamista.

Teleyhteyden tunnistamistiedot ovat henkilötietoja, joiden käsittelyä säädellään yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 95/46/EY (henkilötietodirektiivi).

Henkilötietojen käsittelyä koskee myös henkilötietojen käsittelystä ja yksityisyyden suojasta sähköisen viestinnän alalla annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/58/EY (sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi). Direktiivin säännöksillä täsmennetään ja täydennetään henkilötietodirektiiviä sähköisen viestinnän alalla.

Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ns. Promusicae-ratkaisussa⁹², joka koski tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisen yhteydessä syntyvien yhteys- ja liikennetietojen säilyttämisvelvollisuutta, tuomioistuin kiinnitti huomiota jäsenvaltioiden velvollisuuteen varmistaa eri perusoikeuksien välinen asianmukainen tasapaino soveltaessaan mainittuja direktiivejä. Hallituksen esityksessä katsottiin, että ilmoituksen lähettäminen ja sitä varten tunnistetietojen käsitteleminen teleyrityksen toimesta ovat unionin oikeuden mukaisen suhteellisuusperiaatteen mukaisia toimenpiteitä.

Laki sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta

Ehdotettu pykälä (HE 235/2010):

”11 a § Käsittely tekijänoikeuden loukkaamista koskevan ilmoituksen välittämiseksi

Teleyrityksellä on velvollisuus välittää Suomessa toimivan tekijänoikeuden yhteishallinnointijärjestön tai muun Suomessa ammattimaista tekijänoikeuksien valvontaa harjoittavan organisaation (ilmoituksen lähettäjä) toimittama tekijänoikeuden loukkaamista koskeva kirjallinen ilmoitus tilaajalle, jos ilmoitus täyttää 2 ja 3 momentissa säädetyt edellytykset.

Teleyrityksellä on oikeus käsitellä tunnistamistietoja siinä määrin kuin se on tarpeen ilmoituksen välittämiseksi. Ilmoitus on välitettävä tilaajalle viipymättä.

Ilmoituksessa, joka on laadittava sekä suomen että ruotsin kielellä, on oltava:

- 1) ilmoituksen lähettäjän nimi ja yhteystiedot;
- 2) maininta siitä, että teleyritys välittää tilaajalle viestin ilmoituksen lähettäjän pyynnöstä;
- 3) ilmoituksen lähettäjän vakuutus siitä, että sen tekemien havaintojen mukaan liittymästä on saatettu tekijänoikeudella suojattua aineistoa lain vastaisesti yleisön saataviin;
- 4) ilmoituksen lähettäjän vakuutus siitä, että se on oikeutettu toimimaan sellaisen tekijän puolesta, jonka aineistoa on saatettu liittymästä yleisön saataviin;
- 5) maininta siitä, että opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla on tietoa tekijänoikeudesta ja tekijänoikeuden loukkauksen mahdollisista oikeudellisista seuraamuksista sekä siitä, miten tekijänoikeuden loukkauksen voi välttää.

Ilmoitus ei saa sisältää muuta tietoa tilaajan tai käyttäjän viestinnästä.

Ilmoituksen lähettäjän on korvattava teleyritykselle tunnistamistietojen käsittelystä ja ilmoituksen välittämisestä aiheutuneet todelliset kulut. Korvauksesta on sovittava ennen ilmoituksen välittämistä.”

Hallituksen esityksen perustelut

Ehdotetussa säännöksessä edellytettiin, että ilmoituksen lähettäjän tulisi harjoittaa tekijänoikeuksien yhteisvalvontaa Suomessa. Järjestö voisi olla paitsi kotimainen yhteishallinnointijärjestö myös ulkomainen tekijänoikeusjärjestö, jos se harjoittaa yhteishallinnointia Suomessa. Yhteishallinnointijärjestö voisi valtuuttaa myös toisen toimimaan puolestaan.

⁹² Case C-275/06, Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU, 29.1.2008

Säännöksessä tarkoitettu muu valvontaorganisaatio voisi olla esimerkiksi Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus TTVK ry.

Ilmoituksen välittämistavan suhteen säännös oli neutraali. Hallituksen esityksen mukaan ilmoitus voitaisiin välittää esimerkiksi postin välityksellä perinteisenä kirjeenä tai vaihtoehtoisesti sähköpostina.

Ilmoitukselle ehdotettiin säädettäväksi määrämuoto. Ilmoitus ei olisi saanut sisältää muuta kuin laissa määritellyt seikat tilaajan tai käyttäjän viestinnästä. Ilmoitukseen sisältyvät myös ilmoituksen lähettäjän yhteystiedot. Ilmoituksen lähettäjän osalta ilmoitukseen tulee sisältyä lähettäjän vakuutus siitä, että sen tekemien havaintojen mukaan liittymästä on saatettu tekijänoikeudella suojattua aineistoa lainvastaisesti yleisön saataviin. Ilmoituksessa tuli mainita, että teleyritys välittää viestin tilaajalle ilmoituksen lähettäjän eli ammattimaista tekijänoikeuksien valvontaa harjoittavan organisaation pyynnöstä. Teleyrityksen, joka toimii ainoastaan ilmoituksen välittäjänä, tietoja ilmoitukseen ei sen sijaan tulisi sisällyttää.

Ohjeet siitä, miten tekijänoikeuden loukkauksen voi välttää, olisivat tarpeen erityisesti tilanteissa, jossa liittymän tilaajana on yhteisö tai jossa liittymä on esimerkiksi perheenjäsenten yhteiskäytössä. Säännöksessä tarkoitettuihin ohjeisiin kuuluisivat myös ohjeet langattomien verkkoyhteyksien suojaamiseksi ulkopuolista käyttöä vastaan tai toimenpiteet tilanteissa, joissa epäillään, että tietokone on käyttäjän tietämättä ja havaitsematta kaapattu vertaisverkkokäyttöön.

Ehdotuksen mukaan tunnistamistietojen käsittelystä ja ilmoituksen lähettämisestä aiheutuvista kuluista olisi vastannut ilmoituksen lähettäjä eli tekijänoikeuksien valvontaorganisaatio. Tunnistamistietojen käsittelystä aiheutuviin kuluihin kuuluisivat sekä itse yhteystietojen selvittämisestä aiheutuvat kulut että esimerkiksi järjestelmän muutoksista ja lokitietojen säilyttämisestä aiheutuvat kulut. Tunnistamistietojen käsittely ja ilmoitusten lähettäminen tulisi toteuttaa kustannustehokkaasti. Korvattavien kustannusten tulisi vastata todellisia, objektiivisin perustein arvioitavissa olevia kustannuksia. Tunnistamistietojen selvittämisestä ja ilmoitusten lähettämisestä ei saisi aiheutua kustannuksia enempää kuin mitä toimenpiteen tarkoituksenmukainen suorittaminen edellyttää.

Sähköisen viestinnän tietosuojalain noudattamista valvoo Viestintävirasto. Myös ehdotetut säännökset olisivat kuuluneet laissa säädetyllä tavalla valvonnan piiriin. Teleyrityksen velvollisuuteen välittää ilmoitus sovelletaan myös lain 41 §:ää, jonka mukaan Viestintävirasto voi pykälässä säädettyjen edellytysten täyttyessä velvoittaa teleyrityksen noudattamaan laissa säädettyä ilmoituksen välittämismenettelyä.

Hallituksen tarkoituksena oli seurata ilmoitusmenettelyn vaikutusta luvattoman verkkokojakelun kehittymiseen ja arvioida saatujen kokemusten pohjalta tarvetta lainsäädännöllisiin lisätoimiin.

Lausunnot ehdotuksesta

Esitettyyn ilmoitusmenettelyyn sisältyviä säädösehdotuksia vastustettiin erityisesti teleyritysten toimesta. Kuluttajavirasto ja tietosuojavaltuutettu suhtautuivat ehdotuksiin kriittisesti. Työ- ja elinkeinoministeriö katsoi, että sääntelyn olisi tullut olla määräaikainen.

Teleyritysten mielestä ehdotus oli tarpeeton ja ennenaikainen eikä alaa pitäisi kuormittaa velvoitteilla, joilla ei ole oikeudellista sitovuutta. Ongelmallisena pidettiin myös sitä, että ilmoituksen saajan ei ole mahdollista saada tietoa ilmoituksen taustalla olevista asioista henkilöllisyyttään paljastamatta. Lisäksi huomautettiin siitä, että yhteydenotto teleyritykseen olisi hyödytön, sillä teleyrityksellä ei ole hallussaan mahdolliseen oikeudenloukkauk-

seen liittyvää tietoa. Muutoksenhakukeinojen puuttumiseen kiinnitettiin huomiota myös tietosuojavaltuutetun lausunnossa. Lisäksi teleyritykset edellyttivät kaikkien ilmoitusmenettelystä aiheutuvien kustannusten ja vahinkojen täysimääräistä korvaamista.

Lausuntokierroksen lausunnoista ilmeni edelleen, että syyttömyysolettaman mukaisesti ilmoituksen saaneelle tulee viestittää selvästi, ettei kyse ole väitteestä, että liittymänhaltija syyllistyy lainvastaiseen toimintaan. Lisäksi siitä tulisi liittää tiedot siitä, mihin ilmoitus perustuu, mikäli ilmoituksen saanut ottaa ilmoituksen lähettäjään yhteyttä. Lisäksi vastaanottajalle tulisi varata mahdollisuus toimittaa tietoa siitä, että ilmoitus on mennyt väärään osoitteeseen.

Toisaalta oikeudenhaltijoiden kannalta katsottiin, että menettely olisi tehoton, jollei siihen liittyisi minkäänlaisia seuraamuksia tai niiden uhkaa. Ehdotukseen olisi pitänyt lisätä säännökset välitettävien kirjeiden rekisteröimisestä joko teleyrityksen tai viranomaisen, esimerkiksi Viestintäviraston toimesta sekä säännökset verkkoyhteyksien rajoittamisesta tai katkaisemisesta.

Lisäksi oikeudenhaltijat katsoivat, että kuluvastuun vierittäminen kaikilta osin oikeudenhaltijoille ei ole kohtuullista eikä oikeudenmukaista, ja esittivät kuluvastuun jakamista siten, että teleyritykset vastaisivat itse tunnistamistietojen käsittelystä ja ilmoitusten välittämisestä aiheutuvista kuluista tai laskuttaisivat kulut asiakassopimustensa perusteella liittymänhaltijoilta.

Ehdotuksen kehittäminen

Tietojen säilytysvelvollisuus ja yhteystietojen luovutus

Monien arvio siis oli, että kirjemenettely ilman oikeudellisia vaikutuksia on riittämätön. Se tulisi todennäköisesti aiheuttamaan enemmän kustannuksia kuin hyötyä. Sen vuoksi olisi arvioitava voisiko siihen liittää mahdollisuus välitettyjen ilmoitusten ja niihin liittyvien yhteystietojen säilyttämisvelvollisuudesta Viestintävirastolle⁹³.

Menettelyä voitaisiin täydentää niin, että teleoperaattori välittäisi oikeudenhaltijan kirjeen liittymänhaltijalle ja sen jälkeen tietyn aikavälin (6kk, 12kk) aikana lähetettyjen kirjeiden vastaanottajien tiedot sopivalle viranomaiselle joka säilyttäisi listan vastaanottajista. Olemassa olevista virastoista asianmukaisin olisi Viestintävirasto.

Lausuntokierroksella pidettiin ongelmallisena myös sitä, ettei ilmoituksen saajan ollut mahdollista saada tietoa ilmoituksen taustalla olevista asioista henkilöllisyyttään paljastamatta. Vastaanottajan mahdollisuudella voida reagoida ilmoitukseen on kuitenkin merkitystä vain silloin, jos ilmoituksilla olisi oikeudellisia seuraamuksia.

Tilannetta voisi selventää kirjeen määrämuotoa kehittämällä niin, että siitä selviäisi, että kyse on ainoastaan ilmoitus siitä, että tiettyä IP-osoitetta on havaittu käytetyn tekijänoikeuden loukkaukseen. Tällä selvennettäisiin, ettei ilmoitus ole vastaanottajaan kohdistuva väite oikeudenloukkauksesta. Samalla voitaisiin selventää, että koska ilmoituksella ei ole oikeudellisia seuraamuksia, ei ilmoituksen saajalla ole tarvetta muutoksenhakuun ilmoituksen johdosta.

⁹³ Asiallisesti luontevin vaihtoehto tietojen rekisteröimispaikaksi olisi Viestintävirasto. Liikenne- ja viestintäministeriön näkemyksen mukaan toimenpiteet tulisivat, mikäli mahdollista, toteuttaa viestintälainsäädännön ja LVM:n hallinnonalan ulkopuolella. Tulisi selvittää myös se, millaisin edellytyksin jokin yksityinen organisaatio, esim. TTVK, voisi toimia tietojen säilyttäjänä. TTVK:n muuttaminen tältä osin viranomaiseksi, jolla on oikeus rekisteröidä vastaanottajien yhteystietoja, olisi myös hyvin suuri toimenpide, vaikka TTVK:n epäselvää asemaa onkin mediassa kritisoitu. Kolmas vaihtoehto olisi perustaa kirjeiden lähettämiseksi, ja rekisteröinnille oma virastonsa niin kuin Ranskassa on tehty.

Sen sijaan ilmoituksen vastaanottaja voisi lähettää määrämuotoiseen kirjeeseen määrämuotoisen huomautuksen Viestintävirastolle. Viestintävirastolla ei olisi oikeutta luovuttaa tietoa eteenpäin vaan se ainoastaan tallentaisi kirjettä koskevan huomautuksen rekisteriinsä. Huomautukset voisivat olla määrämuotoisia esimerkiksi niin, että kirjeessä annettaisiin mahdollisuus lähettää automaattinen huomautus⁹⁴ kirjeessä esitetyn väitteen paikkansa pitämättömyydestä ja samalla ilmoittaa annetuista vaihtoehtoista se syy, minkä perusteella vastaanottaja katsoo, että kirjeen lähettämiseksi ei ole perustetta (yhteisötilaaja, kaapattu verkko tms).

Oikeudenhaltijan tehdessä toisen valvontatoimenpiteen vertaisverkossa, ja kerättyään listan IP-osoitteista se lähettäisi ne teleoperaattorille edelleen välitettäväksi. Teleoperaattori lähettäisi jälleen listan vastaanottajista Viestintävirastolle. Myös tässä vaiheessa olisi käytössä mahdollisuus huomautuksen tekemiseen Viestintävirastolle. Viestintävirastossa tehtäisiin vertailu listojen välillä ja kerättäisiin lista niistä henkilöistä, joiden nimissä olevaa liittymää on toistamiseen havaittu käytetyn tekijänoikeuden loukkaamiseen.

Prosessi toistettaisiin vielä kolmannen valvontatoimenpiteen osalta. Tämän jälkeen viestintävirastossa tehtäisiin analyysi tietyn kauden aikana lähetetyistä kirjeistä.

Jos jollekin vastaanottajalle oli lähetetty kolme kirjettä, Viestintävirasto ilmoittaisi tästä oikeudenhaltijalle. Oikeudenhaltija tekee tämän jälkeen halutessaan tuomioistuimelle hakemuksen, ja esittää todisteet tekijänoikeuden loukkauksesta. Tuomioistuin määräisi sen jälkeen Viestintäviraston luovuttamaan hallussaan olevat yhteystiedot oikeudenhaltijalle. Viestintäviraston olisi toimitettava tiedossaan olevat huomautukset, jotka viestien vastaanottaja on lähettänyt Viestintävirastolle. Tuomioistuin tekisi päätöksensä tietojen luovuttamisesta tämän todistelun perusteella. Oikeudenhaltija voisi sen jälkeen esimerkiksi lähettää vastaanottajalle hyvitysvaatimuksen tai aloittaa esitutinnan.

Tällä hetkellä tekijänoikeuslain 60 a §:n nojalla oikeudenhaltijalla on mahdollisuus saada IP-numeron haltijan yhteystiedot tuomioistuimen määräyksellä sellaisesta liittymästä, josta tekijänoikeussuojan kannalta merkittävässä määrin saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoja ilman tekijän lupaa. Tuomioistuimet ovat katsoneet säännöksen edellytysten täyttyneen ja määränneet yhteystietojen antamisesta pääsääntöisesti kaikissa tilanteissa, myös silloin kun kyse on ollut yhden artistin uutuuslevyn lataamisesta vertaisverkkoon.

Tällainen kirjemenettelyn yhteyteen liitetty yhteystietojen luovutusseuraamus voisi siten olla tarpeellinen vain, mikäli kyse olisi lievemmistä tapauksista, jolloin voimassaoleva 60 a § ei välttämättä täytyisi.

Mikäli teleoperaattori ryhtyisi tallentamaan listan välittämiensä kirjeiden vastaanottajista ja välittäisi yhteystiedot Viestintävirastolle, tarvitsisi se laissa säädetyn perusteen tunnistetietojen käsittelemiselle. Menettely edellyttäisi sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamista myös Viestintävirastoa tai muuta tahoa koskevalta osin.

Tekijänoikeuslain 60 a §:n määräystä pitäisi muuttaa niin, että myös Viestintävirastolla/muulla olisi velvollisuus luovuttaa hallussaan olevat yhteystiedot oikeudenhaltijalle.

Valvontamaksu

Oikeudenhaltijat ovat myös ehdottaneet, että käyttöön voisi ottaa erityinen valvontamaksu tekijänoikeuden toistuvasta loukkaamisesta. Valvontamaksulla olisi selkeä vaikutus verkossa laittomasti toimiviin henkilöihin. On kuitenkin kyseenalaista onko verkossa toimi-

94 Olisi tärkeää, että kirjeiden vastaanottajat voisivat tarvittaessa viestiä siitä, että kirje on saapunut väärään osoitteeseen.

vaa henkilöä mahdollista määrätä maksamaan valvontamaksua teosta, jonka laillisuutta tai laittomuutta ei ole arvioitu tuomioistuimessa. Myös valvontamaksuhallinto on viranomaiselle kuuluvaa toimintaa, joka edellyttää, että siitä säädetään lailla ja maksun periminen annetaan viranomaisen hallinnoitavaksi. Valvontamaksua ei voitaisi antaa yksityisen yhdistyksen, kuten Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen hallinnoitavaksi.

Kirjemenettelyn kulut

Lausunnoissa kiinnitettiin myös huomiota menettelyn aiheuttamiin kuluihin. Kuluja syntyy teleoperaattorille viestien lähettämisestä ja vastaanottajatietojen säilyttämisestä. Viestintävirastolle kuluja syntyisi rekisterin ylläpitämisestä ja valvonnasta.

Hallituksen esityksen mukaan kuluista vastaisivat kokonaisuudessaan oikeudenhaltijat. Kuluvastuuta olisi mahdollista jakaa tasapuolisemmin osapuolten kesken. Ei ole välttämättä kohtuullista, että oikeudenhaltijat joutuisivat kattamaan yksin täysimääräisesti kaikki kulut ilmoitusten lähettämisestä, koska teleyritysten tarjoama laajakaistayhteys on edellytys sille, että loukkaus tietoverkossa voidaan tehdä. Kun myös Viestintävirasto osallistuisi menettelyyn, jakautuisi kustannuksia tasapuolisemmin eri tahoille.

Kirjemenettely, jolla olisi konkreettisia seurauksia, palvelisi osoitettua tarvetta paremmin. Mitään konkreettisia jatkotoimenpiteitä ei kuitenkaan voida säätää, ellei ole olemassa tahoja, jotka nämä toimenpiteet toteuttaa. Kirjeiden lähettämisellä täytyy olla konkreettinen vaikutus vastaanottajiin. Sen sijaan, että heti puututtaisiin esim. tekijänoikeuksia loukanneen henkilön liittymän nopeuteen tai jopa katkaistaisiin liittymä, voi liittymän tietojen luovutus olla parempi keino vaikuttaa toiminnan lopettamiseen.

Mutta myös yhteystietojen rekisteröinti on merkityksellistä. Esimerkiksi jos rekisteröinnin syy on ainoastaan merkitä ylös, että tietyllä taholla on lähtenyt kirje, voidaan asia hoitaa ilman muutoksenhakuprosessia.⁹⁵ Tällöin itse kirjeeseen tulisi lisätä maininta, että ainoastaan tiedot kirjeen lähettämisestä vastaanottajalle rekisteröidään. Rekisteröinnillä ei kuitenkaan ole saisi olla mitään oikeusvaikutusta mahdollisessa oikeudenkäynnissä myöhemmin vaan todistelu tulee kerätä erikseen. Kirjeiden lähettäminen itsessään ei olisi todiste mistään.

Lisäksi kirjeiden lähettämisen ja yhteystietojen säilyttämisen tulee kohdistua tiettyyn ennalta määritettyyn ajanjaksoon, esim. yhteen tai kahteen vuoteen. Vain siinä tapauksessa, että sama henkilö käyttäisi liittymäänsä vuoden aikana useita kertoja tekijänoikeuden loukkaamiseen, syntyisi kirjausten jatkumo. Muussa tapauksessa rekisteri nollautuisi.

Kirjemenettely, joka voisi johtaa yhteystietojen luovuttamiseen oikeudenhaltijalle kolmannen kirjeen jälkeen, ei sinänsä toisi merkittävästi lisää voimassa olevaan lainsäädäntöön, mutta antaisi mahdollisuuden muuttaa käyttäytymistä, ennen kuin tietoja liittymän haltijasta luovutetaan oikeudenhaltijalle. Paljastumisen pelko on yksi keskeinen tekijä laittoman toiminnan lopettamisessa, ainakin niiden keskuudessa, jotka yleensä noudattavat lakia.

⁹⁵ Oikeusministeriön alustavan kannan mukaan kirjeiden rekisteröiminen olisi mahdollinen ilman erillistä muutoksenhakuprosessia (koskien rekisteröintiä) jos rekisteröinti liittyy ainoastaan kirjeiden lähettämiseen, eikä siihen, että tekijänoikeuden loukkaus on tapahtunut ko. liittymästä.

4.3.2 Pääsyn estäminen (itsenäisenä toimenpiteenä)

Taustaa

Tekijänoikeudella suojattua aineistoa luvattomasti levittävien laittomien palveluiden, kuten vertaisverkko- ja streamingpalveluiden paikallistaminen Internetissä on osoittautunut suhteellisen helpoksi. Niiden sulkeminen tai niiden kielteisten vaikutusten olennainen vähentäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi.

Vertaisverkkopalveluissa laittomasti välitettävä aineisto ei sijaitse yksittäisellä keskitetyllä palvelimella, vaan se on tietyn verkon kaikkien asiakkaiden tietokoneilla. Tämän vuoksi voimassa olevalla ns. alasottomenettelyllä (notice and take down) ei saada aineistoa poistettua verkosta. Ainoastaan laittoman verkkopalvelun sulkeminen estää laittoman aineiston jakamisen edelleen.

Tällaistenkin palveluiden toimintaan voitaisiin kuitenkin puuttua. Teleoperaattoreilla on käytännössä (teknisesti) mahdollisuus estää pääsy tai ainakin huomattavasti vaikeuttaa pääsyä tällaisiin verkkopalveluihin tai sivustoille.

Voimassa olevan tekijänoikeuslain 60 c §:n nojalla on mahdollisuus hakea tuomioistuimelta määräys, jonka mukaan teleoperaattorin tulee keskeyttää tekijänoikeutta loukkaavaksi väitetyn aineiston saattaminen yleisön saataviin. Tietyin edellytyksin määräys voidaan antaa myös väliaikaisena ennen kuin pääasiassa on nostettu kanne, tai kiireellisenä, ilman että väitettyä loukkaajaa on kuultu.

Säännöksen käytettävyyttä on heikentänyt erityisesti se, että se edellyttää määräyksen raukeamisen uhalla kanteen nostamista tekijänoikeuden loukkaajaa vastaan kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta. Kanne tulee siten nostaa väitettyä loukkaajaa vastaan määrääjassa. Oikeudenhaltijoilla on ollut vaikeuksia tunnistaa ja tavoittaa palveluiden ylläpitäjiä pääkanteen nostamista varten. Ylläpitäjiä ei saada vastaamaan oikeuteen muun muassa siksi, että palvelut ovat yhä useammin sijoittautuneita Suomen ja Euroopan rajojen ulkopuolelle.

Suomen lain mukaan nykyisin käytössä olevat säännökset eivät siten mahdollista tehokasta puuttumista oikeudenloukkauksiin tilanteissa, joissa palvelujen ylläpitäjiä ei tavoiteta eikä saada vastuuseen.

Tekijänoikeustoimikunnan mietintöön 2012:2⁹⁶ sisältyy hallituksen esityksen muotoon kirjoitettu esitys estomääräyksen antamisesta teleoperaattorille erityisesti näissä tapauksissa.

Tekijänoikeustoimikunnan mietintö on kirjoitettu vuonna 2011, aikana, jolloin tuomioistuimet eivät vielä olleet soveltaneet voimassa olevan 60 c §:n mukaista keskeyttämis-määräystä käytäntöön.⁹⁷ Epäselvää oli silloin mm. se, voidaanko 60 c §:n perusteella määrätä pääsyn estämisestä laittomaan palveluun myös siellä olevan laillisen aineiston osalta.

Tämän vuoksi mietinnössä esitettiin erityisesti laittomia verkkopalveluja koskevan uuden säännöksen (56 g § 2 mom.) ottamista tekijänoikeuslakiin. Samassa yhteydessä käsiteltiin voimassa olevan 60 c §:n puutteita mm. määräyksen tarkkarajaisuuden ja koh-tuullisuusarvioinnin osalta.

96 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKMtr2.pdf?lang=fi>

97 Epäselvää oli tuolloin mm. se, olisiko määräys voinut kohdistua yleisesti tiettyyn verkkosivuun vai olisiko säännös voinut koskea vain pääsyn estämistä nimenomaan tekijänoikeutta loukkaavaan aineistoon, eli edellyttänyt aineiston suodattamista tietoverkoissa. Tämän vuoksi toimikunnan mietinnössä on ehdotettu estomääräysmenettelyn säätämistä uudessa erillisessä tekijänoikeuslain 56 g §:n uudessa 2 momentissa.

Myöhemmin tuomioistuimet ovat ratkaisseet, että 60 c §:n nojalla on mahdollista hakea pääsyn estoa tiettyyn laittomaan, eli tekijänoikeutta loukkaavaa aineistoa tarjoavaan palveluun. Korkein oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa. Oikeus ei ole edellyttänyt, että määräystä voidaan soveltaa vain tekijänoikeutta loukkaavaan sisältöön vaan se voi koskea myös palvelussa olevaa aineistoa, jonka yleisön saataviin saattamiseen luvat onyksittäistapauksessa saatu tai kyse on suojasta vapaasta aineistosta.

Tässä osiossa käsitellään erityisesti mietinnöstä annetuissa lausunnoissa ilmeneviä seikkoja. Ne koskevat osaltaan myös voimassa olevaa 60 c §:n mukaista keskeyttämismääräystä.

Pääsyn estämisen tekninen toteuttaminen

Teknisesti on olemassa useita tapoja estää pääsy laitonta aineistoa välittävillä sivuilla.

Teleoperaattorit tarjoavat asiakkailleen mm. yhteyden Internetiin ja sitä kautta mainittuihin palveluihin. Käytettävissä olevat menetelmät vaihtelevat, mutta yksinkertaisimmillaan voidaan esimerkiksi poistaa laitonta verkkopalvelua ylläpitävän sivuston osoite operaattoreiden ns. nimipalvelusta, jonka avulla tietoverkon käyttäjä tietoverkossa suunnistaa.

Pääsy verkkosivulle olisi mahdollista estää nimipalvelintasolla, eli kun käyttäjä yrittäisi saada yhteyttä palveluun tietyn verkko-osoitteen kautta, yhteyden saaminen epäonnistuisi, koska välittäjä on poistanut osoitteen tai osoitteet palvelimeltaan. Jotta esto olisi tehokas, välittäjä voisi tämän lisäksi esimerkiksi estää pääsyn palvelun IP-osoitteeseen (Internet Protocol, Internetin yhteyskäytäntöosoite). Internetin käyttäjälle näin toteutetut estot tulevat tyypillisesti näkyviin tietokoneruudun ilmoituksena ”osoitetta ei ole olemassa” tai ”sivua ei voi näyttää” tai mahdollisesti tiedottava viesti siitä, että yhteys palveluun on estetty tuomioistuimen määräyksellä. Tätä menetelmää kutsutaan DNS/IP-estoksi. Tämä on myös kansainvälisesti tunnetuin ja käytetyin estotekniikka.

Verkko-osoite-esto (Uniform Resource Locator (URL) blocking) tarkoittaa tiettyjen verkkosivujen tai osoitteiden estämistä (<http://www.example.com/pirate.zip>).⁹⁸

Tekniikoita, jotka mahdollistavat tietoliikenteen tunnistamisen yleisellä tai täsmällisemmällä tasolla kutsutaan DPI-tekniikaksi (Deep Packet Inspection). Teleoperaattoreita ei kuitenkaan voida velvoittaa yleisesti suodattamaan verkkoliikennettä sisältötasolla, koska se on kielletty sähkökauppadirektiivin 15 artiklassa. Myös käytännössä sisällön seulominen tulee hyvin kalliiksi. Lisäksi tekniikat ovat myös hyvin kalliita.⁹⁹

Tekijänoikeustoimikunnan ehdotus tekijänoikeuslain muuttamisesta

Tekijänoikeustoimikunta ehdotti estomenettelyn toteuttamista erillään voimassa olevista säännöksistä, jotka koskevat pääsyn estämistä tekijänoikeudella suojatun aineistoon (60 c §). Ehdotus poikkeaa siten myös 60 c §:n muotoilusta. Ehdotus perustuu sille, että esto voi kohdistua kaikkiin sivustoihin, joiden tarkoituksena on tekijänoikeuden loukkaaminen.

Lisäksi siinä edellytetään, että määräyksen antaminen perustuu kokonaisarviointiin määräyksen vaikutuksista toisaalta välittäjän, verkkosivun ylläpitäjän ja tekijän oikeuksiin.

⁹⁸ Tähän tekniikkaan perustuva lapsipornoa sisältävien sivujen estämismahdollisuus on ollut voimassa vuoden 2007 alusta (Laki lapsipornografian levittämisen estotoimista, 1.12.2006/1068). LVM:n mukaan teleoperaattorit ovat kuitenkin lopettaneet poliisin keräämien listojen estämisen, koska on käynyt selväksi, etteivät estot ole tehokkaita. Poliisilla on vain oikeus, ei velvollisuutta estolistojen keräämiseen. Poliisi on myös lopettanut estolistojen päivittämisen.

⁹⁹ Toisaalta, mikäli oikeudenhaltijat velvoitettaisiin järjestelmällisesti käyttämään esim. vesileimateknologiaa verkossa tarjolla olevissa tuotteissaan, olisi laittomien sisältöjen seulominen liikenteestä helpompaa.

Loukkauksen kieltö ja pääsyn estäminen

56 g § 2 mom.

Tuomioistuimien voi määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän tai muun välittäjän (välittäjä) estämään asiakkailtaan pääsyn verkkosivulle, jonka tarkoituksena on tekijänoikeudella suojatun aineiston saattaminen yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan suostumusta, jollei sitä voida pitää kohtuuttomana ottaen huomioon aineistoa yleisön saataviin saattavan henkilön, välittäjän ja tekijän oikeudet (pääsyn estäminen).

Lisäksi toimikunnan ehdotus sisälsi muutosehdotuksen 56 g § 1 momenttiin (uhkasakko), tekniset määräykset hakemusmenettelyä koskevan oikeudenkäymiskaaren 8 luvun soveltumista (60 d §) sekä sitä, että määräystä voitaisiin soveltaa myös lähioikeuksien haltijoihin (60 e §).

Määräyksen soveltuminen tuntemattomien ylläpitämiin tai ulkomaisiin laittomiin palveluihin

Tuomioistuimen olisi hakemusta käsitellessään tutkittava onko estomääräyksen antamiselle perusteita. Pykälän mukaan estämistä koskevassa päätöksessä operaattori määrättäisiin ryhtymään toimenpiteisiin pääsyn estämiseksi verkkosivulle [tai tietyille verkkosivuille], jonka tarkoituksena on tekijänoikeudella suojatun aineiston saattaminen yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan suostumusta.

Hakemus olisi mahdollista panna vireille riippumatta siitä, onko erillistä tuomiota loukkausasiassa annettu tai onko tekijänoikeutta loukanneita ollut mahdollista tunnistaa tai tavoittaa loukkausta koskevaa oikeudenkäyntiä varten. Tekijänoikeustoimikunnan ehdotuksen mukainen määräys oli itsenäinen eikä se ollut riippuvainen kanteen nostamisesta varsinaista loukkaajaa vastaan.

Hakijan tulisi saattaa todennäköiseksi ne seikat, joihin väitteet palvelun laittomuudesta perustuvat. Estomääräyksen antamisen perusteeksi riittää oikeudenhaltijan yksinoikeuden loukkaaminen palvelussa objektiivisena tosiasiana. Loukkaaja, eli verkkosivun ylläpitäjä, ei ole vastapuolena asiassa.

Ehdotuksen tarkoituksena ei ollut säätää yhdestä tietystä teknisestä estotoimenpiteestä, vaan tuomioistuimien voisi määrätä sovellettavan toimenpiteen huomioiden hakijan vaatimuksen, sekä kunkin tapauksen erityispiirteet, mukaan lukien teleoperaattorin verkon ja järjestelmien tekninen konfiguraatio yms. Tuomioistuimien voisi myös jättää operaattorille vallan päättää miten se pääsyn estämisen käytännössä toteuttaa. Kaikissa tapauksissa määräyksen antamisen edellytyksenä tulisi kuitenkin olla, että hakijan vaatimus on riittävän yksilöity.

Voimassa olevassa tekijänoikeuslain 60 c §:n mukaisessa menettelyssä edellytetään ulosottolain vakuuksien asettamista ennen keskeyttämismääräyksen antamista. Tämä liittyy menettelyssä siihen, että menettelyn hakija voi tavoittaa varsinaisen tekijänoikeuden loukkaajan.

Kun hakija ei voi tavoittaa varsinaista oikeudenloukkaajaa, eikä tätä edellytettäisi hakemuksen hyväksymiseksi, on arvioitava sitä, onko kuitenkin syytä edellyttää, että hakija asettaa vakuuden määräyksen saamiseksi. Mahdollisuudesta vapautua vakuuden asettamisesta säädetään oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 7 §:ssä. Tekijänoikeustoimikunnan mietintöön niiden asettamista ei edellytetty.

Tuomioistuimen hyväksyessä hakemuksen ja antaessaan pääsyn estämistä koskevan määräyksen, asiakkaiden pääsy tietyille sivuille estyisi. Tällöin kuluttaja tai muu verkoyhteyden teleoperaattorilta hankkinut taho voisi katsoa, että hänen teleoperaattorilta hankkimansa yhteyspalvelu poikkeaa siitä, mihin tämä on sopimuksen mukaan oikeutettu. Koska toimenpide perustuisi tuomioistuimen päätökseen eikä teleoperaattorista johtuvaan virheeseen, ei kuluttajalla tai muulla taholla kuitenkaan olisi oikeutta vaatia tällä perusteella hinnanalennusta tai muuta korvausta palveluntarjoajalta.

Alla referoidaan tekijänoikeustoimikunnan mietintöä osittain. Mietintöön voi tutustua kokonaisuudessaan: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKMtr2.pdf?lang=fi>

Tekijänoikeustoimikunnan arviointia

Laillinen aineisto

On mahdollista, että estettävissä palveluissa välitetään jonkin verran myös laillista aineistoa. Estomääräys kohdistuisi myös sellaiseen tekijänoikeudella suojattuun materiaaliin, johon liittyvät oikeudet omistaa joku muu kuin estomääräyksen hakijat.

Kyseessä voisi olla esim. palvelun tarjoajan itse valmistama aineisto, tai suojasta vapaa aineisto, tai aineisto, jonka oikeudet on yksittäistapauksissa hankittu asianmukaisesti. Säännönmukaisesti luvallisesta aineistosta olisi näissä palveluissa kyse vain pienestä murto-osasta palveluista tosiasiallisesti haettavasta sisällöstä. Palveluihin on usein tarkoituksella lisätty myös laillista aineistoa, jotta voitaisiin lain kiertämistarkoituksessa esittää väite, ettei kyseessä ole laitton palvelu.

Tekijänoikeustoimikunnan näkemyksen mukaan lähtökohtaisesti kaikkiin palveluihin, joiden tarkoituksena on tekijänoikeudella suojatun aineiston saattaminen yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan suostumusta, tulisi olla mahdollista puuttua.

Toimikunta katsoi, että arvioidessaan sitä, onko kyseessä sellainen laitton palvelu, jonka toimintaan pitää voida puuttua tuomioistuin voisi ottaa huomioon muun muassa seuraavia seikkoja: 1) kuinka merkittävä rooli laittoman aineiston tarjoamisella on palvelun toiminnassa; 2) kuinka suuri osuus palvelussa olevasta aineistosta on laillista ja mikä on sen rooli palvelun toiminnassa; 3) laillisen aineiston suhde laittomaan aineistoon; 4) mikä on palvelussa laittomasti välitettävien teosten absoluuttinen lukumäärä; ja 5) millainen kaikkien teosten käytön suhde on palvelussa olevaan lailliseen sisältöön nähden.

Keskeistä harkinnassa olisi siis palvelusta välitettävän laittoman aineiston volyymi sekä laatu ja tekijänoikeuksia loukkaavan toiminnan rooli palvelun toiminnassa.

Tarkoituksena ei olisi estää pääsyä palveluihin, jotka saattavat sisältää myös laitonta aineistoa, jos laittoman aineiston osuus palvelusta on suhteessa lailliseen huomattavan vähäinen. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi YouTube:n tyyppisiä palveluita, jotka toimivat aktiivisesti yhteistyössä oikeudenhaltijoiden kanssa laittoman aineiston poistamiseksi palvelusta.

Tällaisiin hosting-palveluihin on mahdollista vaikuttaa voimassa olevalla lainsäädännöllä tekemällä ns. alasottopyyntöjä. Oikeudenhaltijoiden toimesta tapahtuva jatkuva monitoroiminen on toisaalta myös kallista jonka vuoksi tietyt verkkopalvelut ottavat käyttöön teknisiä menetelmiä, jotka estävät suojatun aineiston lataamisen palveluun ilman todistetta lisensioinnista.

Määräyksen kohtuullisuus

Estämistä koskevan määräyksen antamisen edellytyksenä on voimassaolevan lain mukaan sekä toimikunnan ehdotuksen mukaan edelleen, ettei sitä voitaisi pitää kohtuuttomana ottaen huomioon aineistoa yleisön saataviin saattavan henkilön, välittäjän ja tekijän oikeudet. Tuomioistuimen olisi siten päätöstä tehdessään arvioitava tilannetta kaikki keskeiset asiaan osalliset huomioon.

Toimikunnan ehdotukseen sisältyi vastaavanlainen kohtuullisuusarviointisäännös. Tuomioistuimessa tutkitaan siten erityisesti hakemuksen mukaisen määräyksen oikeasuhtaisuutta. Hakijan olisi osoitettava, että määräys on välittäjää kohtaan oikeasuhtainen toimi. Mikäli toimenpiteen mukanaan tuoma hyöty oikeudenhaltijalle on suurempi kuin siitä aiheutuva haitta muille asiaan osallisille, on se oikeasuhtainen ja perusteltu toimenpide.

Tuomioistuimen olisi arvioitava sitä, aiheutuuko toimenpiteestä kohtuutonta haittaa sille, jolle estomääräys annetaan. Tuomioistuin ottaa tässä arvioinnissa huomioon ne todelliset kokonaiskustannukset, jotka välittäjälle toimenpiteen toteuttamisesta aiheutuu. Kustannusten määrä voi riippua esimerkiksi siitä, mitä tekniikoita teleoperaattorilla on jo käytössä.

Tuomioistuimen tulisi arvioida myös määräyksen vaikutukset verkkosivuston ylläpitäjään, eli siihen joka saattaa laittomassa palvelussa tekijänoikeutta loukkaavaa aineistoa yleisön saataviin.

Päätöksen oikeasuhtaisuutta korostaa esimerkiksi se, että oikeudenhaltijat ovat tuloksetta yrittäneet ottaa yhteyttä loukkaajaan oikeudenloukkauksien lopettamiseksi. Kun kyseessä on ulkomaiset palvelut, on kanteiden nostaminen niiden ylläpitäjiä vastaan käytännössä hyvin monimutkaista.

Koska tuomioistuin perustaa määräyksen aina kokonaisarviointiin, ei tuomioistuin voisi antaa määräystä, jolla osia Internetistä jäisi tavoittamattomiin, perusteetta ja tavalla josta aiheutuisi kolmansille kohtuutonta haittaa.

Määräyksen tarkkarajaisuus

Tekijänoikeustoimikunnan mietinnön mukaan tuomioistuimen on laadittava estomääräys niin selväksi ja tarkkarajaiseksi, että sen noudattamista pystytään seuraamaan. Tämä merkitsisi sitä, että hakijan tulee yksilöidä vaatimuksensa kaikilta osin tarkasti. Hakemuksen yksilöinnin tulisi olla sellainen, että tuomioistuin voi antaa kaikilta osin täytäkseen pantavissa olevan ratkaisun. Yksilöitävyys on myös oikeasuhtaisuuden varmistamisen kannalta välttämätön edellytys. Välittäjältä ratkaisun perusteella edellytettävien toimien tulisi olla niin selvät, ettei heidän taloudellisille eduilleen aiheudu epävarmuudesta tai epäselvyydestä johtuvaa ylimääräistä haittaa tai vahinkoa. Tämä on erityisen tärkeää välittäjän oikeusturvan toteutumisen kannalta. Tätä vaatimusta korostaa myös se, että tietoliikenteeseen ja tietoverkkojen toimivuuteen liittyvät yksittäiset investoinnit ja yleiset intressit ovat merkittäviä.

Tuomioistuin voi pyytää hakijaa täydentämään hakemusta. Jos hakija ei noudata pyyntöä antaa asiasta kirjallinen lausuma, asia jätetään sillensä.

Estomääräyksen antaminen ei merkitsisi välittäjälle velvoitetta yleisesti monitoroida verkon sisältöä. Monitoroinnilla tarkoitetaan teleoperaattorin velvollisuutta valvoa siirtämiään tai tallentamia tietoja tietoverkossa. Tällaisen yleisen valvontavelvollisuuden asettaminen operaattorille on suljettu pois kielletty sähkökauppadirektiivin 15 artiklassa.

Liian yleisesti muotoiltu määräys voisi johtaa verkkopalvelun toiminnan monitorointivelvoitteeseen. Tämä nostaisi lisäksi aiheettomasti operaattorin kuluja ja aiheuttaisi epävarmuutta siitä, onko määräys pantu asianmukaisesti täytäntöön. Tämän vuoksi ehdotettiin, että hakijan tulisi jo hakemuksessaan yksilöidä palvelu ja selvittää tuomioistuimelle yksiselitteisesti esimerkiksi ne IP-numerot ja niitä vastaavat DNS-osoitteet, joihin pääsy olisi hakemuksen mukaan estettävä. Useimmiten laittomat palvelut käyttävät useampia osoitteita.

Mietintöön annettu eriävä mielipide

Internetyhteyksien tarjoajat antoivat tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä eriävän mielipiteen. Eriävän mielipiteen keskeiset kohdat esitellään alla¹⁰⁰.

Eriävän mielipiteen mukaan Internetyhteyksien tarjoajat vastustavat tekijänoikeudella suojattujen sisältöjen luvattonta käyttöä ja jakamista, eivätkä toimi yhteistyössä kyseisten tahojen kanssa. Internetyhteyksien tarjoajat haluavat edistää ja kehittää laillista liiketoimintaa yhteistyössä oikeuksienhaltijoiden kanssa.

Eriävän mielipiteen mukaan esityksen toteuttaminen johtaisi sekä lainsäätäjää että kansallisia tuomioistuimia sitovan EU-oikeuden vastaiseen lopputulokseen. Internetyhteyden tarjoamisessa on kysymys tiedonsiirto- ja verkkoyhteyspalvelun tarjoamisesta. Internetyhteyksien tarjoajat eivät ole tekijänoikeusdirektiiveissä tarkoitettuja välittäjiä, joiden palveluja kolmannet osapuolet käyttävät tekijänoikeuden loukkauksiin. Pysyvien, Internetyhteyden tarjoajalle asetettavien, teknisten kieltomääräysten toteuttaminen on EU-oikeuden mukaan Internetyhteyksien tarjoajien elinkeinon harjoittamisen vapauden vastaista ja aiheuttaisi Internetyhteyksien tarjoajille kohtuuttomia kustannuksia. Pysyvien teknisten estojen toteuttaminen vaarantaisi EU-oikeuden vastaisesti Internetin käyttäjien oikeutta viestiliikenteeseen (esimerkiksi sähköpostiin ja IP-puheluihin, jotka toimivat verkkosivustojen kanssa samassa numeroavaruudessa) ja pääsyä laillisiin sisältöihin.

Merkittävään yhteiskunnalliseen infrastruktuuriin kohdistuvat pysyvät estot johtaisivat teknisiin ongelmiin, arvaamattomiin seurauksiin ja käyttäjien oikeuksien ja Internetin avoimuuden vaarantumiseen. Internetyhteyden tarjoajaan kohdistuvat estomääräykset johtaisivat hallitsemattomaan tilanteeseen ja vaatimuksiin pääsyn estämiseksi kaikkeen haitalliseksi arvioitavaan sisältöön.

Eriävässä mielipiteessä katsottiin myös, ettei ehdotuksen toteuttaminen olisi tehokas tai tarkoituksenmukainen keino Internetpiratismiin vähentämiseksi. Muualla kuin toiminnan lähteellä toteutettavat toimenpiteet eivät vähentäisi tavoitellulla tavalla Internetissä luvattomasti saatavilla olevaa aineistoa. Estot olisivat erittäin helposti kierrettävissä ilman kiertäjältä vaadittavaa erityisosaamista esimerkiksi yleisiin Internetselaimiin asennettavissa olevan lisäosan avulla. Itse ongelmaan puuttumisen sijaan verkkotason estojen toteuttamisella pyrittäisiin piilottamaan luvattomasti saatavilla oleva materiaali, joka vaikeuttaisi entisestään itse ongelmiin puuttumista.

Internetpiratismiin tulisi puuttua sen lähteellä tai toissijaisesti palvelimella, ei verkkotason kieltomääräyksillä. Tehokkaimmin Internetpiratismia voidaan vähentää kehittämällä kysyntää vastaavia laadukkaita laillisia palveluja ja näiden tarjontaa tukevia mekanismeja. Näiden lisäksi tulisi edistää tekijänoikeuksiin ja sisältöjen käyttöön liittyvää tietoisuutta ja koulutusta.

¹⁰⁰ Eriävä mielipide löytyy kokonaisuudessaan tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKMtr2.pdf?lang=en>

Lausunnot ehdotuksesta

Toimikunnan mietintö saatettiin lausuntokierrokselle keväällä 2012. Lausuntoja saapui yhteensä 70 kappaletta.

Lausunnonantajat pitivät toimenpiteitä laittoman verkkojakelun hillitsemiseksi tarpeellisinä mutta katsoivat, että ehdotettu menettely herätti monia vaikeita kysymyksiä.

Ehdotusta koskevalla lausuntokierroksella mm. Viestintävirasto suhtautui ehdotukseen hyvin kriittisesti. Se huomautti muun muassa, että ehdotetun kaltaiset estot voisivat olla suuri uhka IP-muotoiselle liikenteelle, ja vaikuttaa kielteisesti verkon eheyteen.

Monet teleoperaattorit epäilivät myös eston toimivuutta ja tehokkuutta käytännössä, koska se olisi erittäin helppo kiertää esimerkiksi proxy-palvelimien kautta jo aiemmin esitetyn eriävän mielipiteen mukaisesti.

Myös siihen kiinnitettiin huomiota, että estomääräys kohdistuu osaltaan myös palvelussa olevaan lailliseen aineistoon. Ylipäättään vedottiin siihen, että estomääräys täyttäisi perustuslaissa kielletyn ennakkosensuurin tunnusmerkit.

Lausunnonantajat kiinnittivät myös huomiota estomääräystä koskevan päätöksen pysyvyyteen olosuhteiden muuttuessa. Ehdotusta vastustettiin myös sen vuoksi, ettei hakijoita edellytetty todistelua siitä, että varsinaista oikeudenloukkaajaa on yritetty tuloksetta tavoittaa (viimekätinen toimenpide).

Lausunnoissa kritisoitiin myös sitä, että määräyksestä aiheutuvista täytäntöönpanokustannuksista vastaisi operaattori normaaleina toimintaan perustuvina kuluina. Tuomioistuimen tulisi kuulla teleoperaattoria käytössä olevista estotekniikoista. Asiasta otettiin kuitenkin erityinen huomautus jatkoselvitettäviin kysymyksiin, ottaen huomioon viimeaikainen oikeuskäytäntö.

Lausuntojen sekä eriävän mielipiteen huomioon ottaminen jatkotyössä

Tekijänoikeustoimikunta esitti pääsyn estoa koskevan määräyksen toteuttamista tekijänoikeuslain 56 g § 2 momenttiin tehtävällä lisäyksellä. Ottaen huomioon viimeaikainen oikeuskäytäntö¹⁰¹, pääsyn estoa koskeva määräys voidaan toteuttaa ulkomaisten palveluiden osalta myös tekemällä muutoksia voimassa olevaan 60 c §:ään siltä osin kuin siinä vaaditaan kanteen nostamista kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta. Tällöin tulevat pohdittavaksi myös muut säännökseen sisältyvistä ehdoista, kuten kuulemisesta ja vakuuden asettamisesta.

Jatkovalmistelussa on kuitenkin kiinnitetty huomiota muun muassa seuraaviin lausunnoista sekä eriävästä mielipiteestä ilmenneisiin seikkoihin.

Käytettyyn tekniikkaan liittyvät näkökohdat

Tekijänoikeustoimikunnan mietintö perustui voimassaoleviin säännöksiin keskeyttämismääräyksestä, jonka osalta määräyksiä oli haettu tuomioistuimelta. Keskeyttämismääräyksen täytäntöönpanossa oli kaavailtu mainittua IP/DNS-tekniikkaa.

Yleisesti ottaen pääsyn estämiseen käytettävää tekniikkaa olisi aina arvioitava jokaista yksittäistä hakemusta käsiteltäessä. Eriävän mielipiteen osalta asian jatkovalmistelua minis-

¹⁰¹ Elisa-, Sonera- ja DNA-päätökset on voitu kohdistaa laittomiin verkkopalveluihin siitakin huolimatta, että pääsyn esto kohdistuu tuolloin myös muuhunkin aineistoon kuin tekijänoikeutta loukkaavan aineistoon. Kaikissa palveluissa on aina myös jonkin verran laillista aineistoa.

teriössä on tehty silmällä pitäen muun muassa käytetystä tekniikasta aiheutuvia vaikutuksia IP-liikenteelle ja tietoverkkojen eheydelle. Viestintäviraston arvion mukaan mitään erityisiä viitteitä teknisistä ongelmista ei ole tähän mennessä esiintynyt. Tuomioistuimet ovat ainakin Pirate Bay-tapauksissa pitäneet IP/DNS-estotekniikkaa riittävän tehokkaana keinona vähentää luvaton verkkojakelua. Samanlaisia arvioita on tehty muissa ulkomailla annetuissa päätöksissä.

Määräyksen kohtuullisuus ja asiaan osallisten kuuleminen

Voimassa olevan lain mukaan määräys pääsyn estämisestä (keskeyttämismääräys) voidaan antaa, jollei sitä voida pitää kohtuuttomana ottaen huomioon aineistoa yleisön saataviin saattavan henkilön, välittäjän ja tekijän oikeudet.

Tuomioistuimen tulisi jatkossa keskeyttämismääräyshakemuksia käsitellessään arvioida määräyksen perusoikeudellisia vaikutuksia kaikkiin osapuoliin. Tässä arvioinnissa tulisi ottaa huomioon palvelun sisältämä laillinen aineisto, jonka saatavuus estyisi estomääräyksen johdosta. Lisäksi tuomioistuimen olisi kiinnitettävä huomiota laillisten keinojen saatavuuteen ja toimivuuteen käytännössä. Laitonta palvelua käyttämään päätyneet henkilöt ovat useimmiten kokeneet, ettei vastaavaa palvelua ole saatavilla laillisesti. Laittoman palvelun käyttäminen (yksityisten kappaleiden valmistaminen laittomasta lähteestä) on kielletty laissa, mutta kiellon loukkaamisesta ei ole säädetty rangaistusta.

Myös määräyksen prosessioikeudellisiin seikkoihin tulisi kiinnittää huomiota. Lausunnonantajat totesivat, että osallisten kuuleminen tulisi varmistaa niin pitkälle kuin mahdollista. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen on varattava palvelun ylläpitäjälle mahdollisuus tulla kuulluksi ja vastata hakijan väitteisiin palvelun laittomuudesta. Harkittavaksi voidaan esittää, pitäisikö määräyksen kohtuullisuutta arvioida myös verkkosivun käyttäjän, eli kuluttajan näkökulmasta. Tuomioistuimet voisivat kutsua asiassa kuultavaksi asiantuntijoita.

Hovioikeus arvioi Teliasoneraa ja DNA:ta koskevissa ratkaisuisaan tekijänoikeuslain 60 c §:n 3 momentin kohtaa suhteessa perustuslakiin. Kyse oli siitä, oliko hakijalla perusteita sille, että keskeyttämismääräys annettiin kiireellisenä ja väliaikaisesti ilman, että väitettyä loukkaaja oli kuultu. Hovioikeus totesi, että lain esitöissä – laki- ja perustuslakivaliokunnan mietinnössä – oli nimenomaan tarkoitettu säännöstä sovellettavan tilanteisiin, joissa väitettyä loukkaajaa ei tavoiteta kohtuullisessa ajassa ja loukkauksesta aiheutuvat vahingot voisivat ilman väliaikaismääräystä merkittävästi lisääntyä. Mikäli määräyksen kesto muuttuisi pitkäksi, mikä on riskinä, välittäjä voisi kuitenkin muuttuneiden olosuhteiden vuoksi hakea muutosta käräjäoikeuden päätökseen.¹⁰²

Toimikunnan mietinnössä ei käsitelty estomääräysmenettelyä koskevaa valitusmenettelyä. Hakemusasioita koskevan oikeudenkäymiskaaren 8 luvun mukaan hakemusasioihin soveltuvat soveltuvin osin säännökset riita-asian käsittelystä. Oikeudenkäymiskaaren

¹⁰² Hallituksen esityksessä (HE 26/2006) on todettu, että määräys olisi peruutettava, mikäli kannetta ei ole nostettu määräajassa, myös siinä tapauksessa, ettei väitettyä loukkaajaa tavoiteta kohtuullisessa ajassa. Perustuslakivaliokunta on todennut, että "sääntelyn johdonmukaisuuden ja asianosaisten oikeusturvan kannalta on ongelmallista, että ilman kuulemista annettu keskeyttämismääräys ei näyttäisi raukeavan - toisin kuin pykälän 2 momentin mukainen, tiukempiin menettelyllisiin edellytyksiin sidottu keskeyttämismääräys..." (PeVL 15/2006). Lakivaliokunta sen sijaan katsoi, ettei väliaikaista keskeyttämismääräystä tullut peruuttaa yksinomaan sillä perusteella, ettei väitettyä loukkaajaa tavoiteta kohtuullisessa ajassa. Edellytystä ei ole täytetty Elisan Pirate Bay-tapauksissa, koska vaikka ylläpitäjät ovat olleet tiedossa, he eivät ole olleet tavoitettavissa. Määräys on siten ollut voimassa väliaikaisesti, kunnes se sai lainvoiman, kun korkein oikeus ei antanut hakemusasioille valituslupaa. Näitä säännöksiä on tarpeen jatkossa selvittää.

25 luvun 2 §:n nojalla käräjäoikeuden tuomioon ja lopulliseen päätökseen sekä samassa yhteydessä tehtyyn muuhun ratkaisuun saa hakea muutosta valittamalla, jollei muutoksenhakua ole erikseen kielletty.

Valituslupa käräjäoikeuden hakemuksesta antamaan päätökseen on päätökseen tyytymättömyyttä ilmoittaneilla asiaan osallisilla. Asiaan osallisia ovat ainakin hakija ja operaattori. Lausunnonantajat katsoivat, että päätöksestä estää pääsy tietyille verkkosivulle tulisi voida valittaa myös verkkosivun käyttäjä mm. sen perusteella, että pääsy sivustolla olevaan lailliseen aineistoon estyy päätöksen johdosta.

Toimikunnan mietinnön mukaisessa estomääräysmenettelyssä ei ollut menetelmää, jossa olisi voitu luotettavasti arvioida laillisen aineiston määrää palvelussa. Laillisen aineiston oikeudenhaltijoiden etuja ei valvonut yksikään taho prosessissa. Voimassa olevaa sääntelyä voisi siten täydentää niin, että tuomioistuimen tulisi pyytää puolueettomalta asiantuntijalta arvio siitä, minkä suuruinen osuus verkko-osoitteen kautta saavutettavasta aineistosta on oikeudenhaltijoiden luvan perusteella välitettyä aineistoa.

Kun pääsyn estoa koskeva määräys on annettu tietyille verkkosivulle, olisi tästä mahdollisuuksien mukaan tiedotettava verkkosivulla.

Määräyksen muuttaminen

Hakemusmenettelyssä annettu päätös on yhtä pysyvä kuin siviilikannetta koskevassa menettelyssä annettu tuomio. Päätös tulee lainvoimaiseksi kun valitusaika on kulunut umpeen.

Toimikunnan ehdottama estomääräys koskisi tiettyjä päätöksessä lueteltuja verkko-osoitteita, joiden tuomioistuin on todennut päätöksentekohetkellä olevan toiminnassa ja joita on käytetty tekijänoikeudella suojatun aineiston luvatonta jakelua varten. Käytännössä tuomioistuimen päätös toimeenpannaan ulosottomiehen toimesta.

Nykyisten säännösten nojalla annetussa ns. The Pirate Bay-palvelua koskevassa 60 c §:ään perustuvassa keskeyttämismääräyksessä ulosottomies antoi täytäntöönpanomääräyksen tuomioistuimen tuomiosta, joka oli hyvin yleisesti muotoiltu. Määräys pääsyn estämisestä kohdistui useisiin hakijan ulosottomiehelle ilmoittamiin verkko-osoitteisiin. Niiden joukossa oli myös verkkosivuja, jotka olivat päätöksentekohetken jälkeen muutettu osoittamaan muille sivuille kuin laittomiin palveluihin, kuten verkkokäyttäjien digitaalisia oikeuksia puolustavan järjestön sivulle, sekä ilmeisesti erilliselle luvallista aineistoa sisältävälle ns. www.promobay.org-sivustolle.

Toimikunnan mietinnössä korostettiin estomääräyspäätöksen tarkkarajaisuuden merkitystä. Tuomioistuimen tulisi ilmoittaa päätöksessään täsmällisesti mitkä verkko-osoitteet tulisi estää teleoperaattorin toimesta. Tämän täsmennyksen tavoitteena on parantaa määräyksen täytäntöön pantavuutta.

Hovioikeus piti kuitenkin käräjäoikeuden määräämää yleisesti muotoiltua estoa teknisesti toteuttamiskelpoisena ja hylkäsi valituksen siltä osin.

Hovioikeus otti kantaa DNA:ta koskevassa ratkaisussaan mahdollisuuteen muuttaa hakijan antamia domain-nimiä ja IP-numeroita päätöksen antamisen jälkeen. Käräjäoikeuden ratkaisussa oli jo huomautettu, että on todennäköistä, että palvelun ylläpitäjät pyrkivät kiertämään annettuja estoja muuttamalla palvelun käyttämiä IP-osoitteita.

Hovioikeuden mukaan käräjäoikeuden ”määräyksestä ei voida tehdä sitä johtopäätöstä, että Musiikkituottajilla olisi tämän päätöksen perusteella mahdollisuus laajentaa määräystä koskemaan muita kuin jo täytäntöönpanossa olevia IP-osoitteita ja domain-nimiä.”

Euroopassa annettujen laittomien palvelujen estämisestä annettujen ratkaisujen joukossa on myös ollut määräys, joissa tekijänoikeuksien loukkauksen kohteelle on annettu oikeus päätöksen jälkeen täsmentää palvelun käyttämiä IP-osoitteita ja domain-nimiä.¹⁰³ Käräjäoikeus on todennut DNA:ta koskevassa tapauksessa¹⁰⁴, että keskeyttämismääräysten antaminen ja niiden muuttaminen tai täydentäminen edellyttää yleisen tuomioistuimen toimenpiteitä.

Laittomia palveluja on mahdollista ylläpitää useiden verkko-osoitteiden kautta. Oikeudenkäynnin tehokkuuden kannalta olisi järkevää, että uusi samaan palveluun johtava verkko-osoite voitaisiin lisätä eston piiriin ilman, että sen osalta aloitetaan uusi hakemusmenettely.

Uusissa voimassaolevaan lakiin perustuvissa päätöksissä voitaisiin määrätä, että hakijan tulisi määritellä päätöksen piiriin kuuluvat osoitteet jo hakemuksessa. Teleoperaattorit eivät siten joutuisi missään vaiheessa valvomaan mitkä osoitteet ovat laitton palvelun käytössä vaan ne olisivat päätöksen nojalla velvollisia seuraamaan tuomioistuimen päätöstä ja ulosottomiehen täytäntöönpanomääräystä.

Vastaavasti estomääräyksen piiristä tulisi olla mahdollista poistaa verkkosivu, mikäli on perusteita katsoa, että verkkosivun kautta ei enää välitetä tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. On mahdollista, että verkkopalvelun ylläpitäjä päättää aloittaa neuvottelut oikeudenhaltijoiden kanssa ja perustaa palvelu lailliselle pohjalle. Myös Helsingin käräjäoikeus on DNA:ta koskevassa ratkaisussaan todennut että päätösten osittainen peruuttaminen tai peruuttaminen on kokonaisuudessaan, on mahdollista lain mukaan.

Sen sijaan määräyksen täydentämisestä tai korjaamisesta on tehtävä uusi hakemus käräjäoikeudelle. Tällaisen ”jatkohakemuksen” käsittelyn ei välttämättä tarvitsisi olla yhtä laajaa kuin samaa asiaa koskeva aiempi käsittely. Pääasiaan liitännäisiä hakemuksia on mahdollista tehdä niin kauan kun laitton palvelun ylläpitäjiä vastaan on vireillä kanne.

Harkittavaksi voitaisiin esittää myös menettelyä, jossa käräjäoikeus antaisi verkko-osoitteita koskevan päätöksen määräaikaisena, joka olisi uusittavissa tasaisin väliajoin. Toimenpiteellä otettaisiin huomioon mahdollisuus olosuhteiden muutoksiin ja saman palvelun muuttuminen lisensoiduksi palveluksi. Esimerkkinä on vanhastaan esim. Napster-palvelu, joka aloitti laittona palveluna mutta myöhemmin muutti palvelun lailliseksi.

Ilman järjestelmällistä estettyjen osoitteiden vapauttamista tietyt osoitteet pysyisivät pysyvästi käyttökelvottomina.¹⁰⁵ Oikeudenhaltijat ovat kuitenkin katsoneet, että pysyvä estomääräys olisi käytännöllisin ratkaisu. Listalta on aina mahdollista poistaa osoitteita ilman erillistä hakumenettelyä.

Viimekätinen toimenpide

Estomääräystä koskevaa toimikunnan ehdotusta on perusteltu sillä, ettei laitton ulkomaisen palvelun ylläpitäjiä tunneta tai niitä ei voida tavoittaa, koska ne sijaitsevat EU:n

¹⁰³ The High Court of Ireland/Mr. Justice Charleton 24.7.2009. [2009] IEHC 411, Pirate Bay-palvelun estämistä koskeva määräys. Määräys todettiin myöhemmin virheelliseksi EMI v UPC [2010] IEHC 377 ja [2010] IEHC 108.

¹⁰⁴ Helsingin käräjäoikeus, Päätös nro 31605, 11.6.2012 (H 11/51554)

¹⁰⁵ Verkkotunnuksia myöntävät maailmanlaajuisesti vain muutamat verkkotunnusoperaattorit. Uusia domain-nimiä antaa .fi-tunnuksella Viestintävirasto. Lista uusista myönnettyistä verkkotunnuksista toimitetaan operaattoreille, jotka lisäävät ne verkkotunnuspalvelimelleen (DNS). Se, onko verkkotunnuksen myöntäjillä tietoa estetyistä verkkotunnuksista, on epäselvää. Ainakaan tästä ei ole olemassa lainsäädäntöä. On siten mahdollista, että estetty verkkotunnus myönnetään uudelleen jollekin ilman tietoa estosta.

ulkopuolisessa maassa. Ehdotusta on vastustettu sen vuoksi, ettei hakijoilta edellytetä edes todistelua siitä, että varsinaista oikeudenloukkaajaa on yritetty tavoittaa.

Ehdotuksen jatkovalmistelussa edellytettäisiin siten, että hakija toimittaa tuomioistuimelle tietoa niistä toimenpiteistä, joihin se on ryhtynyt tavoittaakseen verkkosivun ylläpitäjän. Tässä apukeinona voisi olla todisteet siitä, että verkkopalvelun ylläpitäjä on tuntematon ja keskusrikospoliisin virka-apua on yritetty tuloksetta saada ulkomailta, esim. verkko-osoitteen myöntäneeseen viranomaiseen.

Laajennus muihin operaattoreihin

Tuomioistuimen päätöstä on haettu voimassa olevan tekijänoikeuslain 60 c §:n nojalla erikseen kutakin operaattoria kohden. Laittoman palvelun estäminen kokonaan edellyttäisi siten, että esto koskisi kaikkia teleoperaattoreita. Päätös yhtä tai muutamaa operaattoria kohtaan ei siten estäisi sitä, että laitonta palvelua käytettäisiin muiden yhteyksien kautta muiden operaattoreiden kautta tai muualla maailmassa.

Oikeudenhaltijoiden oikeuksiensa täytäntöönpanoon varatut varat ovat rajalliset, eivätkä ne mahdollista kohdistamaan määräyksiä kaikkiin Suomessa toimivaan n. 200 teleoperaattoriin. Tähän määrään on laskettu myös yksittäiset laajakaistaosuuskunnat. Vähimmillään oikeudenhaltijoiden olisi haettava samalla kertaa määräyksen kaikkia suurimpia operaattoreita kohtaan, joita on yhteensä kolmisenkymmentä.

Tämän vuoksi olisi tarpeellisesta selvittää onko mahdollista säätää tavasta, jolla tuomioistuimen määräystä noudatettaisiin tasapuolisesti kaikkien operaattoreiden toimesta.

Tanskassa määräyksen laajentaminen koskemaan myös muita teleoperaattoreita perustuu teleoperaattoreiden ja oikeudenhaltijoiden välisiin kirjallisiin toimintaohjeisiin. Kun oikeudenhaltija on hakenut pääsyn estoa koskevan määräyksen yhdelle operaattorille, ja tuomioistuin on todennut kyseisen palvelun rikkovan tekijänoikeuslakia, ei samaa määräystä tarvitse enää hakea muille operaattoreille, vaan nämä suostuvat vapaaehtoisesti estämään pääsyn ko. palveluun. Tällöin määräyksen laajentamisesta ei tarvitse säätää erikseen lailla.

Suomessa teleoperaattorit ovat vapaaehtoisuuden sijaan edellyttäneet, että pääsyn estoa koskeva toimenpide perustuu tuomioistuimen määräykseen tai lain säännökseen.

Lakiin perustuva estomääräys, joka kohdistuisi samalla kertaa kaikkiin välittäjiin, edellyttää laajempaa selvittämistä. On erittäin vaikea säätää toimenpiteestä, jossa tuomioistuimen päätöksen kohteena olisivat samalla kertaa esim. kaikki Viestintävirastoon teletoimintailmoituksen tehneet teleyritykset, ilman, että nämä ovat hakemusasiassa asianosaisina.

Käytännössä ainoa keino on, että tietylle teleoperaattorille annettu määräys voitaisiin esimerkiksi Viestintäviraston päätöksellä ulottaa koskemaan myös muita Suomessa toimivia teleoperaattoreita. Tämä edellyttäisi, että Viestintävirastolle säädettäisiin mahdollisuus antaa asiasta määräys.¹⁰⁶

Toimenpide voisi esimerkiksi perustua viestintämarkkinalakiin (23.5.2003/393), jonka nojalla Viestintävirasto voi päätöksellään asettaa viestintämarkkinalain mukaisille teleyrityksille, verkkoyrityksille ja palveluyrityksille viestintämarkkinalain mukaisia erityisiä velvollisuuksia.

Viestintämarkkinalakiin voisi lisätä säännöksen, jonka nojalla Viestintävirasto voisi määrätä tämän lainsäädännön nojalla kaikille teletoimintailmoituksen tehneille teleyrityk-

¹⁰⁶ Ministeriöiden välisissä keskusteluissa on ilmennyt, ettei Viestintäviraston suosituksilla välttämättä olisi vaikutusta teleoperaattoreiden toimintaan tapauksissa, joihin liittyy taloudellinen intressi. Tämä edellyttäisi edelleen lain muuttamista tehtävän antamiseksi Viestintävirastolle.

sille velvollisuuden estää pääsy tietyille verkkosivulle tai osoitteeseen, kuin tuomioistuin on määrännyt velvollisuuden vähintään yhden teleyrityksen osalta tekijänoikeuslain nojalla. Velvollisuuden laiminlyönnin varalta Viestintäviraston käytettävissä olisi uhkasakko viestintämarkkinalain 121§ mukaisesti. Samalla Viestintävirasto voisi valvoa annettua estomääräystä ja hallinnoida sen piiristä olevia osoitteita. Tällöin eston toteuttaminen käytännössä aiheuttaisi teleoperaattoreille mahdollisimman vähän kuluja.¹⁰⁷

Liikenne- ja viestintävirasto on aloittanut viestintämarkkinalakia ja muita telealan lainsäädäntöjen yhdistämiseen liittyvän valmistelutyön. Tietoyhteiskuntakaavassa on tarkoitus koota yhteen useita lakeja, kuten viestintämarkkinalain, sähköisen viestinnän tietosuojalain, verkkotunnuslain, lain radiotaajuuksista ja telelaitteista jne. Hankkeen tarkoituksena on poistaa päällekkäisyydet sekä vähentää ja selkeyttää sääntelyä.

Kulut

Tekijänoikeuslain mukaisten yksinoikeuksien täytäntöönpano on ensisijaisesti oikeudenhaltijoiden tehtävä. Toimikunta ehdotti, että koska kysymyksessä oli toimenpide, jonka toteuttamiseksi tuomioistuimen määräys oli välttämätön, oikeudenkäyntikulujen osalta sovellettiin periaatetta, jonka mukaan asianosaiset vastaisivat itse oikeudenkäyntikuluistaan.

Toisaalta teleoperaattorit saavat tuloa myös laittomiin tarkoituksiin käytettävistä liikenneyhteyksistä. Tämän vuoksi olisi kohtuullista, että myös teleoperaattorit osallistuisivat laittoman verkkojakelun vähentämisen aiheuttavien kulujen kattamiseen.

EU:n tuomioistuin on ns. Scarlet Extended SA vs. SABAM – tapauksessa syksyltä 2011¹⁰⁸ todennut, että yleinen ja ajallisesti rajoittamaton teleoperaattorin kustannuksella tapahtuva suodatusjärjestelmän käyttämisvelvollisuus johtaisi vakavaan teleoperaattorin elinkeinovapauden loukkaamiseen. Myös jatkuva verkko-osoitteiden estäminen voi aiheuttaa teleoperaattorille enemmän kuin kohtuullisia kuluja päätöksen toimeenpanemisesta.

Kustannuksia Pirate Bay:n estämisestä DNS/IP-eston avulla pidettiin kohtuullisena Elisan, Soneran ja DNA:n osalta. Määräyksen kohtuullisuudesta kärjäoikeus on Elisa-päätöksessään todennut seuraavaa: ”Ei ole uskottavaa, että päätöslauselmassa mainitut toimenpiteet aiheuttaisivat sellaisia kustannuksia tai että niillä muutoinkaan olisi sellaisia vaikutuksia, että niiden toteuttamista voitaisiin pitää Elisa Oyj:n kannalta kohtuuttomana, tai että niistä aiheutuisi muillekaan tahoille haittaa, jota olisi pidettävä esteenä keskeyttämismääräykselle.”

Kustannukset keskeyttämismääräyksen täytäntöönpanosta ovat olleet noin 12 500 euroa/toimenpide. Määräyksen saaneet teleoperaattorit ovat olleet Suomen kolme suurinta operaattoria, joiden markkinat muodostavat noin 80 % kotitalouksien liittymistä. Tilanne saattaa olla toisenlainen muiden pienempien operaattoreiden osalta.

Kulujen jakautumiseen vaikuttaa myös se, miten toimenpide toteutetaan eri toimijoiden osalta.

Tanskassa on tarkoitus helpottaa estomääräysmenettelyä niin, että oikeudenhaltijoiden tarvitsee hakea määräystä vain yhtä operaattoria kohtaan, joka määräyksen saatuaan, huolehtii, että myös muut operaattorit toteuttavat eston tuomioistuimen laittomaksi katsomaan palveluun. Näin säästytään monen eri prosessin aiheuttamilta oikeudenkäyntikuluilta. Oikeudenkäyntikulut saattavat joka tapauksessa pienentyä kun menettelyä haetaan toistamiseen, koska tällöin lakia on jo aiemmin sovellettu ja siitä on muodostunut oikeuskäytäntöä.

¹⁰⁷ Tämä vaihtoehto on edelleen selvitettävänä OM:ssä. Asiasta on neuvoteltu alustavasti LVM:n ja OKM:n välillä.

¹⁰⁸ Case C-70/10, Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM), intervening parties: Belgian Entertainment Association Video ASBL (BEA Video), Belgian Entertainment Association Music ASBL (BEA Music), Internet Service Provider Association ASBL (ISPA), 24.11.2011

Kun Viestintävirasto velvoittaa kaikki teletoimintaluvan saaneet teleoperaattorit toteuttamaan tuomioistuimen määräyksen pääsyn estämisestä tiettyyn tekijänoikeutta loukkaavaan palveluun, voi se samalla ottaa huomioon kaikkein pienimpien teleyritysten olosuhteet. Eston täytäntöönpanovelvollisuus voisi koskea esim. tietyn suuruisen asiakaskunnan omaavia teleoperaattoreita.

Kulujen jakautumisesta osapuolten kesken tulisi päättää tuomioistuimessa kunkin tapauksen erityisolosuhteet huomioiden. Lainsäädännössä ei ole perusteltua määrätä, että oikeudenhaltijat tai välittäjätkään automaattisesti vastaisivat kaikista määräyksen täytäntöönpanosta aiheutuvista kustannuksista.

4.4 Muut mahdolliset toimenpiteet

4.4.1 Verkkoliikenteen hidastaminen tuomioistuimen määräyksellä

Taustaa

Voimassaolevalle keskeyttämismääräykselle (60 c §), jolla keskeytetään luvattomasti yleisön saataviin saatetun aineiston jakaminen mm. estämällä pääsy laittomalle verkkosivulle, on olemassa myös vaihtoehto, jolla on sama tavoite: laittoman palvelun vaihtaminen lailliseen palveluun.

Kyse on tuomioistuimen määräyksellä tapahtuvasta teleoperaattoreiden suorittamasta verkkoliikenteen hallinnasta, jolla on teknisesti mahdollista vaikuttaa verkkoliikenteen toimivuuteen niin, että laitton palvelu toimii hitaammin kuin muut lailliset palvelut. Tätä voisi kutsua palvelukohtaiseksi hidastamiseksi.

Verkkoliikennettä on mahdollista hidastaa monella eri tekniikalla muun muassa ns. DPI-tekniikalla (deep packet inspection). Englanniksi verkkoliikenteen hidastamisesta käytetään termiä ”throttling” – intentional slowing down of bandwidth.

Operaattorit harjoittavat nykyisin verkkoliikenteen optimointia¹⁰⁹ omista lähtökohdistaan, koska teleliikenteen nopean kasvun vuoksi jokainen operaattori joutuu tavalla tai toisella tasaamaan liikennettä verkoissaan niin, että asiakastasolla asetetut nopeustavoitteet täyttyvät. Ficomin arvion mukaan Suomessa dataliikenteen määrä on kasvamassa räjähdysmäisesti, jonka vuoksi jonkinlaiseen liikenteen optimoiminen on aloitettu. Operaattorit pyrkivät siten hallitsemaan verkkoliikennettä optimoimalla tietoverkkojen suorituskykyä (traffic shaping). Tätä varten on käytössä myös muita tekniikoita kuin DPI. Erityisesti tätä on käytetty muualla Euroopassa suuria kaistaleveyksiä vievien vertaisverkkojen käytön hidastamisessa operaattorikohtaisesti.

EU:n tietoverkkojen sääntelyviranomaisen (The Body of European Regulators for Electronic Communications) BERECin tekemän tutkimuksen mukaan noin viidesosa eurooppalaisista kiinteän verkon Internet-operaattoreista ja lähes kolmasosa mobiiliverkon operaattoreista rajoittaa käyttäjien P2P-liikennettä. Taustalla voi olla operaattoreiden käyttöehtoihin merkitty P2P-ohjelmistojen käyttökielto tms.

Maailmalla operaattorit ovat myös säädelleet liikennettä tiettyjen palvelujen yhteydessä, esim. nettipuheluiden (Skype/VoIP-palveluiden) osalta, koska nämä vievät heiltä tuloja tarjoamalla ilmaisia puhelinyhteyksiä.

¹⁰⁹ Verkkoliikenteen optimoinnilla tarkoitetaan sitä, että operaattorit sallivat tiettyä IP-protokollaa käyttäville etusijan muita IP-protokollia käyttävien sijaan.

Viestintäviraston mukaan DPI-tekniikka ei vielä Suomessa laajasti käytössä. Lähinnä suurilla operaattoreilla on tällaista tekniikkaa käytössään (esim. TDC/TeliaSonera).

Verkkoliikenteeseen voidaan puuttua joko kuluttajaliittymän haltijan (eli esim. p2p-verkon käyttäjän) päässä tai yrityslähtymän haltijan (laiton suoratoistopalvelu tai p2p-verkon hakupalvelu tarjoava sivusto) päässä. Tehokkaimmillaan se kohdistuisi siihen teleoperaattoriin siinä maassa, josta palvelua ylläpidetään. Nykyisin palvelut, joiden kautta levitetään laitonta aineistoa, ovat useimmiten ulkomaalaisia.

Operaattorit ovat katsoeet, että DPI on liian järeä tekniikka palvelukohtaisen hidastamismääräyksen toteuttamiselle. Lisäksi se on aivan liian kallis tekniikka. Hidastamisen voi toteuttaa paremmin jollain muulla tekniikalla, koska toimenpide ei edellytä varsinaista verkkojen seulontaa.

Tärkeää olisi kuitenkin, että määräys olisi tarkkarajainen sen osalta mitä osoitteita se koskee ja minkälaisesta hidastamisesta on kyse (bittinä/s). Määräyksen pitäisi olla suhteutettuna tietyn palvelun käyttökapasiteettiin esim. niin, että palvelu toimisi normaalisti (esim.) 10 käyttäjälle mutta hidastuisi kun tätä useampi pyrkisi palvelua käyttämään.

Verkkoliikenteen hidastamismääräyksiä ei tiettävästi ole käytössä ainakaan muualla Euroopassa. Useimmissa maissa, joissa on luvattoman verkkojakelun täytäntöönpanon tehostamiskeinoja, käytössä on verkkopalvelun estämistä koskeva määräys.

Norjan tekijänoikeuslakiin tehtiin kesällä 2013 muutos, jonka nojalla tuomioistuimien voi määrätä teleoperaattorin estämään tai vaikeuttamaan pääsyä laittomaan verkkopalveluun. Lainsäädännön muotoilun perusteella myös muunlainen verkkoliikenteeseen puuttuminen, kuin aineiston saataviin saattamisen keskeyttäminen, olisi periaatteessa mahdollista. Sitä ei kuitenkaan ole hallituksen esityksessä pohdittu enempää.

Toimenpiteestä tulee erottaa teleoperaattorin yksittäisen asiakkaan käyttämän verkkoliittymän hidastaminen yleisesti. Tällaisia seuraamuksia on kaavailtu mm. Isossa-Britanniassa asteittaisen puuttumisen yhteydessä, kun käyttäjän on havaittu loukanneen tekijänoikeuksia/ käyttäneen laitonta palvelua. Tällainen toimenpide voitaisiin liittää kirjamenettelyn seuraukseksi määräaikaisena.

Määräyksen tekninen toteuttaminen

Liikenteenhallintaa tehdään monta eri tekniikkaa käyttäen. Ehdotettavan kaltaisen hidastamismääräyksen tarkoituksena on mahdollisimman kustannustehokkaalla tavalla puuttua tietyn laittoman palvelun toimintaan niin, että sen käyttäminen olisi tavanomaista hankalampaa. Tuomioistuimien voisi jättää operaattorille oikeuden arvioida minkä tasoinen liikenteen hallinta, eli hidastaminen olisi riittävä. Se voisi myös antaa tarkempia määräyksiä siitä miten hidastamisen tulisi tapahtua ottaen huomioon hakemuksen sekä eri asiantuntijoiden lausunnot asiasta. Myös lain perusteluissa on mahdollista antaa tarkempia ohjeita hidastamisen reunaehdoista.

Tuomioistuimen määräys ei edellyttäisi, että operaattoreiden tulisi arvioida laittoman palvelun luonnetta tai seuloa sen verkoissa olevaa liikennettä sen perusteella, onko siellä liikkuva sisältö laillista vai laitonta. Tämä olisi operaattoreille hyvin aikaa vievää ja kallista. Yleinen seulontavelvollisuus olisi myös sähkökauppadirektiivin vastainen. Operaattoria ei myöskään voitaisi velvoittaa käyttämään esimerkiksi DPI-tekniikkaa, jos hidastaminen on mahdollista muulla tekniikalla.

Operaattoreiden tulisi voida perustaa toimenpiteensä kokonaisuudessaan tuomioistuimen määräykseen. Tuomioistuimen määräyksen tulisi olla niin tarkkarajainen, että se voidaan vaikeuksitta panna täytäntöön.

Verkkoliikenteen hidastaminen vaikuttaisi eri tavalla erityyppistä sisältöä tarjoaviin palveluihin ja niiden toimintaan. Arviona on, että laittoman aineiston lataamiseen (p2p/.torrent) perustuvissa palveluissa haitta näkyy siinä, että laittomia linkkejä saa haettua hakupalvelusta sivuston toimessa varsin huonosti, kun sivuston toimintanopeutta on voitu hidastaa olennaisesti (esim. 1- 20 bittiä sekunnissa. Tämä johtaisi siihen, että linkkejä palvelusta saisi odotella useita sekunteja, jopa puoli minuuttia) Varsinaista tiedostonvaihtoliikennettä yksittäisten vertaisverkon käyttäjien välillä toimenpide ei estäisi. Se ei myöskään estäisi, että yksittäisiä linkkejä .torrent-tiedostoihin löytyisi mm. hakukoneiden avulla.

Suoratoistoon, eli ääntä ja videota sisältävien streaming-palveluihin toimenpiteellä olisi suurempi vaikutus. Tietystä lähteestä tapahtuvan liikenteen hidastaminen vaikeuttaa palvelun käyttöä pienenkin viivästyksen johdosta, joka aiheuttaa kuvan pätkimistä ym. ongelmia. Toisaalta operaattorit ovat tuoneet esiin sen, että monissa suoratoistopalveluissa varsinainen sisältö tulee muualta, eikä hidastaminen vaikuttaisi linkin toimivuuteen, ellei yksittäistä IP-osoitetta voida sisällyttää määräyksen piiriin. Palvelun käyttö hidastuisi läh-
tökohtaisesti samalla tavoin kuin p2p-tukisivustojen kohdalla.

Hidastamismääräys olisi vaihtoehtoinen keino voimassa olevalle keskeyttämismääräykselle. Oikeudenhaltijalla olisi siten kaksi vaihtoehtoista keinoa käytettävänä. Verkkopalvelun käyttäjän kannalta lievempänä keinona voitaneen pitää hidastamismääräystä.

Verkkoliikenteen hidastamiseen liittyvät haasteet

Verkkoliikenteen hidastamista koskevaan määräykseen sisältyy myös erilaisia ongelmia. Pääosin ovat samoja kuin keskeyttämismääräykseen liittyvät tekniset ongelmat.

Esimerkiksi, mikäli määräys annetaan koskien tietystä palvelusta peräisin olevaa verkkoliikennettä, on silti varmistettava etteivät toimenpiteet vaikuta kielteisesti muihin samasta osoitteesta tarjottaviin palveluihin. Yleensä tämä estetään sillä, että toimenpide rajoitetaan vain tietystä nimitystä IP-osoitteesta lähteviin datapaketteihin.

Myös hidastamista koskeva toimenpide on mahdollista kiertää teknisesti. Kiertäminen on mahdollista periaatteessa samoilla tekniikoilla kuin keskeyttämismääräys, jossa käytetään DNS/IP – tekniikkaa eli käyttämällä väliaikaista palvelinta (proxy), tai salaista välityspalvelinta (VPN) tai TOR –verkkoa (The Onion Ring).

Täytäntöönpanokeinojen tehostamista vastustavat tahot ovat väittäneet, että uudet keinot vain lisäävät näiden tekniikoiden käyttöä ja johtavat siihen, että laitton toiminta painuu valvonnan tavoittamattomiin. Vasta-argumenttina voidaan toisaalta todeta, että yleensä valtavirrasta poikkeavia tekniikoita ei käytetä laajasti kuluttajien keskuudessa silloin kun laillisia vaihtoehtoja on saatavilla. Mahdollisuus hidastamismääräyksen ei siten sinällään edistäisi salattujen liittymien käyttämistä vaan on oletettavaa, että nykypäivänä kaikki laitton toiminta on jo siirtynyt käyttämään salattuja verkkoja ja niihin on mahdollista puuttua vain siltä osin kuin palvelu on julkisesti saatavilla.

Verkkoliikenteen hidastamista koskevan määräyksen täytäntöönpanokustannukset ovat korkeammat kuin voimassa olevan keskeyttämismääräyksen keskimääräiset kustannukset. Asiaa koskevassa valmistelutyössä on pyritty selvittämään kustannusten tasoa esimerkkitapauksin.

Tekijänoikeuslain 60 c §:n mukaisen keskeyttämismääräyksen toteuttaminen maksoi Pirate Bay –tapauksissa noin 12 500 euroa/ määräys. Kulut maksoivat operaattorit omista toimintamenoistaan. Hidastamismääräyksen hinta voi muodostua toisin, koska kyseessä on erilainen tekniikka.

Toimikunnan mietintöön kirjattiin, että estomääräyksen täytäntöönpanosta johtuvaa kulurasitetta selvitetään tarkemmin asian jatkovalmistelussa. Kulujen jakaantumiseen on kiinnitetty huomiota myös EUTI:n ratkaisussa (Scarlet/SABAM), jonka vuoksi kysymys on aiheellinen myös hidastamismääräyksen osalta.

Norjan uudessa lainmuutoksessa, joka sallii pääsyn estotoimenpiteet, mahdollistetaan myös lievempien keinojen käyttäminen. Kulujen korvaaminen operaattorille on varmistettu tilanteissa, joissa määräys myöhemmin peruutetaan perusteettomana. Suomessa kulujen korvaaminen operaattorille/ väitetylle loukkaajalle on kytketty siihen, että varsinaista loukkaajaa vastaan nostettu kanne hylätään tms. Kulut pitäisi korvata myös silloin, kun väliaikainen määräys peruutetaan perusteettomana.

Toimenpiteen edellyttämät lainmuutokset

Hidastamismääräyksen käyttöönotto edellyttää voimassa olevan lain muuttamista. Muutos voitaisiin toteuttaa tekemällä tarvittavat muutokset TekL 60 c §:ään).

Tuomioistuimien määrättäisiin ”keskeyttämään tai vaikeuttamaan” tekijänoikeutta loukkaavaksi väitety aineiston saataviin saattamisen. Pääsyn vaikeuttamisella tarkoitettaisiin mahdollisia estämistä lievempiä keinoja, kuten verkkoliikenteen hidastamista.

Muotoilu perustuisi Norjan kesällä 2013 voimaantulleeseen lainsäädäntöön (Opphavsretslov 56 c §) käytetään muotoilua ”estää tai vaikeuttaa” pääsyä verkkosivulle, jolta merkittävässä määrin jaellaan tekijänoikeudella suojattua ilmiselvästi laitonta aineistoa.

Kyse olisi myös tältä osin oikeudenkäymiskaaren 8 luvun mukaisesta hakemusasiasta, eikä rikosasiasta. Operaattori ei olisi toimenpiteen vastapuoli.

Hakija toimittaisi todisteet siitä, että verkkosivun välityksellä saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa.

Viestintämarkkinalain (393/2003) 68 §:n nojalla operaattorit eivät voi sopimusehdoissaan vaikuttaa käyttäjien oikeuteen valita palveluntarjoaja. Uudessa liikenne- ja viestintäministeriössä valmisteilla olevassa tietoyhteiskuntakaaren 110 §:ssä on tarkoitus ottaa käyttöön rajoituksia teleoperaattorin velvollisuuteen mm. siten, että verkkoliikennettä on mahdollista hallinnoida erityisesti viranomaisen tai tuomioistuimen päätökseen perustuen.

Internetyhteyspalvelun käytön rajoitukset eivät saisi olla sellaisia, jotka rajoittavat palvelun tarkoituksenmukaista käyttöä. Operaattorit eivät esim. saa hidastaa kohtuuttomasti Internetyhteyspalvelun liikennettä.

Sähkökauppadirektiivin (2000/31/EY) mukaan operaattoreille ei saa asettaa yleistä monitorointivelvoitetta (Artikla 15) mutta tämä ei estä erityistapauksissa asetettavia seurantavelvoitteita, eikä se estä viranomaisten kansallisen lainsäädännön mukaisesti antamiin määräyksiin perustuvia toimenpiteitä.

Scarlet Extended SA vs. SABAM-tapauksessa syksyllä 2011 Euroopan unionin tuomioistuin katsoi, että yleinen ja ajallisesti rajoittamaton teleoperaattorin kustannuksella tapahtuva suodatusjärjestelmän käyttämisvelvollisuus johtaisi teleoperaattorin elinkeinopauden loukkaamiseen. Tästä johtuen hidastamismääräyksen osalta kansallisen tuomioistuimen on kiinnitettävä erityistä huomiota kustannusten jakautumiseen oikeudenhaltijoiden ja teleoperaattoreiden kesken. Lisäksi on varmistuttava siitä, ettei määräys sen keston vuoksi muodostu teleoperaattorille kohtuuttomaksi.

Verkkoliikenteen hidastamismääräyksen etuna on, että se on varsinaista pääsyn estämistä lievempi keino puuttua laittoman verkkopalvelun toimintaan. Toimenpide on lievempi verkon käyttäjän näkökulmasta, joka saa saatavilleen verkossa saataville saatettua aineistoa ilman ”verkkosensuuria”. Verkkosensuurina on pidetty sitä, että verkossa saata-

villa olevan aineiston saavutettavuutta rajataan ennakolta.

Se myös parantaisi sellaisten henkilöiden asemaa, jotka ovat saattaneet palveluun aineistoa, jonka osalta luvat ovat yksittäistapauksessa saatu, eli rajoittaa toimenpiteen vaikutuksia ns. lailliseen aineistoon.

Hidastamismääräyksen perusoikeudellisia, prosessuaalisia, teknisiä, yhteiskunnallisia ym. vaikutuksia on arvioitu jäljempänä.

4.4.2 Verkkotunnuksen sulkeminen

Taustaa

Viestintäviraston ja teleoperaattoreiden lausunnoissa koskien piratismiin kitkemistoimenpiteitä on aina lähtökohtaisesti katsottu, että toimenpiteitä pitäisi kohdistaa niihin tahoihin, jotka syyllistyvät tekijänoikeuden loukkaamiseen tai jotka ovat loukkaamisen kanssa jollakin tavalla tekemisissä. Toimenpiteitä tulisi siten suunnata mahdollisimman paljon loukkaavan toiminnan lähteeseen.

Lähteellä ovat palvelun ylläpitäjä, ja verkkoyhteyden ja muun infrastruktuurin tarjoava teleoperaattori ko. maassa. Kun verkkopalvelun ylläpitäjä salaa yhteystietonsa, eli niitä ei ilmene palvelun yhteydessä, tai niitä ei muuten saada selville, on jo useimmiten kyse lainvastaisesta toiminnasta.

Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain mukaan palveluntarjoajan on annettava tiettyjä tietoja itsestään, kuten nimi, osoite ja jne. Tämä koskee palveluntarjoajaa, joka tarjoaa palveluaan Suomessa. Esim. palvelu, joka on toteutettu suomen kielellä, on kohdistettu Suomen kansalaisille. Toisaalta laki perustuu EU-direktiiviin, jonka perusteella samoja tietoja edellytetään myös muissa EU-maissa.

Verkkotunnukseen liittyvien yhteystietojen selvittäminen on keskeisessä asemassa oikeudenhaltijoiden oikeuksien täytäntöönpanon valvonnassa.

Havaitessaan laittoman palvelun, oikeudenhaltijat pyrkivät selvittämään sen kenelle palvelun käyttämä verkkotunnus on rekisteröity. Verkkotunnus, eli domainnimi, on tiettyä Internetliittymää eli IP-numeroa vastaava tunnus, joka on numeroita helpompi muistaa ja käsitellä.

Tämä on mahdollinen tie tavoittaa verkkopalvelun ylläpitäjä, jos yhteystietoja ei muuten ole saatavilla. Oikeudenhaltija voi tehdä ns. WHOIS-kyselyn, jonka avulla saadaan tietoa siitä, kenelle tietty verkkotunnus (domain-nimi) kuuluu. Kyselyyn vastaa automaattisesti se operaattori, joka on tehnyt rekisteröinnin.

Joskus operaattorilta ei saada tietoa. Tämä on yleensä tilanne silloin, kun kyseinen operaattori tarkoituksella tarjoa anonymiteettiä rekisteröineille tahoille. Joskus saatu tieto viittaa vain tiettyyn maahan, mutta se ei sisällä tarkempia verkkotunnuksen rekisteröineistä henkilöstä tai yrityksestä.

Oikeudenhaltijan on tällöin arvioitava, onko ylläpitäjään mahdollista olla yhteydessä ja voiko sitä kohtaan kohdistaa tekijänoikeuden loukkaamisen lopettamiseen tähtäviä toimenpiteitä. Oikeudenhaltijan kannalta parasta olisi aina se, että loukkaaminen loppuisi.

Mahdollisuudet puuttua vieraassa maassa sijaitsevan teleoperaattorin toimintaan riippuu siitä, onko kyseisessä maassa säädetty tekijänoikeuksien täytäntöönpanon tehostamiseen tähtäviä keinoja. Vaikka mm. estomääräyksistä on olemassa säännöksiä EU-direktiiveissä, ei keinoista välttämättä ole säädetty kansallisella tasolla tai niihin ei tehokkaasti voida vedota ulkomailta käsin.

Eräs vaihtoehto voisi olla pyrkiä puuttumaan sen tahon toimintaan, joka on rekisteröinyt ja myöntänyt palvelun ylläpitäjälle tietyn verkkotunnuksen, esimerkiksi verkkotunnuksen ”hdfn.com”.¹¹⁰

Menettelystä verkkotunnusoperaattoreita kohtaan on olemassa malli Yhdysvalloista, jossa on tehty asiaa koskeva lakiehdotus, joka on sittemmin rauennut. Ehdotusta käsitellään tarkemmin alla.

Kysymys on siitä, voidaanko operaattoriin kohdistaa vaatimuksia verkkotunnuksen haltijan yhteystietojen luovuttamisesta. Tällainen olisi tarpeen erityisesti silloin, kun WHOIS-kysely ei tuota tarvittavia yhteystietoja. Lisäksi tällaiset operaattorit voisivat poistaa käytöstä laittomiin tarkoituksiin käytettyjä verkkotunnuksia ja niiden nimipalvelimet. Tällä tavoin laitton verkkopalvelu saataisiin toimintakyvyttömäksi ”lähteellä”.

On epäselvää, suostuvatko operaattorit verkkotunnuksen poistamiseen/sulkemiseen pelkästään oikeudenhaltijan pyynnöstä. ICANNin sivuilla on prosessit eri perusteista johdettavilla pyynnöillä poistaa tietty verkkotunnus käytöstä. Useimmiten kyse on esim. toisen tavaramerkkiä loukkaavasta verkkotunnuksesta.

Suomessa on mahdollista, että verkkotunnus suljetaan, mikäli poliisi tai syyttäväviranomainen sitä pyytää. Ulkomaisen verkkotunnusoperaattorin kohdalla sulkemista voivat koskea vastaavat säännöt, tai sulkeminen voi edellyttää, että tuomioistuin on antanut tuomion verkkotunnuksen haltijalle substanssiasiaissa.

Tuomion antaminen ylläpitäjälle, joka pysyttelee anonyyminä, on kuitenkin mahdollista. Tällöin oikeudenhaltijalla on vain tieto siitä, että tietyn palvelun välityksellä on saatettu yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman oikeudenhaltijan lupaa.

Yhdysvalloissa annettiin vuonna 2010 senaatissa esitys, joka perustui verkkotunnuksen takavarikointiin: The Combating Online Infringement and Counterfeits Act (COICA). Lakiehdotus perustui toimenpiteille, jotka kohdistetaan verkkotunnuksen omistajiin tai sen rekisteröineisiin tahoihin.

Lakiesitys muodostui kiteytetysti siitä, että tuomioistuimen määräyksellä voitaisiin velvoittaa kotimainen tai ulkomainen verkkotunnuksen omistaja tai rekisteröinyt taho keskeyttämään (suspend) verkkotunnuksen käyttöä ja ”lukitsemaan” se. Ehdotus sisälsi myös velvoitteita kaikille teleoperaattoreille poistamaan kyseinen verkkotunnus ylläpitämältään verkkotunnusserveriltä (DNS-palvelin) ja estämään sen yhdistyminen sitä vastaavaan IP-osoitteeseen (DNS/IP-esto).

Edellytyksenä olisi ollut, että kyseessä oli verkkosivu, joka oli pääasiassa suunniteltu, tai jolla ei ollut muuta kaupallista tarkoitusta kuin tekijänoikeudella suojatun sisällön lataamisen tai välittämisen mahdollistaminen tai väärillä tavaramerkeillä varustettujen tavaroiden myynti (counterfeit) tai näiden yhdistelmä Yhdysvalloissa.

Edellytyksenä oli lisäksi, että kyseinen verkkosivu olisi käytettävissä Yhdysvalloista, verkkosivun välityksellä tarjottaisiin palveluita Yhdysvaltain kansalaisille tai että sivusto loukkaisi yhdysvaltalaisen oikeudenhaltijoiden tekijänoikeuksia.

Lakiesityksen mukaan tuomioistuin voisi oikeusministerin (Attorney General) vaatimuksesta antaa verkkotunnuksen haltijalle väliaikaisen määräyksen lopettaa laitton toiminta.

¹¹⁰ HDFin.com on suomenkielinen palvelu, josta voi katsoa elokuvia ja tv-sarjoja ns. suoratoistona. Palvelun ylläpitäjä ei ole tietoja sivustolla. Oikeudenhaltijoiden mukaan palvelu on laitton. WHOIS-kyselyn perusteella domainnimen on varannut ”Whois Privacy Protection Service, Inc.” Whois Agent, PMB 368, 14150 NE 20th St - F1 Bellevue, WA 98007 US, Phone: +90.14252740657, Fax: +90.14259744730, Email Address:hdfn.com@protecteddomain-services.com. Palvelussa on eritelty yhteystiedot yleisiin rekisteritietoihin, teknisiin yhteystietoihin, hallinnollisiin yhteystietoihin ja laskutusyhteystietoihin. Tiedot ovat samat kaikissa kategorioissa. Yritys lähettää viesti ko. sähköpostiosoitteeseen ei tuottanut tulosta. Palvelin ei antanut vastaanottokuittausta. Lisäksi haulla oli mahdollista saada selville verkkotunnusrekisteröinnin raukeamisaika. <http://www.hdfn.com/home.php>.

Vaatus tulisi lähettää kotimaisen verkkotunnusoperaattorin ollessa kyseessä tämän kotipaikan tuomioistuimeen. Ulkomaisen verkkotunnusoperaattorin osalta vaatimus olisi lähetettävä District of Columbian tuomioistuimeen. Oikeusministerin olisi samalla mahdollista lähettää varoitus verkkotunnuksen haltijalle, mikäli tämän yhteystiedot ovat saatavilla, tunnuksen sulkemiseen johtavan toimenpiteen aloittamisesta.

Määräyksen saatuaan operaattorin tulisi keskeyttää verkkotunnuksen käyttö ja lukita se. Määräys tulisi julkistaa. Määräyksen antamisen jälkeen oikeusministeri voisi vaatia muutoksia määräykseen. Määräystä voitaisiin pyytää laajennettavaksi koskemaan myös muuta verkkotunnusta, jota käytetään samaan tarkoitukseen kuin määräystä koskevaa verkkotunnusta.

Määräyksen kohteena oleva verkkotunnuksen haltija tai rekisteröijä (vastaaja) tai kuka tahansa muu, jolla olisi syytä puuttua annettuun määräykseen, voisi vaatia tuomioistuinta muuttamaan, keskeyttämään tai kumoamaan määräyksen esittämällä todistelua siitä, että määräyksen kohteena olevan sivuston käyttämää verkkotunnusta ei enää käytetä laittomaan tarkoitukseen tai että muut oikeudenmukaisuussyyt sitä edellyttävät. Syyttäjän tulisi ylläpitää listaa verkkotunnuksista, joita Yhdysvaltain oikeusministeriö (Department of Justice) katsoi käytetyn laittomiin tarkoituksiin saamansa tiedon perusteella mutta joista ei ole tehty tuomioistuimelle vaatimusta määräyksen antamisesta. Listalta poistamista voisi anoa syyttäjältä tietyin perustein.

Esitys raukesi senaatissa sen jälkeen, kun se ei onnistunut saamaan hyväksyntää senaatin oikeudellista komiteaa laajemmin.

Lakiesityksen kaatumisesta huolimatta Yhdysvalloissa on ollut mahdollisuus tehdä verkkotunnustakavarikkoja mm. tapauksissa, joissa tiettyä verkkotunnusta on käytetty muita lakeja kuin tekijänoikeutta loukkaavalla tavalla. Tällaiset tapaukset on liitetty esimerkiksi wikileaks.org –nimeen ja siihen, että ko. sivustolta on saatettu saataviin Yhdysvaltain tiedustelupalvelun salaista tietoa. Tällaisiin verkkotunnustakavarikkoihin on kohdistettu erityisen suurta kritiikkiä koska niiden väitetään loukkaavan perusoikeuksien suojaamaa sananvapautta.

Lakiesityksen elementtejä on esitetty myöhemmin uudelleen mm. PIPA- ja SOPA-lakiehdotusten yhteydessä. Myös nämä esitykset ovat jumiutuneet senaatissa ja kongressissa, eivätkä ne ole edenneet. Näistä enemmän osassa III.

Toimenpiteiden toteuttaminen Suomessa

Suomessa Viestintävirasto myöntää .fi-päätteeseen liittyviä (Top Level Domain) verkkotunnuksia. Tunnuksia voi hankkia kuitenkin myös lähes tuhannen muun palveluntarjoajan kautta.

Viestintävirasto myöntää vain verkkotunnuksen eikä ota kantaa siihen, millaiseen käyttöön se haetaan. Verkkotunnuksen hakija päättää itse käyttötarkoituksen ja hankkii tarvittavat verkkotunnukseen liittyvät palvelut tekemällä sopimuksen valitsemansa palveluntarjoajan kanssa. Verkkotunnus ei toimi ilman siihen liitettyjä palveluja, (esimerkiksi kotisivuja tai sähköpostiosoitteita) ja tekniikkaa (nimipalvelimet).

Verkkotunnuslaki (228/2003) ohjaa Viestintäviraston toimintaa ”fi” -verkkotunnusten myöntämisessä.¹¹¹ Viestintäviraston tehtävänä on antaa pyynnöstä todistuksia ja otteita verkkotunnusrekisteristä.

Viestintävirasto lähettää kaikki verkkotunnusta koskevat tiedotteet, yhteydenotot ja päätökset hakemuksessa ilmoitettuihin sähköposti- ja postiosoitteisiin. Vanhentuneet tai virheelliset yhteystiedot voivat vaarantaa oikeuden fi -verkkotunnukseen. Yhteystiedot merkitään Viestintäviraston verkkotunnusrekisteriin ja fi -verkkotunnuspalvelun asiakasrekisteriin¹¹². Yhteystietoja käytetään, kun lähetetään muistutuksia verkkotunnuksen voimassaoloajan päättymisestä ja pyydetään selvitystä verkkotunnuksen sulkemis- tai peruuttamisasiassa. Verkkotunnusrekisteristä annetaan tietoja Internetin kautta.

Viestintävirasto on viranomainen ja väärän tiedon tahallinen antaminen viranomaisen rekisteriin on rikos. Verkkotunnuksen hakeminen fi -päätteellä edellyttää myös henkilötunnuksen antamista¹¹³.

Viestintävirastolla on menettely, jonka avulla rekisteröidyn verkkotunnusta vastaan voi tehdä valituksen. Valitus perustuu verkkotunnuslakiin.

Viestintävirasto on voinut verkkotunnuslain 11 §:n nojalla sulkea verkkotunnuksen enintään yhden vuoden määräajaksi, jos poliisi- tai syyttäväviranomainen on pyytänyt tunnuksen sulkemista sen vuoksi, että on todennäköisiä syitä epäillä verkkotunnusta käytettävän rikoksen tekemiseen¹¹⁴.

Tunnus voidaan verkkotunnuslain 12 §:n nojalla peruuttaa myös, jos hakija on Viestintävirastolle tekemässään hakemuksessa jättänyt olennaisesti puutteellisia tai virheellisiä tietoja tai siinä on jätetty ilmoittamatta olennaisia tietoja eikä tunnuksen haltija kehotuksesta huolimatta oikaise tai täydennä tietoja. Verkkotunnuksen voi peruuttaa myös, jos tuomioistuin on lainvoimaisella päätöksellään kieltänyt tunnuksen käyttämisen.¹¹⁵

Viestintävirasto voi pyynnöstä jatkaa määräaikaa painavasta syystä. Viestintäviraston on viipymättä palautettava tunnus fi -juureen, kun peruste tunnuksen sulkemiselle on poistunut.

Viestintäviraston tämän lain nojalla tekemään päätökseen saa valittamalla hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Viestintävirasto voi päätöksessään määrätä, että päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei muutoksenhakuviranomainen toisin määrää.

Viestintävirastolla on oikeus valittaa Helsingin hallinto-oikeuden tekemästä päätöksestä.

111 Verkkotunnuslain 6 §:n nojalla Viestintäviraston velvollisuutena on teknisesti ja taloudellisesti tarkoituksenmukaisin menetelmin pyrkiä varmistamaan, että haettu verkkotunnus täyttää 4 §:ssä säädetyt edellytykset (ei pelkästä yritys-, säätiö- tai yhteisömuotoa osoittava sana tai sellaisen lyhenne taikka sanasta tavaramerkki; pelkästä ensimmäisen asteen maailmanlaajuisena tai maatunnukseksi käytettävästä verkkotunnuksesta; toisen suojattuun nimi tai merkki taikka luonnollisen henkilön nimi). Verkkotunnus ei saa sisältää loukkaavia tai rikolliseen toimintaan kehottavia ilmaisuja.

112 Luonnollinen henkilö voi kieltää muiden yhteystietojensa paitsi nimen merkitsemisen verkkotunnusrekisteriin.

113 Asiakasrekisteristä ei kuitenkaan saa luovuttaa tietoa henkilön esim. henkilötunnuksesta. Muut rekisteriin merkityt tiedot saadaan luovuttaa, jos se on tarpeen verkkotunnusten hallinnoinnin toimivuuden kannalta.

114 Vuodesta 2005 lähtien verkkotunnuksen sulkeminen on ollut mahdollista myös sen perusteella, että on todennäköisiä syitä epäillä, että 1) tunnus on siirretty toiselle ilman tunnuksen haltijan tai suojatun nimen tai merkin haltijan suostumusta, ja 2) tunnus on suojattu nimi tai merkki. Myös johdannaisnimen rekisteröiminen voi johtaa sulkemiseen, jos verkkotunnus on hankittu ilmeisessä hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksessa. Edellytyksenä on, että nimen tai merkin haltija pyytää tunnuksen sulkemista, eikä tunnuksen haltija kahden viikon määräajassa esitä hyväksyttävää perustetta oikeudelleen.

115 Lain mukaan Viestintävirasto voi myöntää peruutetun verkkotunnuksen uudelle hakijalle aikaisintaan kuukauden kuluttua peruutuksesta.

Toimenpiteet ulkomailla sijaitsevaa verkkotunnusoperaattoria kohtaan

Suurin osa laittomista palveluista sijaitsee kuitenkin ulkomailla, ja erityisesti EU:n ulkopuolella. Näiden palveluiden käyttämät verkkotunnukset on rekisteröity verkkotunnusoperaattoreilla, jotka myös sijaitsevat Suomen ulkopuolella, jolloin niihin ei sovelleta verkkotunnuslakia. On myös mahdollista, että laitonta palvelua ylläpitävät palvelimet on hajautettu usean maan kesken.

Aina verkkotunnuksia myöntävät operaattorit eivät ole viranomaisia. Verkkotunnuslakia sovelletaankin vain fi -juurta ja Ahvenanmaan ax -juurta koskevaan verkkotunnushallintoon¹¹⁶.

Amerikkalainen vuonna 1999 perustettu ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) ylläpitää valvontaa operaattoreista, jotka myöntävät verkkotunnuksia muun muassa kaupalliseen tarkoitukseen, kuten .com sekä .net ja .org. Verkkotunnuspalveluntarjoajia on tuhansia. ICANN hallinnoi myös verkkotunnuksiin liittyvää riidantarkaisujärjestelmää.¹¹⁷

Afilias, joka on maailman toiseksi suurin verkkotunnusoperaattori, rekisteröi ja myöntää seitsemää muuta top level domainia (TLD), kuten -.info, -.mobi jne. Tämä yritys pitää yllä rekisteriä ja myöntää myös monien itsenäisten valtioiden maatunnuksia, eli esim. Mongolian osoitteistoa, -.mo. Tämä johtuu siitä, ettei näissä valtioissa ole kansallista viranomaista tehtävän hoitamiseksi. Useimmat verkkotunnuksista ovat maksullisia, ja ne poistuvat käytöstä ellei rekisteröintiä uusita.

WHOIS-kyselyn mahdollistaminen on ICANNin sääntöjen perusteella verkkotunnusoperaattoreiden velvollisuus. Kun kyse on operaattorista, joka ei tarjoa WHOIS-kyselymahdollisuutta tai kysely johtaa puutteellisten tietojen saamiseen on epäselvää, miten operaattoria voidaan velvoittamaan tarkempien tietojen antamiseen. On myös mahdollista, ettei sillä ole hallussaan enempää tietoja, kuin mitä WHOIS-kysely tuottaa.

Verkkotunnusoperaattori voi olla sijoittautunut maahan, jossa sen toimintaa ei sääntele mikään lainsäädäntö. Toisaalta rekisterinpitäjällä on intressi pitää yhteyttä verkkotunnuksen haltijaan esimerkiksi sen uudistamistarpeeseen liittyvässä viestinnässä.

Kun kyse on ulkomailla sijaitsevista verkkotunnuksista rekisteröivistä yrityksistä, ei voida olla varmoja ylittääkö Suomen tuomioistuimen toimivalta haltijan yhteystietojen luovuttamiseen toisessa maassa. Suomessa tunnuksia koskevien tietojen antaminen on laissa säädetty velvollisuus kaikille tietoja tarvitseville tahoille.

Toimenpiteiden edellyttämät lainmuutokset

Verkkotunnuksien hallinnoinnista ei ole olemassa kansainvälistä sopimusta tai EU-lainsäädäntöä. Maailman henkisen omaisuuden järjestössä on kuitenkin vuodesta 1998 käyty ns. WIPO-prosessia, jossa on käyty seitsemäntoista neuvottelukierrosta viidessätoista kaupungissa. Kirjallisia lausuntoja on saatu prosessin aikana yhteensä 344 valtiolta, ei-valtiollisen järjestöltä, ammattijärjestöltä, yritykseltä ja yksilöltä.

WIPO:n antamien suositusten perusteella on voitu yhdenmukaistaa eri puolilla maailmaa toimivien verkkotunnusoperaattoreiden toimintaa. Suositukset ovat koskeneet mm. palveluntarjoajien luotettavuutta erilaisten verkkotunnusten myöntämisessä ja järjestelmän ylläpidossa.

¹¹⁶ Muita juuria hallinnoi IANA, Internet Assigned Names and Numbers, www.iana.org

¹¹⁷ Riidantarkaisujärjestelmää ylläpidetään WIPOssa, Maailman henkisen omaisuuden järjestössä.

Verkkotunnuksia kansainvälisesti hallinnoivalle ICANNille on toimitettu hyviä toimintatapoja vastaavia suosituksia mm. koskien verkkotunnusten ja tavaramerkkien välisiä ristiriitoja. WIPO:ssa on myös käyty toinen tällainen neuvottelukierros, mutta sen aiheena oli pääasiassa uusien verkkotunnusjuurten perustamiseen liittyvät seikat.

Toinen tärkeä osa WIPO-prosessia on ollut selkeät periaatteet siitä, että verkkotunnusten haltijoista on riittävät ja luotettavat yhteystiedot saatavilla. Näiden tietojen avulla tekijän- ja teollisoikeuksien haltijat ovat voineet parhaiten toteuttaa oikeuksiensa täytöntöönpanoa eri maissa.

WIPO on antanut suosituksen siltä varalta, että verkkotunnusoperaattorille annetut yhteystiedot ovat puutteelliset. WIPO:n suosituksen mukaan tietyt toimenpiteet tulee olla käytettävissä kun osoittautuu, että verkkotunnuksen haltijaan ei ole mahdollista saada yhteyttä annettujen yhteystietojen perusteella.

Suosituksen nojalla verkkotunnusoperaattorin olisi mahdollistettava, että kolmas henkilö tekee yhteystietojen puutteellisuudesta ilmoituksen verkkotunnusoperaattorille ja saa tämän johdosta verkkotunnuksen peruutetuksi. Yhteyden saamisen mahdottomuus tulisi varmistaa puolueettomalla todistelulla.¹¹⁸

Näin ollen näyttää siltä, että ainakin WIPO:ssa on kiinnitetty huomiota siihen, että verkkotunnusten haltijoiden tietojen tulee olla luotettavat ja että eri maissa olisi säädettävä mahdollisuudesta saada verkkotunnus peruutettua jo pelkästään tällä perusteella. Suomessa verkkotunnus voidaan peruuttaa jo pelkästään sen perusteella, että verkkotunnuksen haltijan yhteystiedot ovat olennaisesti puutteelliset eikä niitä korjata tietyn ajan kuluessa.

Ulkomailla sijaitseviin verkkotunnuksia myöntäviin operaattoreihin voidaan vaikuttaa ensisijassa sen maan lainsäädännön perusteella, jossa ne sijaitsevat.

Yleisesti ottaen oikeudenhaltijalla tulisi olla mahdollisuus saada yhteys verkkotunnuksen haltijaan WHOIS-kyselyn perusteella. Verkkotunnusoperaattorin tulisi luovuttaa hallussaan olevat tiedot sitä tiedustelevalle taholle.

Kun kyse on rikoksen selvittämisestä Suomessa, on mahdollista, että keskusrikospoliisi voi pyytää virka-apua ulkomaiselta poliisilaitokselta tiettyjen tietojen selvittämiseksi. Laittoman verkkopalvelun ylläpitäjän yhteystiedot tai verkkotunnuksen haltijan tiedot voisivat olla tällaisia keskeisiä tietoja.

Riippuu kuitenkin kunkin maan lainsäädännöstä, mitä toimivaltuuksia poliisiviranomaisilla on saada tietoja esim. maatunnuksen alla olevien verkkotunnuksen haltijoista. Joissakin maissa verkkotunnuspalveluntarjoajat tarjoavat rekisteröintiä anonyymisti vaikka tämä ei ole kansainvälisten suositusten mukaista.

Toisaalta ulkomaiset verkkotunnusoperaattorit tekevät verkkotunnuksen haltijan kanssa sopimuksen verkkotunnuksen rekisteröinnistä.

Verkkotunnuksen haltijan ja sen rekisteröineen organisaation välisessä sopimuksessa on myös useimmiten määräys siitä, minkä maan lakia verkkotunnuksesta aiheutuviin riitoihin sovelletaan. Tällainen ehto on luonteeltaan prorogaatiosäännös tai lainvalintasäännös.

Esimerkiksi verkkotunnusoperaattori Afiliassa on sopimuksissaan lainvalintasäännös, joka viittaa Englannin lainsäädäntöön. Mikäli verkkotunnuksen rekisteröimiseen sovelletaan Englannin lakia, riippuvat mahdollisuudet pyytää verkkotunnusoperaattoria sulkemaan rekisterissä oleva verkkotunnus siitä, onko tällainen toimenpide mahdollinen Englannin lain mukaisesti. Jos näin on, voisi oikeudenhaltija saada suomalaisen tuomioistuimen

¹¹⁸ Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO, WIPO Internet Domain Name Process, <http://www.wipo.int/amc/en/processes/process1/report/finalreport.html>

antaman määräyksen täytäntöönpanon järjestymään kansainvälisen oikeusavun perusteella. Mikäli lainvalintasäännös osoittaa EU-maiden lainsäädäntöön, on oikeudenhaltijalla aina paremmat mahdollisuudet edellyttää verkkotunnusoperaattorilta toimenpiteitä.

Lainvalintasäännösten lisäksi yksittäisten verkkotunnusoperaattoreiden omiin ehtoihin saattaa sisältyä ehtoja, joiden nojalla verkkotunnuksen peruuttaminen on mahdollista. Joskus verkkotunnusoperaattorit ovat varanneet itselleen oikeuden peruuttaa tunnus, jos sitä on käytetty toimintaan, joka rikkoo lakia tai tuomioistuimen määräystä.

Suomessa on riittävät mahdollisuudet puuttua verkkotunnuksiin, joita käytetään laittomiin tarkoituksiin. Koska tekijänoikeussuojan piirissä olevaa aineistoa hyödyntävät laittomat palvelut eivät useimmiten enää sijaitse Suomessa, olisi toimenpiteet varmistettava koskien muissa maissa sijaitsevia verkkotunnusoperaattoreita.

Verkkotunnuksen sulkemisesta olisi mahdollista säätää EU:n teollis- ja tekijänoikeuden täytäntöönpanosta annetussa direktiivissä, ns. enforcement-direktiivissä.

Direktiiviin, jonka muuttaminen on ollut esillä komissiossa jo vuodesta 2011, olisi mahdollista liittää säännös, jonka mukaan jäsenvaltiot velvoitettaisiin varmistamaan, että oikeudenhaltijan on mahdollista saada verkkotunnus suljettua, kun poliisi- tai syyttäjäviranomainen on pyytänyt tunnuksen sulkemista sen vuoksi, että on todennäköisiä syitä epäillä verkkotunnusta käytettävän rikoksen tekemiseen.

Verkkotunnuksen sulkeminen olisi siten mahdollista vain rikosprosessin edellytykset täyttävissä tapauksissa, kuitenkin niin, että olisi riittävää että poliisilla tai syyttäjäviranomaisella olisi todennäköisiä syitä epäillä rikosta. Sulkeminen ei edellyttäisi, että verkkotunnuksen haltijat ja laittoman palvelun ylläpitäjät saataisiin vastaamaan syytteisiin.¹¹⁹

Koska useat laittomat palvelut käyttävät verkkotunnusoperaattoreita, jotka sijaitsevat EU:n ulkopuolella olisi tärkeää, että verkkotunnuksen sulkemisen mahdollistava lainsäädäntö olisi voimassa kansainvälisellä tasolla. Tämä olisi mahdollista ainoastaan kansainvälisellä sopimuksella. Nykyisin verkkotunnuksista ovat olemassa vain WIPO:ssa valmistellut suositukset verkkotunnusten hallinnoinnissa.¹²⁰

Keskusrikospoliisin arvio

Keskusrikospoliisin arvion mukaan poliisin kansainväliset tiedonsaantimahdollisuudet ovat periaatteessa samat kuin kansalliset. Jotta virka- tai oikeusapupyynnö voidaan tehdä ulkomaille, tulee tiedonsaantiin oikeuttava kansallinen toimivalta olla olemassa. Keskeisin tiedonsaantia koskeva toimivaltasäännös on poliisilain 36 §.¹²¹

Toinen kysymys on, onko pyynnön kohteena olevalla valtion asianomaisella viranomaisella mahdollisuus toimittaa pyydetty tiedot. Tässä suhteessa este voi olla lainsäädännöllinen. Eräät maat voivat edellyttää että ns. kaksoisrangaistavuuden ehdon täyttymistä.

¹¹⁹ Verkkotunnuslaissa sulkeminen on mahdollista tilapäisesti esim. vuoden ajaksi. Verkkotunnuksen lopullinen peruuttaminen voisi olla mahdollista esimerkiksi silloin, jos tuomioistuin on kieltänyt verkkotunnuksen käytön laittomaan tarkoitukseen. Tällöin tuomioistuin olisi arvioinut tekijänoikeuden loukkausta ja vastaanottanut todistelua asiasta. Tuomioistuin varaisi osapuolille mahdollisuuden tulla kuulluksi.

¹²⁰ First and second WIPO Internet Domain Name Process, www.wipo.org. Maailman henkisen omaisuuden järjestön yleiskokouksessa on 2012 päätetty, että verkkotunnuksia koskevaa prosessia kehitetään edelleen vuodesta 2013 lähtien, lähinnä tavaramerkkisuojan ja verkkotunnusten rajapinnassa.

¹²¹ Poliisilaki 36 § (7.4.1995/493) Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä. 3 mom. "Poliisilla on oikeus saada teleyritykseltä ja yhteisötilaajalta tai teknisellä laitteella yhteystiedot sellaisesta teleliittymästä, jota ei mainita julkisessa luettelossa, tai teleliittymän, sähköpostiosoitteen, muun teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöivät tiedot, jos tietoja yksittäistapauksessa tarvitaan poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi." (15.7.2005/525)

Esimerkiksi Virossa kunnianloukkaus ei ole rikos, joten Viron viranomaiset eivät tältä osin anna virka- ja oikeusapua Suomelle.

Käytännössä tiedon saannin tehokkuuteen voi vaikuttaa myös miten pyyntöä koskevat rikosjutut yleisesti ottaen priorisoidaan asianomaisessa maassa. Tähän ongelmaan törmätään esimerkiksi etumaksupetosjutuissa. Eräät maat ovat asettaneet rikosvahingoille minimirajan, jotta siellä ylipäättään tehtäisiin asialle mitään. Vaikka rikosvahinko ylittäisikin asetetun rajan, jutun tutkinnan priorisointi tapahtuu kyseisen maan mukaisesti.

Lopuksi tulee muistaa, että pohjoismaat ja suhteellisen harva muu maa muodostavat maailman järjestäytyneimmät yhteiskunnat. Muissa maissa virka-avun saaminen voi olla hyvin vaikeaa. Monessa maassa rikollisuusongelmat ovat sitä luokkaa, että viranomaisten voimavarat on kohdistettava aivan muuhun kun aineettomien oikeuksien vaalimiseen.

III Toimenpiteet luvattoman verkkojakelun ehkäisemiseksi ulkomailla

1 Norja

Norjassa on valmisteltu lainsäädäntöä laittoman verkkojakelun vähentämiseksi vuodesta 2010. Valmistelu on kohdistunut sekä kirjemenettelyn selvittämiseen, että laittomien verkkosivustojen estämismääräyksen valmisteluun.

Helmikuussa 2013 Norjassa saatettiin Stortingetiin ehdotus toimenpiteistä Internet-loukkauksissa. Lainmuutokset tulivat voimaan 1.7.2013.

Lainmuutoksilla vahvistettiin oikeudenhaltijoiden mahdollisuuksia oikeuksiensa täytäntöönpanoon Internetissä. Lainmuutos toteutettiin mahdollisimman tasapainoisesti eri osapuolten kannalta niin, että tekijänoikeuden täytäntöönpanoon liittyvät muut näkökohdat, kuten yksityisyyden suoja, oikeusvarmuus ja sananvapaus on otettu huomioon. Esitys ei sisältänyt toimenpiteitä, joilla yksittäisten ihmisten verkkoyhteys olisi mahdollista katkaista.

Lainmuutoksen jälkeen oikeudenhaltijat voivat saada saatavilleen tiedot siitä, kuka on tietyn IP-liittymän haltija. Yhteystiedot kuuluvat teleoperaattorin vaitiolovelvollisuuden piiriin. Tuomioistuin voi määrätä, että teleoperaattorin on luovutettava yhteystiedot, jos tarve niiden luovuttamiselle katsotaan painavan enemmän kuin teleoperaattorin vaitiolovelvollisuus. Arvioinnissa otetaan huomioon oikeudenhaltijan tarve saada haltuunsa yhteystiedot yksittäistapauksessa riippuen loukkauksen vakavuudesta, laajuudesta ja sen aiheuttamasta vahingosta. Oikeudenhaltijoille annettiin myös valtuus henkilötietolain estämättä tallentaa tietoja loukkaajista mahdollisia oikeustoimia varten.

Lisäksi säädettiin tuomioistuimen mahdollisuudesta velvoittaa teleoperaattori estämään pääsyn tai vaikeuttamaan pääsyä verkkosivulle, joka sisältää tekijänoikeudella suojattua aineistoa, erityisesti vakavissa tapauksissa. Internetissä on vaikeaa saada oikeudenloukkauksia loppumaan pelkästään kohdistamalla toimenpiteitä varsinaisiin loukkaajiin, joita useimmiten ei voida tunnistaa tai jotka eivät muuten ole kiinnostuneita toiminnan lopettamisesta.

Norjalaiset operaattorit voidaan sen sijaan tunnistaa ja heillä on mahdollisuudet estää tai vaikeuttaa pääsyä näihin palveluihin. Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voi velvoittaa teleoperaattoria silloin, kun tämän palveluja käytetään tekijänoikeuden loukkaamiseen. Operaattoreiden katsotaan välittävän luvattoman aineiston asiakkaidensa saataville.

Hallituksen esityksessä menettelylle säädettiin ankarat edellytykset. Kyseessä tulisi olla verkkosivu, joka laajassa mittakaavassa sisältää aineistoa, joka ilmiselvästi loukkaa tekijänoikeuksia. Tuomioistuimen on lisäksi toimitettava laaja intressiarviointi osapuolten välillä – määräyksen antaminen tulee olla mahdollinen vain jos sitä tukevat näkökohdat painavat enemmän kuin sitä vastaan puhuvat näkökohdat. Tuomioistuimen tulee erityisesti huomioida sananvapaus ja informaation suoja. Sekä teleoperaattorille, että verkkosivun ylläpitäjälle tulee varata mahdollisuus tulla kuulluksi ennen määräyksen antamista.

Ehdotus perustuu tietoyhteiskuntadirektiivin 8 artiklan 3 kohtaan. Kulttuuriministeriön arvion mukaan ehdotus on tekijän- ja teollisoikeuksien täytäntöönpanosta annetun direktiivin (enforcement-direktiivi) mukainen.

Hallituksen esityksessä sisältyi pohdintaa koskien nk. kirjemenettelyä, jossa liittymänhaltijaa informoidaan siitä, että liittymää on käytetty tekijänoikeuden loukkaamiseen. Selvitetyssä mallissa oli myös arvioitu mahdollisia seuraamuksia, ellei laitton toiminta lopu. Ministeriön arvion mukaan on katsottu, ettei tässä vaiheessa ole syytä ehdottaa tätä koskevaa lainsäädäntöä.

2 Tanska

Tanskassa tekijänoikeuksia Internetissä käsitellyt toimikunta (Udvalget om ophavsrettigheder på internettet) antoi keväällä 2011 selvityksen tekijänoikeuksista Internetissä¹²². Toimikunta arvioi muun muassa sitä, olisiko maahan syytä säätää kirjemenettely, jossa teleoperaattori lähettäisi kirjeitä niille IP-osoitteiden haltijoille, joiden oli havaittu ladanneen aineistoa laittomalta verkkosivulta. Operaattori seuraisi kirjeiden vastaanottamista ja kun kolmas kirje olisi lähetettävissä samalle vastaanottajalle, teleoperaattori ilmoittaisi asiasta oikeudenhaltijalle, joka voisi vaatia yhteystietojen luovuttamista sillä perusteella.

Kulut olisivat tulleet pääsääntöisesti oikeudenhaltijoiden maksettavaksi. Järjestelmää vastustivat erityisesti kuluttajien edustajat ja teleoperaattorit.

Syksyllä 2012 kulttuuriministeriö päätti, ettei kirjemenettelyä esitetä tässä vaiheessa. Sen sijaan ministeriö esitti kahdeksaan aloitteeseen perustuvaa linjausta, joiden avulla vahvistettaisiin laillisten luovaan sisältöön perustuvien palvelujen kehitystä ja levinneisyyttä ja samalla vaikutettaisiin vähentävästi luvattomaan verkkojakeluun.

Aloitteet pitivät sisällään muun muassa innovaatiofoorumin perustamisen, yhteisen tiedotustoiminnan tehostamista sekä dialogia käyttäjien kanssa. Teleoperaattoreiden aloite on ollut informoida asiakkaitaan muun muassa turvallisten verkkoyhteyksien käyttämisen tarpeellisuudesta mm. oman laskutuksensa yhteydessä. Aloilla yritetään saavuttaa synergiaetuja. Innovaatiofoorumi aloitettiin kevään 2013 aikana järjestettävällä kick-off-tapahtumalla.

Yksi kahdeksasta aloitteesta on ns. ”Share with care” -kampanja¹²³, joka alkoi elokuussa 2013 ja jatkuu tammikuuhun 2014. Kampanja keskittyy kansalaisiin yleisesti mutta erityisesti nuoriin. Sen tarkoituksena on perehtyä saatavilla oleviin tutkimuksiin mm. luvattomasta verkkojakelusta ja toisaalta laillisten palveluiden kehityksestä ja käyttöönotosta esittää niistä sekä uusista tutkimuksista saatavia tietoja uudessa analyyttisessä valossa. Tavoitteena on tuottaa helposti ymmärrettävää aineistoa digitaalisten markkinoiden tilanteesta, jota sekoittavat usein ristiriitaiset tutkimustulokset.

Kampanjassa on käytössä ns. nudging-metodi, eli positiivisen vaikuttamisen malli, jossa nuoria kerätään yhteen miettimään omaa verkkokäyttäytymistään ja sen laillisuutta ja sitä, miten heidät saisi kiinnostumaan tarjolla olevista laillisista palveluista. Kampanjassa selvitetään myös nuorten maksuhalukkuutta uusista laillisista palveluista. Lisäksi heille annetaan mahdollisuus osallistua uusien laillisten palvelujen kehittämiseen.

Kampanjan tavoitteena on laajentaa nuorten ymmärrystä digitaalisten markkinoiden toiminnasta ja lainalaisuuksista sekä muuttamaan nuorten käsityksiä omasta ja toistensa

¹²² Rapport fra udvalget om ophavsrettigheder på internettet 2011

<http://kum.dk/servicemenu/publikationer/2011/ophavsrettigheder-pa-internettet/>

¹²³ www.sharewithcare.dk

verkkokäyttäytymisestä esim. erityisten pikatestien avulla, jotka toimivat älypuhelimilla. Lisäksi hakurobotit analysoivat kuukausittain avoimilla verkkofoorumeilla käytävää keskustelua näihin kysymyksiin liittyen.

Kampanja tuottaa kuukausiraportteja eri alojen kehityksestä ja niissä pyritään mm. purkamaan luvattomaan verkkojakeluun ja tekijänoikeuslainsäädännön toimivuuteen liittyviä myyttejä.

Tanskassa on mahdollista määrätä teleoperaattori estämään pääsy laittomaan verkkopalveluun. Vastuu laittomien verkkosivujen blokkaamisen käytännön järjestämisestä kuuluu Tanskan kulttuuriministeriön mukaan oikeudenhaltijoille ja teleoperaattoreille. Osapuolet valmistelevat tällä hetkellä toimintaohjeita, joiden kehitystä ministeriö seuraa. Kirjallinen toimintaohje koskisi yhtä teleoperaattoria koskevan pääsyn estoa koskevan määräyksen toteuttamista vapaaehtoisesti myös muiden teleoperaattoreiden toimesta. Asista ei tarvitsisi säätää erikseen, kun tuomioistuin on jo todennut kyseisen palvelun olevan laiton ja määrännyt vähintään yhden teleoperaattorin estämään pääsyn siihen. Kirjallista sopimusta ei vielä ole allekirjoitettu mutta järjestely toimii kuitenkin jo käytännössä. Tanskassa olisi siis mahdollista laajentaa yhtä operaattoria koskeva määräys myös muita operaattoreita koskevaksi.

3 Ranska

Ranskassa on ollut voimassa kirjemenettelyä muistuttava ns. asteittaisen puuttumisen mahdollistava lainsäädäntö vuodesta 2009. Muutoksia tehtiin muun muassa tekijänoikeuslakiin, ja säädettiin laki tekijänoikeuden rikosoikeudellisesta suojasta Internetissä. Opetusta koskevaa lainsäädäntöä täydennettiin siten, että opetukseen tulee sisältyä tietoa tekijänoikeudella suojatun aineiston laittoman lataamisen ja jakelun vaaroista taiteelliselle luovuudelle.

Internetissä tapahtuvaa teosten levitystä ja tekijänoikeuksien suojaa valvomaan perustettiin uusi viranomainen nimeltä HADOPI (Haute Autorité pour la Diffusion des Œuvres et la Protection des Droits sur Internet). Viraston tehtävänä on edistää lainsäädännön kehitystä ja seurata teosten laillista ja laitonta käyttämistä julkisissa viestintäverkoissa, suojella luovia teoksia tietoverkoissa sekä säännellä teknisiä suojauksia ja teosten tunnistamismenetelmiä ja seurata niiden kehitystä.

Lainsäädäntö sisältää mahdollisuuden ilmoitusten lähettämiseen Internetissä tekijänoikeuksia loukkaaville sekä teleyhteyden katkaisemiseen tuomioistuimen määräyksellä oikeudenloukkauksesta annettavan tuomion yhteydessä.

Saatuaan epäilystä oikeudenloukkauksesta tiedon oikeudenhaltijoiden puolesta Internet-liikennettä seuraavalta taholta HADOPI pyytää teleyritykseltä, jonka tarjoamaa liittymää käytetään epäilyyn loukkaukseen, tiedon IP-osoitteen haltijasta ja velvoittaa teleyrityksen lähettämään sähköpostitse teleliittymän haltijalle opastavan ilmoituksen, jossa muistutetaan tekijänoikeuslain säännöksistä ja niihin sisältyvistä velvollisuuksista.

Ilmoitus sisältää myös tietoa laillisista sisältöpalveluista, teknisistä suojakeinoista sekä tekijänoikeuksia loukkaavien tekojen ja käytäntöjen vaikutuksista luovuudelle ja kulttuuri-sektorin taloudelle. Jos oikeudenloukkaus toistuu kuuden kuukauden sisällä ensimmäisestä tapauksesta, lähetetään uusi ilmoitus, tällä kertaa kirjattuna kirjeenä tai muuten todistettavasti. Ilmoituksiin sisältyy tieto siitä, milloin epäilty tekijänoikeuden loukkaus on tapahtunut. Ilmoituksen saajalla on oikeus tulla kuulluksi, ja pyynnöstä annetaan tieto esimerkiksi siitä, mitä aineistoa epäilty loukkaus koskee. HADOPI:lla on oikeus säilyttää oikeudenloukkaajien yhteystiedot toimenpiteiden toteuttamisen edellyttämän ajan.

Mikäli oikeudenloukkaus tapahtuu kolmannen kerran vuoden kuluessa, asia siirtyy tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuin voi tietoverkossa tapahtuvasta tekijänoikeuden loukkauksesta antamansa tuomion yhteydessä määrätä laissa säädettyin edellytyksin teleyhteyden katkaistavaksi enintään vuoden ajaksi. Tänä aikana oikeudenloukkaaja ei voi hankkia liittymää toiselta liittymäntarjoajalta.

Laki edellyttää, että teleyritysten asiakassopimuksiin otetaan selvä viittaus laissa oleviin säännöksiin siitä, ettei liittymää saa käyttää tekijänoikeutta loukkaaviin toimiin, samoin

kuin viittaukset toimenpiteisiin, joihin loukkauksen johdosta voidaan ryhtyä, ja rikos- ja siviilioikeudellisiin seuraamuksiin tekijänoikeuksien loukkaustapauksissa.

Tiedot lainsäädännöstä saaduista kokemuksista ovat olleet ristiriitaisia. HADOPI on omista tutkimuksistaan todennut toimintansa vaikuttaneen siihen, että laitton verkkojakelu on tuntuvasti vähentynyt asteittaisen puuttumisen mahdollistaman lainsäädännön voimaantumisen jälkeen. HADOPI:n keräämien tietojen mukaan 95 prosentille ensimmäisen kirjeen vastaanottaneista tahoista ei tarvinnut lähettää toista kirjettä lain mukaisen määräajan kuluessa. Vastaavat luvun toisen ja kolmannen kirjeen lähettämisen jälkeen olivat 92 % ja 98 %. Eli kirjeiden määrä väheni radikaalisti jokaisen kierroksen jälkeen. Lähetettyjen ensimmäisten viestien määrä on noussut vuodesta 2010 lukien lähes 1,5 miljoonaan ja toisen vaiheen kirjeiden lukumäärä noin 125000. Kolmannen ja viimeisen vaiheen kirjeitä lähetettiin vuonna 2012 noin 450 kappaletta.

Viimeisimpien tulosten perusteella tammikuussa 2013 HADOPI on ilmoittanut, että laillisten palvelujen käyttö on nousussa ja laittomien laskussa Ranskassa.

Ranskan kulttuuriministeri on kuitenkin kesällä 2012¹²⁴ osoittanut ankaraa kritiikkiä HADOPI:n toiminnan tehokkuutta kohtaan, erityisesti toiminnan aiheuttamien kulujen johdosta. Järjestely maksaa 12 miljoonaa euroa. HADOPI:n palveluksessa on 60 virkamiestä. Kulttuuriministeri on myös katsonut, että verkkoyhteyden katkaiseminen olisi suhteeton seuraamus laittomasta verkkolataamisesta. HADOPI ei myöskään ollut ministerin mukaan onnistunut tehtävässään kehittää laillisia vaihtoehtoja laittomalle verkkojakelulle.

Toukokuussa 2013 julkaistiin nk. Pierre Lescuren raportti n. 80 kannanotosta kulttuurista digitaalisilla markkinoilla. Raporttiin sisältyivät mm. ehdotus HADOPI:n tehtävien siirtämisestä viestintävirastolle (CSA) ja pohdintaa mahdollisten uusien täytäntöönpanokeinojen säätämisestä nykyisen asteittaisen puuttumisen rinnalle. HADOPI-järjestelmää ei ole tarkoitus purkaa.

Ranskassa on myös annettu ensimmäinen päätös pääsyn estämisestä laittomille verkkosivuille. Ranskalainen alioikeus päätti joulukuussa 2013, että kolmen suurimman hakukoneyhtiön (Google, Microsoft, Yahoo) olisi estettävä pääsy 16 laittomaan palveluun¹²⁵ hakukoneidensa kautta. Samalla estoa haettiin myös teleoperaattoreiden osalta.¹²⁶ Päätös ei ole lopullinen, vaan siitä voidaan vielä valittaa.

124 Hadopi 'ineffective' - French Culture Minister,
<http://www.musicweek.com/news/read/hadopi-fails-to-stop-Internet-piracy/051288>

125 Palveluita pidettiin "lähes yksinomaan" laittomina.

126 Digitoday 4.12.

<http://www.digitoday.fi/yhteiskunta/2013/12/02/ranska-nettijateille-piraattisivut-piiloon-ja-sassiin/201316757/66>
Uutisen mukaan Google oli kyllä pyrkinyt puuttumaan piratismiin eri keinoin omista palveluissaan ilman käräjöintiäkin. Yhtiö on poistanut jatkuvalla syötöllä piratismiin liittyviä hakutuloksia, joista sisällön oikeuksien omistajat ovat valittaneet. Hakukoneessaan yhtiö on lakannut ehdottamasta joitakin piratismiin usein liitettyjä hakusanoja kuten "Pirate Bay". Haku onnistuu kuitenkin sanoilla: "Pirate Bayn kierto". Google on myös palauttanut nettihakijoille joitakin ristiriitaisia ehdotuksia kuten BitTorrent.

4 Iso-Britannia

Yhdistyneiden kuningaskuntien parlamentti hyväksyi 8 päivänä huhtikuuta 2010 ns. Digital Economy -lakipaketin, joka sisältää toimenpiteitä suojattujen sisältöjen luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi. Lain tavoitteena oli vähentää luvatonta verkkojakelua merkittävästi seuraavien 2—3 vuoden kuluessa.

Viestintälakiin (Communications Act) hyväksytyt lisäykset muodostavat kolmiporaisen toimenpidekehikon. Ensivaiheessa teleyrityksellä on velvollisuus lähettää ilmoitus asiakkaalleen, jonka hallussa olevaa liittymää on havaittu käytetyn tekijänoikeuden loukkaukseen. Ensimmäiset ilmoitukset on tarkoitus lähettää vuodenvaihteessa 2014/2015.

Asiakkaalle lähetettävän ilmoituksen sisältö on laissa tarkasti säännelty. Liittymänhaltijalle tulee viestissä varata riittävästi tietoa kyseessä olevasta väitteestä, että siihen voi perustaa vastaväitteen. Liittymänhaltijalle tulee varata myös toimiva valitustie.

Vastuu oikeudenloukkausten havainnoinnista on oikeudenhaltijoilla, jotka toimittavat teleyrityksille tiedot havaituista oikeudenloukkauksista (yhteyden IP-numero ja ajankohta sekä kuvaus oikeudenloukkauksesta). Teleyrityksen on pidettävä luetteloa asiakkaistaan, joille ilmoitus on lähetetty, ja oikeudenhaltijan pyynnöstä annettava luettelo sellaisessa muodossa, että loukkaajan henkilöllisyyttä ei paljasteta.

Oikeudenhaltijoiden ja teleyritysten tulee sopia alan käytänteistä (mm. kustannusten korvaamisesta ja tilaajien mahdollisuudesta oikaista oikeudenhaltijan loukkausilmoituksen tietoja), jotka asiaa valvova viranomainen Ofcom (Office of Communications) hyväksyy. Jollei alan itsesääntelyä saada aikaan kuuden kuukauden kuluessa lain voimaantulosta, Ofcomin tulee antaa käytäntösäännöt.

Seuraavassa vaiheessa Ofcom velvoitetaan seuraamaan verkkojakelun kehitystä ja raportoimaan siitä ministerille 12 kuukauden välein ja tekemään väliraportteja joka kolmas kuukausi. Sen tulee tehdä selkoa mm. oikeudenloukkausten määristä, oikeudenhaltijoiden toimista laillisen kaupan edistämiseksi, tiedotuskampanjoista, oikeudenhaltijoiden tekemien loukkausilmoitusten lukumääristä sekä oikeusprosessien lukumääristä.

Raporttien perusteella toimivaltainen ministeri voi määrätä Ofcomin arvioimaan sitä, onko perusteltua määrätä teleyritykset soveltamaan Internetin käyttöä rajoittavia teknisiä toimia oikeudenloukkausten vähentämiseksi. Tässä tarkoitettu tekninen toimi voi olla asiakkaan yhteyden nopeuden rajoittaminen, pääsyn estämisen tiettyyn materiaaliin tai materiaalin käytön estäminen, yhteyden väliaikainen katkaiseminen tai asiakkaan palvelun rajoittaminen muulla tavoin.

Määräys teknisten toimien käyttöön ottamisesta voidaan antaa aikaisintaan 12 kuukauden kuluttua siitä, kun osapuolet tai Ofcom ovat saattaneet voimaan alan käytänteet. Ofcomin on myös laadittava ohjeistus, jossa määritellään muun muassa teleyrityksen asiakkaan mahdollisuus valittaa teknisen toimen täytäntöönpanosta.

Edelleen laki sisältää valtuussäännöksen, jonka nojalla toimivaltainen ministeri voi antaa säädöksen, joka mahdollistaa tuomioistuimen määräämään teleyrityksen yksittäistapauksessa estämään pääsyn Internet-sivustolle tai osoitteeseen, jota on käytetty tai todennäköisesti käytetään tekijänoikeuden loukkaukseen. Kielto määräys voi koskea sivustoja tai osoitteita, joista levitetään tai tarjotaan merkittävässä määrin loukkaavaa aineistoa tai joista avustetaan pääsyä (esim. tarjotaan linkkejä) loukkaaviin sivustoihin tai aineistoihin.

Vuonna 2012 Ofcom tutki sitä, miten kirjemenettely vaikuttaisi kuluttajakäyttäytymiseen. Pelotevaikutus kirjeen lähettämisestä ja verkkoyhteyden katkaisemisesta vaikuttaisi 22 prosenttiin vastaajista niin, että he lopettaisivat laittoman toiminnan. Vastaajista 16% lopettaisi laittoman palvelun käyttämisen sen perusteella, että heille tulisi ilmoitus siitä, että liittymää on käytetty laittomaan lataamiseen. Mikäli kirjemenettely johtaisi verkkoliittymän nopeuden hidastamiseen, noin 14 % vastaajista lopettaisi laittoman palvelun käyttämisen.¹²⁷

Tuomioistuin voi Yhdistyneen kuningaskunnan tekijänoikeus-, patentti- ja mallioikeuslain (Copyrights, Designs and Patents Act 1988) 97a §:n nojalla määrätä teleoperaattorin estämään pääsyn verkkosivuille, joka vakavasti loukkaavat tekijänoikeutta. High Court¹²⁸ määräsi vuonna 2011 tämän säännöksen nojalla, että British Telecommunications plc:n täytyy estää asiakkaidensa pääsy tekijänoikeuksia loukkaavalle ”newzbin.com” verkkosivustolle. Tapauksessa verkkosivuston isäntäpalvelin oli siirretty ulkomaille ja sen ylläpitäjä oli tuntematon. Näin ollen kieltotuomio oli ainoa tehokas keino lopettaa oikeudenloukkaus tai ainakin merkittävästi vähentää ko. laittoman palvelun käyttöä. Tuomion mukaan eston toteuttamisesta välittäjälle aiheutuvat kulut olivat vaatimattomia ja oikeasuhtaisia. Sen sijaan se, että oikeudenhaltijat veloitettaisiin paikantamaan loukkaavalta sivustolta erikseen jokainen tiettyyn tiedostoon johtava osoite, aiheuttaisi oikeudenhaltijoille huomattavia kuluja. Asiassa ei ollut tarvetta pyytää ennakkoratkaisua EU-oikeuden sisällöstä, koska sen tulkintaa pidettiin selvänä.

Lailliset markkinat ovat kehittyneet Isossa-Britanniassa muuta Eurooppaa nopeammin. Isona maana sillä on ollut ensimmäisenä käytössään muun muassa iTunesin kaltaiset ensimmäiset lataamiseen perustuvat lailliset palvelut. Promusic-verkkosivun perusteella laillisia palveluita on briteissä tällä hetkellä noin 70.

Isossa-Britanniassa on myös vapaaehtoisesti sovittu mm. mainostajien, maksupalveluyritysten sekä hakukoneiden (Google) kanssa toimenpiteistä laitonta verkkojakelua harjoittavien tahojen suhteen.

Laillisten sisältöpalvelujen kehittämistä on Isossa-Britanniassa tuettu muun muassa siten, että valtio tapaa osapuolia säännönmukaisesti osana valtion, teollisuuden ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa hoitavien järjestöjen välistä yhteistyöohjelmaa.

¹²⁷ Ofcomin tutkimus vuodelta 2012:

<http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/online-copyright/Intro.pdf>

¹²⁸ High Court of Justice Chancery Division: Case No. HO C 04385, Fox, Universal Studios, Warner, Disney vs. British Telecommunications LTD, 28.7.2011.

5 Yhdysvallat

Tekijänoikeuden täytäntöönpanoa koskeva valmistelutyö Yhdysvalloissa

Yhdysvalloissa olevat piratismintorjumiskeinot perustuvat Digital Millennium Copyright Act:iin vuodelta 1998. Tähän lakiin perustuu muun muassa Notice and Takedown- järjestelmä. Tätä sovelletaan ahkerasti Yhdysvalloissa ja suurimmat toimijat kuten Google ja Youtube ovat aktiivisesti poistaneet tekijänoikeutta loukkaavaa aineistoa palvelimiltaan.

Niin sanottu No Electronic Theft (NET) Act – lain perusteella tekijänoikeuden loukkauksen rangaistavuuden ehtona ei enää ole taloudellisen edun tavoittelu. Tekijänoikeuden loukkauksesta voidaan tuomita niin jakelijat kuin lataajatkin. Yhdysvalloissa korkeimmalla oikeudella on ollut keskeinen rooli luvaton verkkojakelua koskevan käytännön muo- dostumisessa. Esimerkiksi ns. Grokster-palvelua koskevalla tuomiolla vertaisverkkojakelu kiellettiin yksiselitteisesti.

Yhdysvalloissa ehdotettiin vuonna 2010 sekä edustajainhuoneessa että senaatissa lainsäädäntöä, joiden tarkoituksena oli monipuolisesti vaikuttaa piratismiin vähentämiseen tietoverkossa. Nämä olivat ”Stop Online Piracy Act” (SOPA) ja PROTECT IP Act eli Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act (PIPA).

Lainsäädännöissä ehdotettiin, että tuomioistuimet voisivat estää pääsyn tekijänoikeutta loukkaaville verkkosivuille. Yhtenä osana näihin lakiehdotuksiin sisältyivät myös keinot mainostajia, maksupalvelujen tarjoajia sekä hakukoneiden ylläpitäjiä vastaan. Internetissä lähes ennennäkemättömän kansanliikkeen aikaansaaneet SOPA- ja PIPA-lakiehdotukset kaatuivat tammikuussa 2012, eikä niitä ole sen jälkeen esitetty uudelleen.

Erityisesti PIPA-lain taustalla oli verkkotunnusten takavarikointia/sulkemista koskeva lakiehdotus, ns. Combating Online Infringement and Counterfeits Act (COICA)¹²⁹. Ehdotus annettiin syyskuussa 2010. Se sai senaatin juridisen komitean hyväksynnän mutta ei kannatusta koko senaatissa, joka johti siihen, että ehdotus myöhemmin vedettiin pois ja kirjoitettiin uudelleen. Esityksen pääsisältö oli ehdotus tuomioistuimelle annettavasta mahdollisuudesta kohdistaa verkkotunnuksen rekisteröineelle yritykselle velvollisuus takavarikoida sellaiset verkkotunnukset, jotka on ”omistettu” laittomiin tarkoituksiin (eli ”dedicated to infringing activities”). Tästä menettelystä lisää kohdassa 4.2.1.

Yhdysvalloissa on lainsäädännöllisten ehdotusten saaman valtavan vastustuksen vuoksi ryhdytty myös neuvotteluihin eri osapuolten vapaaehtoisista parhaista käytännöistä liittyen

¹²⁹ Bill S.3804. Lakiteksti luettavissa osoitteesta: <http://www.govtrack.us/congress/bills/111/s3804>

vertaisverkkopiratismiin vähentämiseen. Neuvottelut johtivat sopimukseen heinäkuussa 2011.

Vapaaehtoiisiin toimenpiteisiin perustuva ns. Copyright Alert System, CAS, perustuu sopimukseen oikeudenhaltijoiden (musiikki- ja elokuva-alan järjestöt, myös indiepuoli, ja suurimmat elokuvastudiot) ja lähes kaikkien (93%) Yhdysvaltojen teleyhteysistä vastaavien teleoperaattoreiden välillä.¹³⁰

Järjestelmä otettiin käyttöön helmikuun lopulla 2013. Kyse on ensimmäisestä ns. All-player-best practises toimenpiteestä, jolla tavoitellaan yhteistä hyötyä sisältömarkkinoilla.

Teleoperaattorit (Comcast, AT&T, Verizon, Cablevision, and Time Warner) ovat sitoutuneet ns. kuuden hälytyksen järjestelmään (six strikes rule), jossa teleoperaattorit välittävät varoituksia liittymän haltijalle.

Järjestelmä toimii niin, että ensimmäinen varoitus on pelkästään valistava. Kolmannen ja neljänteen liittymä vastanottokuittauksen saamisedellytys. Viidenteen liittymä ns. mitigation-prosessi, jossa kirjeen saaneelta edellytetään esimerkiksi tekijänoikeudellista tietoutta mittaavan kokeen tekemistä tai siihen voisi liittää seuraamukseksi väliaikainen laajakaistaliittymän nopeuden hidastaminen. Laajakaistaliittymän sulkeminen ei kuuluisi missään vaiheessa teleoperaattorin keinovalikoimiin.

Kirjeiden lähettämiseen liittyy myös sovittelumekanismi. Teleoperaattorit välittävät tietoa asiakkailleen tavoista, joilla luvaton verkkojakelua voidaan estää, esim. käyttämällä vain suojattuja yhteyksiä sekä poistamalla koneisiin asennettuja vertaisverkojen asiakasohjelmia.

Menettelyyn liittyy myös verkkoportaalin perustaminen (Center for Copyright Information, CCI), johon kerätään kuluttajien kaipaamaa tietoa siitä mistä laillisia palveluja löytyy ja mitä tietoverkossa saa ja ei saa tehdä tekijänoikeudella suojatulla aineistolla. Tekijänoikeuden loukkauksia koskeva todistelun kerääminen tulisi siirtää kolmannelle puolueettomalle taholle.

Teleoperaattoreiden kustannukset varoitusten lähettamisestä on selvitettävä ennen kuin varoituksia aletaan lähettää. Järjestelmässä teleoperaattorille kuuluu myös lähetettyjen varoitusten rekisteröinti.

Menettely sisältää myös toimenpiteet erehdyksessä lähetettyjen varoitusten korjaamisesta. Järjestelmän halutaan olevan täsmällinen ja luotettava. Yhdysvaltain välimiesmenettely-yhdistys (American Arbitration Association, AAA) voisi pyydettäessä arvioida lähetetyn varoituksen oikeellisuutta oikeudenmukaisella ja luotettavalla tavalla huomioiden kuitenkin yksityisyyskysymykset.

Vapaaehtoiisiin toimenpiteisiin perustuva sopimus on tehty myös mainostajia edustavien tahojen sekä oikeudenhaltijoiden välillä. Mainostajat ovat keskenään päättäneet toimintatavasta joka edellyttää sitä, että mainostajat välttävät mainosten sijoittamista laittomien palvelujen yhteyteen.

Niin sanottu verkkomainostajien lupaus (Online Advertiser's pledge), sisältää julistuksen siitä, etteivät mainostajat ja mainostoimistot halua tukea verkkopalveluja, jotka levittävät laittomia tuotteita, mukaan lukien tekijänoikeudella suojattua sisältöä, ja että ne sitoutuvat estämään mainostensa sijoittamisen tällaisten palvelujen yhteyteen. Sopimuksen ovat tehneet kansallisten mainostajien järjestöt (Association of National Advertisers) sekä mainostoimistojen järjestöt (American association of Advertising Agencies).

¹³⁰ Kuuden hälytyksen järjestelmästä ovat sopineet seuraavat oikeudenhaltijat: Recording Industry Association of America (RIAA), American Association of Independent Music, Motion Picture Association of America (MPAA), Independent Film and Television Association, Walt Disney Studios, Paramount Pictures, Sony Pictures, Twentieth Century Fox, Universal City Studios, Warner Bros. Entertainment, UMG Recordings, EMI Music North America, sekä teleoperaattorit: AT&T, Cablevision, Comcast, Time Warner Cable, and Verizon.

Maksupalvelujen tarjoajat (Amex, Master Card, Paypal ja Visa) ovat vastaavasti ryhtyneet piratismiin vähentämistoimenpiteisiin pitäytymällä yhteistyöstä sellaisten verkkosivustojen kanssa, jotka myyvät laittomasti valmistettuja tuotteita tai joiden avulla voidaan laittomasti ladata suojattua aineistoa.

Uusi moderni tekijänoikeuslaki Yhdysvaltoihin

Maaliskuussa 2013 Yhdysvaltojen tekijänoikeushallinnon johtaja Maria Pallante julkaisi toimintalinjaukset, joiden pohjalta Yhdysvaltojen tekijänoikeuslakia on tarkoitus alkaa päivittämään lähivuosina¹³¹. Näihin uudistuksiin liittyy myös täytäntöönpanojärjestelmän päivittäminen.

Tässä päivitystyössä tullaan tarkastelemaan kaikkia tekijänoikeusjärjestelmän peruseräitä. Keskustelun lähtökohtiin kuuluu tekijänoikeusjärjestelmän perusperiaate tekijän oikeudesta, eli siitä, että tekijänoikeusjärjestelmän tärkein tavoite on varmistaa kohtuullinen vastine luovasta työstä. Toisaalta uudistustyön toisena tavoitteena on saada tekijänoikeusjärjestelmästä toimivampi digitaalisessa ympäristössä. Pallante on kutsuttu Suomeen kertomaan uudistustyöstä joulukuussa 2013.

Myös Yhdysvaltojen talousministeriö (Department of Commerce) ja sen alainen patentti- ja tavaramerkkivirasto (USTPO) on julkaissut vihreän kirjan tekijänoikeuspolitiikasta, luovuudesta ja innovaatiosta digitaalisessa taloudessa.¹³²

Vihreässä kirjassa korostetaan tarvetta tarkastella yhdysvaltain tekijänoikeusjärjestelmää digitaalisessa online-ympäristössä. Yksi keskeinen osa vihreää kirjaa on voimassa olevien tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostamiskeinojen arviointi ja parantaminen, laillisten palvelujen kehittäminen ja toimivan Internetin säilyttäminen. Täytäntöönpanokeinojen ohella vihreässä kirjassa korostetaan lainsäädännöllisten keinojen ohella tarvetta tukea ja kannustaa sopivien vapaaehtoisten yksityisen sektorin keinojen käyttämistä luvattoman verkkojakelun vähentämisessä. Ministeriö toteaa monitoroivansa ja arvioivansa tehtyjä toimenpiteitä ja tekevänsä sen perusteella arvionsa siitä, tulisiko lisätoimenpiteistä säätää.

Vihreää kirjaa tulee seuraamaan laajat pyöreän pöydän neuvottelut ja valkoinen kirja, jossa tehtäviä toimenpiteitä tarkemmin kuvataan.

131 The Next Great Copyright Act, Maria A. Pallante http://www.copyright.gov/docs/next_great_copyright_act.pdf

132 Copyright policy, creativity, and innovation in the digital economy. The Department of Commerce Internet Policy Task Force: <http://www.uspto.gov/news/publications/copyrightgreenpaper.pdf>

IV Vaikutusten arviointi

1 Johdanto

Tässä luvussa esitetään alustavia arvioita edellä esiteltyjen toimenpiteiden vaikutuksista. Tarvittaessa voidaan harkita erillisen, laajemman selvityksen tekemistä tietyistä asiaan liittyvistä seikoista.

Vaikutusten arvioiminen tähtää käsittelyssä olleiden toimenpidevaihtoehtojen eri toimijoihin sekä yhteiskuntaan kohdistuvien vaikutusten sekä monimutkaisempien syy-seuraussuhteiden ymmärtämiseen.

Eri politiikkavaihtoehtojen tai niiden erilaisten yhdistelmien potentiaaliset seuraukset on tarpeen huomioida mahdollisimman laajasti. Esimerkiksi erilaiset tekniset ja muut sivuvaikutukset voi olla syytä huomioida erikseen.

Tässä luvussa esitetään alustava arvio eri vaihtoehtojen vaikutuksista keskeisiin perusoikeuksiin. Analyysissa huomioitavia perusoikeudellisia vaikutuksia ovat omaisuuden suoja, yksityisyyden suoja, elinkeinovapaus, sananvapaus sekä viestinnän luottamuksellisuus.

Lisäksi arvioidaan prosessioikeudellisia, yhteiskunnallisia, teknisiä ja muita vaikutuksia sekä taloudellisia vaikutuksia. Taloudellisia vaikutuksia¹³³ voidaan tarkastella teosten luomiseen ja investointiin liittyvien kannustinvaikutusten, tai suoriin rahallisten vaikutusten (tulovirtojen liikkeet) näkökulmista. Edelleen arvioidaan toimenpiteiden vaikutuksia viranomaisten toimintaan.

Luvussa IV keskeisiä vaikutuksia on arvioitu jokaisen käsitellyn toimenpiteen osalta erikseen. Yhteenvedossa Luku V) näitä arviointeja analysoidaan tarkemmin. Tällöin keskitytään erityisesti kolmeen keskeiseen seikkaan.

Nämä ovat 1) toimenpiteen toteutukseen liittyvät seikat, 2) toimenpiteen aiheuttamat kustannukset, sekä 3) toimenpiteen hyödyt ja haitat, eli sen tehokkuus luvattoman verkkojaketun vähentämisessä ja laillisten palveluiden käytön lisäämisessä. Näitä arvioidaan alustavasti viimeisessä luvussa kaavion muodossa.

¹³³ Tarkastelussa tulee tarvittaessa huomioida olennaiset kilpailulainsäädännölliset seikat.

2 Vapaaehtoiset toimenpiteet

Vapaaehtoisten toimenpiteiden vaikutuksia on vaikea seurata, koska niiden syy-seuraussuhteet ovat epäselviä. Vaikutukset riippuvat olennaisesti minkälaisista toimenpiteistä on kyse. Vaikutukset voivat kuitenkin olla yhtä tehokkaita kuin lainsäädännölliset toimenpiteet.

Ongelma on se, ettei ole varmaa minkä toimenpiteen seurauksena laiton verkkojakelu vähenee. Joitain vaikutuksia on kuitenkin myös vapaaehtoisilla toimenpiteillä.

Esimerkiksi sillä on merkitystä, että laittomat verkkopalvelut ovat saavutettavissa Googlen hakukoneen ylläpitämän nimipalvelimen avulla. Googlen suorittama vapaaehtoinen hakutulosten seulonta ja mahdollinen optimointi voi vaikuttaa olennaisesti siihen, miten helposti verkosta suojattua sisältöä etsivät henkilöt tavoittavat joko laittoman tai laillisen palvelun. Se, onko kaikki ensimmäiset kymmenen hakutukosta laittomiin palveluihin viittaavia, johtaa joskus myös vahingossa tapahtuvaan teosten laittomaan lataamiseen. Vapaaehtoisilla toimenpiteillä on siten positiivinen vaikutus laittomien palvelujen käyttämiseen ja mahdollisesti myös laillisten palvelujen löytämiseen.

On keskeistä, kuinka helposti laittomaan palveluun vievät linkit löytyvät palvelusta. Estotoimenpiteitä ei vielä ole kohdistettu Googleen, joka ylläpitää omaa nimipalvelinta. Toisaalta, Googlen linkkien käyttäminen edellyttää verkon käyttäjältä myös vertaisverkkohjelmiston lataamista.

Puuttumalla mainosten esiintymiseen laittomissa palveluissa vaikutetaan vähentävästi laittomiin palveluihin suunnattuihin rahavirtoihin. Mainostulojen poisjäänti vaikuttaa kielteisesti laittoman verkkopalvelun ylläpitäjään, koska toiminnasta jää tulot saamatta. Tämä on olennaista, sillä myös heillä on palvelun ylläpitämisestä joitain kuluja vaikka oikeudenhaltijoille ei maksetakaan korvauksia. Tärkeimpiä kuluja laittomalle palvelulle ovat verkkokapasiteetti, verkkotuki jne.

Pienentämällä laittomien palveluiden saamia tuloja laittomasta palvelusta on positiivisia vaikutuksia oikeudenhaltijoihin, sillä laitton toiminta pysynee tällöin pienimuotoisempana. Kun mainoksia ei ole, eivät palvelun käyttäjäkään osallistu laittomien palveluiden ylläpitämiseen.

Suomalaisten mainostajien toimenpiteet eivät luonnollisesti estä mainosten ilmene mistä kokonaan ko. palveluissa. Monessa maassa on kuitenkin ryhdytty kampanjoihin, joissa pyritään kansallisesti yhteisiin toimenpiteisiin mainonnan vähentämiseksi laittomissa palveluissa. Myös Suomessa Mainostajien liitto on tutustunut Yhdysvalloissa tehtyyn mainostajien järjestöjen yhteiseen sitoumukseen.

Vapaaehtoisesti toteutetut toimenpiteet aiheuttavat kustannuksia. Esimerkiksi, mikäli Google joutuu investoimaan erikseen ns. screening -teknologiaan mainosten poistamiseksi hakutuloksista, aiheutuu sille siitä jonkin verran kustannuksia. Toisaalta, koska toiminta on vapaaehtoista, voivat mukana olevat tahot myös päättää olla sijoittamatta niihin.

Mikäli kehotukset vapaaehtoiisiin toimenpiteisiin tulevat poliittiselta taholta, voi toimija tuntea velvoitetuksi toteuttaa niitä, myös omien etujensa vastaisesti.

Myös esimerkiksi maksupalveluja tarjoavien yritysten vapaaehtoisilla menettelyillä voidaan kuitenkin katsoa olleen suuri vaikutus, jos esimerkiksi Isossa-Britanniassa on voitu niiden avulla estää laittomien venäläisten palveluiden maksullinen käyttö kokonaan.

3 Tiedotus ja koulutus

Opetus- ja kulttuuriministeriössä on tehty selvitys tekijänoikeusjärjestelmän kehittämiseen varattujen määrärahojen käytöstä vuosina 2007–2011. Vuosien aikana on hakemusten perusteella myönnetty noin 2,3 miljoonaa euroa tukea mm. IPR University Centerille, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskukselle ja muille organisaatioille. Hankkeita on seurattu ja niiden vaikutusten arvioidaan olleen pääsääntöisesti hyviä. Monipuolisella materiaalilla on saavutettu hyviä tuloksia.

Tiedotus on oikeudenhaltijoita edustaville järjestöille luontevaa toimintaa, sillä heillä on asiasta paras asiantuntemus. Tiedotuksen ja koulutuksen lisäämisellä on siten positiivisia vaikutuksia kaikkiin tahoihin ml. tekijöihin.

Operaattoreihin tiedotus ja koulutus vaikuttavat siten, että se lisää niiden yleistä tietoutta tekijänoikeusasioista. Monet teleoperaattorit tuomitsevat piratismiä mutta ovat suhtautuneet kielteisesti tehokkaampiin täytäntöönpanotoimenpiteisiin, jotka edellyttäisivät teleoperaattorilta toimenpiteitä. Esimerkiksi kirjemenettelyä operaattorit vastustivat vedoten lainsäädännön puutteeseen asiasta.

Tiedotuksella on myös positiivisia vaikutuksia yhteiskuntaan yleisesti. Mitä enemmän ihmiset oppivat tekijänoikeudesta, sitä paremmin he oppivat ottamaan sen huomioon erilaisissa tilanteissa, erityisesti tietoverkossa. Toisaalta, mitä suuremmaksi yhteiskunnan tietoisuus tekijänoikeusasioista kasvaa, sitä enemmän vaatimuksia järjestelmän toimivuudelle asetetaan. Aiemmin tekijänoikeusjärjestelmä toimi varsin tehokkaasti taustalla, eikä kuluttajien tarvinnut huolehtia tai tietää siitä paljoakaan.

Toisaalta pelkkä tietoisuus tekijänoikeudesta ei riitä, vaan kuluttajilla tulee myös olla tehokkaita keinoja teosten käyttämiseen haluamillaan tavoilla, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Esim. Isossa-Britanniassa on Copyright Works¹³⁴ –nimisessä raportissa nostettu esiin ns. pienten lupien kehittäminen, jossa oikeudenhaltijat voisivat keskittyä yksittäisten mutta määrältään lukuisten ja vähempiarvoisten lupien myöntämiseen, jolloin kuluttajille annettaisiin keinot lailliseen käyttöön. Muussa tapauksessa tieto vain lisää epätietoisuutta siitä miten tekijänoikeuksien suhteen tulisi toimia tietoverkkoympäristössä.

Joskus voi olla niin, että laittomaan verkkojakeluun syyllistytään tietämättömyydestä. Tällöin tiedotuksen ja koulutuksen lisäämisellä voidaan tehokkaasti vaikuttaa laittoman toiminnan vähenemiseen. Mutta, kuten tutkimukset ovat osoittaneet, laittoman verkkojakelun taso on edelleen korkealla, vaikka ihmiset tietävät sen olevan laitonta. Tällöin pelkällä tiedotuksen ja koulutuksen parantamisella ei saavuteta olennaista muutosta piratismilukuihin.

134 Copyright works, Streamlining copyright licensing for the digital age, An independent report by Richard Hooper CBE and Dr Ros Lynch July 2012, <http://www.ipa.gov.uk/dce-report-phase2.pdf>

4 Kirjemenettely

Tässä luvussa käsitellään kirjemenettelyn vaikutuksia pääsääntöisesti vuonna 2011 rauenneen hallituksen esityksen (HE 235/2010) pohjalta. Mahdollisuuksien mukaan on arvioitu myös sen jälkeen pohdittuja muutoksia järjestelmään.

4.1 Perusoikeudelliset vaikutukset

Omaisuuksien suoja

Omaisuuksien suojasta on säädetty perustuslain 15 §:ssä, jonka mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Tekijänoikeus on omaisuuden suoja. Kirjemenettely tukisi omaisuuden suojan toteutumista ilmoittamalla havaituista loukkauksista liittymän haltijalle ja vaikuttamalla siten mahdolliseen loukkausten jatkamiseen.

Omaisuuksien suojan kannalta merkitystä on ennen kaikkea sillä, että ehdotuksella veloitetaan teleyritykset toimittamaan kolmannen tahon tuottamat ilmoitukset asiakkailleen ja tätä varten mahdollisesti tekemään muutoksia järjestelmiinsä. Omaisuuden suojan toteutumisen kannalta on keskeistä, että teleyrityksille korvattaisiin ehdotuksen mukaisesti kustannukset, jotka johtuvat velvollisuuden käytännön toteuttamisesta.

Toisaalta kustannuksia voidaan arvioida myös oikeudenhaltijan omaisuuden suojan kannalta. Jos kirjemenettelystä aiheutuvat kustannukset korvattaisiin kokonaan oikeudenhaltijoiden varoista, joutuisi oikeudenhaltija kattamaan sekä tekijänoikeuden loukkauksesta aiheutuvat vahingot, että niiden vähentämiseen tähtäävät kustannukset.

Teleoperaattorit voivat saada merkittäviä tuloja myös laittomien palvelujen käytöstä. Omaisuuden suojaan liittyy siten myös tämä puoli. Tältä osin tulee pohdittavaksi se, voitaisiinko kuluja jollain lailla jakaa osapuolten kesken, jotta kirjemenettelystä johtuvat kustannukset olisivat kohtuullisempia oikeudenhaltijoiden kannalta.

Hallituksen esityksessä kirjeen lähettämisestä aiheutuva kustannus arvioitiin olevan noin 60 euroa tai jopa 250 euroa. Oikeudenhaltijat ovat todenneet, etteivät he lähtisi kirjeitä näin korkeilla hinnoilla lähettämään. Mikäli kirjeen lähettämistä voidaan automatisoida ja siten sen hintaa alentaa olennaisesti, olisi kirjemenettely hyödyllisempi kuin sen aiheuttamat kustannukset. Myös kustannusten jakamisella voitaisiin tehdä kirjemenettelystä vartenotettava keino luvattoman verkkojakelun kitkemisessä.

Yksityisyyden suoja

Hallituksen esityksessä ehdotetulla menettelyllä olisi vaikutuksia myös tietoverkon käyttäjiin. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu ja henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Säännös viittaa tarpeeseen lainsäädännöllisesti turvata yksilön oikeusturva ja yksityisyyden suoja henkilötietojen käsittelyssä, rekisteröinnissä ja käyttämisessä. Säännös ei perustelujensa mukaan viittaa pelkästään henkilötietoja koskevaan lainsäädäntöön, kuten henkilötietolakiin, vaan edellyttää ylipäätään lainsäädännöllisiä järjestelyjä henkilötietojen suojasta.

Kirjemenettely liittyy erityisesti henkilötietojen suojaan. Tietosuojavaltuutettu katsoi erityisen tärkeäksi sen, että kirjemenettelyyn käyttöönotossa huomioidaan EU:ssa valmistella oleva uusi henkilötietoasetus ja sen vaikutukset.

Erityisesti henkilötietoasetus tuo palvelujen käyttäjien näkökulmasta merkittäviä parannuksia, kuten ilmoitusvelvollisuuden tietoturvaloukkausten yhteydessä. Halutessaan henkilöllä tulee asetuksen mukaan myös olemaan oikeus saada tietonsa poistetuksi rekisterinpitäjän rekisteristä tilanteessa, jossa henkilötietojen käsittelylle ei ole lainmukaista perustetta (right to be forgotten). Mikäli kirjemenettelyyn liittyisi kirjeiden rekisteröiminen, vaikuttaisi tämä rekisteröivälle taholle aiheutuviin kustannuksiin.

Viestinnän luottamuksellisuus

Perustuslain 10 §:n 2 momentin nojalla jokaisella kansalaisella on oikeus viestinnän luottamuksellisuuteen. Pykälän mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Viestin sisällön lisäksi säännös antaa turvaa muillekin viestiä koskeville tiedoille, joilla voi olla merkitystä viestin säilymiselle luottamuksellisena. Esimerkkinä tällaisista on säännöksen perusteluissa mainittu puhelujen tunnistamistiedot (HE 309/1993 vp, s. 53).

Kyseiset suojeltavat oikeushyvät eivät kuitenkaan ole ehdottomia, sillä niitä joudutaan tietyissä tilanteissa rajoittamaan muun muassa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuuden sitä vaatiessa. Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana. Nämä mahdollisuudet rajoittaa luottamuksellisen viestin suojaa on perusoikeusuudistuksen yhteydessä tarkoitettu tyhjentäväksi luetteloksi (HE 309/1993 vp, s. 54). Perusoikeusrajoitusten tulee olla tarkoin rajattuja, eivätkä ne saa olla laajempia kuin mitä on välttämätöntä toivotun päämäärän saavuttamiseksi.

Kirjemenettelyä koskevan vuonna 2011 rauenneen hallituksen esityksen mukaan sähköisen viestinnän tietosuojalain 11 a §:ssä ehdotettiin säädettäväksi teleyrityksen velvollisuudesta välittää tekijänoikeuden loukkaamista koskeva ilmoitus teleliittymän tilaajalle ja oikeudesta käsitellä sitä varten viestin tunnistamistietoja. Perustuslakivaliokunnan vakiintuneessa käytännössä viestin tunnistamistietojen on katsottu jäävän luottamuksellisen viestin salaisuutta suojaavan perusoikeuden ydinalueen ulkopuolelle (PeVL 23/2006 vp, s. 2—3, PeVL 3/2008 vp, s. 2). Tunnistamistietojen salaisuuden suojaan puuttuvan sääntelyn on kuitenkin täytettävä perusoikeuksien rajoittamisen yleiset edellytykset (PeVL 23/2006 vp, s. 3).

Ehdotettu sääntely merkitsisi muutosta nykyiseen oikeustilaan verrattuna. Teleyritykset säilyttävät ja käsittelevät tunnistamistietoja omaa liiketoimintaansa varten laissa säädetyin edellytyksin. Lisäksi tietoja säilytetään ja käsitellään laissa säädetyllä tavalla viranomaisten

tarpeita varten. Ehdotuksen mukaan teleyritys velvoitettaisiin käsittelemään sen omaa liiketoimintaa varten kertyneitä tunnistamistietoja ja toimittamaan näiden tietojen perusteella ammattimaista tekijänoikeuksien valvontaa harjoittavan organisaation ilmoitus teleliittymän haltijalle. Ehdotus merkitsisi rajoitusta perustuslain turvaamaan luottamuksellisen viestin suojaan. Rajoituksella varmistettaisiin poliisitutkinnalle ja oikeudenkäynneille vaihtoehtoinen menettelytapa ja kohdennettu viestintä yhteiskunnassa jo pitkään vallinneessa tilanteessa, jossa tietoverkoissa anonyymisti saatetaan yleisön saataville tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilmaiseksi ja ilman oikeudenhaltijoiden lupaa sellaisessa määrin, että toiminta vaarantaa tekijänoikeuksien suojan toteutumisen tietoverkoissa laaja-alaisesti ja pysyvästi sekä samalla heikentää kulttuurin taloutta. Näin ollen rajoitusta on pidettävä painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimana.

Ehdotus merkitsisi periaatteellista muutosta tunnistamistietojen käyttämiselle. Tietoja käytettäisiin kolmannen osapuolen aloitteesta tapahtuvan kohdennetun viestinnän mahdollistamiseksi. Teleyritys ei kuitenkaan keräisi uusia tunnistamistietoja vaan ainoastaan käyttäisi olemassa olevia tietoja ilmoitusten toimittamiseksi.

Lakiehdotus ei olisi ongelmallinen myöskään ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/1990; Euroopan ihmisoikeussopimus) tai yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa käsittelyssä tehdyn yleissopimuksen (SopS 36/1992; Euroopan neuvoston tietosuojasopimus) kannalta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön mukaan viranomaisten puuttumisessa yksityisiin oikeuksiin on noudatettava välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden vaatimuksia. Puuttumisen on näin ollen palveltava yksityiskohtaisia, täsmällisiä ja laillisia tarkoituksia ja se on toteutettava tavalla, joka on puuttumisen tarkoituksen suhteen riittävä, asianmukainen ja oikeasuhtainen.

Ehdotetut käsittelyoikeudet olisi rajattu mahdollisimman yksiselitteisesti ja tarkkarajaisesti. Perustuslakivaliokunta on pitänyt säilyttämismuutoksen vähimmäissisällön kannalta olennaisena, mihin tietoihin tai tietotyyppeihin velvollisuus kohdistuu. Tällaisten sääntelyn kannalta olennaisten seikkojen ja rajausten tulee käydä säännöksistä ilmi täsmällisesti (PeVL 35/2004 vp, s. 3/II).

Ehdotus kirjemenettelystä ei olisi perusoikeusjärjestelmän kannalta ongelmallinen. Sääntely olisi yhteiskunnan tärkeän edun turvaamiseksi tarpeellinen ja sen aiheuttamat yksityisyyden suojan tai luottamuksellisen viestin suojan rajoitukset ovat järkevässä suhteessa sääntelyn tavoitteen kanssa. Säännöksellä ei myöskään puututtaisi luottamuksellisten viestien sisältöihin.

Eduskuntakäsittelyssä olleen ehdotuksen mukaan teleyritys ei myöskään säilyttäisi tietoa siitä, kenelle tekijänoikeusilmoitus on toimitettu. Yksityisyyden suojan ja yksityisen viestin salaisuuden suojan ydinalueet jäisivät koskemattomiksi, sillä tietoa siitä, mitä aineistoja on luvattomasti jaettu, ei teleliittymän tilaajalle lähetettävään ilmoitukseen saa ehdotuksen mukaan sisällyttää. Ilmoituksella ei olisi myöskään minkäänlaisia oikeusvaikutuksia. Näin ollen katsottiin, ettei ilmoituksen vastaanottajalle ollut tarpeen säätää oikeusturvakeinoja.

Sen sijaan jos kirjemenettelystä olisi oikeusvaikutuksia eli lähetetyt kirjeet säilytettäisiin ja yhteystiedot voitaisiin myöhemmin luovuttaa oikeudenhaltijalle (tuomioistuimen määräyksellä), tarvittaisiin paitsi lisäsäännöksiä lakiin myös pohdintaa siitä, onko tällainen menettely perusteltua perusoikeuksien kannalta. Myös viestin vastaanottajalle tulisi säätää mahdollisuus reagoida lähetettyyn viestiin.

Kuten yllä on todettu, perustuslakivaliokunta on lausunnossaan katsonut, että tunnistamistiedot jäävät perusoikeuden ydinalueen ulkopuolelle. Näin ollen tunnistamistietoja

voitaisiin esimerkiksi Viestintävirastossa säilyttää mutta niitä ei saisi luovuttaa muutoin kuin tuomioistuimen määräyksellä. Tätä varten olisi muutettava sekä lakia sähköisen viestinnän tietosuojasta että tekijänoikeuslain 60 a §:ää.

Vaihtoehtoisesti olisi pohdittava, voitaisiinko jokin kolmas taho velvoittaa pitämään rekisteriä kirjemenettelystä. Ministeriöiden välisissä keskusteluissa nousi harkittavaksi se, että tunnistetietojen rekisteröintioikeus annettaisiin oikeudenhaltijoille. Norjassa on säädetty uudessa hallituksen esityksessä erikseen siitä, että oikeudenhaltijat saisivat muodostaa henkilörekistereitä tuomioistuimen päätöksellä saamistaan tekijänoikeutta loukanneiden henkilöiden yhteystiedoista. Näin ollen on epätodennäköistä, että olisi mahdollista antaa oikeudenhaltijoille itselleen oikeutta pitää tällaista rekisteriä ilman tuomioistuimen määräystä. Tämä vaihtoehto olisi todennäköisesti hyvin vaikeasti hyväksyttävissä.

Ainoaksi vaihtoehdoksi jäisi tällaisen arvion mukaan velvoittaa teleoperaattori säilyttämään kirjeiden vastaanottajien yhteystiedot ja luovuttaa tiedot niistä oikeudenhaltijoille tuomioistuimen määräyksestä. Myös tämä vaihtoehto aiheuttaa varmuudella vastustusta teleoperaattoreiden puolelta.

Perusoikeudellisten vaikutusten arvioinnin jälkeen voidaan todeta, että kirjemenettelyä koskevat lainmuutokset olisivat säädettävissä tavallisen lain säätämisyksityksessä.

4.2 Prosessioikeudelliset vaikutukset

Kirjemenettely toteutettaisiin oikeudenhaltijan edustajan pyynnöstä laissa olevien sääntöjen perusteella. Hallituksen esityksessä olevaan menettelyyn ei liity oikeudenkäyntiä tai muuta prosessioikeudellista menettelyä. Koska hallituksen esitykseen perustuvalla ilmoitusmenettelyllä ei ollut oikeusvaikutuksia, eli välitettyjä ilmoituksia ei rekisteröidä eivätkä ne johda mihinkään seuraamuksiin, ei ilmoituksen kohteelle tarvitse varata valituskeinoja.

Kirjemenettelyssä ilmoitukselle on säädetty määrätty muoto. Kirjemenettelyn kehittämistä koskevassa kappaleessa on kuitenkin pohdittu, tulisiko ilmoituksen saajalla olla mahdollisuus vaikuttaa kirjemenettelyyn ja korjata mahdollinen väärinkäsitys asiassa. Tämän vuoksi kirjemenettelyyn voitaisiin lisätä mahdollisuus ilmoittaa määrämuotoisesti Viestintävirastolle (tai sille, jonka hallussa tieto liittymänhaltijasta on), mikäli viestissä esitetty väite ei pidä paikkaansa, liittymä on kaapattu tai kyseessä on yhteisötilaaja, eikä liittymän yksittäisiä käyttäjiä tiedetä.

Mikäli Viestintävirastolle tai muulle taholle voitaisiin lisäksi tuomioistuimen päätöksellä velvoittaa luovuttamaan oikeudenhaltijalle yhteystiedot sellaisen liittymän haltijasta, jolle on lähetetty useita ilmoituskirjeitä, eräisiin prosessioikeudellisiin seikkoihin tulisi kiinnittää huomiota. Viestintäviraston tulisi ensinnäkin lain nojalla olla oikeutettu tietojen rekisteröimiseen. Sen lisäksi Viestintäviraston olisi tallennettava kirjeen vastaanottaneiden vastailmoitukset kirjeen johdosta ja luovutettava ne tuomioistuimelle, joka arvioi, tuleeko liittymän haltijan tiedot yksittäistapauksessa luovuttaa.

Tällä hetkellä oikeudenhaltijat ovat voineet hakea tuomioistuimelta tiedot siitä, kuka on tietyn liittymän haltija. Tiedot on voitu luovuttaa, jos hakija on toimittanut 60 a §:ssä edellytetyllä tavalla oikeudelle todisteet siitä, että liittymästä, josta saatetaan yleisön saataviin tekijän oikeuksien suojan kannalta merkittävässä määrin tekijänoikeudella suojattua aineistoa. Se, kuinka suuresta jakamisesta tulee olla todisteita, riippuu tuomioistuimen harkinnasta. Tähän mennessä tuomioistuin on luovuttanut yhteystiedot oikeudenhaltijalle kaikissa tapauksissa.

Lain tullessa voimaan olisi joka tapauksessa yleisesti tiedotettava kansalaisille kirjemenettelystä ja siitä mitkä sen tavoitteet ovat ja mitkä seuraamukset sillä on.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Hallituksen esityksen mukaan ilmoitusmenettelyä koskevien ehdotusten suurimmat yhteiskunnalliset vaikutukset niiden toteutuessa onnistuneesti liittyvät digitaalisten verkkosisältöjen talouteen, sähköisen kaupankäynnin edistämiseen, viestinnän ja kulttuurin taloudelliseen perustaan ja tätä kautta tuotantoon, kauppaan ja työllisyyteen.

Ehdotuksilla olisi toteutuessaan vaikutuksia oikeudenhaltijoiden, teleyritysten ja tietoverkkojen käyttäjien sekä liittymänhaltijoiden asemaan.

Oikeudenhaltijat saisivat käyttöönsä uuden välineen, tekijänoikeuden loukkaajalle lähetettävän ilmoituksen, joka tarjoaisi nykyisten poliisi- ja tuomioistuimenmenettelyjen rinnalle pehmeämmän tavan vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen tietoverkkoympäristössä.

Teleyrityksille tulisi toimimisvelvollisuuksia, kun ne joutuisivat välittämään tekijänoikeuksien valvontaorganisaation lähettämät ilmoitukset liittymänhaltijoille. Näistä aiheutuisi teleyrityksille kuluja. Ehdotetussa mallissa oikeudenhaltijat kuitenkin korvaisivat kulut.

Ehdotettavilla säännöksillä voitaisiin vaikuttaa merkittävästi yhteiskunnassa vallitsevien arvojen ja asenteiden muotoutumiseen.

Liittymänhaltijat saisivat tiedon, jos heidän liittymäänsä käytetään luvattomiin tarkoituksiin. Myös vanhemmat saisivat tiedon, jos lapset tai nuoret jakavat suojattuja sisältöjä luvattomasti verkossa. Parhaassa tapauksessa ilmoitus voisi saada aikaan tietoverkoissa toimimisen pelisäännöistä tarpeellisen ajatustenvaihdon niiden kesken, jotka kyseistä liittymää käyttävät. Jos ilmoituksen saaja ei ole itse oikeudenloukkaaja eikä tietoinen mahdollisesta oikeudenloukkauksesta, ilmoituksen saaja voisi saada lisätietoa ilmoitusmenettelystä ja sen tarkoituksesta opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivustolta. Tästä voitaisiin myös erikseen säätää niin, että kirjeen saaneet henkilöt voisivat ilmoittaa näkemyksensä viestin oikeellisuudesta Viestintävirastolle automatisoidulla prosessilla.

Ilmoitus kannustaisi myös varsinaista tekijänoikeuden loukkaajaa toimimaan toisin, ennen kuin asia mahdollisesti saatettaisiin poliisitutkintaan tai tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ilmoituksilla, jotka edistäisivät yleisellä tasolla tekijänoikeuden noudattamista verkkomaailmassa ja johtaisivat luvattomien toimien vähenemiseen, olisi osaltaan myös laitonta toimintaa ehkäisevää ja torjuvaa vaikutusta.

Uusilla viestin tunnistamistietojen käsittelyoikeuksilla ja ilmoitusten välittämällä puututtaisiin jossain määrin tietoverkkojen käyttäjien sähköisen viestinnän luottamuksellisuuteen ja yksityisyyden suojaan, kuitenkin niin, ettei niitä missään vaiheessa loukattaisi. Oikeusturvan varmistamiseksi vain tuomioistuimen määräyksellä ja voimassa olevassa laissa säädetyin perustein teleyritystä tai Oikeusturvan varmistamiseksi vain tuomioistuimen määräyksellä ja voimassa olevassa laissa säädetyin perustein Viestintävirasto tai esim. teleyritys voitaisiin velvoittaa antamaan tieto siitä, kuka on tekijänoikeuden loukkaukseen käytetyn teleliittymän haltija.

Hallituksen esityksessä katsottiin, että ehdotuksella olisi toteutuessaan siten myönteisiä tietoyhteiskuntavaikutuksia. Ehdotettu ilmoitusmenettely lisäisi kotitalouksissa tietoa tekijänoikeuden loukkausten vaikutuksista ja antaisi luvattomaan verkkojakeluun osallistuville mahdollisuuden muuttaa käyttäytymistään. Mikäli ilmoitusmenettely saisi aikaan tällaisen

muutoksen käyttäytymisessä, se edistäisi suotuisamman toimintaympäristön syntymistä laillisille palveluille ja uuteen teknologiaan perustuvalle yritystoiminnalle tietoverkossa.¹³⁵

Toisaalta voidaan katsoa, että kirjeiden lähettäminen yksittäisille henkilöille olisi takaperoinen toimenpide, joka voisi vaikuttaa kielteisesti joidenkin kuluttajien näkemyksiin tekijänoikeudesta ja sen oikeudenmukaisuudesta. Pääosa toimenpiteistä tulisi kohdistaa laittomien palvelujen ylläpitäjiä ja varsinaista taloudellista haittaa aiheuttaviin toimijoihin.

Kirjemenettelyn valistuksellinen piirre on jo hyvin pitkälti tullut täytettyä laajamittaisen tiedotuksen ja koulutuksen ansiosta. Tutkimusten mukaan noin 90 % Internetin käyttäjistä tietää, että laitton verkkojakelu on kiellettyä mutta harjoittaa siihen silti. Yksittäisten lataajien toimintaan puuttuminen voidaan kokea ikäväksi yhteiskunnassa, jossa tekijänoikeusjärjestelmä koetaan epäselväksi ja lailliset vaihtoehdot eivät vielä kaikilta osin ole riittävän kehittyneitä.

4.4 Tekniset ja muut sivuvaikutukset

Vastuu ilmoituksen oikeellisuudesta kuuluu oikeudenhaltijalle. Ilmoituksen välittäjä ei vastaa siitä, että viesti on esimerkiksi lähetetty väärälle vastaanottajalle. Automatiikan lisääntyessä on mahdollista, että ilmoitusten lähettämisessä tapahtuu virheitä. Tällöin on tärkeää, että ilmoituksen saajalle viestitetään selvästi, ettei kyseisellä viestillä olisi oikeudellisia seuraamuksia.

Vastaavasti, jos kirjemenettelyn seuraamuksena voi olla se, että Viestintävirasto luovuttaa oikeudenhaltijalle tiedot liittymän haltijasta, on menettelyssä varattava mahdollisuus ilmoittaa siitä, että viesti on kohdistettu väärälle henkilölle. Tästä voisi tehdä automatisoidun liittämällä esimerkiksi sähköpostin muodossa lähetettyyn kirjeeseen linkin, jota kautta viestin vastaanottaja voi ilmoittaa asiasta Viestintävirastolle tai muulle nimetylle taholle.

4.5 Taloudelliset vaikutukset

Kirjemenettelyä koskevassa hallituksen esityksessä oli arvioitu, että kirjeiden välittämisestä aiheutuisi kustannuksia teleyrityksille, joille ehdotetaan säädettäväksi velvollisuus toimittaa tekijänoikeuden loukkaamista koskeva teleliittymän haltijalle. Kustannuksia aiheutuisi paitsi ilmoituksen toimittamisesta liittymänhaltijalle myös valvontaorganisaation ilmoituksen perusteella tapahtuvasta teleyhteystietojen selvittämisestä. Kustannukset olisivat henkilöstö- ja järjestelmäkustannuksia.

Teleyhteystietojen selvittämiseen vaadittavan työmäärän ja siitä aiheutuvien kustannusten arvioitiin vaihtelevan. Esityksen antamiseen mennessä tuomioistuinin prosessin yhteydessä yksittäisen teleyhteystiedon selvittämisestä laskutetut kustannukset olivat olleet

¹³⁵ Saksalaisesta musiikkituottajien ja kustantajien tilaamasta Digital Content Usage 2012 –tutkimuksesta (otanta 13 000 yli 10-vuotiaista), kävi ilmi, että yli kolme neljäsosaa vastaajista piti sakkoja sopivana rangaistuksena laittoman materiaalin tarjoajille. 53 %:n mielestä sakkoja voitaisiin antaa myös laittoman materiaalin lataajille. Vastaavasti melkein kolme neljäsosaa (72 %) saksalaisista piti varoituskirjeiden lähettämistä hyvänä ratkaisuna ennen oikeudellisia toimenpiteitä. Varoituskirjemenettelyssä Internet-palveluntarjoaja lähettää kirjallisen varoituksen nettiyhteyden haltijalle, mikäli yhteyttä havaitaan käytetyn tekijänoikeudellisesti suojatun materiaalin laittomaan jakoon tai lataukseen. 57 % kaikista vastaajista uskoi varoituskirjemenettelyn olevan tehokas tapa puuttua piratismiin. Laittomien lataajien keskuudessa 70 % lopettaisi toimintansa ensimmäisen tai viimeistään toisen varoituskirjeen jälkeen. http://www.musikindustrie.de/fileadmin/piclib/presse/Dokumente_zum_Download/DCN-Studie_2012_engl_Presseversion_Final.pdf

suuruusluokkaa 60—250 euroa. Mahdollisia järjestelmä- ja muita kustannuksia syntyisi lisäksi tunnistamistietojen käsittelyn lokitietojen säilyttämisestä, jota sähköisen viestinnän tietosuojalaissa edellytetään. Esityksessä arvioitiin, että ilmoitusmenettelystä aiheutuvia kustannuksia olisi voitu alentaa lisäämällä automaattisia prosesseja yhteystietojen selvittämisessä ja ilmoitusten lähettämisessä. Yksikkökohtaisten kustannusten arvioitiin myös alentuvan ilmoitusmäärien kasvaessa.¹³⁶

Hallituksen esityksen mukaan pääasiallinen hyöty ilmoitusten lähettämisen kautta tulevasta luvattoman verkkojakelun vähentymisestä koituisi oikeudenhaltijoille kollektiivisesti. Ehdotuksen mukaan oikeudenhaltijat kantaisivat sekä oikeudenhaltijoille itselleen loukkausten todentamisesta ja ilmoitusten valmistelusta aiheutuvat kulut että myös teleyrityksille teleyhteystietojen selvittämisestä ja ilmoitusten välittämisestä aiheutuvat todelliset kulut. Kustannukset tulisivat oikeudenhaltijoiden kannettaviksi myös siinä tapauksessa, että yhteystietoja ei enää löydy teleyrityksen tietojärjestelmistä.

On todennäköistä, että automatisoinnilla ja menettelyn kehittämällä kulut ajan myötä alenisivat.

Mikäli asiasta säädettäisiin, olisi toimenpiteiden kustannukset varmistettava. Isossa-Britanniassa on viime vuosina tehty useita selvityksiä toimenpiteiden kustannuksista.

Ilmoitusmenettely hyödyttäisi sähköisen kaupankäynnin edellytysten parantuessa ja luvattoman verkkojakelun vähentyessä myös kaikkia niitä, jotka haluavat investoida Internetissä tapahtuvaan tekijänoikeudella suojattujen aineistojen sähköiseen kaupankäyntiin.

Kirjemenettelyn kielteiset vaikutukset liittyvät menettelyn edellyttämiin kustannuksiin. Mikäli kirjeiden lähettämiseen liitettäisiin säilyttämisvelvollisuus ja jatkotoimenpiteenä yhteystietojen antamisvelvollisuus aiheuttaisi se huomattavasti enemmän kustannuksia.

Toimenpiteiden toteuttamiseen tarvittaisiin sopiva viestintäverkkojen toimintaa valvova viranomainen, esim. Viestintävirasto.

4.6 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Hallituksen esityksessä olevalla ehdotuksella ei olisi merkittäviä vaikutuksia viranomaisten toimintaan. Ehdotukset eivät vaikuta tuomioistuimen käsiteltäväksi tulevien määräyshakemusten lukumäärään. Ehdotetuilla muutoksilla olisi vain vähäinen vaikutus jo ennestään Viestintävirastolla olevaan yleiseen velvollisuuteen valvoa lain soveltamista.

Sen sijaan jos sähköisen viestinnän tietosuojalakiin ehdotettaisiin lisätehtäviä Viestintävirastolle esimerkiksi siltä osin, että se rekisteröisi teleoperaattoreiden välittämiä oikeudenhaltijoiden määrämuotoisesti laatimia viestejä, ja ottaisi vastaan ja tallentaisi viesteihin liittyvät vastineet viestien vastaanottajilta, siitä aiheutuisi Viestintävirastolle siitä erilaisia lisäkuluja. Kuluja on vaikea arvioida. Viestintävirasto on edellyttänyt, että sille aiheutuvista kuluista tehtäisiin selvitys, ennen lisätehtäviä koskevien säännösten ehdottamista.

¹³⁶ Isossa-Britanniassa on tehty tutkimusta siitä, kuinka paljon erilaisten kirjeiden lähettäminen maksaisi. Keskimäärin yhden kirjeen hinta olisi 20 puntaa, ja alimmillaan se voisi olla jopa 7 puntaa.

5 Pääsyn estäminen (itsenäisenä toimenpiteenä)

5.1 Perusoikeudelliset vaikutukset

Omaisuuksien suoja

Suojattava oikeushyvä, oikeudenhaltijoiden henkinen omistusoikeus, on perusoikeutena suojattu oikeushyvä. Perustuslain 15 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Tekijänoikeuksien täytäntöönpano tietoverkossa on vaikeaa, koska niitä pystytään rikkomaan anonyymisti, normaalia oikeudellista vastuuta välttämällä.

Voimassa oleva tekijänoikeuslain 60 c §:n mukainen keskeyttämismääräys vaikuttaa olennaisesti tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden mahdollisuuksiin puuttua laittomien palvelujen johdosta tapahtuviin tekijänoikeudenloukkauksiin.

Mahdollisuus pääsyn estämiseen myös ulkomaisten palveluiden osalta toisi keinoja erityisesti tilanteisiin, joissa tekijänoikeuden loukkauksia ei voida käytännön syistä estää niiden lähteellä. Tämä edellyttää, että voimassa olevan lain edellytys kanteen nostamisesta varsinaista loukkaajaa vastaan tehdään riippuvaiseksi siitä, onko loukkaaja tai esim. laittoman palvelun ylläpitäjä tunnistettavissa tai tavoitettavissa kanteen nostamista varten.

Elinkeinovapaus

Teleoperaattorit joutuisivat panostamaan päätöksen mukaisen estomääräyksen toteuttamiseen. Tämä edellyttää aina tiettyjä investointeja ja vaikuttaisi siten yritysten elinkeinovapauteen. Elinkeinonvapaus turvaa oikeuden harjoittaa laillista yritystoimintaa.

Euroopan unionin tuomioistuin on Scarlet- SABAM –tapauksessa¹³⁷ todennut, ettei laajaa teleoperaattorin yksin kustantamaa suojatun laittoman aineiston suodattamisvelvollisuutta voida pitää niiden perusoikeuksien suojaaman elinkeinovapauden mukaisena.

Keskeyttämismääräyksen tarkoituksena on kuitenkin mahdollisimman kevyellä tavalla estää pääsy tiettyihin tuomioissa tai muuten yksiselitteisesti lueteltuihin verkko-osoitteisiin. Tätä määräyksen tarkkarajaisuutta on tarvetta korostaa entisestään.

¹³⁷ Scarlet Extended SA vs. SABAM, Euroopan unionin tuomioistuin, C-70/10, 24.11.2011

Menettely ei edellyttäisi teleoperaattoreilta verkkosivustojen laillisuuden arviointia eikä sivustojen monitorointia. Tällainen monitorointi on kielletty sähkökauppadirektiivin 15 artiklassa.

Toisaalta teleoperaattoreille aiheutuvien investointien määrään voitaisiin vaikuttaa asian käsittelyvaiheessa tuomioistuimessa selvittämällä mitä tekniikoita teleoperaattorilla mahdollisesti on jo käytössään ja näin valita tilanteeseen parhaiten sopiva tekniikka.

Sananvapaus

Perustuslain 12 §:ssä suojattuun sananvapauteen sisältyy toisaalta oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muista viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Sananvapauteen kuuluu oikeus vastaanottaa yleisön saatavilla olevaa aineistoa.

Pääsyn estäminen, jonka tarkoituksena on vaikuttaa mahdollisuuteen vastaanottaa tietoja tietoverkossa olevista palveluista, voisi vaikuttaa niiden tahojen ilmaisunvapauteen, jotka tarjoavat tietoja mainitussa palvelussa yleisölle. Lisäksi sillä voisi myös olla vaikutuksia tietoverkon käyttäjien sananvapauteen.

Tällaisessa tilanteessa kahta perusoikeutta, sananvapautta ja tekijänoikeuden tarkoitamaa henkistä omistusoikeutta, olisi punnittava toisiinsa nähden, jotta on mahdollista saavuttaa optimaalinen tasa-paino oikeuksien välille.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut tapauksessa¹³⁸, jossa Suomi on ollut osallisena, että vaikka sananvapaus ja viestinnän tietosuoja ovat ensiarvoisen tärkeitä televiestinnän käyttäjien näkökulmasta, ei sanottujen oikeuksien muodostama takuu voi olla niin absoluuttinen, ettei niitä voitaisi arvioida muita oikeutettuja olosuhteita silmäläpikäytin, kuten epäjärjestyksen tai rikosten ehkäisemisen tai muiden tahojen oikeuksien ja vapauksien suojelemisen näkökulmasta. Lainsäätäjän tehtävänä on sovittaa kilpailevat oikeussuojavaatimukset yhteen asian eri yhteyksissä.

Myös Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on todennut erästä tapausta¹³⁹ käsitellessään, ettei sananvapaus ole absoluuttinen niin, ettei sitä (verrattuna esim. kiduttamisen kieltoon) voitaisi rajoittaa suhteessa muihin perusoikeuksiin. Sananvapautta tulisi arvioida suhteessa sen sosiaaliseen merkitykseen. Siten tällaisen oikeuden soveltamista voidaan rajoittaa kunhan rajoitukset vastaavat yleisen intressin toteutumisen tavoitteita eikä aiheuta suhteetonta ja ei-hyväksyttävää puuttumista kyseisen oikeuden varsinaiseen tarkoitukseen nähden.

Toisaalta Euroopan yhteisöjen tuomioistuin toteaa Scarlet/SABAM –tapauksessa, että myös tekijänoikeudet on suojattu perusoikeuksina EU:n perusoikeussopimuksessa. Se toteaa kuitenkin edelleen, ettei mikään sopimuksen sanamuodossa muodosta tekijänoikeuksista sellaista perusoikeutta, jota siitä syystä pitäisi rajoituksetta suojella.

Sananvapautta ja myös omaisuuden suojaa arvioidaan siten suhteessa muihin perusoikeuksiin, jolloin toisen perusoikeuden rajoittaminen voidaan sallia toisen perusoikeuden toteutumiseksi. Asialla on suuri yhteiskunnallinen merkitys.

Sananvapauteen kuuluu myös oikeus vastaanottaa tietoja kenenkään sitä ennakolta estämättä. Tämä merkitsee sitä, ettei saa edellyttää, että yleisölle tarkoitettuja viestejä hyväksytään ennen kuin ne julkaistaan.

Tekijänoikeustoimikunnan arvion mukaan tuomioistuimen määräys estää pääsy tietyille sivustolle voisi merkitä ennakkollista estettä (palvelun tarjoajan ja käyttäjän) sananvapauden

138 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Case K.U. vs. Finland [2009] 48 EHRR 52 (Application no. 2872/02, 2 December 2008)

139 Euroopan unionin tuomioistuin: Schmidberger v. Republik Österreich, 12.6.2003.

toteutumiselle. Estomääräys kohdistuisi kuitenkin pääasiassa aineistoon, jonka saatavilla pitäminen loukkaa toisten henkilöiden oikeuksia. Sananvapauden rajoitusta joudutaan siis punnitsemaan omaisuuden suojan piiriin kuuluvien oikeuksien turvaamista vastaan. On myös huomattava, ettei estomääräys yleensä rajoita sananvapauden ytimeen kuuluvaa yhteiskunnallista tai poliittista keskustelua.

On mahdollista, että laittoman palvelun yhteydessä tarjotaan myös laillista sisältöä. Tällöin tuomioistuimen päätös johtaisi siihen, että pääsy estyisi myös tuohon lailliseen sisältöön. Tuomioistuim joutuisi päätöstä tehdessään arvioimaan suojatun aineiston määrää ja palvelun luonnetta yleensä, ja sitä onko palvelujen tarkoitus välittää tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman oikeudenhaltijoiden lupaa, eli tekijänoikeuslain vastaisesti.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on aiemmin lausunnossaan (7/2005 vp) todennut, että tekijänoikeuslainsäädäntö on merkityksellistä myös muiden henkilöiden kuin tekijänoikeuden tai sen lähioikeuksien haltijoiden perusoikeuksien näkökulmasta. Valiokunta totesi niin ikään, että lainsäädännössä on huomioitava tasapainoisella tavalla kaikki sääntelyn kannalta merkitykselliset perusoikeudet. Sääntely ei saisi johtaa sen enempää tekijänoikeuden haltijoiden kuin teosten käyttäjienkään oikeuksien kohtuuttomaan rajoittamiseen. Perusoikeuksien välinen tasapaino tulisi ottaa huomioon myös tekijänoikeuslainsäädäntöä tulkittaessa ja sovellettaessa.

Verkossa toimivat palvelun tarjoajat ovat sananvapauttaan käyttäessään sidottuja lainsäädännön noudattamiseen. Kun ne ilmoittavat säädösten mukaisesti ylläpitäjiensä ja vastuuhenkilöidensä tiedot, tämä oikeudellinen vastuu voidaan tarvittaessa myös käytännössä toteuttaa ja siten valvoa sananvapauden käyttöä jälkikäteen.

Pääsyn estäminen tulisi käytettäväksi silloin kun kyse on palveluista ja sivustoista, joiden ylläpitäjät määrätietoisesti ja tarkoituksella piilottavat henkilöllisyytensä. Ne rikovat oikeusjärjestystä vastaan kahdella tasolla - ensin käyttävät luvatta tekijänoikeudella suojattua henkistä omaisuutta ja toiseksi salaavat säädösten vastaisesti henkilöllisyytensä välttääkseen oikeudellisen vastuunsa tuosta teosta. Perusoikeuspunninnassa on perusteltua ottaa huomioon se, että esityksellä pyritään suojaamaan laillista toimintaa harjoittavien palveluntarjoajien elinkeinonharjoittaminen tällaista toimintaa vastaan.

5.2 Prosessioikeudelliset vaikutukset

Oikeudenkäymiskaaren 8 luvun mukaan asia tulee vireille, kun hakemus esitetään käräjäoikeuden kansliassa tai istunnossa. Hakemuksessa on ilmoitettava hakijan pyytämä toimenpide ja tarvittaessa seikat, joihin ne perustuvat, todisteet ja todistusteemat, oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus sekä millä perusteella tuomioistuim on toimivaltainen.

Hakemusasioita tulisi käsittelemään uusi immateriaalioikeudellinen erityistuomioistuim, joka on perustettu markkinaoikeuden yhteyteen.

Hakemusasioissa asian osallisia olisivat kaikki ne joiden oikeusasemaan hakemus vaikuttaa. Tuomioistuimen olisi siten varattava asiaan osallisille tilaisuus tulla kuulluksi.

Myös laittoman palvelun ylläpitäjällä, eli aineistoa yleisön saataviin saattavalla henkilöllä voisi olla intressiä asiassa. Tuomioistuim arvioi vaikuttaako hakemuksen hyväksyminen kyseisen tahon oikeusasemaan tavalla, joka yleisten prosessiperiaatteiden mukaan synnyttää tälle riittävän oikeudellisen intressin asiassa.

Tuomioistuimen tulisi varata laittoman palvelun ylläpitäjälle tilaisuus tulla kuulluksi. Tämä edellyttää kuitenkin, että tämä on kohtuullisin toimenpitein tavoitettavissa eli, että

hakijan tiedossa on loukkaajan tarpeelliset yhteystiedot. Jos loukkaaja ei käytä hänelle varattua tilaisuutta tulla kuulluksi (eli ei esimerkiksi anna asiassa kirjallista lausumaa), asia tulisi asia voida käsitellä ja ratkaista siitä huolimatta.

Hakemusasian ratkaisu on annettava viimeistään neljäntenätoista päivänä kansliassa tai istunnossa toimitetun käsittelyn päättymisestä.

5.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Keskeyttämismääräyksen tarkoituksena on tehostaa tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa ja vähentää luvaton verkkojakelua. Se tarjoaa osaltaan ratkaisun merkittävään yhteiskunnalliseen ongelmaan, laajamittaiseen luvattomaan sisältöjen levittämiseen tietoverkoissa, joka vahingoittaa yhteisiä kulttuurillisia ja taloudellisia intressejä.

Laajentamalla mahdollisuus pääsyn estämiseen myös ulkomaisiin palveluihin, varmistettaisiin tekijänoikeuksien täytäntöönpano myös sellaisissa yhä useammin ilmenevissä tapauksissa, joissa laittoman palvelun ylläpitäjä sijaitsee ulkomailla tai muuten piilottelee.

Sillä olisi vaikutuksia paitsi oikeudenhaltijoihin myös välittäjiin (teleoperaattoreihin) ja laittomasti aineistoa saataviin saattaviin sekä myös niihin verkon käyttäjiin, joilta määräyksen vuoksi estyy pääsy palvelun käyttämälle verkkosivulle.

Menettelystä aiheutuvat vaikutukset Internetin käyttäjiin, ja yhteiskuntaan laajemmin, voidaan arvioida olevan vähäisiä, sillä verkkoyhteyttä Internetiin ei katkaista vaan se on käytettävissä normaalisti kaikkeen muuhun tiedonhakemiseen, paitsi tietyn loukkaavaksi katsotun palvelun tai sivuston käyttämiseen.

Pääsyn estämistä verkkosivuille on vastustettu muun muassa vetoamalla siihen, että se olisi internetin neutraliteetin periaatteen vastaista. Neutraliteetti, jolla ei ole vakiintunutta määritelmää, on uusi keskeinen osa kansalaisten perusoikeuksia koskevaa arviointia ja sillä on läheisiä yhteyksiä yksityisyyden suojaan, henkilötietojen suojaan ja sananvapauteen. Netin neutraliteetilla tarkoitetaan Internetin käyttäjien vapaata ja esteetöntä pääsyä kaikkiin valitsemiinsa palveluihin.

Yksi keskeinen elementti Internetin neutraliteetin arvioinnissa on operaattoreiden mahdollisuus ohjata tietoliikennettä verkoissaan. Internetin kehittymisen kannalta on tärkeää, että käyttäjien pääsy kaikkiin laillisiin palveluihin edistää innovointia ja taloudellista kasvua. Netin neutraliteetin periaate ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei EU tai sen jäsenvaltiot voisi kansallisesti säätää toimenpiteistä rikollisuuden torjumiseksi kuten toimenpiteistä laittomia tai haitallisia verkkopalveluja vastaan.

Internetin käyttäjillä ei siten ole oikeutta nauttia laittomien palvelujen tarjonnasta. Tietoverkon neutraliteetin periaatteen vastaista ei ole, että operaattori ohjaa oman verkkonsa liikennettä viran-omaisen määräyksestä. Tämän vuoksi ei voida katsoa, että periaate estäisi tässä esimerkiksi voimassa olevan keskeyttämismääräyksen soveltumista myös ulkomailta tarjottaviin palveluihin.

Nykyisen 60 c §:n nojalla annettava keskeyttämismääräys on tilapäinen ja riippuu loukkaajaa vastaan nostettavasta kanteesta. Muutos merkitsisi sitä, että tuomioistuimien voisi pysyvästi määrätä välittäjän estämään pääsyn laittomaan verkkopalveluun, mikäli laissa säädettävät edellytykset täyttyvät. Ehdotuksen mukaan päätös perustuisi kokonaisarvioon päätöksen vaikutuspiirissä olevista tahoista.

Suojattua aineistoa laittomasti yleisön saataviin saattavaan tahoon, toisin sanoen laittoman verkkosivun ylläpitäjään, esto vaikuttaisi niin, että pääsy palveluun olisi estetty

tietyn operaattorin asiakkailta tietyssä maassa. Esto vahvistaisi palvelun laittoman luonteen ja vähentäisi palvelun kiinnostavuutta, myös kansainvälisesti. Mikäli palvelu on mainosrahoitteinen, jäisivät nämä tulot palvelun ylläpitäjältä määräyksen johdosta saamatta. Verkkoisun ylläpitäjään kohdistuvien vaikutusten arvioidaan olevan vähäiset myös sen vuoksi, ettei päätöstä tehtäisi varaamatta palvelun ylläpitäjälle mahdollisuutta tulla kuulluksi, mikäli tämän yhteystiedot ovat saatavilla.

Se, millaiset esityksen vaikutukset käytännössä tulisivat olemaan, riippuvat siitä, kuinka paljon menettelyä tullaan käyttämään. Tavoitteena on, että pääsyn estoa koskevat määräykset olisivat kattavia ja ohjaisivat Internetin käyttäjiä käyttämään laillisia palveluita laittomien palvelujen sijaan.

Ulkomailta saatujen kokemusten perusteella voidaan sanoa, että esityksen mukaisella menettelyllä on voitu olennaisesti vähentää laittomien palveluiden käyttöä. Näin tapahtui esimerkiksi Italiassa, kun siellä oli annettu The Pirate Bay-palvelua koskeva pääsynestotuomio. Palvelun käyttö väheni tutkimusyhtiö Nielsenin tekemän tutkimuksen mukaan välittömästi jopa 73 %. Myös Suomessa eston on todettu vähentäneen Pirate Bay-palvelun käyttöä.

Toisaalta yksittäisten estomääräysten vaikutukset piratismiin vähenemiseen ovat olleet tilapäisiä. Laittoman verkkojakelun vähentyminen on ollut hitaampaa ja johtunut monien toimenpiteiden yhteisvaikutuksesta. Laittomien palveluiden käyttäjät ovat suurella osalla tapauksia siirtyneet toisten laittomien palveluiden asiakkaiksi.

Toisaalta erityisesti vuodesta 2013 lähtien lailliset palvelut ovat keränneet käyttäjiä aiemmin laittomia palveluja käyttäneistä henkilöistä. Esimerkiksi Spotify on tehnyt musiikin kuuntelusta helppoa ja halpaa, mainoksilla rahoitettuna käyttäjille jopa ilmaista.

5.4 Tekniset ja muut sivuvaikutukset

Määräys, joka velvoittaisi teleoperaattorin estämään pääsy tiettyihin laittoman palvelun domain-nimiin (DNS-esto) ja niitä käyttäviin IP-osoitteisiin (IP-esto), olisi monenlaisia teknisiä vaikutuksia. Vaikutuksia olisi muun muassa teleliikenneverkkoihin ja verkon ns. eheyteen.

Määräyksellä puututtaisiin myös siihen, miten verkko toimii, eli vastaa sille esitettyihin pyyntöihin. Viestintävirasto toi lausunnossaan esiin sen, että estomääräyksen kaltaisella menettelyllä voisi olla kielteisiä vaikutuksia tietoverkon turvallisuuteen, jota Viestintävirasto valvoo. Tietoverkon turvallisuuteen vaikuttaviin asioihin saa puuttua vain, mikäli siihen on painavat perusteet, eikä verkon turvallisuutta saa missään olosuhteissa tahallisesti vaarantaa. Estomääräyksen toteuttaminen saattaisi aiheuttaa tilanteita, joissa verkon turvallisuus vaarantuu vahingossa.

Menettelyssä käytettäväksi aiotusta DNS/IP-estosta on olemassa kokemuksia käytännön tasolta. Käräjäoikeus määräsi Elisa Oyj:n 100.000 euron sakon uhalla keskeyttämään tekijänoikeutta loukkaavan yksilöidyn aineiston saattamisen yleisön saataviin siten, että pääsyn estämiseksi The Pirate Bay -palveluun Elisa Oyj:n on poistettava The Pirate Bayn käyttämät domain-nimet nimipalvelimeltaan sekä estettävä liikenne palvelun käyttämiin IP-numeroihin.”

Määräyksen perusteella mm. Elisa julkaisi listan niistä osoitteista, joita määräys koski. Estettävät domain-nimet olivat: thepiratebay.org, www.thepiratebay.org, depiraatbaai.be, www.depiraatbaai.be, piratebay.am, www.piratebay.am, piratebay.net, www.piratebay.net, www.piratebay.no, piratebay.no, piratebay.se, www.piratebay.se, suprnova.com, www.suprnova.com, themusicbay.com, www.themusicbay.com, themusicbay.net, www.themusicbay.

net, themusicbay.org, www.themusicbay.org, thepiratebay.am, www.thepiratebay.am, www.thepiratebay.com, thepiratebay.com, thepiratebay.gl, www.thepiratebay.gl, thepiratebay.net, www.thepiratebay.net, www.thepiratebay.se, thepiratebay.se, thepiratebay.org.nyud.net.

Estettävät IP-osoitteet olivat 194.71.107.15, 194.71.107.19 ja 194.71.107.18.

Estomääräyksen tehoa vähentää se, että laittomalle verkkosivulle voi päästä muun operaattorin toimesta, tai käyttämällä ns. VPN (virtual private network) -palvelinta, joka piilottaa tiedot siitä, miltä palvelimelta yhteyttä yritetään. Estomääräyksen kiertäminen on Internetin keskivertokäyttäjälle verrattain helppoa.

Myös Google-hakukoneen kautta voi päästä suoraan tiettyä tiedostoa koskevaan torrent-tiedostoon tai linkkiin, ohi varsinaisen pääsivun. Jos tietoverkon käyttäjällä on käytössään verkkoselain, joka tukee tietyn vertaisverkko-ohjelman asiakkuutta, voi hän pelkkää linkkiä painamalla aloittaa laittoman aineiston lataamisen vertaisverkosta. Tästä syystä on mahdollista, että lapsi tai muu henkilö voisi joutua vertaisverkkosivulle tietämättään. Toisaalta useimmiten laittoman sivuston erottaa siitä, että sen käyttämisestä ei peritä korvausta. Verkkosivuston laillisuus tai laittomuus ei kuitenkaan aina ole täysin selvä.

Google on muun muassa Isossa-Britanniassa alkanut oikeudenhaltijoiden pyynnöstä muokkaamaan hakutuloksiansa niin, että laittomiin palveluihin viittaavat tulokset laite-taan haun hännille. Tällä tavalla verkon käyttäjiä saadaan ohjautumaan laillisiin palveluihin.

Lausuntokierroksella ongelmaksi arvioitiin se, että estoa ei voida tehdä riittävän tarkaksi, niin että kaikenlainen pääsy laittomaan palveluun estyy. Toisaalta liian laveasti määritelty esto aiheuttaisi teleoperaattorille kuluja kun laitton palvelu ryhtyy käyttämään joitain muita verkko-osoitteita, kuin niitä, jotka ovat teleoperaattorille annettussa estomääräyksessä. Uusien verkko-osoitteiden lisääminen tulisi olla mahdollista silloin, kun palvelu toimii samanlaisena uudessa verkko-osoitteessa. Myös mikäli havaitaan, että palvelu ei toimikaan tietyssä osoitteessa, on se mahdollista poistaa estomääräyksen piiristä ulosotto-miehelle tehtävällä ilmoituksella. Ilmoituksen voi tehdä estomääräyksen hakija.

Elisaa koskevaa päätöksen täytäntöönpanoa supistettiin 11.1.2012 siten, että domain-nimien www.piraattilahti.fi ja piraattilahti.fi estäminen peruutettiin Elisan verkossa. Näiden katsottiin viittaneen muualle kuin laittomaan palveluun. Toisaalta, kun selaimeen laitettiin helmikuussa 2013 osoitteeksi www.piraattilahti.fi siirtyi selain automaattisesti osoitteeseen www.piraattilahti.org, josta laitton palvelu on käytettävissä. Sittemmin osoite www.piraattilahti.fi on hankittu TTVK:n käyttöön ja sen avulla on toteutettu laittomien palvelujen käyttäjille suunnattu laillisten palvelujen tunnettuisuutta lisäävä tiedotuskampanja.

Pääsyn estäminen uudelle laittomaksi havaitulle palvelulle tapahtuisi aina uuden erillisen hakemuksen perusteella.

Viestintäviraston alustava arvio on, etteivät nyt Elisalle, Soneralle ja DNA:lle määrätyt estot ole aiheuttaneet erityisiä ongelmia IP-muotoisessa verkkoliikenteessä Suomessa. Viestintävirasto selvittää kuitenkin edelleen mitä vaikutuksia estomääräyksellä on teleoperaatto-reiden mielestä ollut IP-muotoiseen liikenteeseen tai verkon eheyteen tai muihin vastaaviin seikkoihin. Tämä osoittaa, että estot ovat toteutettu tarkasti ja täsmällisesti. Huolimattomasti toteutetut estot voivat hidastaa verkkoliikennettä tai jopa estää sen tietyllä alueella.

5.5 Taloudelliset vaikutukset

Laittomien verkkosivujen estämisestä aiheutuu osapuolille oikeudenkäyntikuluja ja täytäntöönpanokuluja. Hakemusasioita koskevassa oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa ei ole erityisiä säännöksiä oikeudenkäyntikulujen määrittämisestä vaan ne ratkaistaan viittaus-

säännöksen nojalla yleisten säännösten mukaisesti. Hakijan on vaadittava oikeudenkäyntikulujen korvaamista hakemuksessa tai viimeistään ennen käsittelyn päättymistä. Ratkaisu oikeudenkäyntikuluista annetaan samalla, kun tuomioistuin antaa päätöksen itse pääasiasta.

Oikeudenkäymiskulujen korvaamista koskeva peruseriaate ilmenee oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:stä. Sen mukaan asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, ellei muualla laissa toisin säädetä. Sama koskee myös hakemusasioita.

Kun hakemuksen kohteena on välittäjä, joka ei ole vastuussa oikeudenloukkauksista, jotka tapahtuvat laittomassa palvelussa, ei ole kohtuullista saattaa tätä vastuuseen vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Oikeudenkäymiskaaren 21.2 §:n mukaan asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, asianosaiset vastaavat itse oikeudenkäyntikuluistaan, jollei ole erityistä syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan osaksi tai kokonaan vastapuolensa oikeudenkäyntikulut. Kun kysymyksessä on toimenpide, jonka toteuttamiseksi tuomioistuimen määräys on välttämätön, ehdotetaan, että tilanteeseen sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 21.2 §:ää. Sekä hakija, että mahdollisesti myös välittäjä, voisivat myöhemmin kohdistaa erillisen korvausvaatimuksen tekijänoikeutta loukanneeseen tahoon syntyneistä kuluista. Asiasta voisi myös säätää erikseen pykälässä.

Myös toimenpiteen täytäntöönpanosta aiheutuisi välittäjälle kuluja. Näiden suuruus riippuu valitusta estotekniikasta tai tekniikoista ja siitä onko tekniikka jo operaattorin käytössä muissa verkkosisällön pääsyä rajoittavissa estotoimenpiteissä. Tuomioistuimen tulisi ennen päätöksen antamista kuulla teleoperaattoria parhaasta tekniikasta kiellon toteuttamiseksi. Tärkeintä olisi, että valittu tekniikka olisi olosuhteisiin nähden tehokkain tapa vähentää laittomasta verkkojakelusta aiheutuvia haittoja. Määräyksen täytäntöönpanosta aiheutuvat kulut tulisivat asiaan osallisen itse vastattaviksi normaaleina toimintaan perustuvina kuluina.

Pääsyn estosta aiheutuvia kuluja on arvioitu muutamassa oikeustapauksessa Euroopassa. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa välittäjälle aiheutuvia täytäntöönpanokuluja arvioitiin vähäisiksi ja oikeudenmukaisiksi. Samaan kantaan on päätenyt hovioikeus vahvistaessaan Elisaa, DNA:ta ja Teliasoneraa koskevat määräykset helmikuussa 2013.

5.6 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ehdotukset vaikuttaisivat markkinatuomioistuimen käsiteltäväksi tulevien hakemusten lukumäärään. Hakemuksia arvioidaan tulevan vireille korkeintaan muutamia vuodessa.

Jos Viestintävirastolle annettaisiin tehtäväksi lain nojalla antaa ohjeita/määrätä velvollisuuksia muille teleoperaattoreille toteuttaa samat estot, kuin muutamalle suurimmalle teleoperaattorille on tuomioistuimen määräyksellä annettu, olisi sillä vaikutuksia Viestintävirastoon.

Myös sillä olisi vaikutuksia Viestintäviraston toimintaan, jos sille annettaisiin tehtäväksi valvoa tuomioistuimen määräämien keskeyttämismääräysten toteuttamista ja vaikutuksia IP-liikenteeseen.

Viestintäviraston tehtävät liittyvät nykyisin jo usealle eri alueelle, kuten tv- ja radiotoimintaan, sähköisen viestinnän tietoturvaan ja –suojaan, lakiin vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista, lakiin tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta, radiotaajuuksiin, verkkotunnuslakiin, viestintämarkkinalakiin, postipalveluihin sekä muihin teletoimintaa koskeviin säädöksiin.

Toisaalta tehtävät eivät poikkeaisi olennaisesti ennestään Viestintävirastolla olevasta yleisestä velvollisuudesta valvoa lain soveltamista ja antaa suosituksia. Viranomaisten toiminnan tehokkuuden kannalta olisi tarpeen mahdollistaa keskeyttämismääräysten toimeenpano koko teleoperaattorikentällä, eikä vain muutamien yksittäisten toimijoiden kohdalla, vaikka ne kattaisivatkin lähes 80 % koko viestintäverkosta.

Myös teleoperaattoreiden yhdenvertaisuuden kannalta olisi asianmukaista, että kaikilla operaattoreilla olisi samat velvollisuudet. Muuten voi syntyä epäoikeudenmukaista kilpailuetua niistä asiakkaista, jotka haluavat palvelun, jolla on mahdollista päästä kyseiselle estetyille verkkosivulle.

Oikeudenhaltijan kannalta ei olisi perusteltua edellyttää, että keskeyttämismääräys pitää erikseen hakea jokaista Suomessa toimivaa teleoperaattoria vastaan.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Tanskassa yhtä teleoperaattoria koskeva määräys on voitu ulottaa muihin maassa toimiviin teleoperaattoreihin kirjallisilla toimintaohjeilla, jotka on laadittu oikeudenhaltijoiden ja teleoperaattoreiden välillä.

6 Verkkoliikenteen hidastaminen tuomioistuimen määräyksellä

Hidastamismääräyksen vaikutuksien arvioiminen on vaikeaa, koska keino on uusi, eikä sitä ole tässä sen vuoksi voitu arvioida yhtä laajasti kuin kahta edellistä keinoa.

6.1 Perusoikeudelliset vaikutukset

Hidastamismääräyksellä puututtaisiin ennen kaikkea IP-muotoiseen liikenteeseen ja laittomasti toimivan palvelun toimintaan, ei varsinaisesti pääsyn estämiseen tiettyyn sisältöön tai sisällön saataviin saattamiseen kahden vertaisverkon käyttäjän välillä.

Hidastamismääräyksellä on paljon samoja vaikutuksia kuin pääsyn estämistä koskevalla määräyksellä, joita ei tässä toisteta.

Keskeisiä arvioitavia perusoikeuksia ovat omaisuuden suoja ja elinkeinovapaus. Sillä on myös vaikutuksia sananvapauteen.

Lisäämällä keinoja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoon vahvistetaan tekijöiden omaisuuden suojan toteutumista.

Teleoperaattorit joutuisivat panemaan tuomioistuimen päätöksen mukaisen hidastamismääräyksen täytäntöön. Tämä edellyttäisi aina tiettyjä investointeja ja vaikuttaisi siten yritysten elinkeinovapauteen.

Koska elinkeinovapaudella suojataan erityisesti lainmukaisesti toimivia yrityksiä, ei laitonta palvelua ylläpitävien tahojen elinkeinovapautta ole syytä suojella.

Euroopan unionin tuomioistuin on Scarlet- SABAM –tapauksessa¹⁴¹ todennut, ettei laajaa teleoperaattorin yksin kustantamaa suojatun laittoman aineiston suodattamisvelvollisuutta voida pitää niiden perusoikeuksien suojaaman elinkeinovapauden mukaisena.

Hidastamismääräyksen tarkoituksena on kuitenkin mahdollisimman kustannustehokkaalla tavalla puuttua tietyn laittoman palvelun toimintaan niin, että sen käyttäminen olisi tavanomaista hankalampaa. On perusteltua, että teleoperaattorit osallistuvat laittoman toiminnan kitkemiseen tietoverkoista.

Tuomioistuin voisi jättää operaattorille oikeuden arvioida toimenpiteen tekniset yksityiskohdat kuten tekniikan ja hidastamisen laajuuden. Menettely ei edellyttäisi teleoperaattoreilta verkkosivustojen laillisuuden arviointia eikä sivustojen monitorointia. Tällainen monitorointi on kielletty sähkökauppadirektiivin 15 artiklassa.

141 Scarlet Extended SA vs. SABAM, Euroopan unionin tuomioistuin, C-70/10, 24.11.2011

Toisaalta teleoperaattoreille aiheutuvien investointien määrään voitaisiin vaikuttaa asian käsittelyvaiheessa tuomioistuimessa selvittämällä mitä tekniikoita teleoperaattorilla mahdollisesti on jo käytössään ja näin valita tilanteeseen parhaiten sopiva tekniikka.

Verkkoliikenteen hidastamisella voi olla vaikutuksia myös tietoverkkojen eheyteen. Lähtökohta on, että verkkoliikenteeseen tulee puuttua mahdollisimman vähän ja vain perustellulla tavalla.

Hidastamismääräys vaikuttaisi sekä yleisellä tasolla, että erityisellä tasolla, palvelun sisältämän laillisen aineiston osalta siihen henkilöön, joka on aineistoa palveluun ladannut, eli verkon käyttäjän asemaan.

Hidastaminen vaikuttaisi kuitenkin keskeyttämismääräystä vähemmän verkon käyttäjän sekä myös palveluun aineistoa ladanneen henkilön asemaan, koska toimenpide ei kokonaan estä palvelun käyttöä ja sen välityksellä tapahtuvaa aineiston saattamista yleisön saataviin.

Mikäli hidastamismääräyksellä puututaan verkossa kulkevien viestien sisältöön, tulisi puuttuminen toteuttaa vain hyvin yleisellä tasolla, niin ettei viestien viestintäsalaisuutta rikottaisi.

Verkkoliikenteen hidastamista koskevaan tuomioistuimen määräykseen liittyy myös netin neutraliteettia¹⁴² koskeva keskustelu, kuten yllä on jo todettu. Netin neutraliteetin periaatteen mukaan Internetin tulee olla vapaa ja rajoittamaton. Tähän sisältyy myös se, että eri palveluiden välisen verkkoliikenteen tulee olla tasa-arvoista keskenään, eikä tiettyjä palveluita tai tekniikoita saa kohdella eri tavalla.

Hollannissa annettiin vuonna 2012 ensimmäisenä Euroopassa laki, jonka mukaan kaikki verkkoliikenne on virallisesti tasa-arvoista. Tämä sääntely estää mm. teleoperaattoreiden suorittaman mielivaltaisen liikenteen optimoinnin ja verkon tarkkailun mm. DPI-tekniikalla mutta mahdollistaa ruuhkahuippujen tasaamisen sekä tuomioistuimen määräyksellä tehtävä verkkoliikenteeseen puuttumisen.

Myös Suomessa on uuden tietoyhteiskuntakaaren valmistelun yhteydessä katsottu, että kohtuullinen liikenteenvalvonta tulee olla sallittua ja että kohtuullista laajemman liikenteenhallinnan on perustuttava tuomioistuimen määräykseen.

6.2 Prosessioikeudelliset vaikutukset

Hidastamismääräys perustuisi voimassaolevan keskeyttämismääräyksen tavoin OK 8 luvun mukaiseen hakemusmenettelyyn. Hakijan on esitettävä todisteet tekijänoikeuden loukkauksista määräyksen kohteena olevasta palvelusta. Hakemuksessa teleoperaattori ei ole asiassa vastapuoli vaan asianosainen. Kyse ei ole operaattoria koskevasta loukkauksanteesta.

Määräyksen edellyttämä kohtuullisuusarviointi edellyttää osapuolten ja asiantuntijoiden riittävää kuulemistä. Määräys voitaisiin kuitenkin antaa, ennen väitetyn loukkaajan tai loukkaukseen käytettävän verkkopalvelun tarjoajan kuulemistä, mikäli asian kiireellisyys niin vaatii, ja tekijänoikeuksien toteutuminen muutoin vakavasti vaarantuisi.

Ehdotuksessa edellytetään, että myös väitettyä loukkaajaa tai loukkaavan verkkopalvelun ylläpitäjää kuullaan mikäli hakijalla on loukkaajan tiedot olemassa.

Ehdotuksessa on tarkoitus myös täsmentää voimassa olevan 60 c §:n prosessuaalisia seikkoja. Määräyksiä tulisi mm. määräysten määräaikaaisuudesta, muuttamisesta ja peruuttamisesta.

¹⁴² Netin neutraliteetti on uusi keskeinen osa kansalaisten perusoikeuksia koskevaa arviointia ja sillä on läheisiä yhteyksiä yksityisyyden suojaan, henkilötietojen suojaan ja sananvapauteen.

Osapuolet vastaavat prosessikuluista kukin omistaan. Täytäntöönpanokulujen jakautumisesta päätetään tuomioistuimen harkinnan mukaan.

Tänä vuonna voimaan tulleiden lainmuutosten johdosta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat riita- ja hakemusasiat sekä näihin liittyvät turvaamistoimiasiat kuin myös teollisoikeuksien myöntämistä koskevat rekisteriviranomaisen päätöksistä tehdyt valitukset keskitetään markkinaoikeuteen. Näin ollen keskeyttämismääräys- ja hidastamismääräysasiat käsiteltäisiin uudessa IPR-tuomioistuimessa.

6.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Kenelläkään ei ole oikeutta käyttää laitonta palvelua, mutta mikäli laittomassa palvelussa on ns. laillista aineistoa, ei sen saavutettavuutta ole syytä tarpeettomasti estää. Tämän vuoksi ehdotetaan, että tuomioistuimen määräyksellä voitaisiin lievemmällä keinolla puuttua laittomiin verkkopalveluihin.

Hidastaminen vaikuttaisi verkon käyttäjän oikeuksiin vähemmän kuin keskeyttämismääräys, koska toimenpide ei estäisi kokonaan palvelussa olevan laillisen aineiston saatavuutta vaan ainoastaan vaikeuttaisi sitä.

6.4 Tekniset ja muut sivuvaikutukset

Teknisesti hidastamismääräys on tarkkarajaisempi kuin IP/DNS-esto. Se ei estäisi liikennettä tiettyyn osoitteeseen täysin, vaan vaikeuttaisi palvelun käyttämistä tavalla, joka ohjaisi käyttäjiä laillisten ja normaalisti toimivien palveluiden käyttäjiksi.

Teleoperaattorit harjoittavat liikenteen hallinnointia (traffic shaping) omissa teleliikenneverkoissaan ja heillä on kyky ja mahdollisuudet toteuttaa hidastaminen ammattimaisesti niin, että verkko muuten toimii moitteettomasti.

Tuomioistuin tulisi päättääsi määräyksen antamisesta vain, mikäli operaattorilla on tekniset taidot toteuttaa liikenteenhallinta ilman riskejä kolmansille osapuolille aiheutuvasta haitasta.

6.5 Taloudelliset vaikutukset

Tuomioistuin arvioisi määräyksen aiheuttamia kuluja ennen määräyksen antamista. Samalla sen on otettava kantaa siihen kuka vastaan määräyksen täytäntöönpanosta aiheutuvista kuluista.

Arvioinnissa on otettava huomioon todisteet palvelun oikeudenhaltijoille aiheuttamista taloudellisista menetyksistä sekä määräyksen täytäntöönpanosta aiheutuvat kustannukset. Teleoperaattoreille syntyy kuluja jo pelkästään toimenpiteen suunnitteluvaiheessa. Tämän lisäksi kuluja syntyy määräyksen täytäntöönpanovaiheessa ja sen ylläpitovaiheessa.

Oikeudenhaltijoilla olisi edelleen velvollisuus asettaa vakuus ennen määräyksen täytäntöönpanoa. Tämä on perusteltua siksi, ettei toimenpidettä voitaisi käyttää väärin.

Hidastamismääräystä vaatineen tulisi edelleen korvata operaattorille sekä laittoiman palvelun ylläpitäjälle aiheutunut vahinko, mikäli varsinaista loukkaajaa vastaan nostettu kanne hylättäisiin tai asian käsittely jätettäisiin kantajasta johtuvasta syystä sillensä.

6.6 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Tuomioistuimelle, eli uudelle IPR-tuomioistuimelle, arvioidaan tulevan keskeyttämis- tai hidastamismääräystä koskevia hakemuksia korkeintaan muutamia vuodessa.

Hakemus voisi velvoittaa ainoastaan niitä teleoperaattoreita, jotka on haastettu asianosaisiksi menettelyyn. On kuitenkin määräysten tehokkuuden sekä teleoperaattoreiden yhdenvertaisuuden kannalta tärkeää, että vastaava määräys koskisi myös kaikkia muita teleoperaattoreita, jotka tarjoavat verkkoyhteyttä, jonka avulla laittomaan palveluun on mahdollista saada pääsy.

Tämän vuoksi Viestintävirastolle voisi esimerkiksi antaa valtuudet määrätä myös muut teleoperaattorit toteuttamaan verkoissaan tuomioistuimen määräämät keskeyttämis- tai hidastamismääräykset.

Tuomioistuin voisi edellyttää, että tässä tapauksessa määräyksen täytäntöönpanosta aiheutuvia kuluja jaetaan operaattoreiden ja oikeudenhaltijoiden kesken.

7 Verkkotunnuksen sulkeminen

Tämän neljännen keinon vaikutuksien arvioiminen on vaikeaa, koska siitä ei ole paljon kokemuksia. Sen vuoksi sitä ei ole tässäkään arvioitu yhtä laajasti kuin muita keinoja.

7.1 Perusoikeudelliset vaikutukset

Perusoikeudellisista vaikutuksista verkkotunnuksen sulkeminen vaikuttaa ensisijassa verkkotunnuksen haltijan omistusoikeuteen.

Toisaalta kun kyse on aineettomasta omaisuudesta, kuten sähköiseen identiteettiin verrattavissa olevasta asiasta, verkkotunnuksen sulkeminen vaikuttaa keskeisiin yksilön oikeuksiin, kuten henkilötietojen suojaan.

Se vaikuttaa myös verkkotunnuksen haltijan sananvapauteen ja myös elinkeinovapauteen, silloin kun kyseessä on yritys.

Verkkotunnuksen sulkeminen tulisi olla WIPO:n suosituksen mukaan mahdollista silloin kun haltijan yhteystiedot eivät toimi ja tämän on vahvistanut luotettu ulkopuolinen taho. Tällöin sulkeminen perustuu toisaalta siihen, että verkkotunnusta rekisteröidessä on mahdollisesti annettu väärät yhteystiedot.

7.2 Prosessioikeudelliset vaikutukset

Verkkotunnuksen sulkemiseen liittyy monenlaisia prosessuaalisia vaikutuksia. Mikäli verkkotunnusta haetaan suljettavaksi aineelliseen oikeuteen perustuen, on arvioitava sitä ja minkä maan lainsäädäntöön sulkeminen perustuu. Ensinnäkin edellytyksenä on, että sen maan laissa, jota sovelletaan verkkotunnukseen, on säännöksiä verkkotunnuksen sulkemiseksi.

Verkkotunnusoperaattori saattaa soveltaa toiminnassaan sellaisen maan lainsäädäntöä, jonka nojalla verkkotunnuksen sulkeminen on mahdollista esim. sen perusteella, että poliisi tai syyttäjä sitä pyytää.

Esimerkiksi Suomessa verkkotunnuslaissa säädetään verkkotunnuksen sulkemisesta tai peruuttamisesta tietyissä tilanteissa. Viestintävirasto hallinnoi .fi-päätettä. Isossa-Britanniassa kansallisia päätteitä hallinnoi Nominet niminen yhtiö.

Verkkotunnuksen sulkeminen tulee olemaan keskeisesti ulkomailla oleviin toimijoihin vaikuttava toimenpide, koska useimmiten laittomat verkkotunnukset on haettu operaattoreilta, jotka toimivat ulkomailla. Menettelyn teho on riippuvainen ulkomaisesta oikeusavusta.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan se mikä on Suomessa kansallisesti mahdollista, saattaa olla myös kansainvälisesti mahdollista. Esimerkiksi, kun verkkotunnuksen sulkeminen on mahdollista Suomessa, sen sulkemista voi yrittää myös ulkomailla.

Virka-avun saaminen riippuu kuitenkin hyvin paljon siitä, mitä ehtoja ko. maat asettavat virka-avun antamiselle. Joissain maissa voidaan edellyttää, että siellä on sama lainsäädäntö voimassa, jotta virka-apua annetaan. Toisissa maissa voidaan katsoa, ettei tutkintakynnys ylitä kaikissa tapauksissa. Venäjä ei ole esimerkiksi antanut virka-apua TTVK:n ajamissa tapauksissa.

Virka-avun saaminen voi olla vaikeaa silloin, kun maat ovat asettaneet rikosvahingoille minimirajan, jotta siellä ylipäätään tehtäisiin asialle mitään. Vaikka rikosvahinko ylittäisikin asetetun rajan, jutun tutkinnan priorisointi tapahtuu kyseisen maan viranomaisen toimesta. Monessa maassa rikollisuusongelmat ovat sitä luokkaa, että viranomaisten voimavarat kohdistetaan aivan muuhun kun aineettomien oikeuksien täytäntöönpanon tehostamiseen.

Toisaalta lukuisissa maissa, myös Euroopan ulkopuolella, on jo annettu estomääräyksiä mm. The Pirate Bay –nimiselle palvelulle. Tämä kertoo siitä, että yhä useampi maa pitää piratismiin vastaisia keinoja tarpeellisina.

7.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Yhteiskunnallisten vaikutusten kannalta keskeisintä olisi se, että verkkotunnusten haltijoille tulisi velvollisuus verkkotunnuksen sulkemisen uhalla noudattaa lakia toiminnassaan, jota varten verkkotunnus on hankittu. Tämä on vaikeaa ilman, että tiedetään minkä lain perusteella laillisuutta arvioidaan. Rikosasiassa toimivaltainen on maan laki, jossa rikos on tehty tai sen vaikutukset ilmenevät.

Lainvalinta, eli prorogaatiosäännökset verkkotunnusoperaattorin ja verkkotunnuksen haltijan välisessä suhteessa voivat johtaa tietyn maan lain soveltamiseen. Tällöin verkkotunnuksen käyttöä tiettyyn tarkoitukseen arvioidaan tämän lain nojalla, eikä kaikkien niiden maiden lakien nojalla, joissa tunnuksen haltijalla on kotipaikka tai joissa haltija toimii/ tarjoaa palveluitaan.

7.4 Tekniset ja muut sivuvaikutukset

Kun verkkotunnus suljetaan, suljetaan myös verkkotunnuksen nimipalvelin. Teknisesti verkkotunnusten sulkemisella on eniten vaikutuksia verkkotunnusoperaattoreihin. Viranomaisilla saattaa olla vaikeuksia tavoittaa oikeaa verkkotunnusoperaattoria. Verkkotunnusten myöntäminen on riistäytynyt siinä määrin käsistä että verkkotunnusoperaattoreita ja nimipalvelinpalveluita tarjoavat nykyisin valtavat määrät tahoja.

Kun tietty verkkotunnus suljetaan, on suljettava myös sitä ylläpitävä nimipalvelin. Verkkotunnuksen sulkemisella saadaan juuri sen alla toimiva verkkopalvelu suljettua. Sen sijaan ei voida estää sitä, että palvelun tarjoamista jatketaan jollakin toisella verkkotunnuksella.

7.5 Taloudelliset vaikutukset

Verkkotunnuksen sulkeminen kohdistuisi todennäköisesti aina ulkomailla toimivaan verkkotunnusoperaattoriin.

Toimenpiteen taloudelliset vaikutukset riippuvat siitä, onko kyseinen verkkotunnusoperaattorin toiminta tietyn lain alaista ja onko sen maan lain mukaan mahdollisuus saada verkkotunnus suljettua. Kansainvälisessä virka- ja oikeusavussa noudatetaan kustannusten osalta vastavuoroisuusperiaatetta, jollei asiasta ole erikseen säädetty.¹⁴³

On epäselvää millaisia kuluja verkkotunnuksen poistaminen aiheuttaa verkkotunnusoperaattorille tai nimipalvelintarjoajalle. Oletettavasti kustannukset eivät ole suuria.

Virka-apupalvelut ovat oikeudenhaltijalle pääsääntöisesti ilmaisia.¹⁴⁴ Poliisi katsoo kuitenkin, että kulut telepakkokeinojen käyttämisestä voisivat kuulua esim. palveluntarjoajille. Oikeudenhaltijoiden kannalta menettely saattaa kuitenkin aiheuttaa suuria kustannuksia ainakin pitkien odotusaikojen osalta, koska menettelyn tulos on melko epävarma.

7.6 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Mikään ei estä oikeudenhaltijoita käyttämästä virka-apua verkkotunnuksen sulkemiseen nykyisen lain nojalla.

Kansainvälisen virka-avun osalta ehdotetun kaltaiset toimenpiteet toteuttaa keskusrikospoliisi. Mikäli menettely otettaisiin käyttöön, tulisi keskusrikospoliisille todennäköisesti aiempaa enemmän virka-avun pyyntöjä.

¹⁴³ Keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen 21 artiklan mukaan pyynnön esittänyt jäsenvaltio vastaa kustannuksista, jotka aiheutuvat 18 artiklan (telekuuntelu) mukaisten pyyntöjen täytäntöönpanosta teleoperaattoreille tai palvelun tarjoajille.

¹⁴⁴ Esitutkintaan liittyviä toimenpiteitä voidaan kuitenkin rajoittaa, mm. esitutkintalaki 12 § perusteella: Asianosaisen pyytämät kuulustelut ja muut tutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos asianosainen osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.

V Yhteenveto ja asiaa koskeva toimeksianto

Yleistä

Hallitusohjelmassa todetaan, että luovien aineistojen luvatonta käyttöä kitketään tiedotuksen keinoin sekä kehittämällä lainsäädäntöä ja tehostamalla sen täytäntöönpanoa”.

Luvatonta verkkojakelua on harjoitettu vuosina 2008–2013 keskimäärin 16 prosentissa suomalaisista kotitalouksista. Nuorten keskuudessa (15–24-vuotiaat) toiminta on ollut olennaisesti yleisempää, n. 38 %:n tasolla. Sen sijaan aineistoa tietoisesti verkkoon jakavien määrä on vaihdellut 3–12 %:n välillä, ja on vuosina 2010–2012 pysynyt alhaisena n. 3 % prosentissa. Tämäkin luku on korkeampi nuorten piirissä. Luvut perustuvat vastaajien omaan arvioon, jonka vuoksi ne ovat todennäköisesti tätä suuremmat.

Kahden hallituskauden aikana tehdyillä toimenpiteillä on ollut tavoitteena vähentää piratismia tai ainakin vähentää sen vaikutuksia Suomessa.

Tiedotuksella ja koulutuksella on onnistuttu saamaan tekijänoikeus tunnetuksi laajasti eri sektoreilla. Koulutuksella on ollut hyviä seurauksia, samoin tiedotuksella.

Koulutuksella ja tiedotuksella ei kuitenkaan yksinään voida vaikuttaa piratismiin vähenemiseen. Tutkimusten perusteella suomalaiset tietävät, että luvaton verkkojakelu on kiellettyä, mutta tekevät sitä kuitenkin. Tämä koskee erityisesti nuoria. Yleensä kuluttajat haluavat kuitenkin mieluummin käyttää laillista lähdettä, koska siihen ei liity kielteistä sosiaalista leimautumista.

Kyse ei siten pelkästään ole tiedosta. Kyse on siitä, etteivät nykyiset lailliset palvelut ole vielä saavuttaneet niiden henkilöiden luottamusta, jotka kuluttavat paljon suojattuja sisältöjä verkossa. Tämä johtunee siitä, että teknisesti valveutunut osa kansalaisia on aina askeleen edellä teknologiassa ja haluaa ja pystyy löytämään keinoja, joilla sisältöä on mahdollista kuluttaa maksutta. Tämä ilmiö liittyy kuitenkin useimmiten nuoruuteen. Toisaalta piraattipuolueiden levinneisyys Euroopassa kertoo myös siitä, että teknisesti valveutuneita

ja tekijänoikeuskriittisiä ihmisiä löytyy myös muista ikäluokista kuin nuorista. Heitä löytyy myös muista puolueista.

Yritykset ovat riippuvaisia toimialan rakennemuutoksen onnistumisesta. Musiikkisektorilla kesti yli kymmenen vuotta saada musiikkikauppa verkkoon. Elokuvalle on myös ollut vaikeuksia siirtymässä digitaaliseen ympäristöön. Tekniikka, joka on mahdollistanut nopeat tiedonsiirrot (ja laajan elokuvien laittoman jakamisen) on kuitenkin kehittynyt vasta viime vuosina, jonka vuoksi aikaa verkkokaupan kehittymiselle on ollut musiikkialaa enemmän. Kirja-alalla tilanne muistuttaa musiikkialaa, koska tiedostot ovat pieniä ja helposti kopioitavia. Toisaalta samoja musiikkikappaleita kuunnellaan useita kymmeniä ellei satoja kertoja, kun taas sähköisiä kirjoja luetaan toistamiseen huomattavasti harvemmin. Lisäksi e-kirjan lukukokemukseen tottuminen tulee viemään oman aikansa.

Digitaalisessa taloudessa tekijänoikeuksilla on ratkaiseva rooli. On sekä teleyritysten, että teknologiateollisuuden ja sisältöteollisuuden intressissä saada tekijänoikeusjärjestelmä toimivaksi sähköisessä liiketoiminnassa. Yhtenä sähköisen liiketoiminnan keskeisenä mahdollistajana on matala laitton käyttö. Piratismia ei todennäköisesti voi koskaan kokonaan poistaa mutta sen vaikutusta voidaan olennaisesti pienentää.

Eri osapuolten osallistuminen vapaaehtoisesti piratismiin vähentämiseen on kannatettavaa, aina kun se on mahdollista. Vapaaehtoiisiin toimenpiteisiin voidaan kannustaa ottaen mallia muista maista esimerkiksi valtiovallan ja osapuolten välisillä keskusteluilla.

Se, että oikeudenhaltijoita suojellaan laittomalta teosten hyödyntämiseltä, on myös pitkällä tähtäimellä hyötyä yrityksille, kuluttajille ja koko yhteiskunnalle. Keskittyminen laillisten markkinoiden kehittämiseen on ensisijaista. Uusien palvelujen syntymistä tulee tukea oikeudenhaltijoiden ja näitä edustavien järjestöjen yhteisillä ”ideahautomioilla” jossa keskeisillä osapuolilla on riittävän ajoissa tietoa siitä mitä tekniikka mahdollistaa sisältökaupan kehitykselle tulevaisuudessa. Tällöin oikeuksia koskevat neuvottelut voivat alkaa hyvissä ajoin, eikä palvelun tai tuotteen lanseeraaminen viivästy.

Keskusteluissa on tähän mennessä ollut kaksi lainsäädännöllistä toimenpidettä: kirjemenettely ja pääsyn estäminen itsenäisenä toimenpiteenä. Lisäksi kolmantena vaihtoehtona on tässä selvityksessä tutkittu verkkoyhteyden hidastamismääräystä sekä neljäntenä verkkotunnuksen sulkemismahdollisuutta.

Kirjemenettely

Kirjemenettelystä on kokemuksia Ranskasta. Järjestelyn toimivuudesta ja kustannuksista tehdyt arviot ovat kuitenkin ristiriitaisia. Toisaalta asteittaisesta puuttumisesta on saatu positiivisia arvioita, mutta toisaalta on katsottu, että järjestelmän hallintokulut ovat nousseet sen hyötyjen ylitse. Iso-Britanniassa menettelyä ei vielä ole otettu käyttöön, vaikka laajoja selvityksiä on tehty. Kirjemenettelyä ei ole haluttu ottaa käyttöön myöskään Tanskassa eikä Norjassa.

Kirjemenettelyllä on myönteinen vaikutus ihmisten tietouteen liittyen tekijänoikeuden loukkauksiin, erityisesti vertaisverkoissa. Ilmoituksen avulla verkkoyhteyden haltija saa tietoonsa, että liittymää on käytetty tekijänoikeudella suojatun aineiston välittämiseen ilman lupaa. Ilmoitus on hyödyllinen työkalu silloin, kun kysymyksessä on perhe tai muu yhteisötilaaja. Laittoman toiminnan ilmitulo tukee piratismiin vähenemistä, koska se aiheuttaa sosiaalisen paineen lopettaa laitton toiminta, vaikka sitä, joka on ollut toiminnan takana, ei saadakaan lopulta selville. Suurin osa ihmisistä haluaa toimia oikein.

Muiden maiden järjestelmistä saatuja kokemuksia ei voi suoraan hyödyntää Suomessa ehdotetun kirjemenettelyn osalta, varsinkaan jos menettelyyn ei liity minkäänlaisia seuraamuksia. Pelkän kirjeen lähettämisen lisäksi on Suomessa esillä ollut vaihtoehto, jossa esim. Viestintävirastolle annettaisiin tehtäväksi säilyttää tieto siitä, kenelle kirje on lähetetty. Suomessa ei myöskään ole ehdotettu uuden viranomaisen perustamista. Ranskan järjestelmän suurimpana heikkoutena ovat olleet uuden viranomaisen perustamis- ja hallinnointikulut. Arviointia järjestelmän tehokkuudesta on vaikea tehdä myös siksi, että järjestelmän mahdollistamia seurauksia on toteutettu vain hyvin harvoissa tapauksissa, eikä verkkoyhteyksien katkaisua kertaakaan.

Suurimpana esteenä kirjemenettelyn hyödyntämiselle on kirjeiden rekisteröintiviranomaisen puuttuminen, mikäli Viestintävirasto ei olisi tähän tarkoitukseen käytettävissä. Toiseksi se keskittyisi varsinaisten suurten toimijoiden sijaan yksittäisiin käyttäjiin, joiden toiminta ei kuitenkaan ole luvattoman verkkojakelun vähenemisen kannalta keskeistä. Tärkeintä olisi saada laitton toiminta loppumaan tai ainakin pystyä vähentämään sen kielteisiä vaikutuksia oikeudenhaltijoille.

Pääsyn estäminen (itsenäisenä toimenpiteenä)

Pääsyn estäminen on toimenpide, jota voi soveltaa sekä vertaisverkkopalveluihin, että suoratoistoon (streaming) perustuviin laittomiin palveluihin. Kun estetään pääsy verkkosivuun, jonka avulla sisältöä ladataan tai katsellaan – vähenee laittomasta toiminnasta aiheutuva hyöty palvelun ylläpitäjälle.

Kokemukset pääsyn estämisestä Suomessa koskevat toistaiseksi vain yhtä, nimittäin The Pirate Bay – palvelua. Näissä estoissa on käytetty ns. DNS/IP- tekniikkaa (nimipalvelin ja IP-numeron esto). Tuomioistuimet ovat pitäneet estojen kustannuksia kohtuullisina ja käytettyä DNS/IP-tekniikkaa toimivana. Estojen seurauksena ei ole myöskään tullut Viestintäviraston tietoon Internetin toimivuuteen tai tietoturvaan liittyviä ongelmia.

Suomessa toteutettu yksittäisiin operaattoreihin kohdistettu keskeyttämismääräys ei estä sitä, että sisältöä käytetään muiden yhteyksien kautta, tai muiden operaattoreiden kautta tai muualla maailmassa. Sen vuoksi olisi tärkeää, että annettava määräys voitaisiin saattaa koskemaan kaikkia niitä teleoperaattoreita, jotka tarjoavat asiakkailleen yhteyttä tietoverkkoon.

Toisaalta estomääräyksen tehokkuutta tärkeämpää on se, minne laitton palvelun käyttäjät siirtyvät estomääräyksen antamisen jälkeen. Tuomioistuimen antamien estomääräysten seurauksena käyttö estyy vain kyseisen palvelun käyttö.

On oletettavaa, että ainakin osa estetyn palvelun käyttäjistä etsii uuden reitin estettyyn palveluun tai ryhtyy käyttämään sen sijasta jotain muuta laitonta palvelua. Asiantuntijat ovatkin jyrkästi erimielisiä siitä, tehoavatko estot luvattoman verkkojakelun vähentämiseen lainkaan.

Monien estoja vastustavien mielestä kaikki voimassa olevaan lakiin perustuvat estot ovat täysin hyödyttömiä ja aiheuttavat vain turhia kustannuksia kaikille osapuolille. Joiden mielestä erilaiset estotoimenpiteet ovat johtaneet siihen, että todelliset rikolliset ovat siirtyneet käyttämään anonyymia ”torverkkoa” tai vaihtanut IP-osoitteensa lokia tuottamattoman proxyn IP-osoitteeseen. Laittomien palvelujen osalta oletusarvo on kuitenkin tänä päivänä se, että toiminta tapahtuu lähes aina alkuperän häivyttämisteknikkoja käyttäen.

Erityisesti tekniikan tuntijat ja yhteiskuntatieteilijät ovat tuoneen esiin huolensa siitä, että erilaisten estojen lisäämisellä on kielteisiä vaikutuksia yhteiskuntaan koska rikollinen

toiminta vain katoaa yhä enemmän salaisiin verkkoihin kaikenlaisen valvonnan tavoittamattomiin. Tätä ilmiötä kutsutaan ”Darknetin” kasvamiseksi.

Pääsyn estämisen kielteiset vaikutukset liittyvät siihen, että estäminen kohdistuu myös näiden laittomien palveluiden kautta välitettävään sisältöön, joihin luvat on hankittu. Tämä laillisen aineiston osuus on useimmiten pieni mutta se voi olla merkityksellinen palvelun käyttäjän sananvapauden toteutumisen kannalta. Verkossa olevan laillisen sisällön saavutettavuuteen ei ole syytä puuttua enemmän kuin on tarpeen.

Vertaisverkkopiratismiin taloudelliset vaikutukset vähenevät kuitenkin olennaisesti vain jos laittomien palvelujen käyttäjät lopettavat toimintansa kokonaan. Tärkeä seikka on myös se, että tekijänoikeuksien täytäntöönpanon voimavaroja pitäisi käyttää viisaasti. Oikeudenhaltijoiden tulisi osata keskittää voimavarat eniten haittaa aiheuttaviin toimijoihin, eikä sellaisiin, jotka ovat samaan aikaan mahdollisia asiakkaita, kuluttajia.

Kuluttajien tarpeiden huomioon ottaminen on keskeistä toimivien palvelujen kehittämisessä. Myöskään ns. peloteoikeudenkäynnit eivät tuo pitkällä aikavälillä toivottua tulosta vaan koko järjestelmä saattaa jopa kärsiä niistä.

Verkkoliikenteen hidastaminen tuomioistuimen määräyksellä

Opetus- ja kulttuuriministeriö on arvioinut voimassaolevien keinojen rinnalla muita vaihtoehtoisia keinoja tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostamiseen.

Verkkoliikenteen hidastamismääräyksen osalta kyse olisi tuomioistuimen määräyksellä tapahtuvasta teleoperaattoreiden suorittamasta verkkoliikenteen nopeuden manipuloinnista niin, että laitton palvelu toimii hitaammin kuin muut lailliset palvelut.

Tavoitteena tämän keinon kohdalla on, että laitton verkkojakelu vähenee sen myötä, että palvelun käyttäjä siirtyy käyttämään nopeampaa tarjolla olevaa laillista palvelua. Hidastaminen ei, kuten ei myöskään keskeyttämismääräys, vaikuttaisi palvelun toimintaan lähteellä.

Tällaisen uuden tekijänoikeuden täytäntöönpanoa tehostavan keinon käyttöönoton puolesta puhuu se, että se ei keskeyttämismääräyksen tavoin estäisi palvelussa olevan laillisesti yleisön saataviin saatetun aineiston käyttöä eikä se siten puuttuisi verkon käyttäjien oikeuksiin enemmän kuin on tarpeellista.

Hidastamismääräys toteutettaisiin hyökkäyksenestoihin tarkoitettua tekniikkaa käyttäen kaikkeen tietystä lähteestä (IP-osoite) tulevaan liikenteeseen. Tuomioistuimen määräys ei edellyttäisi, että operaattori seuloisi tietoverkosta laitonta aineistoa. Sisällön yleinen seulomisvelvollisuus on EUTI:n oikeuskäytännössä katsottu liian pitkälle meneväksi puuttumiseksi teleoperaattorin elinkeinovapauteen. Koska hidastamismääräyksen täytäntöönpano ei edellytä verkon seulontaa, ei tekniikka johda erityiseen tarpeeseen varmistaa viestintäsalaisuuden toteutumista. Määräyksiä annettaessa on tuomioistuimen kuitenkin aina varmistuttava siitä, ettei määräys aiheuta haittaa kolmansien oikeuksille lähettää tai vastaanottaa viestejä.

Netin neutraliteetin periaatteen mukaan Internetin tulee olla vapaa ja rajoittamaton. Tähän sisältyy myös se, että verkkoliikenteen tulee olla tasa-arvoista keskenään, eikä tiettyjä palveluita tai tekniikoita saa kohdella eri tavalla.

Uusi liikenne- ja viestintäministeriössä valmisteilla oleva tietoyhteiskuntakaari ja sen 110 § ei näyttäisi estävän hidastamismääräyksen antamista. Internetyhteyspalvelun tarjoaja ei saisi rajoittaa käyttäjän mahdollisuutta käyttää Internetin palveluja ja sovelluksia paitsi tietyissä määritellyissä tilanteissa kuten viranomaisen tai tuomioistuimen päätökseen perustuen.

Hidastamismääräyksen osalta on kiinnitettävä huomiota kustannusten jakautumiseen ja/tai määräyksen keston. Määräys toteutettaisiin lähtökohtaisesti operaattorin valitsemalla tekniikalla.

Verkkotunnuksen sulkeminen

Sulkemalla laittoman palvelun käyttämän verkkotunnuksen saadaan aikaan pysyviä vaikutuksia lähteellä, siellä, jossa laittoman palvelun ylläpitäjä tai tämän kanssa yhteistyössä toimiva taho toimii.

Verkkotunnuksen sulkeminen on voimakas toimenpide, joka vaikuttaa mm. verkkotunnuksen haltijan sähköisen identiteetin suojaan. Toisaalta kansainvälisten suositusten perusteella verkkotunnuksen saamisen edellytyksenä tulee olla, että verkkotunnuksen antajasta on olemassa luotettavat tiedot mahdollista yhteydenottoa varten. Verkkotunnuksen haltijalla ei ole oikeutta piiloutua laittoman toiminnan taakse.

Verkkotunnuksen sulkeminen on tehokas keino eikä sitä voi kiertää, toisin kuin pelkkää hidastamista tai pääsyn estoa koskevaa määräystä, joka tehdään liittymän tarjoajan päässä. Sen sijaan mikään ei estä, että laittomalle palvelulle haetaan uusi verkkotunnus.

Ongelmana verkkotunnuksen sulkemisessa on kuitenkin se, että sulkemismääräyksen saaminen Suomesta edellyttää virka-apun saamista ulkomailta, joka on hyvin epävarmaa erityisesti silloin jos verkkotunnusoperaattori sijaitsee EU:n ulkopuolisessa maassa, eikä verkkotunnusoperaattori sovelle toiminnassaan EU-maan, kuten esim. Ison-Britannian lainsäädäntöä. Verkkotunnuslainsäädännöstä ei ole olemassa kansainvälisiä sopimuksia.

Vaikutusarvioinnin kehikko	
Vaihtoehtojen toteutus - tarvittavat institutionaaliset muutokset - toteutuksen aikataulu	
Kirjemenettely	Toimenpide on kohtuullisen nopeasti toteutettavissa. Ongelma on, ettei ole viranomaista, joka hoitaisi kirjeiden säilyttämisen
Pääsyn esto (keskeyttämismääräys)	Tuomioistuimen määräys, helppo, käytännössä osoitettu mahdolliseksi, blokatujen verkkosivujen hallinnointiin on kiinnitettävä huomiota
Verkkoliikenteen hidastamismääräys	Tuomioistuimen määräys, toteutettavissa kohtuullisella aikataululla olemassa olevilla tekniikoilla
Verkkotunnuksen sulkeminen	Edellyttää kansainvälistä yhteistyötä: joskus onnistuu, joskus ei. Kohdistuu useimmiten maihin, joissa tekijänoikeudellinen täytäntöönpano on muutenkin heikkoa
Vaihtoehtojen kustannukset¹⁴⁵ - eri toimijoille - yhteiskunnalle	
Kirjemenettely	Kirjeen lähettämiskulut alimmillaan 7 puntaa/kirje (UK) Uusien tehtävien antaminen Viestintävirastolle nostaisi kustannuksia samoin uuden viranomaisen perustaminen
Pääsyn estäminen (keskeyttämismääräys)	Estot toteutettavissa n. 12 500 eurolla/ määräys, kustannuksista vastaa teleoperaattori, voidaan tulkita rajoittavan liikaa verkon käyttäjien oikeuksia, erityisesti laillisen aineiston osalta
Verkkoliikenteen hidastamismääräys	Kustannuksia vaikea arvioida, tekniikka on olemassa mutta käyttötarkoitus on uusi ja poikkeuksellinen
Verkkotunnuksen sulkeminen	Kustannuksia on vaikea arvioida, riippuu minkä maan kanssa yhteistyötä tehdään
Vaihtoehtojen hyödyt ja haitat - eri toimijoille - yhteiskunnalle	
Kirjemenettely	Valistava vaikutus, pehmeä keino, jolla kuitenkin vain pelotevaikutus; Kustannukset voivat nousta suuriksi, jos kirjeitä säilytetään, kohdistuu yksittäiseen kansalaiseen
Pääsyn estäminen (keskeyttämismääräys)	Laittoman palvelun käyttö vaikeutuu huomattavasti Suomessa Ei kohdistu yksittäiseen kansalaiseen Ei estä pääsyä palveluun kiertämistekniikoita käyttäen
Verkkoliikenteen hidastamismääräys	Vaikutukset lailliseen aineistoon pienemmät kuin estomääräyksellä, koska laitonta palvelua voi edelleen käyttää vaikka sen käyttöä on vaikeutettu
Verkkotunnuksen sulkeminen	Mahdollistaa laittoman palvelun käytön estämisen lähteellä; toisaalta ei estä uusien verkkotunnusten perustamista samalle palvelulle Tehokkuus epävarma, edellyttää verkkotunnuksen sulkemista mahdollistavaa lainsäädäntöä kyseisessä maassa

¹⁴⁵ Usein on syytä tarkastella erikseen aloituskustannuksia sekä jatkuvia, esim. vuotuisia kustannuksia.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä aloitettiin syksyllä seuraavan tekijänoikeuslakimuutospaketin valmistelu. Kulturi- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäki antoi 7.10.2013 toimeksiannon, jossa todetaan seuraavaa:

"Tavoitteena on valmistella ehdotus tuomioistuimen mahdollisuudesta määrätä myös voimassa olevan 60 c §:n mukaista estomääräystä lievemmistä keinoista (verkkoliikenteen hidastamista koskeva määräys). Lisäksi tavoitteena on löytää keinoja, joilla sellaisten ulkomaisten laittomien palvelujen toimintaan voitaisiin puuttua, joiden ylläpitäjiä ei voida tunnistaa tai tavoittaa. Varmistetaan myös, että esto- tai hidastamismääräykset voidaan antaa myös määräaikaisina tai toistaiseksi voimassa olevina. Määräyksiä tulee lisäksi voida muuttaa olosuhteiden muuttuessa.

Tutkitaan mahdollisuutta edistää rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaisen sovittelun käyttöä erityisesti nuorten tekemissä tekijänoikeuden loukkauksissa. Arvioidaan tekijänoikeuden loukkauksia koskevien rangaistusten kohtuullisuutta tähänastisen oikeuskäytännön valossa."

Toimeksiannon toteuttaminen

Yhteenvedona voidaan todeta, että kaikista esitetyistä lainsäädännöllisistä keinoista helpoimmin toteutettavissa oleva keino on pääsyn estäminen laittomaan palveluun, eli voimassa oleva 60 c §:n mukainen keskeyttämismääräys.

Keskeyttämismääräystä voidaan kuitenkin pitää myös toimenpiteenä, joka puuttuu liiaksi verkon käyttäjän oikeuksiin ainakin siltä osin, kun esto koskee laittomassa palvelussa olevaa laillista aineistoa. Tämän vuoksi opetus- ja kulttuuriministeriö on pyrkinyt löytämään keskeyttämismääräykselle vaihtoehtoisia lievempiä keinoja.

Tuomioistuimelle voisi antaa mahdollisuus määrätä estomääräystä lievemmistä toimenpiteistä, esimerkiksi verkkoliikenteen hidastamismääräyksellä. Tuomioistuimen antama määräys voisi jättää avoimeksi sen millä tekniikalla luvattomasti yleisön saataviin saatetun aineiston käyttämistä vaikeutetaan. Tällöin palvelussa olevaan laittomaan tai lailliseen aineistoon pääsy ei estyisi kokonaan mutta palvelun käyttäminen muodostuisi käyttäjän kannalta epäedulliseksi. Teleoperaattorit hidastavat jo nyt teleliikenneyhteyksiä eri syistä. Tällaisesta tuomioistuimen määräyksestä ei ole olemassa kokemusta käytännössä.

Hidastamismääräys olisi prosessioikeudelliselta toteuttamistavaltaan voimassa olevan keskeyttämismääräyksen kaltainen. Se edellyttäisi teleoperaattoria osallistumaan osaltaan laittoman verkkojakelun vähentämistoimenpiteisiin tuomioistuimen määräyksellä.

Sen sijaan hidastamismääräyksen perusoikeudelliset ja tekniset vaikutukset ovat verkon käyttäjien, mukaan lukien laillisesti aineistoa verkkopalveluun laittaneiden henkilöiden kannalta lievempiä.

Teleliikenteen toimivuudesta ja sitä koskevista velvoitteista ja oikeuksista ollaan säättämässä mm. eurooppalaisia sähköisen viestinnän sisämarkkinoita koskevassa asetussuunnitelmassa (Art. 23) sekä liikenne- ja viestintäministeriössä valmisteilla olevassa tietoyhteiskuntakaaressa. Tulevan tietoyhteiskuntakaaren mukaan operaattorit eivät esimerkiksi saisi hidastaa kohtuuttomasti Internetyhteyspalvelun liikennettä. Valmisteilla olevien säännösten puitteissa kohtuullisia liikenteenhallintatoimenpiteitä saa kuitenkin toteuttaa muun muassa tuomioistuimen päätöksellä.

Kustannuksiltaan hidastamismääräys olisi estomääräystä huomattavasti kalliimpi. Se voi muodostua suurellekin teleoperaattorille kalliiksi. Hidastamismääräystä on syytä käyt-

tää lähinnä sellaisten palvelujen kohdalla, jotka olennaisella tavalla vaikuttavat kielteisesti oikeudenhaltijoiden taloudellisiin intresseihin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myös kiinnittänyt huomiota siihen, että voimassa olevan lain mukainen keskeyttämismääräys (60 c §) on tehokas vain, mikäli palvelun ylläpitäjät ovat tunnettuja ja heitä vastaan on ollut mahdollista nostaa kanne Suomessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo siten, että tekijänoikeuden toimeenpanoa koskevia säännöksiä tulisi muuttaa niin, että tekijänoikeuden toimeenpano on mahdollista myös sellaisen laittoman palvelun osalta, jonka ylläpitäjiä ei voida tunnistaa tai tavoittaa 60 b §:n mukaisen kanteen nostamista varten.

Lisäksi säännöksissä olisi selvennettävä Tekijänoikeustoimikunnan ehdotuksesta luvattoman verkkojakelun (Ratkaisuja digiajan haasteisiin) ja pidetyn lausuntokierroksen perusteella ilmenneitä seikkoja mukaan lukien kohtuullisuusarviointi tuomioistuimen toimesta myös verkon käyttäjien kannalta.

Määräys voitaisiin antaa määräaikaisena. Määräys voidaan myös tutkia uudelleen, mikäli siitä on tehty väite (esim. olosuhteiden muuttumisen vuoksi) ja tarpeen vaatiessa peruuttaa. Tämä on tärkeää, koska tilanteet muuttuvat nopeasti. Ei ole oikeudenmukaista kohdistaa toimenpiteitä palveluun, joka on muuttanut toimintansa lailliseksi. On myös mahdollista, että tuntematon verkkopalvelun ylläpitäjä (tekijänoikeuden varsinainen loukkaaja) ilmoittautuu, esim. väitteellä, että toiminta on laillista.

Luvattoman verkkojakelun vähentämiseen ja tekijänoikeuden täytäntöönpanon tehostamista tukevien lainsäädännöllisten keinojen ohella tulisi edelleen tehokkaasti tukea laillisen kaupan syntymistä. Tuki tulisi kohdistaa laillisten palvelujen kirjon laajentamiseen, laillisia palveluita koskevan positiivisen verkostomarkkinoinnin lisäämiseen ja sähköistä kauppaa edistävien toimintatapojen luomiseen ja levittämiseen.

Oikeudenhaltijoiden ja heitä edustavien järjestöjen tulisi olla läsnä, siellä missä laillisia palveluita kehittävät tahot ovat. Läsnäolo parantaisi tekijänoikeusjärjestelmän asiakasystävällisyyttä. Parhaiten tämä onnistuisi, jos eri teoslajien aloilla kehitetään sitä, miten uusien verkkopalveluiden kehittämiseen osallistutaan. Tärkeää olisi ratkaista se, kenen vastuulla asia kullakin toimialalla ensisijaisesti olisi. Tavat, joilla uudet palvelut syntyvät ovat muuttuneet.

Lainsäädännöllisten keinojen ohella myös luvattoman verkkojakelun vähentämiseen ja tekijänoikeuden kunnioittamiseen liittyvää tiedotustoimintaa voisi kehittää siitä lähtökohdasta, johon Liito-projekti jäi. Laillisista elokuvaa, musiikkia, videopelejä, kirjallisuutta ja muuta sisältöä koskevista palveluista ja niiden ominaisuuksista ja tarjonnasta on syytä tiedottaa laajemmin yleisölle. Tiedotuksen kohderyhminä tulee olla kaikenikäiset kansalaiset. Myös laillisten palvelujen vertaileminen tulisi tehdä helpommaksi.

Myös tekijänoikeudella suojattujen teosten markkinoilla toimivien tahojen vapaaehtoiset ponnistelut luvattoman verkkojakelun vähentämiseksi ovat merkityksellisiä. On hyvä, että esimerkiksi mainostajat ryhtyvät toimiin vähentääkseen mainosten esiintymistä palveluissa, joiden tarkoitus on tekijänoikeuden loukkaaminen. Näilläkin toimilla voidaan saavuttaa tuloksia.

Tiedotuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten tavalliset ihmiset voivat toimia verkossa laillisesti. Nykyisin ihmisten ulottuvilla on teknisiä välineitä ja alustoja (esim. Facebook ja muut sosiaalisen median palvelut), joissa tekijänoikeudella suojatun aineiston käyttäminen edellyttää lupien hankkimista. Monet tekijänoikeudelliset luvat asiat ovat edelleen liian vaikeasti hankittavissa. Sen vuoksi tekijänoikeus näyttäytyy monille monimutkaisena ja vanhanaikaisena. Lupien tulisi olla saatavissa ”yhellä klikkauksella”.

Tekijänoikeuden loukkaukset ja sovittelu

Opetus- ja kulttuuriministeriö on havainnut, että suurin osa tietoverkoissa laittomasti toimivista henkilöistä on nuoria ihmisiä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisemassa tutkimuksessa todettiin, että jopa 71 % tutkimukseen osallistuneista 15 - 16 vuotiaista nuorista oli ilmoittanut ladanneensa Internetistä laittomasti musiikkia ja muuta sisältöä. Tämä oli humalajuomisen rinnalla toinen yleisimmistä nuorten tekemistä lainvastaisista toimista.

Opetus- ja kulttuuriministeri Paavo Arhinmäen antamassa toimeksiannossa on todettu, että tutkitaan mahdollisuutta edistää rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaisen sovittelun käyttöä erityisesti nuorten tekemissä tekijänoikeuden loukkauksissa.

Rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan yllä mainitun lain 1 §:ssä maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

Lain 2 §:n nojalla sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pysyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Osapuolella on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa sovittelun aikana.

Alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen. Vajaavaltaiseksi julistettu täysi-ikäinen henkilö voi osallistua sovitteluun, jos hän ymmärtää asian merkityksen ja antaa henkilökohtaisesti suostumuksensa sovitteluun.

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena.

Tekijänoikeusrikoksia tai rikkomuksia on vain muutamassa tapauksessa soviteltu tässä rikosprosessin ulkopuolisessa sovittelujärjestelmässä. Ottaen huomioon oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustulokset, on tarvetta selvittää, olisiko tällaisen sovittelumekanismin käyttö mahdollista.

Oikeudenhaltijat eivät ole erityisesti keskittyneet saattamaan alaikäisiä tekijänoikeuden loukkaajia vastuuseen tekijänoikeuden loukkauksista. Toisaalta eräs huomiota herättänyt tapaus oli ns. Chisugate-tapaus, jossa 9-vuotiaalta tytöltä takavarikoitiin kannettava tietokone tekijänoikeusrikosepäilyn vuoksi.

Yleensä nuorten tekemät tekijänoikeuden loukkaukset ovat olleet lievemmiksi teoiksi katsottavia laittoman palvelun käyttörikoksia, jossa vertaisverkkopalvelun käyttäjä ladatesaan tiettyä suojattua sisältöä vertaisverkosta itselleen myös jakaa sitä muille verkon käyttäjille. Toisin kuin lataaminen, joka ei ole rangaistavaa, täyttää jakaminen ainakin tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkit. Se voi myös laajuudessaan täyttää tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkit.

Käyttämällä rikos- ja riita-asioiden sovittelusta annettuun lakiin perustuvaa sovittelumekanismin osapuolet voisivat päätyä loukkaajan kannalta parempaan lopputulokseen. Sovittelu voisi myös johtaa pysyvämpään muutokseen loukkaajan käyttäytymisessä jatkossa.

Tekijänoikeusrikkomus- ja rikos ovat asianomistajarikoksia. Näin ollen ne soveltuvat lähtökohtaisesti sovitteluun paremmin kuin yleisen syytteen alaiset rikokset. Tässä tarkoitettuja tekijänoikeuden loukkauksia voitaisiin verrata esimerkiksi vahingontekoihin tms. rikoksiin, jossa tekijän taustalla on ollut ennemminkin ymmärtämättömyys kuin tietoinen toiminta.

Arvioidessaan käsiteltävänä olevan asian soveltuvuutta sovitteluun, poliisi- tai syytäväviranomaisen tulee tiedottaa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille sovittelumahdollisuudesta ja ohjata heidät sovitteluun. Jos rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, tieto sovittelumahdollisuudesta tulee antaa myös tällaisen henkilön huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Tekijänoikeuden loukkauksia koskevien rangaistusten kohtuullisuus

Ministeri Arhinmäki on toimeksiannossaan todennut, että lisäksi tekijänoikeuden loukkauksia koskevien rangaistusten kohtuullisuutta on tarkoitus arvioida tähänastisen oikeuskäytännön valossa.

Suomessa on viime vuosina annettu useita tuomioita tekijänoikeusrikoksista. Osa tapauksista ajoittuu edellistä lainmuutosta edeltävälle ajalle, jolloin ansiotarkoitusta edelleen edellytettiin tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistössä (Finnreactor) ja osa ajalle lainmuutoksen jälkeen.

Vuonna 2006 rikoslain 49 luvun 1 pykälään otettiin uusi 3 momentti, jonka mukaan tekijänoikeusrikoksesta tuomitaan myös se, joka tietoverkossa tai tietojärjestelmän avulla loukkaa toisen oikeutta 1 momentissa mainittuihin suojan kohteisiin siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle.

Lainmuutos tehtiin, koska huomattiin, että ansiotarkoituksen todistaminen tekijänoikeusloukkausten tietoverkoissa oli vaikeaa. Useimmiten laittomia palveluita tai vertaisverkkojen hakutoimintosisivustoja ylläpitävät tahoilla ei suoranaisesti ollut ansiotarkoitusta. Taustalla oli useimmiten ideologinen virike. Palvelut olivat käyttäjilleen ilmaisia. Merkittäviäkin tuloja saattoi kuitenkin syntyä, kun palvelu möi sivuille mainoksia.

Tekijänoikeuden loukkauksia koskevien rangaistusten ml. tuomittujen hyvitysten kohtuullisuudesta on keskusteltu julkisuudessa erityisesti tuomioiden julkaisun yhteydessä. Keskustelu on ollut paikoitellen kiivasta sosiaalisessa mediassa.

Asia liittyy toisaalta tekijänoikeusjärjestelmän tehokkuuteen ja toisaalta sen uskottavuuteen. Asiasta on kirjaus myös Järkeä tekijänoikeuslakiin – kansalaisaloitteessa, joka luovutettiin eduskunnalle 26.11.2013. Siinä ehdotetaan muun muassa, että tekijänoikeusjärjestelmässä palattaisiin takaisin aikaan ennen edellistä lainmuutosta, jolloin ansiotarkoitus poistettiin vaatimuksena tietoverkoissa tapahtuneiden tekijänoikeusrikosten osalta.

Korkeat useiden satojen tuhansien korvausvaatimukset voivat tuntua suurilta. Toisaalta tuomioistuimet ovat arvioineet, että oikeudenhaltijoille on syntynyt merkittäviä menetyksiä laittomasta toiminnasta. Luvattoman verkkojakelun aiheuttamia menetyksiä on erittäin vaikea laskea luotettavasti, kuten tässä selvityksessäkin on todettu.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on päättänyt perehtyä asiaan tilaamalla selvitys asiasta ulkopuoliselta asiantuntijalta.

Lähdeluettelo

Verkkosivut:

Keskusrikospoliisi, www.poliisi.fi

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus, www.antipiracy.fi

"Järkeä tekijänoikeuslakiin": <http://www.avoinministerio.fi/ideat/362-jarkea-tekijanoikeuslakiin>

Ranskan kulttuuriministeriö: <http://www.culture.gouv.fr/mcc/Actualites/A-la-une/13-engagements-pour-la-musique-en-ligne>

Äänitetuottajien kattojärjestö: IFPI (International Federation of the Phonographic Industry) www.ifpi.org

Tekes – teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus, www.tekes.fi

Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO, <http://www.wipo.int/amc/en/processes/process1/report/finalreport.html>

Kanadan lainsäädäntöportaali: <http://www.govtrack.us/congress/bills/111/s3804>

Isossa-Britanniassa Copyright works, Streamlining copyright licensing for the digital age, An independent report by Richard Hooper CBE and Dr Ros Lynch July 2012, <http://www.ipo.gov.uk/dce-report-phase2.pdf>

BASCAP Initiative, www.bascap.com

Net Names: <http://www.netnames.com/services/online-brand-protection/digital-piracy-protection>

Share with care-kampanja Tanskassa: www.sharewithcare.dk

Ofcom High volume infringers analysis report: http://stakeholders.ofcom.org.uk/market-data-research/other/telecoms-research/high-volume-infringers/?utm_source=updates&utm_medium=email&utm_campaign=oci-high-volume

Euroopan Unioni:

Communication from the Commission, On Content in the Digital Single Market (COM (2012) 789 final), Bryssel 18.12.2012

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien kollektiivisesta hallinnoinnista ja monta aluetta kattavasta musiikkiteosten oikeuksien lisensoinnista verkkokäyttöä varten sisämarkkinoilla, KOM (2012)372, kesäkuu 2012

Lehtiartikkelit, nettilehdet:

Helsingin Sanomat, Spotify vauhditti Ruotsissa äänitemarkkinoiden kasvua. 19.1.2013

Helsingin Sanomat, Netti pelastaa levytähden, 23.1.2013

Helsingin Sanomat, Suuryhtiöiden tulot karkaavat Suomen verottajalta, 5.2.2013

The Battle over C-11 Concludes: How Thousands of Canadians Changed The Copyright Debate, kesäkuu 2012, <http://www.michaelgeist.ca/content/view/6544/125/>

Hadopi 'ineffective' - French Culture Minister, <http://www.musicweek.com/news/read/hadopi-fails-to-stop-Internet-piracy/051288>

Tutkimustietoa:

Tekijänoikeusbarometri 2008-2013, mm. www.kulttuuriuutiset.net

Venla Salmi: Katsaus nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin keväällä 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 27/2012 ja Venla Salmi: Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 113

Tera Consultants 2010: "Building a Digital Economy: the Importance of Saving Jobs in the EU's Creative Industries" http://www.teraconsultants.fr/assets/publications/PDF/2010-Mars-Etude_Piratage_TERA_full_report-En.pdf

Internetpiratismiin hyvinvointivaikutukset, Timo Kellomäki, lokakuu 2010, Pro Gradu –tutkielma, <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04671.pdf>

Peitz, Martin and Patrick Waelbroeck, 2004, "The Effect of Internet Piracy on Music Sales: Cross-Section Evidence." http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1145904

Peitz, Martin and Patrick Waelbroeck, 2006, "Why the Music Industry May Gain From Free Downloading – The role of Sampling."

Oberholzer-Gee, F. & Strumpf, G.: File-sharing and Copyright, 2009

Ofcomin tutkimusta Isossa-Britanniassa: OCI tracker benchmark study Q3 2012, <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/online-copyright/Intro.pdf>

Harris Interactive, September 2010, selvityksessä Digital Music Report, IFPI, <http://www.ifpi.org/content/library/DMR2012.pdf>

IPSOS MediaCT, October 2011, selvityksessä Digital Music Report, IFPI, <http://www.ifpi.org/content/library/DMR2012.pdf>

Saksalaisesta musiikkituottajien ja kustantajien tilaamasta Digital Content Usage 2012 – tutkimuksesta, http://www.musikindustrie.de/fileadmin/piclib/presse/Dokumente_zum_Download/DCN-Studie_2012_engl_Presseversion_Final.pdf

Oikeustapaukset

Korkein oikeus: KKO 2010:47 ja KKO 2010:48 (Finreactor)

Helsingin hovioikeus, 12.2.2013, Päätos nro 411, S 12/2223 (Sonera)

Helsingin hovioikeus, Päätos 1687, S 11/3097 (Elisa)

Helsingin käräjäoikeus, Päätos nro 31605, 11.6.2012 (H 11/51554) (Elisa)

High Court of Justice Chancery Division: Case No. HO C 04385, Fox, Universal Studios, Warner, Disney vs. British Telecommunications LTD, 28.7.2011

[2009] IEHC 411, The High Court of Ireland/Mr. Justice Charleton 24.7.2009

Euroopan unionin tuomioistuin: LSG-Gesellschaft zur Wahrnehmung von Leistungsschutzrechten GmbH v. Tele2 Telecommunication GmbH, C-557/07

Euroopan unionin tuomioistuin: Case C-70/10, Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM), intervening parties: Belgian Entertainment Association Video ASBL (BEA Video), Belgian Entertainment Association Music ASBL (BEA Music), Internet Service Provider Association ASBL (ISPA), 24.11.2011

Euroopan unionin tuomioistuin: Case C-275/06, Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU, 29.1.2008

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2013 ilmestyneet

- 1 Selvitys Varastokirjaston yhdistämisestä
Kansalliskirjastoon
- 2 Monipuoliset ja sujuvat opintopolut.
Korkeakoulujen koulutusrakenteiden
kehittämistyöryhmän muistio
- 3 Museoviraston kiinteistöt ja rakennukset;
Työryhmän esitys kiinteistövarallisuuden
hallinnan uudelleen järjestämisestä
- 4 Liikuntatiedon saavutettavuuden kehittäminen
- 5 Selvitys esiopetuksen velvoittavuudesta
- 6 Käytännönläheistä suunnitteluosaamista
rakennusosalalle. Rakennusarkkitehtikoulutuksen
työryhmän muistio
- 7 Asiantuntijuus edellä. Korkeakoulujen uusi
erikoistumiskoulutus
- 8 Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa.
Seurantaryhmän loppuraportti
- 9 Suomi kansainvälisille koulutusmarkkinoille.
Selvitysryhmän muistio. Toimenpideohjelma
koulutusviennin edellytysten parantamiseksi
- 11 Museoiden, teattereiden ja orkestereiden
valtionosuusjärjestelmän kehittäminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-245-6 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)